

BIBLIOTHECA
UNIV. JAGELL.
CRACOVIENSIS
588847
Meg. St. Dr.
I
Kat. komp.

Gip

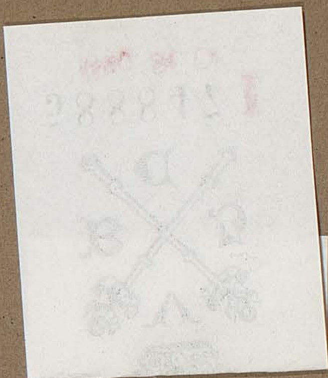
OBS IUM

588847 I
Mag. St. Dr.

Nr. B. 2009.

K. S. XI – 52 L. E.

Gip Z Biblioteki
c. k.
OBSERWATORIUM
astronomicznego
w KRAKOWIE.

Nr. B. 2559.

K. S. XI – 52 L. E.

XXI

768.

WARSAVIA
PHYSICE ILLUSTRATA,
SIVE DE
AERE, AQVIS, LOCIS
ET
INCOLIS WARSAVIÆ,
EORUNDEMQUE
MORIBUS ET MORBIS
TRACTATUS.
CUI ANNEXUM EST
VIRIDARIUM,
VEL
CATALOGUS PLANTARUM
CIRCA WARSAVIAM NASCENTIUM.

AUTORE
CHRISTIANO HENRICO ERNDTELIO,
PHIL. ET MEDIC. DOCTORE,
SAC. REGIÆ MAJ. POLON. ET ELECTOR. SAXON. ARCHIATRO,
ET NAT. CURIOS. GERMANIÆ COLLEGA.

DRESDÆ,
Apud JOH. CHRISTOPH. ZIMMERMANNI HÆRED. & JOH.
NICOL. GERLACHIUM. MDCCXXX.

Hujus Libri
Possesor est Albertus
Szczawinski in Dingarow

jüngern Menschen

588847

I

üner ihm

Bibl. Jag.

St Dr. 2008 D. 16/24 (24)

SACRÆ REGIÆ
MAJESTATI,
POTENTISSIMO AC SERENISSIMO
PRINCIPI DOMINO,
DOMINO
FRIDERICO AUGUSTO,
REGI POLONIARUM,
MAGNO DUCI LITHUANIÆ, RUSSIÆ, PRUSSIÆ,
MASOVIÆ, SAMOGITIÆ, KIOVIÆ, VOLHINIÆ,
PODOLIÆ, PODLACHIÆ, LIVONIÆ,
SMOLENSKIÆ, SEVERIÆ AC
ZERNICHOVIÆ, &c.

DUCI SAXONIÆ, JULIÆ, CLIVIÆ, MONTIUM, ANGRIÆ ET WESTPHALIÆ, S. R. IMPERII ARCHIMARESCHALLO ET ELECTORI, LANDGRAVIO THURINGIÆ, MARCHIONI MISNIÆ, AC SUPERIORIS PARITER ET INFERIORIS LUSATIÆ, BURGGRAVIO MAGDEBURGI, COMITI PRINCIPATO HENNEBERGICO, COMITI MARCÆ, RAVENSBERGI, ET BARBYÆ, DYNASTÆ IN RAVENSTEIN, &c. &c.

DOMINO SUO CLEMENTISSIMO.

Serenissime & Potentissime Rex,

Domine Clementissime.

WArsaviam Illustratam a nemine unquam publicatam, dum primus in lucem edo, Sacræ Tuæ Regiæ Majestati, Rex Augustissime, quam humillime offero. Nec verendum mihi esse existimo, ne ingratum

tum forte quid Sacræ Tuæ Majeſtati adferam, cum ipſum opuſculi argumentum fiduciam maximam ſubminiſtraverit. Cujus enim præſidio magis muniendum erat hoc ipſum Urbis Regiæ monumentum, quam illius, qui non dicam hanc, ſed totam Sarmatiam Numine ac Majeſtate implet ac feliciſſime gubernat. Crevit in tantum ſub auſpicatiſſimo TUO Imperio Warſaviæ ſplendor & decus, ut qui ante triginta & quod excurrit, annos, hanc magnam partem ligneam, jam marmoream fere totam videat & admiretur. Præſertim autem a quindecim hinc annis quibus pacem & tranquillitatem, nunquam antea adeo firmam, ſtabilem ac felicem, Regnis Tuis, Rex Auguſtiſſime, reddidiſti, mirum qvantum aucta fuit Regiæ Tuæ Sedis Magnificentia. Teſtes immortales erunt ſtupendæ illæ moles & ædificia, qvæ, Palatium & Hortum Regium ſuburbanum amplificando, erexiſti, non aliena, ſed propria cura & diſpoſitione, qva factum fuit, ut ſex menſium ſpatio abſoluta fuerint monumenta & opera, qvæ alias vix totidem annis finirentur. Taceo alia Senatorum Regni & Magnatum Palatia noviter erecta, Regis ad exemplum ſplendidiſſime extructa, qvalia Warſavia ante Tua Tempora, Rex Auguſtiſſime, tanto numero nunqvam vidit: ut de Templis & ædificiis ſacris ſub Auguſtiſſimo Regimine Tuo, vel noviter itidem extructis, vel egregie ac ſplendidè reſtau-

ratis

ratis ad S. Spiritum, S. Crucis, P. P. Franciſcanorum, Viſitationis B. Virginis Deiparæ, F. F. Miſericordiæ exemplo, nihil jam adducam. Hanc igitur urbem tanto ſplendore ſub Auſpiciis Tuis, Rex Sereniſſime, auctam, illuſtrare volui meis obſervationibus, non qvidem qvoad ædificia & monumenta jam recenſita, vel Politicum ſtatum, ſed ſaltem cives qvod attinet & incolas, eorumqve & advenarum ſalutem & incolumitatem, qvorum numerus ab his triginta annis eò majus ſumpſit incrementum, qvo felicius regnante Sacra Tua Majeſtate, ſtatus Politicus æqve atqve commercia floruerunt. Induxit me ad hos ipſos auſus, & cognitio, qvam de Warſaviæ conſtitutione atque ipſius ſolo, aëre & aqvis comparavi mihi per quatuor fere luſtra, præcipuè autem obligatio illa, qua Majeſtati Tuæ Auguſtiſſimæ, non ut civis ſaltem & ſubditus, ſed & uti Stipendiarius ſum devotus. Nam per viginti annos continuos, non ſolum in Aula Tua Regia Medici Ordinarii officium feci, ſed nuperrime etiam pro immenſa Tua Clementia, Rex Potentiſſime, tenuitatem meam inſuper Archiatrorum Comitiva ornaſti: qvam multiplicem Clementiæ Tuæ Auguſtæ, gratiam non poſſum non publica & devotiſſima gratiarum actione venerari, depoſito ſimul ad Majeſtatis Tuæ pedes hoc ipſo monumen-

men-

mento, qvo Aërem Aqvas, & Loca Warſaviæ explicare conatus fui: Annexo autem pio voto, ut diu adhuc aura Regiæ Tuæ Sedis, ſaluberrima & purisſima gaudere, ſimulqve Regnorum Tuorum & Populorum vota adimplere posſis, qvæ Tibi, Rex Sereniſſime, longævioraSigismundorum & ſplendidiora ac feliciora Caſimiriorum, Anteceſſorum Tuorum fata devotisſime & ardentisſimè apprecantur.

Servet Deus O. M. Te, Auguſtiſſime Rex, pacate regnantem, & valetudine nullis morborum procellis afflicta diutisſimè gaudentem! Conſervet Regiam Sobolem & Gentem univerſam, ſubjectorum populorum ſpem atqve præſidium, qvorum piis deſideriis preces & vota ſubmiſſe ſociare nunqvam ceſſabit

Regiæ Tuæ Majeſtatis,

Rex Potentisſime,

devotiſſimus Servus,

Chriſtianus Henricus Erndtel.

Q. D. B. V.

NOn vilipendendum de Chorographia Medica adornanda apud GEORG. BAGLIVUM Medicum Philosophum, & Practicum proximè elapsi seculi præcipuum & sine pari, invenimus monitum, omnibus Artem Asclepiadeam profitentibus magnoperè commendandum, dum *Praxeos Libro I. capite XV. hortamur*, inquit, *singulos Medicos, utper diuturnam observationem patefaciant Medendi Methodum Popularibus suis præ cæteris opportunam, nec non remediorum genera iisdem vel familiaria vel noxia.* -- *Præcipua argumenta, quibus hæc cujuslibet regionis historia complectenda erit, esse debent de Aëre, Aquis & Locis: ad Orientem vel Occidentem aliasve cœli plagas situ: de plantis & animalibus in patrio solo præcipuè provenientibus, nec non de mineralibus aliisque telluris effectibus: porro de Moribus & Temperamentis incolarum, & Morbis iisdem familiaribus, Medendique Methodo: de Medicina indigena seu de medicamentis in patrio solo nascentibus, de variis & præcipuis tempestatum influentiis, aliisque sexcentis, per quæ morborum origines tum foventur, tum curantur.* Et hæc quidem parænesis eo quidem magis mihi visa fuit attendenda, quo antiquiorem ejus postea inveni esse originem. *Herodoto* enim jam, *Hippocrate, Galeno, Celso* aliisque hoc institutum placuit, dum plenis, quod dicitur, buccis idem in scriptis suis commendarunt. Quid enim inter alia clarius esse posset illo *Hippocratis* loco, ubi *I. de Aëre, Aquis & Locis Libro*, ejusdem rei Medicos genuinos admonet

monet ſequentibus: *Quicunque Artem Medicam integre aſſequi volet, hæc faciat oportet. Primo quidem temporum anni rationem habeat, quid unumquodque illorum poſſit. Nulla enim in re ſimilia ſunt, ſed multum differunt, tum ipſa ad invicem, tum in propriis permutationibus. Deinde etiam Ventos calidos & frigidos, maxime quidem omnibus hominibus communes, mox autem eos, qui unicuique regioni ſunt peculiares. Aquarum item facultates examinare convenit; Quemadmodum enim guſtu differunt & pondere, ſic quoque virtute aliæ aliis longe præſtant. Quare ſi quis ad urbem ſibi incognitam perveniat, circumſpicere oportet ejus ſitum, quomodo ſcilicet ad Ventos & Solis exortus jaceat: non enim idem poteſt, ſi ad Boream jaceat, & ſi ad Auſtrum; neque ſi ad ſolis exortum, neque ſi ad occaſum. Et hæc quidem diligenter oportet perſcrutari, tum quomodo in aquis ſe habeat: utrum paluſtribus utatur & mollibus, an duris: ſive ex ſublimi, ſive ex ſaxoſo loco ſcaturientibus: ſalſis, item crudisve. Terra etiam ipſa conſideranda, nudane ſit & aquis carens, an denſa & aquoſa: item an concava & æſtuoſa, an alta & frigida. Hominum inſuper Victus ratio perquirenda, an bibaces ſint, an lurcones & otio dediti, an vero exercitiis corporis & laboribus aliis ſtudeant, & edaces & vini temperantes &c. Celſus* autem *in Præfatione Libri de Medicina* hæc omnia compendioſe profert & ad PraxinMedicam ſpecialius applicans, ait, *differre pro natura locorum genera Medicinæ, & aliud opus eſſe Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Galliis* &c. Quibus monitis inductus poſtea doctiſſimus Germanorum Polyhiſtor & Medicus *G. H. Velſchius* etiam *in Somnio Vindiciani* ſub Æſculapii nomine, univerſis Medicam Artem profeſſis, puncto XIV. Medicinæ Deſideratorum Chorographiam Medicinalem ſerio commendat. Paucos autem invenies inter Autores, quibus Parænefis hæc curæ cordique fuit: pauciſſimos, qui rem ipſam aggreſſi fuerint. Et, quod mirum, de integris regionibus, præcipue autem exteris, qui ſcripſerint hunc in modum, invenies quidem aliquot, *Proſp. Alpini, Jacobi Bontii, Guil. Piſonis, Andr. Cleyeri. Wilh. ten Rhyne, Eng. Kempferi* exemplo, quorum ſcripta de Ægypto, India Orient. & Occident. Perſia & China ad nos pervenerunt; de Europæis regionibus Dania, Belgio & Helvetia, *Th. Bartholinus, Joh. Beverovicius* & *J. C. Derebeque*, aſt incidenter ſaltem, quatenus de Medicamentis indigenis præcipue tractarunt, ſuos edidere commentarios: de Aëre ſigillatim

Roma-

Romano, *Mercurialem*, & *Petronium*, qui proprie quidem de Victu Romanorum, in ſpecie autem, *J. M. Lanciſium*, & de Aëre Hafnienſi *Eraſmum Bartholinum* habemus; *Jodoc. Lommius* Bruxellarum, *P. Hœchſteterus* Auguſtæ Vindelicorum dederunt topographiam. Aſt, ſi ſolum *Lanciſium* excipias, nullus fere ex his omnibus, ad illum, quo ab *Hippocrate* propoſitum fuit modum, hanc materiam tractavit. Quam ob rem ego tandem, licet origine non ſim Polonus, poſtquam per quatuor fere luſtra in Polonia, & maximam partem quidem ejus Metropoli, Warſaviæ vixi, & Praxin Medicam pro muneris publici ratione exercui, ſerio cogitavi de ſcripto aliquo Warſaviæ ſingularia poſteritati commendante, adornando. Et hoc eo qvidem magis, quod non ſine magna offenſione viderim, tot ex Polonia redire Medicos, atque inter hos etiam non paucos, auro & divitiis bene onuſtos, qui abſterſa impudenti fronte & ore, frui quidem partis, gratam autem mentem pro beneficiis acceptis pendere nullo modo curant. Nec ullus ex his mihi hactenus innotuit, qui de Sarmatia & Methodo Polonis Medendi, aliquid operæ pretium memoriæ tradiderit. Sunt quidem nonnulli, qui Poloniam, & in ſpecie etiam Warſaviam, Regiis Aulis inſervientes, cominus viderunt, & ſuas de Curioſis in Polonia, ipſaque etiam Praxi ibi exercita, obſervationes publicis ſcriptis inſeri curarunt; aſt hoc, quod antea dictum fuit, fundamentum, attigerunt nulli; plerique autem obſervationibus ſuis minus bene digeſtis, plus tenebrarum quam lucis Hiſtoriæ Naturali & Medicæ Sarmatiæ affuderunt. Inter hos unus ex præcipuis *Martinus Bernitius*, cujus levitas & cruda ſimplicitas, vel ex ſola illa obſervatione, dum Lycopodii, plantæ notiſſimæ luſum in naſcendo, cum talpæ figura, in ſinum de rei novitate gaudens, comparare non dubitavit, eluceſcit: reliqua ejusdem Autoris, quæ inter alia Curationes & Conſilia pro Vladislao IV. Rege, non ab ipſo ſed aliis inſtituta, præcipue autem *Andreæ Cnœffelii*, ſesquipedales & tædioſas Compoſitiones, Arcana Helmontiana & diffuſisſimas Conſultatio-

 nes

nes comprehendunt, parum etiam vel nihil ad ſcopum faciunt: *Simon Schultze*, Thorunienſis doctiorem ſe exhibuit & valde in obſervando diligentem & accuratum, ſi aliquibus in locis nimiam excipias credulitatem, qua aliorum fidit relationibus: Majorem adhuc meretur exiſtimationem *Joh. Paterſon Hain*, qui per aliquot annos Praxin apud Sarmatas in Aulis Principum exercuit, poſtea autem Phyſicum & Medicum Civitatis Eperienſis in Hungaria egit: *Aloyſius Sinapius* autem, qui Radzivilianæ familiæ circa annum 1693. pro Medico inſerviit, cum ſuis *Abſurdo-Veris*, (in quibus, & quidem ultimæ editionis auctæ, pauca etiam de victu, moribus & morbis Polonorum invenies,) ut abſurdum Orbi Literario ſe deridendum præbuit merito: Meliora ſibi promittere poteſt curioſus Hiſtoriæ Medicæ Polonicæ amator ab *Onuphrii Bonfigli* Liburnenſis, qui Cracoviæ per aliquot luſtra Medicinam quondam exercuit, ſcripto recentiori de *Plica, Peſte & Febribus Malignis Anno MDCCXX*, junctim edito. Hac igitur jejuna Scriptorum ſterilitate excitatus, nolui officio deeſſe, & meam qualemcunque opellam Sarmatiæ, in ſpecie autem Warſaviæ pro illuſtratione commodare, præſertim cum per tantum temporis ſpatium clementem non ſolum cœli auram, ſed etiam magnatum in Polonia gratiam expertus fuerim. Invitabat igitur non minus ad hoc inſtitutum ipſa Nationis Sarmaticæ dignitas, & erga exteros benè merentes ſumma humanitas & benevolentia, quibus cum Hoſpitalitatis virtute junctis, pleraſque ſuperant, fatente ipſa invidia, cultiores etiam gentes, Generoſi Poloni. Neque temere credas velim quorundam blateronum ſcurrili maledicentiæ, qui gentem hanc nobiliſſimam de neſcio qua feritate & aſperitate ſuſpectam reddere ſatagunt. Poloni ſanè urbaniores & cultu elegantiores ſunt, quam vulgo creditur. Et ne temere vel ex intempeſtiva adulatione hoc dictum putes, loquatur pro me eloquentiſſimus *M. A. Muretus*, qui aureo plane ore & Ciceroniano ſtylo, Polonorum dignitatem, ſequentibus commendat: *Magna mihi*

cum multis Germanis, magna cum permultis Polonis familiaritas, magnus usus, magna necessitudo fuit. Semper eos expertus sum bonos viros, apertos, humanissimos præterea, & prope omnes eo vitæ cultu ac munditie, quæ ad elegantiam potius, quam ad ullam barbariem accederet. Nugæ istæ sunt hominum, eos, qui adulari & fallere, & aliud loqui, aliud cogitare nesciunt, barbaros vocantium. Utinam nos eo modo barbari essemus! Utri vero barbariores sunt: Nati in media Italia, quorum vix centesimum quemque reperias, qui Latine aut Græce loqui sciat, aut literas amet: an Germani & Poloni, quorum permulti & earum linguarum utramque perfectissime callent, & ita literas ac liberales disciplinas amant, ut in eis tempus omne consumant? Olim illi fortassis asperi ac barbari fuerunt: hoc quidem seculo vereor, ne ad nos barbaries, ad illos cultus & splendor vitæ, & eruditio atque humanitas, mutatis sedibus, commigrarit. Et hæc *M. A. Muretus ad Paul. Sacratum Canonicum Ferrariensem Anno Chr. 1578.* scripsit, a quo tempore jam sesqui seculum effluxit: quid putes jam de illis, mirum quantum omni elegantia auctis, si viveret, dicturus esset? Nec frustra *Erasmum Roterodamum*, acerrimum alias vitiorum Aristarchum, asseruisse alicubi in scriptis suis puto: *Literis, legibus, moribus & religione, & si quid est, quod a Barbariei probro vindicet, cum præcipuis & lautissimis nationibus certare posse Polonos:* allegante *autore Poloniæ Defensæ contra Barclajum.* Ut igitur illi, qui hactenus parum vel nihil penitus de totius Sarmatiæ Metropoli, Warsavia acceperunt, agnoscant, urbem hanc summa Dei Omnipotentis gratia, ad fovendos incolas, atque excipiendos etiam hospites, cunctis bonis esse locupletatam; Ita, ut, si incolæ Portugalliæ dicunt, *quem Deus amat, illi domum aut sustentationem Lisbonæ concedit;* (cum quo proverbio optime conspirant, quæ *Amatus Lusit. Cent. III. Observ. 13. in Schol.* de Ulyssiponis salubritate prædicat,) idem merito, mutatis mutandis, respectu Poloniæ, hinc inde propter frequentiores paludes, alias non adeo salubris, dici poterit: *Quem Deus ex Polonis amat, illi domicilium Warsaviæ concedit;* hanc provinciam mihi reservatam arripui, & *WARSAVIAM physice, secundum Aërem, Aquas & Loca Illustratam* composui. Quod scriptum, si nullum alium, hunc tamen habebit usum, ut illos Medicos, qui Artem in Polonia, & potissimum Warsaviæ imposterum fa-

cturi sunt, multarum rerum cognitione instruere possit, quas eosdem scire oportet, priusquam ad curandos cives vel advenas accedunt, ne illotis negotium aggrediantur manibus. Totam autem tractationem sex capitibus absolvere libuit, quorum *primum* sufficientem de Urbe ipsa ejusdemque situatione & ædificiis præcipuis; *secundum* de Aëre; *tertium* de Aquis; *quartum* de Incolis, eorumque Victu, Temperamento & Moribus; *quintum* de Morbis; *sextum* denique de Ingressu ad infirmos Warsavienses, vel Methodo Medendi, dabit informationem. Annexum tandem invenies ultimo loco *Naturale Warsaviæ Viridarium*, i.e. *Catalogum Plantarum circa Warsaviam sponte crescentium.* Non vacat singulorum capitum hic proponere sciagraphiam: hoc unicum saltem monendum de secundo, quod de Aëre inscribitur capite: eo ipso terræ etiam vel soli Warsaviensis eoque pertinentium descriptionem comprehensam, nullumque singulare caput pro materia hac tractanda, constitutum esse, quia alias, quæ de effluviis atque exhalationibus terrestribus aëri perpetuo communicatis, fuere dicta, maximam partem tædiose repetere debuissem. Num de omnibus satis accurate & perfecte actum fuerit, de hoc cum nemine disceptabo humanæ sortis & fragilitatis meæ satis memor: sciendum enim subsecivis horis hoc opusculum fuisse adornatum, & tempore illo, quantum practici labores continui & ordinarii concedebant. Sine omni etiam fere adminiculo Autorum & bibliothecæ pleraque composita esse scias. Neque enim quidquam præter propria mea collectanea & adversaria mihi tunc, cum compositionem aggrederer, ad manus erat, usque dum ante tres circiter menses Dresdam venerim, ubi, etiam inter ordinaria negotia, schediasma interdum revidendo, hinc inde supplere quædam & emendare licuerit. Quam inter singularia hujus scripti, de Plica invenies theoriam, à nullo unquam antea propositam, meam esse speculationem scias, quam nemini obtrudo; saltem ut morbo præ aliis hactenus notis, magis congruam, non improbandam penitus esse existimo;

ſtimo: ad cujus abſolutam veritatem ſtabiliendam autem plura adhuc requiri experimenta & perſcrutationes, lubens fateor. Hoc interim affirmare auſim, me omnia bona fide propoſuiſſe, & ab erroribus per credulitatem facile alias irrepentibus, natura me eſſe alienum. Si quid autem nihilominus humani paſſus fuerim, aut totum argumentum diſcurſu meo, pro rei dignitate B. L. non inveniet exhauſtum, cogitet, primum me eſſe, qui glaciem hanc fregit, omniq; fere exemplo deſtitutum, quo uſus, hanc tabulam perfectiori pictura abſolvere potuiſſem. Et quicunque etiam fuerit in hac mea tractatione labor, incitamento ad minimum poterit eſſe aliis accuratius ubique inquirendi, & ſolidiora ſequenti tempore, per ejusdem argumenti retractationem & repetitionem exhibendi. Utplurimum enim hoc ſolet fieri, ut difficiliora, in ſcribendo etiam, aut differat aut detrectet quilibet, ſtatim autem ac alius opus aggreditur, per hunc vel illum locum, unum aut alterum offendat adeo, ut ad accuratiorem rei tractationem ſeipſum tandem accingat, & faciliori via, inventis alia addat pleniora & perfectiora. Quod impoſterum etiam de hoc ipſo tractatu futurum fore præſentio, aut ad minimum opto. Benovolum Lectorem autem, ut his interim lineis, Obſervationes potius, quam completam Hiſtoriam repræſentantibus, contentus ſit, obnixe rogo.

Cap. I.

Cap. I.
De Situ Warſaviæ.

QUicunque ſaltem de Warſaviæ origine aliquid literis mandarunt, uno ore fatentur omnes, à Conrado Duce Maſſoviæ Cirnenſi, Warſaviam fuiſſe locatam A.C. Milleſimo ducenteſimo ſexageſimo nono. Antiquiſſimis enim temporibus Duces Maſſoviæ, antequam Reges has occuparunt provincias, *Cyriſci* (*Czerſci*,) ignobili fere jam & vix non penitus in ruinis jacente oppido Maſoviæ, reſidentiam habuerunt ordinariam. Diſtat autem ab hoc Cyriſco (Cerzk) viginti fere milliaria ~~Polonica,~~ Warſavia noſtra, in medio Poloniæ pariter ac Lithuaniæ ſita, de qua, mutatis mutandis illud dici poteſt, quod olim, *Livius Dec. I. Lib.* 5. *cap.* 30. de Roma ſcriptum reliquit: *Non ſine cauſa Dii hominesque hunc Urbis condendi locum elegerunt, ſaluberrimos campos, flumen opportunum, quo ex mediterraneis locis fruges devehantur, quo maritimi commeatus accipiantur: Regionum (Poloniæ) medium, ad incrementum Urbis natum unice locum.* Quibus rationibus motus quondam Sigismundus Auguſtus Rex ſingulari judicio delegit hanc Urbem, in qua deinceps univerſæ Sarmatiæ Comitia publica indicerentur, nec ipſe, dum vixit, lubentius usquam moratus eſt; quem ſecuti ſucceſſores, jam à centum & ſexaginta fere annis Warſaviam pro Reſidentia elegerunt ordinaria. Elevatio Poli Warſaviæ eſt intra quinquageſimum ſe-

cundum & tertium gradum, vel accuratius dicendo, gradus 52. cum 15. minutis. Hinc eandem latitudinem habet cum Vratislavia, Francofurto ad Oderam, Minda Westphalorum, Antverpia Belgarum &c. cum quibus eundem horarum numerum, sedecim nimirum longissimi diei, tempore solstitii æstivi, celebrat: Longitudo autem Warsaviæ intra quadragesimum quartum & quintum gradum includitur; cum itaque ab Uraniburgo 35. minut. temporis differat, Warsaviæ dimidium horæ & quinque minuta citius meridies observatur, quam Uraniburgi. Et ita unum eundemque Meridianum habent cum Regiomonte Prussiæ, Caschau, Eperies, Buda, Varadino, Belgrado Hungariæ, itemque Ragusa. Ex quo fundamento fere æqualis est his omnibus locis cum Warsavia nostra solis ortus & occasus. Si Acus Magneticæ declinatio aliquam hic afferret utilitatem, possem ex curiosi alicujus observatione annotare, quod ante aliquot annos tredecim gradus in Occidentem hic declinaverit, hoc autem, quo hæc scribimus anno acus decimum gradum declinationis in eandem mundi plagam attingat. Quamvis hoc forte tantam attentionem non mereatur, quantam illud quod à peregrinatoribus curiosis annotatum invenimus, in exterarum regionum scilicet nonnullis locis, Acus Magneticæ declinationem nullam penitus observari: ita in urbe Xingam Tartariæ M. sub 41°. 56. latitud. nulla deprehensa fuit Acus Magneticæ declinatio, referentibus *Transactionib. Anglicanis ad Ann.* 1708. E contrario *P. Francisc. Noël S. J. in Observation. Mathem & Physic. in India Or & China, ab anno* 1684. *ad ann.* 1708. *factis*, annotavit, primum declinationis Acus Magneticæ meridianum, seu lineam illam, sub qua fixa est acus, non esse alicui Meridiano Mundi parallelam, adeoque polum magnetis non esse eundem cum polo mundi. Nec primum Meridianum esse fixum, sed mobilem, modo ab ortu in occasum, modo ab occasu in ortum procedere, quasi per modum librationis lunæ, vid. *harum Observationum cap.* 8. Quæ quidem *P. Noël* observatio infringere aliquo modo videtur famosum illud de Acus Magneticæ defle-

deflexione à vero Meridiano, *Syſtema Halledanum*, ab anno 1684. ad hæc usque tempora variis experimentis a Gallis æque ac Anglis confirmatum, niſi forte utramque & *P. Noël* & *Halleyi* Obſervationes atque ſententiam, illud experimentum novum, quod nuperrime *Wilhelmus Derham in Notis propriis ad Theologiam ſuam Phyſicam L. V. cap.* 1. *p.* 389. publicavit, aliquo modo conciliaret, ita autem hic l. c. *Comme l' Aiguille Horizontale decline, & varie continuellement vers l' Eſt & l' Oueſt; celle, qui marque l' Inclinaiſon, varie de méme de haut en bas, s' inclinant plus ou moins vers le Zenith & le Nadir; & par cette double tendance Magnetique, je concois, que l' Aiguille décrit un cercle autour du Pole du Nord, ou autour de quelque autre point; Enſorte, que ſi on pouvoit ajuſter une Aiguille de maniere, qu' elle s' accordât exactement avec la direction Magnetique, dans un certain nombre d' années elle decriroit de part & d' autre autour des Poles Magnetiques un Cercle, dont le raion ſeroit d' environ de treize degrez de diſtance de chaque Pole.* In genere autem maxime dubitandum, aliquam utilitatem in Longitudine invenienda ab Acus Magneticæ Horizontalis declinatione hauriri poſſe. Quoniam omnes Acus Magneticæ ſeu Horizontales ſeu Verticales, hactenus fuere in ſtatu violento, & niſi magnes libertati ſuæ reſtituatur, nulla unquam certitudo inde ſperari poterit firma.

Sed hæc in tranſitu; magis ad noſtrum ſcopum collimat, & hic non prætereundum, quod a *Chvvalkovio in Singular. Polon. p.* 94. annotatum legimus, Warſaviam eſſe centrum multarum in Europa reſidentiarum, Romanæ ſcil. Pariſienſis, Londinenſis, Moſcoviticæ & Byzantinæ: æquali etiam fere diſtantia, paulo tamen minori, ab illa eſſe urbes, Holmiam Regiam Suecorum, & Hagam Comitis. Planities mediterranea Poloniæ in qua Warſavia locata, tanta eſt, ut nullo oculo finiatur circum circa, de cætero tam amœna & felix, ut ad aliquot milliaria, nullis fœdis paludibus, quæ alias in Polonia frequentes nimium ſunt, non multis ſtagnis aut lacubus, non ſpecubus aut cavernis halituum malignorum promis condis, inquinetur; ſed potius omnis regio voluptate af-

ficiat ſpectantes: Campi & agri frumentorum & pabuli omnis generis feracisſimi: maxima amœnitas pratorum paſſo quaſi æquore ſe explicantium, amœni horti, limpidi fontes: & urbi toti Orientem verſus fines imponens fluvius Viſtula, qui placida ſed late luxuriante unda loci amœnitatem & commoda auget, ſimulque Pragam ex altera parte e regione parallela ſitam, ab urbe diſtinguit: Verſus meridiem autem elatius & monticulis quaſi aſſurgens ſolum, *Ujazdovium* cum magnifica arcis mole, & *Belvedere* Palatium Pacianum quondam, ex ligno quidem conſtructum & ruinæ proximum, propter adjacentem autem in declivi hortum a civibus Warſavienſibus æſtivo tempore, multum frequentatum, comprehendit, ut de *Balneis Ujazdovienſibus*, a ſupremo Regni Mareſchallo Stanislao Lubomirio quondam exſtructis, a Sereniſſimo Rege autem præſenti tempore ad longe majorem magnificentiam & amœnitatem evectis, nihil dicam: Sicuti ex altera & oppoſita Septentrionali plaga Camaldulenſium Eremus, *Bielany dicta*, propter lucum & Viſtulam adjacentes, maxime ſe commendat, & exſpatiantibus in deliciis eſt. Decliviorem locum circumpoſitæ Warſaviæ regionis, occupat *Solecum*, in quo plurimi civium Warſavienſium horti, & quod primo hic loco comminiſcendum, *P. P. Trinitariorum Diſcalceatorum de Redemptione Captivorum communiter appellatorum*, territorium cum clauſura & templo, adjacenteque amplo ſatis horto, qui fructibus atque oleribus omnis generis, ex laborioſa ac indefeſſa Patrum illorum diligentia eſt refertus.

Unicum adhuc de Ambitu Warſaviæ commemorandum eſt, Campus Electoralis nempe, communiter ab adjacente fortaſſis pago, *Wola* dictus, qui dimidio fere a Lesna lapide occaſum verſus ſitus eſt, quadrata forma conſpicuus, & aggere ſuperficiali â reliqua terra vix diſtinctus, ubi interregni tempore, antiquiſſimo nationis inſtituto, congreſſus Senatorum & Nobilitatis pro Electione celebranda, fieri ſolet.

In

In hoc loco & ejus vicinia, dicto Electionis tempore, ducenta millia hominum quandoque conveniunt, præcipuorum ex Nobilitate gentis. Id quod tempore Electionis Vladislai Quarti Regis in specie contigisse meminit *Autor Poloniæ defensæ contra Barclajum p. 90.* ubi in singularem nationis laudem addit: *In tam numeroso autem populi confluxu, quamvis nulli custodes essent, nulli vigiles, urbs ipsa Warsaviæ nunquam clausa, & quocunque tempore noctis iis pervia, qui circum circa castrorum more stativa habuere, adeo tamen secura & tranquilla erant omnia, ut vix quisquam vi peremptus, quin ne spoliatus quidem diceretur; idque toto sesqui mense, quo Comitia illa durarunt.* Proximius est suburbiis, a quibus tamen separatum, *Belloti, Architecti quondam Itali sat celebris, Palatium*, totum lapideum, Moscorum Legatis ordinariam quasi residentiam suppeditans, à retro aliquot annis.

Lustrata sic hinc longe lateque extensa Warsaviæ positione, commemorandum etiam aliquid erit de tota ipsius circumferentia, ut tota Urbis moles & magnitudo innotescat accuratius: erit autem illa mensuranda ab una extremitate ædificiorum suburbanorum, quorum terminus est Vistula, ad alteram, quam circumeundo septies mille & octingentos passus continere expertus fui, accedit linea, segmentum circuli finiens, quæ seorsim tria millia & quingentos conficit, ita ut undecies mille & trecenti gressus, omnem Warsaviæ constituant circumferentiam: de veritate commensurationis hujus & accuratiori calculo minus quis dubitet, qui sciet, hanc illo tempore factam fuisse, quo nive omnis circumjacens Urbem ager, & glacie tota contecta erat Vistula, ita ut circuitus suburbii æque & lineæ illius quam ipsa facit Vistula, tunc fuerit liberrimus: Et hæc quoad exteriorem Warsaviæ dimensionem, quæ omnia, sub *Novæ Civitatis Nalevvkæ, Lesnæ, Grzybovviæ, Vielopolii, Novvy-Svviat, Alexandriæ & Cracoviensis* nomine comprehensa suburbia in se continet: Illud spatium autem, quod mœniis est inclusum, & fossa alias circumscriptum fuit, mille quingentis & quadraginta absolvitur

tur paſſibus in circa, accuratiorem enim dimenſionem impediunt ædificia privata & publica, quæ ipſis mœniis inædificata quondam fuere ex incuria, ſicuti nec Arx Regia hic comprehenditur, utpote quæ antea quidem ſeparata ab urbe fuit, jam autem per ambulacrum ex lapide conſtructum, ab Arce ad Parochiale Templum ducens, & per Canonicorum Collegiatæ hujus Eccleſiæ ædes ac manſiones, cohæret ex parte.

Et his explicatis, ſufficientem ſibi unusquisque de magnitudine Urbis formare poteſt conceptum, antequam autem ad interiora Civitatis luſtranda pergam, juvabit alium adhuc ſuppeditare ſpectandæ Warſaviæ modum.

Cum enim ad plerarumque urbium fluviis adjectarum exemplum, Warſavia in ſitu ſuo & poſitione ſegmentum circuli minus repræſentet, ille qui præcipuum ipſius decus & plenam fere faciem luſtrare vult, omnium optime voti ſui compos fiet, ſi ex Podlachiæ finibus e. g. rediens, *Pragæ* ſubſiſtet, ibidemque ad Viſtulæ littus pedem figens, ſpectaculum hoc ſuſcipiet, quale in titulo hujus noſtri tractatus effigie eſt expreſſum. Videbit tunc ex altera parte fluvii elatum littus, & in altioribus ejusdem locis, undequaque ab Auſtrali ad Aquilonarem plagam longè lateque extenſa pulchro ordine ædificiorum atque templorum molimina, præſertim autem in editiori loco Magnificam Regum Arcem & ab utroque latere præcipuè auſtrali, Magnatum Palatia, præterea hinc inde extantia frequentium turrium cacumina, Clauſtra Religioſorum & Religioſarum, eminentibus faſtigiis decora. Quibus ſi adnumeres, extra Urbis & ſuburbiorum ambitum, hinc inde ſparſa *Ujazdovienſe & Mariæ-montanum* auro coruſcans aliaque Palatia campeſtria, hæc velut ſtellas in lucido emicantes cœlo miraberis.

Maximam autem amœnitatem æque ac utilitatem conciliare videtur huic Urbi adjacens ſub *Viſtulæ* nomine per totam Euro-

Europam celebratus fluvius, quem navibus onerariis & ratibus Gedanum tendentibus perpetuo fere ſolicitatum cernes; aliquoties enim prout amnis intumeſcit, navigatio Gedanum ex Poloniæ provinciis repetitur, non quidem ſemper pari navium numero, ſed tamen magno ſatis: nec puto me dictuRum minus quam res ſit, ſi quatuor millia navium ponam, computando inſimul rates ſeu trabes connexas, quibus etiam utuntur plurimi. *Eſt autem Viſtula, quæ mediam Sarmatiam, (ut Stanisl. Sarnicii verbis in Deſcript. Poloniæ utar,) peragrando lambit, & oritur ex montibus Sarmaticis, ultra oppidum Skoczow & Bielsko, & tandem in Septentrionem tendit, arcus figuram efficiens: Antequam mari mergitur, capit in ſe quinquaginta fere flumina, ex quibus duo nobiliora infra Warſaviam haud procul ab oppido Zegrz ſeſe ei aſſociant, Narva inquam & Bug.* Stratus fuit quondam, Sigismundi Auguſti Regis tempore, ligneo ponte, 1150. paſſus longo, hic fluvius, ab ipſo quidem non ſed a Sorore Anna poſt obitum Regis perfecto. Magno autem civium Warſavienſium damno, ann. 1603. jugo uno glaciei impetu ſublato, & quoad reparationem neglecto, iterum deſtructus. De ipſo ponte adhuc dum monumentum æneæ tabulæ inſcriptum, ac turri, pulveris tormentarii receptaculo, quod alias ponti huic inſerviebat ut propugnaculum, affixum, teſtatur: his verbis: *Ne Pontem ſublicium ſuperbo ſumptu atque arte admirabili a Sigismundo Auguſto Rege inchoatum, & a ſe poſt ejus mortem conſimili opere perfectum, repens vicina ſuburbanorum male cautorum tectorum flamma nec opinate mere corriperet, correptumque in favillam redigeret: Anna Jagellonia Poloniæ Regina Magnorum Regum Conjunx, Soror, Filia, hoc Lateritii Propugnaculi ſepimento tutiſſ. a fundamentis excitato, muniendum curavit. A. Chriſti Dei Noſtri M.D.XXCII.* Cum igitur poſt illud tempus, nulla conſtans, præter extemporaneos & nautilos ex ratibus & naviculis conſtructos, belli tempore, pontes, ſtructura Auguſteæ ſimilis, pro transeundo flumine, fuerit inſtituta aut perfecta, non niſi per pontones, naviculas & cymbas, præſenti tempore Viſtulam transfretare licet. Transfretationis, peditum in ſpecie, terminus communiſſimus hactenus fuit a dextra & ſeptentrionali Arcis parte, ad

pedem

pedem montis illius, qui a turpi fimeto nomen traxit (*Gnoyovva Gora*:) Eſt autem littus hujus loci altiſſimum & præruptum fere, quadraginta (40. *ad* 45. *pedes*) pedes geometricos altitudine comprehendens, quod extructis ex trabe gradibus aſcendendo, ſuperare oportet, antequam Civitatem ipſam ingredi liceat. Quam non, niſi transeundo primo illam Urbis appendicem, quæ communi nomine ad Viſtulam, (*nad Wisła*,) venit, & omnia illa ædificia, in ſpecie granaria & piſcatorum domicilia, comprehendit, quæ in acclivi intra fluvium & civitatis mœnia dicam an ædificia antemuralia, (Lapideæ enim hic cum ipſis mœniis confunduntur,) per totum illum tractumOrientalem abArce adProchophylacium usque extenduntur, attingere integrum eſt: In medio enim fere hujus tractus patet ſub turri portula, quæ per angiportum immediate ad forum Civitatis ducit. Areæ hujus fori figura quadrata fere eſt, cujus latera ex ſeptentrionali & meridionali plaga paſſus centum cum duobus, ex orientali & occidentali, centum triginta quatuor continent menſura, ædificiis cincta lapideis circum circa ad quatuor, & alicubi ultra, contignationes exaltatis: Ipſa publica civium domus vel curia in medio ſita eſt, turri & campanili cum horologio ex mediis domus tectis exurgente, decentis excelſitatis, ornata, figuræ quadratæ, quoad porticum in ſpecie, qua tota circumdatur, & quæ inſtitoribus varii generis mercium deſtinata eſt pro tabernis. De cætero tota civitas mœniis incluſa, vix trecentas in univerſum lapideas, quæ per ſex vel ſeptem ad maximum, plateas diſtinguuntur, continet, præter templa, monaſteria & xenodochia, inter quæ primo loco *S. Johannis ædes* numeranda quæ Parochialem & quidem totius Warſaviæ primam conſtituit. Eccleſia hæc, quæ antea fuit lignea, circa a. c. 1390. per Joannem Ducem Mazoviæ ædificata & lapidea facta fuit. Anno 1402. translatum eſt ad hanc Eccleſiam Collegium Canonicorum Ciricienſe, (ex Czersk,) ubi tum Collegiata erat, cum augmento fundationis pro duodecim Canonicis & quibus-

dam

Bibl. Jag.

dam Prælatis, autoritate Bonifacii IX. Pontificis M. ad instantiam ejusdem Ducis Joannis. Tandem Anno 1406. subsecuta est dictæ Collegiatæ erectio per Albertum Episcopum Posnaniensem. Jus Patronatus ergo omnium Canonicatuum & dignitatum hujus Ecclesiæ transiit, post extinctam familiam Ducum Mazoviæ, ad Reges Poloniæ.

Includuntur autem huic Parochiæ sequentes Ecclesiæ & Hospitalia:

1. *Ecclesia Eremitarum S. Augustini, sub titulo S. Martini cum Monasterio:*
2. *Ecclesia PP. S. J. Provinciæ Lithuanæ cum Collegio:*
3. *Ecclesia Minorum de observantia seu Bernhardinorum cum Monasterio:*
4. *Ecclesia Monialium S. Claræ, vel Bernhardinarum, cum Clausura:*
5. *Ecclesia Scholarum Piarum PP. cum Collegio:*
6. *Ecclesia Eremitarum Pauli Primi Eremitæ sub titulo S. Spiritus cum Monasterio:*
7. *Ecclesia PP. Capucinorum cum Clausura:*
8. *Ecclesia PP. S. J. Provinciæ Regni Polon.*
9. *Ecclesia Carmelitanorum Calceatorum in Lesna, cum Monasterio:*
10. *Hospitale S. Spiritus:*
11. *Hospitale S. Lazari.*

Parochiali Ecclesiæ proxime adjacet *P. P. Jesuitarum Templum & Collegium*, quod, quia per commutationem Collegii Brestensis in Lithuania antiquitus Provinciæ Lithuanæ cessit, etsi indistinctim â Polonis & Lithuanis Patribus inhabitetur, Lithuanicum appellatur: In altera hujus Collegii ædificii contignatione, conservatur in singulari conclavi â dextris meridiem versus, bibliotheca copiosa satis, tria millia circiter voluminum continens: cujus nulla certa fundatio; libri â Regibus, Magnatibus aliisque Collegii Patronis donati, partim

etiam a Patribus ipſis legati fuerunt: Præſertim duos laudant Rev. PP. Mathematicos Collegii quondam Socios *P. Kochanski* & *P. Piekarski*, qui multos libros, globos & inſtrumenta mathematica, huic bibliothecæ intulerunt: ſiquidem præcipui & ſpectabiliores moderni libri potiſſimum hic ſunt mathematici. E regione hujus Collegii, ex altera plateæ parte viſitur ab aliquot annis noviter extructum eleganti forma *Gymnaſium*, in Literis humanioribus, Philoſophia & Theologia ſtudentium, quod, cum ſumptu atque impenſis, ultimo defuncti Epiſcopi Plocenſis Ludovici Zaluskii b. m. ſit erectum, recté *Zaluskianum Gymnaſium* vocatur.

S. Martini autem *Ædes cum Monaſterio P. P. Auguſtinianorum* in altera platea, à cereviſiæ propinatoribus *Pivvney Ulicy* nomen quondam ſortita, poſitum eſt, cum adjacente Xenodochio vel Noſodochio potius publico ſatis commode extructo, in quo plus quam centum continuo ægri, a juratis civitatis chirurgis & in communi viventibus ſic dictis Sororibus Charitatis, quæ Oratorium habent ad *S. Rochum* in Cracovienſi ſuburbio, tractantur, & conſervantur publicis ſumptibus.

Præter hæc, nulla intra mœnia ſunt ædificia publica, exceptis illis, quæ poſt Parochialem Eccleſiam in cœmeterio, *Canonicorum* inſerviunt *habitationibus*, & maximam partem, quoad poſticas partes, Orientem verſus & Viſtulam ſpectant.

Magis numeroſa autem ſunt ædificia publica in ſuburbiis: Et in Neoſtadienſi quidem, Septentrionem maxime, atque ex parte Occidentem etiam ſpectante, prima inter præcipuas *Ædes* eſt, quæ *a Spiritu Sancto* nomen habet, & quam cum adjacente Monaſterio *Patres, qui a S. Paulo Eremita ortum & regulam habent*, atque ex *Częſtochovienſi Claro Monte* huc miſſi ſunt, tenent. Ordinis enim hujus, qui Anno 1215. in Hungaria oriri cepit, Religioſi, Monaſterium toto Orbe celebratum Częſtochoviæ poſſident, quod ſimul mu-

munitum satis habet fortalitium, a Suecis quondam duplici obsidione frustra tentatum.

Ex parte dextra hinc pergenti platea, quæ a ponte nomen habet & ad Vistulam ducit, occurrit, in qua *Nosocomium publicum S. Lazaro dicatum cum Sacello*, paulo inferius autem ad ipsam Vistulæ ripam *Turris quadrata*, quæ jam quidem pro Prochophylacio inservit publico, quondam autem propugnaculum fuit, pontis illius frontem degens, de quo in antecedentibus una cum inscriptione huic supra portam insertæ, facta fuit mentio.

Ex hac platea ascendendo revertenti, a dextris *P. P. Dominicani* occurrunt, qui magnam partem hujus suburbii cum templo monasterio & ædificiis suis reliquis occupant. Primus Ædis hujus Sacræ autor & fundator fuit *Abrahamus Bzovius*, *A. C.* 1603. qui templum ipsum *S. Hyacintho* dicatum esse voluit. Postea inter alios, qui liberalem huic Conventui porrexere manum, Anno 1616. ut fundationis historiæ verba habent, fuerunt, primus quidem Sigismundus Wierzbinski, deinde etiam Albertus Baryczka, & Hedwigis Baryczkowa, de domo Kulinska, Stanislai Baryczka Conjunx. Refectorium autem hujus monasterii cum bibliotheca superius extructa a fundamento postea erexit Stanislaus Baryczka, A. C. 1647. de quo monumentum sub introitum Refectorii, in superiori januæ parte, erectum testatur, literis lapidi incisis. Adeo numerosam bibliothecam in nullo alio Warsaviæ inveni ac vidi Religiosorum Conventu, quam in hoc: Asservatur hæc in secundæ contignationis spatioso conclavi, ex utroque latere fenestris instructo, quæ collecta sensim fuit, per ipsos Patres, post mortem librorum suppellectilem bibliothecæ legantes: numerus ligatorum librorum supra tria millia ascendet, de MStis autem altum hic est silentium; neque indicem habent, in quo conficiendo plus quam centum consumunt jam annos: maximum librorum numerum confici-

unt Theologici, Scholaſtici & Philoſophi, reliqui ad Hiſtoriam ſacram & profanam ſpectant.

Poſt ædificia Dominicanorum PP. occurunt *Benedictinæ Moniales, ab adoratione perpetua S. S. Sacramenti nomen adeptæ, cum Templo S. Caſimiro dicato*, ad regulas modernæ architecturæ tecto teſtudineo campaniformi (Italice cupula) inſtructo, & Monaſterio toto ex lapide pulchre ædificato, cui hortus jungitur acclivi ſitu & cultura non ſpernenda ſe commendans: maximam partem fundationis hæc omnia debent Reginæ Mariæ Caſimiræ Regis Johannis III. conjugi. Huic proxime in angulo, quem ſplendidum hoc Monialium ædificium relinquit, adjacet *Templum S. Bennoni dicatum*, Germanis pro cultu divino inſerviens, quorum idiomate & lingua etiam conciones ſacræ ſingulis Dominicis hic fiunt. Sequitur poſtmodum Parochialis *S. Mariæ Virginis Deiparæ* Eccleſia, cum ambitu ex ligno extructis domiciliis conſtante, quæ pro ſacerdotibus miniſtrantibus capiendis inſerviunt, Hæc ipſa Cathedrali Collegiata & principali Civitatis Eccleſia, dicitur eſſe vetuſtior, aſt falſo, uti ex ſuperioribus patet: ſita eſt in elato Viſtulæ littore, ad quam aditus principalis patet ex foro vel circulo Novæ Civitatis; ædificium ipſum valde vetuſtum eſt ac rude, ex lateritio muro cum turri figuræ quadratæ exſtructum: Inter Parochiales Warſavienſes ordine ſecunda: fundationis hujus chroniſmum patere volunt ex characteribus lapidi, qui fulcro lapideo templum orientem verſus ſuffulcienti a tergo magni altaris ad extra inſertus eſt, & pro numero & anno 1392. accipitur, quamvis mea quidem ſententia ſecundus in ordine character ad hunc modum ⅹ expreſſus, quaternarium numerum exprimere potius videatur, ita, ut pro 1392. legendum ſit 1492, in Parochialem autem erecta fuit per Albertum, Epiſcopum Poſnanienſem, A. D. 1411. ſub nomine & in honorem *Viſitationis S. Mariæ Virginis*, ad ſolicitationem atque inſtantiam Annæ Ducis Maſſoviæ, cui Joannes Senior Dux Maſſoviæ pro ipſa

Eccle-

Ecclesia & ejus dote fundanda, allodium agrorum circa dictam Ecclesiam tunc jacentium, obtulit ac donavit. Includuntur Parochiæ hujus Ecclesiæ, novem aliæ: 1. *S. Crucis in Campis extra Warsaviam circa viam Bielanum ducentem, locata.* 2. *S. Andreæ Apostoli Fratrum Misericordiæ,* 3. *P. P. Franciscanorum,* 4. *S. Bennonis Episcopi, nationis Germanicæ,* 5. *S. Casimiri Monialium S. Benedicti ab Adoratione S. S. Sacramenti,* 6. *S. Georgii M. Canonicorum Regularium,* 7. *S. Hyacinthi P. P. Dominicanorum Conventus Majoris,* 8. *P. P. Theatinorum,* 9. *S. S. Trinitatis Monialium S. Brigittæ.*

Hospitalia autem tria, 1. *Pauperum senum in Cœmeterio Parochialis hujus Ecclesiæ, pro Parochianis:* 2. *Puerorum orphanorum sub regimine Confraternit. Germanicæ S. Bennonis,* 3. *Infirmorum apud Fratres Misericordiæ.*

Ex hoc loco, si quis per ambages, occasum versus passum dirigit, occurrit *P. P. Franciscanorum Conventus* cum templo nondum finito, & post illos longius remotum *F. F. Misericordiæ Nosodochium & Sacellum,* nuperrime ex lateribus ad modernas Architecturæ vulgaris regulas extructum, postquam prius & antiquum illorum ædificium, quod antea juxta hortum Regium extructum cernebatur, a Serenissimo ante duos abhinc annos, funditus destructum fuit.

Sequitur *S. Georgii fanum,* quod pro antiquissima a quibusdam totius Warsaviæ Æde Sacra habetur, & a qua integra platea, a Dominicanis ad Nalewkam ducens, nomen sortita est. Sacellum valde antiquum & mediocris magnitudinis habet cum magno cœmeterio, & pertinentibus ad illud domunculis pro Canonicis Regularibus, quorum hic fundus est, extructis. Per plateam latam autem illam incedenti, quæ portæ Neostadienti a sinistris est, *Palatium Nuncii Apostolici,* totum ex lapide extructum, amplum satis & magnificum, cum Capella seu Oratorio itemque domicilio Clericorum Regularium, vulgò *Theatinorum,* quorum communitas non nisi ex solis Italis constat, a dextro latere occurrit; cui e regione fere

oblique ſita eſt *P. P. Piarum Scholarum Ædes S. cum Monaſterio* & ſatis ſpatioſo horto. In templo horum Religioſorum aſſervantur reliquiæ S. Primi & Feliciani Martyrum, a Rege Vladislao IV. illatæ, cui Romæ verſanti, Papæ Urbani VIII. nomine a Cardin. Barberino donatæ fuere. In eadem hac platea ſpecioſum etiam illud *Palatium* totum lapideum cernitur, quod ante triginta amplius annos, Palatinus quidam Plocenſis, *Kraſinski* proſapia, extruxit, & quod ab omnibus artem architectonicam edoctis, pro abſoluto & magnificentiſſimo ædificio habetur; aſt quod dolendum, quoad interiora nondum finitum, & ruinæ, plures ob rationes, valde jam expoſitum eſt. Hortus ab ipſo Palatio in occidentem longe lateque extenſus, quondam propter ficariam, fructus exoticos, & ambulacra ex tiliis adornata, pro præcipuo Warſaviæ reputabatur, jam neglectus valde & omni cultura ſpoliatus fere jacet. Latus hujus ædificii magnifici ſiniſtrum cingit *Familiæ Zaluscianæ Palatium*, quod veſtibulo in ſpecie, figuris ex lapide exſculptis, ornato, diſtinguitur maxime ab aliis, & quod nunc quidem Illuſtriſſimus Dn. *Andreas Zaluski Epiſcopus Plocenſis* incolit. In principaliori hujus Palatii conclavi, ad certa, quæ inter feneſtras intercedunt ſpatia, accommodatæ extant Principum & Regum Poloniæ omnium, quæcunque haberi potuerunt, ex originalibus vel proto-typis translatæ effigies, usque ad nunc feliciter regnantem *Sereniſſimum AUGUSTUM*, quæ in tela ampliſſima eundem equo generoſo inſedentem, ad vivum repræſentat. Quinquaginta in univerſum numerantur tales effigies, quarum pictura poſſeſſori octo millibus florenorum conſtitit.

Ulterius hinc ab eodem latere ſitum eſt *Templum S. S. Trinitatis cum Monaſterio Monialium S. Brigittæ regulam obſervantium:* & ſtatim poſt illud *Armamentarium publicum* a Vladislao IV. Rege quondam extructum, quod ædificium Præfecto Generali Rei Armamentariæ Regni, ordinarie pro habitatione inſervit. Ex altera parte hujus vici nullum amplius, præter

The-

Thesaurarii Magni Illustr. Prebędovii b. m. Palatium novissime splendida architectura extructum occurrit, usque ad illam plateam, quæ a mulso nomen habet, (*Miodovve Ulice*) in qua a dextris meridiem versus eunti *P. P. Capucinorum Templum* cum Clausura obviam venit, quod a Johanne Rege, ante hos 50. annos extructum fuit, Italis pro fundatione tunc accitis, a quibus etiam adhuc dum hortus duplex adjectus diligentissime colitur, & propter olera varia & lactucas, aliosque fructus, valde celebratur. Proximè his jungitur *Palatium, Radzivvilianum*, a Dominico Radziwilio Cancell. Magn. Ducat. Lithuaniæ quondam magnifica figura & forma erectum cum horto. Quantus Musarum Patronus fuerit hic Princeps, ex adjecta huic Palatio Bibliotheca & Museo rariorum Naturalium constare potest, quam curiosam suppellectilem a *Bernitio* Canonico Warsav. Bernhardi Medici filio, soluta sexies mille Imperialium summa, prout mihi narratum fuit, comparavit. Nunc revertendum nobis, per magnum quidem ambitum Occidentalem plagam versus, erit ad *Leśnam*, quæ non minus ac *Nalevvka*, post Armamentarium sita, & nullis ædificiis singularibus clara, specialem suburbiorum Warsaviensium partem vel potius appendicem cum jurisdictione propria constituit. *Leśna* ab Illustrissima Lesinciorum familia, a quibus quondam fundata, appellata est: sita in editiori loco, si cum urbe comparetur, utpote novem pedes Geometricos, altitudine urbis cum Arce situm superans, & circumferentia sua omnem terram occupans, quæ ab Armamentario & *Nalevvka* ad *Grżybovviam* usque extenditur. Ædificium in Leśna est præcipuum *P. P. Carmelitanorum Templum & Monasterium*, in superiori parte occasum versus locatum; a tergo huic adjacet locus ille, qui Augustanæ Religionis addictis incolis pro cœmeterio a Johanne Casimiro Rege, privilegio singulari concessus & donatus fuit. Præterea a plaga Urbem spectante Orientali *Palatium cum Horto, Leśinciorum residentia*, quod jam ab aliquot annis Palatinus Kyoviæ, ex Potociorum gente, possidet,

det, & per reparationem ſumptuoſam, multum in ſplendore auxit. In extremitate *Grzyboovienſis* ſuburbii, quod a *Lesna* Meridiem verſus extenditur, *Palatii* ſpecioſi ac valde ampli, *fundamenta ac rudimenta*, quoad externam lapideam molem ad tectum usque, evecta, cernuntur, quod Comes Sapieha Capitanei Bobrovienſis Parens extruere curavit, a quo per matrimonium ad Radziwilios tranſiit: aſt per triginta fere annos jam neglectum, & per aëris & tempeſtatum injurias, interitui proximum. Sequitur *Vielopolienſe ſuburbium*, quod a *Grzybovienſi* meridiem magis ſpectat, in quo autem nullum conſideratione dignum ædificium; Tranſeunti autem hoc Urbem verſus, omnium oculos facile in ſe convertit, *Supremi Mareſchalci Illuſtriſſimi Dni. Mniszek Palatium*, quod ex Kaliſienſis Palatini quondam reſidentiæ ruderibus & fundo, totum novum, curante tunc ſtructura & architectura Generali Münchio, magnifica mole erexit, ſimulque hortum adjacentem cura ac deliciis multum auxit, qui jam antecedente tempore parem non habuit per totam Warſaviam, propter Cataractam arte ibi ex ingenti lapidum mole extructam, quæ aquam ex altiori aggeris loco, ad pelvim lapideam capaciſſimam præcipitat. Cum hoc Palatio Septentrionem verſus jungitur *Regis Pruſſiæ territorium*, quod ſingulari, præ omnibus aliis exteris Potentiis prærogativa, quondam, pro perpetua Legati ſui reſidentia acquiſivit.

P. P. *Reformatorum, qui S. Franciſci regulam obſervant, Ædes S. & Conventus* ex regione horum ædificiorum, Meridiem verſus, ponitur, in quorum horti medio Palatiolum ex lapide extructum cernitur, quod Regi Johanni III. quondam & noſtro Sereniſſimo Auguſto aliquoties pro ſeceſſu, tempore ſeptimanæ ſanctæ, inſerviit; præterea multus in hoc horto fructuum proventus, & in ſpecie juglandium arborum, quæ nullibi fere quam hic per Warſavienſe ſolum inveniuntur. Ad muros templi & monaſterii hujus appicta miraberis ex omni mundi plaga Sciaterica Horologia, vario modo adornata,

opera

opera *Bonaventuræ* cujusdam *Patris*, Mathematici insignis, qui ante triginta fere annos in hoc Conventu degebat, ex majori Polonia quidem orti, ast qui in alio postea P. P. Reformat. Monasterio Lithuaniæ, diem suum obiit.

Magnificum autem illud ædificium, omnium fere totius Warsaviæ spatiosissimum & amplissimum, quod *Mariævillæ* nomine clarum est, a Reformatis P. P. Orientem versus locatum, & a Serenissima Regina Maria Ludovica Casimira in sui memoriam quondam magnis sumptibus totum ex lapide lateritio, cum sacelli rudimentis in oppositæ fronti Palatii partis medio locatis, extructum. Ipsum ædificium semilunarem fere figuram, patente interius spatiosissima area, octingentos & quadraginta pedes geometricos in circumferentia continente, repræsentat: inferiori parte ex utroque latere porticu distinctum est, ita ut incolæ per totam circumferentiam a cœli injuriis liberi transire possint: domus autem vel habitationes, quarum numerus ad triginta duas accedet, mercatoribus maximam partem, in specie exteris, a longo tempore pro mansionibus inserviunt, ut non incongrue curiam vel byrsam mercatorum quis nominaret.

E regione splendidi hujus ædificii, P*atres* S. J. *Regni*, ad distinctionem Lithuanorum ita vocati, *Terragium*, uti appellare solent, possident, quod Celsissimus Princeps & Primas Regni hujus temporis, POTOCIUS gente, sacello cum duplici domicilio ex fundamentis lapideo ornavit, & adhucdum variis ædificiis & palatio lateraliter juncto perquam magnifice auget. Aliud P*alatium prææltum* a sacello ex postica parte paulo remotum, & ad ipsum Terragium pertinens, antiquum, figura quadrata oblonga cum tecto plano & fastigio pinnato, cujus cancellis statuæ lapideæ pulchro ordine impositæ sunt, ab Illustr. Danielowicio Regni Thesaurario magno, anno 1621. fuit extructum: cujus palatii ornamenta autem circa annum 1660. a Suecis in direptione Warsaviensi multum fuere destructa. Ex Mariævillæ regione dum

ad civitatem pergimus, duo præcipua adhuc occurrunt ædificia ſibi invicem e regione poſita: *Primatiale* nimirum & *Epiſcopi Cracovienſis*, quorum poſſeſſio ſemper his Prælaturis annexa eſt.

Quæ a Cracovienſi porta ad Neoſtadienſe ſuburbium ducit vicuum extenſio mœnibus & foſſæ civitatis adjacens, & communi nomine *Podvvale* appellata, nullum inſigne præter *Metropolitæ Lithuani Palatium* cum ſacello, in quo Sacra pro more ſic dictorum Unitorum Religionis Græcæ, per totam fere Lithuaniam & Roxolaniam diſperſorum, celebrantur publice, & *Gedanenſium Villam ſuburbanam* in ſe comprehendit: de qua ultima notandum, quod nulla ex Pruſſiæ civitatibus, præter Gedanum, Warſaviæ poſſeſſionem habeat & fundum: magnum autem hæc villa occupat ſpatium, cum antiquo quidem & ex lignis extructo ædificio, Secretarii Gedanenſis Reipublicæ ordinaria reſidentia, amplo autem & bene diſpoſito horto. Ex regione hujus eſt Porta Lateralis, (*Pobozna Brama*,) quæ ex ſuburbio hoc & Podwale ad civitatis partem illam ducit, quæ *Dunaia* appellatur.

Maximum vero decus Warſaviæ, ut hinc Orientem & Arcem verſus iterum retrahamus pedem, mihi videtur eſſe *Coloſſus* ille, qui cum ſtatua & effigie ænea inaurata Sigismundi III. Glorioſiſſimi Regis, in eminentiori loco prope portam Cracovienſem locatus & erectus cernitur. Ipſius columnæ ex marmore ſolidæ, ſine faſtigio cum ſtatua dicta, & ſtylobata, altitudo viginti & ſex pedes geometricos fere ſuperat: eſt autem hæc columna ex Corinthiacarum genere, elaboratiore epiſtylio, criſpatura ſua acanthi aut helicis in ſe ipſam redeuntis folia imitante: ſtylobatæ autem vel fulcimento, in pila oblonga quadrata, ſequentes æneæ tabulæ inſcriptas atque inauratas invenies literas:

Ad

Ad *Occasum:*

* * *

SIGISMUNDUS III.
LIBERIS SUFFRAGIIS
POLONIÆ
HÆREDITATE SUCCESSIONE JURE
SUECIÆ REX
PACIS STUDIO GLORIAQUE
INTER REGES PRIMUS
BELLO ET VICTORIIS
NEMINI SECUNDUS
MOSCORUM
DUCIBUS METROPOLI PROVINCIIS
CAPTIS
EXERCITIBUS PROFLIGATIS
SMOLENSCO RECUPERATO
TURCICA POTENTIA
AD CHOCIMUM REFRACTA
QUADRAGINTA QUATUOR ANNIS
REGNO IMPENSIS
QUADRAGESIMUS QUARTUS
IPSE IN REGIA SERIE
OMNIUM ÆQUAVIT
AUT JUNXIT GLORIAM.

Ad *Meridiem:*

HONORI ET PIETATI
SACRAM
STATUAM HANC
SIGISMUNDO III.
VLADISLAUS IV.
NATURA AMORE GENIO
FILIUS
ELECTIONE SERIE FELICITATE
SUCCESSOR
VOTO ANIMO ACTU
GRATUS

PATRI PATRIÆ
PARENTI OPT. MER.
ANNO DNI. MDCXLIII.
PONI JUSSIT
CUI JAM
GLORIA TROPHÆUM
POSTERITAS GRATITUDINEM
ÆTERNITAS MONUMENTA
POSUIT AUT DEBET.

Ad *Orientem:*

SIC COELO SIC TERRIS
SIGISMUNDUS III.
PIETATE INSIGNIS ET ARMIS
GEMINÆ GLORIÆ MERITO
SESE APPROBAVIT
HINC GLADIUM
INDE CRUCEM
TAM FORTI QUAM PIA MANU
TENET
ILLO PUGNAVIT
IN HOC SIGNO VICIT
SUB HOC INSIGNI VIXIT
SECURUS INVICTUS FELIX
NUNC FELICITATE
QUAM TERRIS DEDIT
GLORIOSUS
QUAM COELO MERUIT
BEATUS.

Ad *Orientem sub Armis*
Regiis Coronatis:

NON STATUA ERIGITUR, NEC CÆSO GLORIA MONTE
FULTA SIGISMUNDI: MONS ERAT IPSE SIBI.

NEC

NEC FULGOREM AURO, ROBUR NEQUE SUMIT AB ÆRE,
AURO FULGIDIOR, FIRMIOR ÆRE FUIT.

M. Daniel Thym, S. R. M.
Fusor Warsaviæ fecit
A. D. 1644.

De columna autem ipsa sciendum, quod ex Polonico marmore confecta sit, testante autore *Poloniæ Defensæ contra Barclaium p. 54.* his verbis: *Sigismundus III. Rex, Checinum prope, (quod in Cracoviensi Palatinatu est) Columnas marmoreas binas excidi jussit, altitudine pedum fere duo de quadraginta. Sed, dum extrahuntur, & machinæ ponderi non sufficiunt, una per medium fracta: Alteram vero nuper Vladislaus Rex statuit Warsaviæ, & memoriæ Patris sui dedicavit.* Miror interim, quod Eques Galliæ de *Beaujeu*, vel sicuti *Hoppius ipsum in Sched. de Scriptor. Polon. cap.* 19. nominat, *Dnus. Dalerac*, materiam hujus columnæ pro Jaspide vendidet, sequentibus: *Warsovie n' a riende remarquable, point de monumens antiques, soit batimens ou Tombeaux; & je n'ay point veu de Capitale si denuée. On voit seulement hors la Porte principale, qui touche au Chateau, une Colonne ronde d'une piece de Jaspe du marbre rare, sur un piedestail, assez bien executé, qui porte la statue de bronce de Sigismond III. tenant un sabre d'une main, & une grande Croix de l'autre. Memoires du Chevalier de Beaujeu, p. 146.*

Monumentum hoc insigne satis jam celebratum, indicat non procul hinc esse *Arcem Regiam*, quam ipse Sigismundus III. in formam hanc, qua nunc apparet, reduxit. Ita autem locata est, ut interior ex civitate accessus per portam ornatissimam & præaltam, Occidentalem plagam; latus alterum & proximum in suburbio Cracoviensi, Meridiem; tertium & longissimum Vistulæ impositum littori, Orientem; & quartum, quod per Capituli & Canonicorum sedes cingitur & cum his quasi confunditur, Septentrionem spectet. Hæc maxima sui parte ad decus & elegantiam exteris parem a magistris architectisque Italis, illo tempore perducta est, satis specioso ambitu, lapidibus partim cæsis, partim co-

ctis constructum: tres autem fere ejus distinctiones sunt: cujus prima, quasi vestibulum ab occasu, *Castrum* continet sic dictum, Polonicè *Grod*, in quo Capitanei Warsaviensis jurisdictio administratur, cum aliis quibusdam officinis Regiis, ad quas Apotheca Regia pertinet: altera *proprie sic dicta Arx*, quadratam fere figuram repræsentat, cujus area interior conficit in circumferentia sexcentos & quadraginta pedes geometricos, & Senatorum Conclave, Nunciorum Stubam, omniaque ad Regis residentiam pertinentia, itemque in inferiori loco ad dextram & meridionalem partem, Archivum Regni, in singulari fornicato conclavi, in se continet. Picturæ antiquiores in conclavibus Regiis ab Italo pictore celebri, *Dolabella*, factæ narrantur: in specie occupatio urbis Smolenscii, & actus ille publicus, quo in Comitiis Gostinensibus exercitus Poloniæ Imperator Zolkiewius, in Senatorum Regni præsentia, Suiscium Magnum Moscoviæ Ducem, Regi captivum tradidit. Ast egregia hæc pictura, quod dolendum Sarmatis, in ultimo bello Suecico, a Petro Russorum Cæsare, D. M. ablata & in Moscoviam transmissa fuit, quod, prout dicitur, cum monumento superius descripto patrare etiam voluit, nisi indefessæ contra hanc violationem Senatorum quorundam instantiæ, hoc impedivissent: *tertia Arcis distinctio*, Thesaurarii Oeconomiarum Regis habitationem, & alias officinas cum culina Regia continet, & per singularem portam, ad cœmeterium S. Johannis reducit. Sub ipsa autem immediate Arce ad Vistulæ ripam, *Palatium* egregium *Lubomirianum*, quod a tecto ex ferreis laminis confecto, *Blachany Palac* Poloni appellare solent, jacet, ab ultimo Cracoviensi Palatino piè defuncto, in magnificam hanc & elegantiorem formam redactum.

Proximè deinde ad Arcem Regiam, meridiem versus adjacet *Monialium S. Francisci regulam observantium Ecclesia & Monasterium*: & quod per viam publicam ad Vistulam ducentem separatur ab hoc *Patrum ejusdem Ordinis ac Regulæ* Conventus

cum

cum templo ampliſſimo, & ſubjecto his acclivi horto ad Viſtulam excurrente. De his notandum, quod prout in Italia Ciſtercienſes, ita P. P. Minoritæ de Obſervantia, paſſim in tota Polonia vocentur *Bernardini*, deſumpta ejuſmodi denominatione ab Eccleſia S. Bernardini Cracoviæ, ad quam primum in Polonia obtinuerunt monaſterium: ſimili prorſus modo Pariſiis Patres Dominicani vocantur Jacobitæ ab Eccleſia S. Jacobi in platea ejuſdem nominis ſita. His Religioſis immediate fere jungitur lateraliter, *Virginum a Monte Carmel appellatarum Clauſura*, anguſtioris ambitus cum ſacello viam publicam ſpectante, ipſum cœnobium autem cum hortulo & aula, Viſtulæ imminet. Sequitur in eadem ſerie ac latere vici & ſuburbii Cracovienſis *Patrum Carmelitarum egregium ædificium Monaſteriale* cum templo magnifico & area, ampliſſimo ambitu, ad quorum fundationem primam occaſionem dediſſe fertur *Weſſeliorum Comitum*, antiquiſſimæ alias familiæ Sarmaticæ, liberalitas & munificentia. Poſſident hi Religioſi bibliothecam etiam non ſpernendam, quæ in ſecunda monaſterii contignatione in oblongo quadrato conclavi continetur, & duplici ad altitudinem ordine, Oxonienſis ad inſtar, locata eſt: ipſi librorum loculi vel repoſitoria nitide ſunt conſtructa & lazureo colore obducta, librorum numerus mediocris valde, ac ſine decenti ordine diſpoſitus eſt. Prima hujus bibliothecæ fundamenta autem Patres, *Zabrżeski* cuidam, Nobili ex antiqua familia, Muſarum filio & Patrono, Pincernæ quondam Drębolienſi, in acceptis ferunt.

Latus hujus Ædificii Sacri ſiniſtrum cingit *Palatium Radzivilianum*, ingens illa & magnifica ſtructuræ lapideæ moles, quæ longe lateque extra urbem, præſertim ab Orientali plaga advenientium oculos ad ſe trahit: cui ſubjacet hortus in acclivi ad Viſtulæ littus excurrens, qui omni tempore propter delicatiſſimorum fructuum proventum apud Warſavienſes fuit celebratiſſimus. Tranſeo *Czartoryskianum Palatium*, quod nuperrimè multa amplificatione & magnis ornamentis auctum fuit;

fuit; & ad præcipuum illud monasterium & clausuram me confero, quæ *a Visitatione Beatissimæ Virginis* nomen habet, cum sacello parvulo quidem adhuc dum, sed quod in majorem molem & capacitatem jam ex fundamentis erigitur; hortus adjacet spatiosissimus, oleribus & fructibus copiose hic crescentibus, monialium sustentationi inserviens: fundatum fuit hoc monasterium a Ludovica Maria Regina, Vladislai IV. & Joh. Casimiri olim uxore.

Monet nos *Illustre Casimirianum nomen, Palatii* huic ædificio sacro *vicini*, hic mentionem facere, quod alias optimæ architecturæ splendidum fuit exemplar, jam autem ab aliquot & viginti annis per incendium destructum, penitus in ruinis jacet, una cum horto, variis deliciis & magnificis operibus ac structuris quondam ornato, nunc autem non desolato saltem, sed etiam ante aliquot annos, jussu Serenissimi Regis funditus everso, ut ne vestigium quidem horti amplius jam repræsentet: quantum autem & in Botanicis cultus fuerit antea, ex solo *B. Bernitii Catalogo Plantarum Warsaviensium*, cognosci potest, qui eo tempore ex hoc & illo horto, qui sub Arce erat, quod hortenses attinet, omnem plantarum recensionem confecit.

Sinistrum hoc suburbii Cracoviensis latus magnifico aspectu finiunt *Chomętowskianum & Zamoscianum Palatia*, utraque in elatiori colle, cujus altitudo 50. fere pedes geometricos a Vistulæ alveo in planitie sito, differt, intercedente magno & profundo convalli, locata: longe autem prius magnificentia, mole & adjacente horto latissimè extenso, superat *Zamoscianum*, cujus fundamenta, propter declivem situationis partem, stupendo opere ac labore triplici fornicum constructione stabilita sunt, tantæ simul sumptæ capacitatis, ut legionem militum sub his abscondi posse, non temere a quibusdam affirmetur. In hujus palatii prospectu ad latus meridionale & dextrum apparet ædificium lapideum magnum, quod ex fundatione modo laudatæ Reginæ Mariæ Ludovicæ, *Hospi-*

tale pauperum orphanorum constituit, & ratione territorii Soleco extra Warsaviam sito annumeratur.

Revertendo jam ad alteram & meridionalem suburbii Cracoviensis, per vicum (*Novvy Svviat*) appellatum, partem, *Ecclesia Sanctæ Crucis*, primum considerationis meretur locum: Illustrissimum & quoad fundationem & ipsam etiam structuram, ædificium, & tertiam in ordine Warsaviensium Parochiam constituens: quæ anno 1626. quidem jam hac dignitate gavisa fuit, anno 1653. autem, sedata peste, quæ tunc Warsaviam infestabat, auspiciis Serenissimæ Reginæ Ludovicæ Mariæ Gonzagæ, cujus jam mentio antea facta fuit, demum sacerdotibus congregationis Missionis, quorum quatuor Parisiis ex Presbyteris congregationis hujus ad St. Lazarum Regina antea anno 1651. accersiverat, in perpetuam possessionem concessa fuit, confirmante Floriano Czartoryskio, tunc temporis Episcopo Posnaniensi, anno sc. 1655. Et dici potest, hoc tempore toti, non dicam Warsaviæ, sed Poloniæ auspicatissimum ac felicissimum ortum fuisse sidus, horum Presbyterorum adventu, per saniorem enim studia tractandi methodum, Gallicæ accommodatam, & singularem ad frugalitatem, & temperantiam compositam vivendi rationem, mirum quantum ad morum correctionem apud Sarmatas contribuerunt: templum hic videbis splendidissimum & valde spatiosum, monumento Eminentiss. Cardinalis Radziewskii, qui magnus hujus congregationis patronus fuit, cum ænea inaurata statua, ex marmore constructo, superbiens præ cæteris: bibliothecam hi Presbyteri etiam possident non spernendam, benè ordinatam ac cultam, quæ magna ante aliquot annos accessione fuit aucta per manualem Cardinales Dönhofii librariam suppellectilem. Hortum quod attinet, qui monasterio adjacet & ad meridionalem plagam longe lateque extenditur, hic inter primos Warsaviæ merito numerandus, propter cultum singularem, & fructuum ac olerum proventum, quibus magnæ Warsaviæ parti prospi-

 cere

cere in usum necessarium, possunt. Limitibus hujus Parochiæ includuntur:

1. *Conventus PP. Reformatorum,*
2. *Monasterium PP. Carmelitarum,*
3. *Monialium Carmelitar. Clausura,*
4. *Visitationis Beatiss. Virg. Mariæ Monasterium,*
5. *PP. Dominicanorum strictioris observantiæ Ædes S. & Domus,*
6. *Hospitale pauperculorum orphanorum in Solec.*
7. *Hospitale S. Rochi pro infirmis.*
8. *Hospitale S. Crucis pro vetulis.*

Parochiali huic Ecclesiæ e regione lateraliter respondet situ & locatione *Sacellum Moscoviticum*, quod Victoriæ de Moschis trophæum & monumentum quondam continebat, sepulchrum nimirum *Basilii Suiscii*, qui Magnus Moscoviæ Dux & tot populorum Asiaticorum declaratus Imperator, cum duobus fratribus Anno C. 1613. captus, ac dolore ac mœstitia confectus, primo custodiæ anno *Gostini* Palatinatus Ravensis oppido, in carcere vitam una cum fratre *Demetrio* finivit, hic autem Warsaviæ sepultus fuit: Quorum corpora, post initam cum Michaële, successore ipsius, pacem, Vladislai IV. Regis permissu, in Moscoviam tandem revecta fuerunt.

Sed convertimus nos iterum ad S. Crucis Ecclesiam, ubi a sinistris nobis occurrit *Palatium Sieniawskianum*, p. d. Castellani Cracoviensis & Magni Ducis Exercitus Polon. opus, quod eô spectabilius, quo magis spatiosum; in tota circumferentia cum area & horto repræsentat figura sua quadratum regulare oblongum, cum adjacentibus officinis, totum lapideum. Hinc meridiem inter, & occasum versus per novum vicum transeundo, qui vestibulum palatii & horti Regii claudit lateraliter, invenies *villam ad Capitaneatum Warsaviensem* pertinentem, & proximum huic *Palatium Bielinskianum*, quod h. t. Palatinus Culmensis totum superba structura ædificavit cum horto deliciis ac decore nulli secundo.

Tan-

Tandem, quod primo loco nominandum esset, secundum ductum autem nostrum ultimum, & Cracoviense suburbium claudens, *Palatium & hortus Regius* cum omnibus ad ipsum spectantibus ædificiis, in conspectum venit, qui *cum Sendomiriano palatio & horto*, quæ post obitum Principis Lubomirii, Capitanei Sendomiriensis, ultimi Ordinationis Ostrogiensis Possessoris, in Regis possessionem cessit, tantum occupat spatium, ut quater mille passibus & ultra, circumferentia ejus vix emetiatur. Ex parte enim illa, quæ e regione monasterii Visitationis B. V. per fossam à reliquo suburbio distinguitur, & introitum ad Palatium suppeditat, longe extenditur meridiem & occasum versus,]Reformatorum PP. Monasterium & hortum, & Vielopoliense suburbium lateraliter ab occasu respiciens: Et ut de *Sendomiriano Palatio* incidenter hic aliquid moneam, fuit hoc, quoad architecturam ornatissimum quondam ac valde superbum, nunc autem, post incendium, quod an[te] aliquot annos, tectum consumpserat, & postquam statuis & figuris lapideis, quibus decoratum erat, privatum fuit, vald[e] ut ita dicam, humiliatum, & quia Regio palatio, quod altitudine ac spectabili forma fere superat, nimis propinquum, ulteriori depressioni, ac fortassis totali destructioni proximum est. *Palatium Regium* ipsum quod attinet, fuit hoc quidem, præterito proximè seculo, â Thesaurario Regni magno, gente & familia Morsteinio, una cum adjacente horto ædificatum, qui ultimus autem per acquisitiones varias ædificiorum, villarum ac hortorum, in immensum fere à Serenissimo nunc gloriose regnante, extensus, ac circa medium ædificio novo vel patente Porticu præalta ac superba, variisque hinc inde locatis ac pulchro ordine dispositis pergulis, secessibus deliciosis ac machinis lusoriis auctus; ut de hybernaculo toto lapideo, & ingenti arborum exoticarum, Citrea & Aurantia poma ferentium, Laurorum &c. non mediocrium, sed justa statura & perfectione cum Italicis ac Hispanicis certantium, copia nihil dicam. Maxime autem notatu dignum, ambula-

bulacra illa omnia ex tiliis adornata, quæ ex utroque latere horti longitudinem duplici ordine emetiuntur, atque hinc inde reliqua ædificia hortensia cingunt, brevi tempore, intra sex fere annorum spatium, ad tantam decem ulnarum & quod superant, altitudinem ac perfectionem, non sine magno labore ac studio Præfecti Hortorum Regii, perducta fuisse, ut cum aliis, quæ ante 30. ultra annos plantata fuere, facilè certare possint de præferentia. Præterea per totam horti longitudinem ad magnam porticum usque, inter pulvinorum descriptiones, decentesque areolarum tractus, maximam miraberis statuarum inauratarum varietatem, & summam prospectus amœnitatem ac magnificentiam. Ita, ut omnia fere hic invenias ornamenta imitata, quibus Romanorum horti olim se commendasse in monumentis veterum legimus. Romanorum enim horti non tam solerti se commendarunt agri cultione & pomariorum utilitate, quam summo statuarum, tabularumque splendore, pavimentorum concinnitate, piscinarum amplitudine, & sumptuosa præsertim ædificiorum magnificentia.

Hortum hunc Regium, in septentrionali plaga claudit *Palatium Orzelskianum*, quod ex Potociana quondam Warsaviensi residentia, Regio jussu, auspicio, directione ipsa, ac sumptibus, in superbam hanc molem, vix semestri temporis spatio, fuit erectum: ad cujus ornatum internum, pretiosissima & pulcherrima aulæa, artificiosas picturas, suppellectilem superbam ex omnibus fere orbis partibus accersitam, quibus nunc radiat & corruscat, omnes qui intuentur atque aspiciunt, stupescunt merito.

Finio hæc, quæ de Urbis Warsaviensis conditione recensui generaliter hactenus, omnia, postquam paucis adhuc monuero, omnes *Balneas publicas & Macella* etiam, extra mœnia civitatis in suburbiis, prudenti majorum consilio, esse locata. Et illas quidem maximam partem in Neostadiensi suburbio, ac specialiter in vico, qui ad prætoriani militis

vil-

villam & castra, vulgo *Caserne* appellata, ducit, ad dextram, sic ut ultima etiam totius hujus suburbii ex hac parte, lapidea domus balneum publicum in se contineat; reliquæ circa Prochophylacium & ad Vistulæ ripam, nonnullæ etiam in Cracoviensi suburbio, inter Monialium & Monachorum Carmelitanorum ædes, inveniuntur: hæc autem, *Macella* puta, primaria quidem juxta mœnia, in pomœrio, quod Podwale appellatur, non procul a Cracoviensi porta, sunt sita, reliqua in Novæ civitatis foro, circa Armamentarium, & tandem in Cracoviensi suburbio, e regione templi S. Crucis, prostant. *Piscatorium forum* autem, in illa civitatis abjecta parte, intra mœnia est, quæ *Dunaïa* ab incolis appellatur.

Cap. II.

De Aëre Warsaviensi, quo Soli & Terræ etiam conditiones includuntur.

ADeò consuetus nobis est ac familiaris *Aëris* usus, ut nec centesimus quidem de necessitate ejus ad vitam, nedum de mirabili ejus constitutione cogitet, nisi casu & fortuito, per momentaneam ipsius subtractionem, obturato ore, vel compresso fortius gutture, convincatur, quod, nec per minutum horæ, Aëre, sine manifesto vitæ periculo, carere queat. Cum igitur adeo manifesta sit ipsius ad vitam nostram utilitas, illi magnam apud omnes ingenuos merentur gratiam, qui naturam hujus, ut cum vulgo loquamur, elementi, accuratius examinare fuerunt conati. Constat autem per recentiorum Philosophorum industriam & experimenta, *Aërem* esse quoddam quasi vellus & lanuginem ex omnis generis effluviis conflatam, & immenso quodam spatio globum terraqueum obsepientem, neque hinc tantum continuatam, sed & supra eum ad

æthera elatam, cujus ætheris omnia permeantis ac penetrantis tenuitate & agitatione Aër temperatus, vitalem & salutarem omnibus animantibus motum præbet. Et cum partes ejus plicatiles, ut lanæ ſtamina, aliæ aliis incumbant, necesse omnino eſt, inferiores ſuperiorum pondere preſſas magis arctiusque junctas, in denſum magis ſpiſſiusque & gravius abire corpus, quo ſcilicet terræ ſunt propiores. Ex qua Aëris deſcriptione patet, duplices in hoc conſiderandas eſſe qualitates, gravitatem nimirum atque Elaſticitatem. Et gravitatis quidem exiſtentia jam à longo tempore innotuit Philoſophis: Licet enim plurimi exiſtiment, antiquos Aërem non aliter conſideraſſe, quam ut corpus quoddam leve, quod elevatur virtute propria, vel quod ad minimum eſt ſine gravitate, inventi tamen & inter illos ſaniores quidam fuerunt, qui Aëris gravitatem agnoverunt naturalem, ex quibus nec vetuſtiſſimis temporibus ipſe *Ariſtoteles* excludendus, qui *Lib.* 4. *de Cœlo, cap.* 4. (*) dixit: *Uter inflatus gravior eſt, quam compreſſus.* Error autem communis de levitate propria Aëris per vulgus duravit fere continuo usque ad illa tempora, ubi per Barometra, Antliam Pnevmaticam & alia inſtrumenta demonſtratum fuit ad oculum, Aërem eſſe corpus grave, & pondus ejus poſſe determinari. Ita Clariſſ. Magdeburgenſium Conſul *Otto Gerickius* Aëris gravitatem per accurate inſtituta experimenta demonſtravit: longè autem ante ejus tempora *Galilæus*, & poſt illum iterum *Torricellus*, *Merſennus*, *Boylæus*, *Hugenius*, hoc negotium omni adhibita diligentia tractarunt. In ſpecie *Torricellum* quod attinet, ſciendum, illum per notiſſimum jam tubum, quem Barometrum appellamus, mediante Mercurio, Aëris phænomena, quoad gravitatem explicaſſe: qua occaſione non poſſum, quin in honorem Poloniæ & in ſpecie Urbis Warſavienſis mentionem hic faciam, mona-

(*) Ἐν τῇ αὑτοῦ χώρᾳ πάντα βάρος ἔχει καὶ ὁ ἀήρ. Σημεῖον δὲ ὅτι ἕλκει πλεῖον ὁ πεφυσημένος ἀσκὸς τοῦ κενοῦ.

monachi cujusdam curiosi Capucini, *Valeriani Magni* nomine, natione Itali, qui anno 1647. mense Julio, coram Sereniss. Poloniæ Rege Vladislao IV. & Ludovica Maria Regina, ac deinde coram multis Theologis ex diversis religionum ordinibus ad id spectandum a Rege & Regina vocatis, experimenta consistentis in tubo aperto Mercurii fecit, ut ipse quidem *Valerianus* testatur in *opusculo suo de Vacuo*, eodem anno ac mense scripto. Opusculum hoc cum viderit *Robervallius Parisiensis* in Regia Academia Professor, ac Valerianum nobilis hujus inventi honorem sibi vindicare putaverit, eodem anno ad *Dn. de Hoyers*, qui præsens inspexerat omnia, quæ Warsaviæ peregerat *Valerianus*, dedit epistolam, & prolixe probavit experimentum memoratum jam anno 1643. in Italia à *Evangelista Torricello M. D. Hetruriæ Mathematico*, evulgatum fuisse. Ad eam *Robervalli* epistolam suam expedivit Apologiam eodem anno *Valerianus*, qua disertis verbis negat se dicere illius arcani autorem, esse tamen se fortasse primum qui scientiam ejus arcani suam (de qua sola verba sua voluerit intelligi,) typo publicam fecerit &c. Negat porro, se unquam vidisse vel Romæ *Angelum Ricci*, vel Florentiæ *Evangelistam Torricellum* aut nominetenus saltem novisse, occasionem autem consilii de superanda impossibilitate vacui capiendi, sibi dedisse, tum Galilæi quondam observationem, quod aqua nequeat per attractionem ascendere in fistula, ultra cubiti decimi octavi mensuram, tum usum libræ Archimedis, quam Cracoviæ Anno 1644. dono acceperat à *Tito Livio Buratino*. E quibus omnibus evidens est, quod *Valerianus Magnus* non tam inventoris primi gloriam aucupatum se, quam in id ipsum experimentum, nemine docente, propria industria incidisse, demonstrare voluerit, id procul dubio supponens, quod *P. Schottus* iterata vice in hac eadem controversia defendit, non repugnare, plures eodem tempore, rem eandem detexisse.

Hæc de experimento hoc Aëris gravitatem demonstrandi per Barometrum Warsaviæ primo instituto, incidenter dixisse non piguit. Utilius autem erit singulare quoddam ex centum aliis allegare argumentum, quo incredibilis Aëris gravitas per optimam consequentiam deducitur, & quod nuper à *Batavo* (*) quodam *Medico* curioso allegatum prolixius invenimus. Scilicet ex postulato illo, quod Aër crassior, globum nostrum ambiens aliquot mille cubitos superet altitudine (*Sinclarus* 6867. passus numerat in altum exporrecti sibique perpendiculariter incumbentis Aëris,) vult per totam corporis nostri circumferentiam semper incumbere Aëris columnam pondus ad minimum viginti mille librarum exæquantem: nihil itaque impediret, quin per tantam molem contereretur homo robustissimns, nisi obstaret ipsum Aëris æquilibrium, ex omnibus circum circa partibus æqualiter extensum ac jugiter premens: quod si possibile esset, repente ex altera parte saltem, totam Aëris columnam recedere, idem ex opposito latere nobis accideret, quod illi, qui celerrimo jactu elisam contra corpus suum ponderis e.g. decies mille librarum molem experiretur.

Hæc de gravitate: Elasticitatis 'autem Aëris alia est ratio, per quam patet, Aërem terram complectentem, atque à superstantis pondere compressum & stipatum continuo sese pandere atque evolvere niti, ut nisi a circumjectis corporibus urgeatur passimque cöerceatur, sponte sua se explicet, atque in amplitudinem locumve plus decies millies majorem suapte vi dilatetur. Quem Aëris elaterem exemplo gossypii, lanæ, pilorum, spongiarum, plumarum olorinarum, atque in specie Arcticæ vel Islandicæ volucris *Eider* dictæ lanuginis, quæ omnia tensa & compressa, in contrario perpetuoque se restituendi pandendive nisu versantur, facillimé demonstrare possumus: uti quidem in dicta volueris Arcticæ lanu-

(*) *Bernard Nieuwentyt Existence de Dieu, Lib.* 2. *Cap. I, p.* 188. *sqq.*

lanugine *Eiderdon* appellata curiosissimum & incredibile fere, quod tres hujus libræ in palmarem globum facile cogi possint, quæ suæ expansioni relictæ, culcitram vel stragulum quinque pedes longum & latum expleant. Præterea experientia docuit, Aërem opportunis machinis non solum ita comprimi cogique posse, ut vix ejus, quo antea continebatur spatii, partem decimam implere videatur; sed etiam ita subinde distrahi, ut vix modum distractionis invenire liceat: fidem faciunt Sclopeta pnevmatica & alia complura, quæ apud *R. Boyleum* invenimus, Tract. *de Vi Aëris Elastica & de mira Aëris rarefactione*, ubi *Experimento II.* demonstrat, unicam bullulam Aëris compressam, per singulare Antliæ beneficium plus 13769.*ies* auctam fuisse. Aër autem non tantum per hujus circumfusi ablationem, antliæ experimento & auxilio verum etiam a languidissimo tepore & aucto postea calore minus aut magis expandi potest. Unde hyemali tempore multo densior est Aër atque compactior, quam sub æstivis caloribus utplurimum, utpote a quibus insigniter expanditur, & Mercurium in tubo Torricelliano altius tunc deprimit, quam gelidis temporibus.

His & aliis modis Aëris elasticitas æque ac gravitas demonstratur a Physicis: magis autem ad propositum nostrum faciet, si ipsas Aëris, quoad gravitatem potissimum conditiones & contenta considerabimus, ubi patebit, effluvia & emanationes corporum fere infinitorum volumen Aëris constituere, e. g. omnes odores, omnes fumi & vapores corporum quæ comburuntur & putrescunt, exhalationes marium, lacuum, fluviorum, stagnorum, particulæ ignis & rerum omnium combustibilium, quæ accenduntur, nitri e. g. sulphuris, concretorum acidorum & Alcalinorum invicem fermentantium, i. e. omne id quod volatile est urinosum, miscentur cum Aëre & colliguntur in eodem tanquam communi reservatorio. Et hoc sciendum, quod omnia illa effluvia corporum tam solidorum quam fluidorum in Aëre hærentium,

eandem retineant qualitatem & proprietates, quas ante quam cum ipso miſcerentur, habebant, ſicuti ad oculum demonſtravit *Rob. Boyle in Tract. de Atmoſphæris Corporum Conſiſtentium.* Exemplo poſſunt eſſe craſſiore, cineres ex montibus ignivomis ad aliquot milliaria inſenſibili modo ad longe diſtantia à montibus illis loca translati. Sic Neapoli frequenter obſervatum fuit, cineres ex Veſuvio ad aliquot pollicum altitudinem plateas contegere, &, ſi Hiſtoricis fides habenda, aliquando cineres ex Ætna Siciliæ, Byzantium usque, per tantum Aëris ſpatium, transvecti fuerunt. Aſt, ſingulari Dei beneficio Aëris corpus cum omnibus his ſuis contentis eſt fere inſenſibile; quod ſi non eſſet, magnum certe incuteret metum, ſi quis in illo continuo fluctuantes conſpiceret, venenatas etiam ac funeſtas particulas: idem certe eſſet, ac ſi quis neceſſitate coactus, ex opaco, cœnoſo, fœtente palude, aquam pro ſiti extinguenda deberet haurire; quanta cum averſione hoc, putes, fieret? quod ſi ovula ſerpentum, bufonum ſpermaticum virus &c. in hauſtu ſuo inveniret, quanta cum induſtria illud ſeparaturus eſſet? Sed ſi quis demonſtrare poſſet ad oculum, omnes impuritates in aëre contentas, effluvia ex locis paludoſis exhalantia, vapores ex lacunis cœnoſis & cadaveribus, ex mineralibus corroſivis, ex animalibus contagioſis, ex plantis venenatis, ex corpuſculis & excrementis hominum ac beſtiarum &c. quantum inde horrorem ac metum infectionis homo conciperet? Nihilominus hæc ita ſe habent; Summus autem rerum Opifex talem invenit pro aëre temperando modum, ut licet gravidus ſit tam variis & noxiis ex parte contentis, hæc tamen neque per viſum neque per tactum ſenſibus pateant, nec ullo modo, ordinario naturæ curſu, poſſint nocere.

Si autem particulæ illæ ex globo terraqueo in aërem elevatæ in eodem loco ſemper perſiſterent, aut ad minimum tamdiu, usque dum tractu temporis rarefactæ altiorem aëris regionem petere, aut graviores factæ iterum deſcendere poſ-

possent, quid inde fieret in populosis urbibus, incolarum myriadibus refertis? Ubi fumus ex lignis, carbonibus, turfis, lithantrace, vapores ex aquis putrescentibus, fœtor ex locis impuris, & mille aliæ exhalationum species continuo aërem inquinant: annon loca illa perpetua fierent cœmeteria? *Ventis* igitur etiam opus erat, qui ex patentibus locis, mari, montibus spirantes, effluvia illa impura & exhalationes in vastum aëris pelagus dissiparent, & præterea aquosos vapores ex mari ascendentes, qui sine ventorum interventu, eo iterum reciderent, ad loca mediterranea & aridiora transferrent, ibidemque in pluviam, rorem, nives resolutis, eadem humectarent. Ut de aliis ventorum utilitatibus societatem humanam juvantibus, nihil dicam.

Ventorum igitur necessario, dum aërem perscrutamur, mentio est facienda, quos Summus rerum Arbiter Deus, ad custodiendam, ut *Seneca* loquitur, cœli terrarumque temperiem dedit. Similes autem sunt venti fluminibus, qui excurrendo fiunt majores, accedente in progressu sæpe materia, pabulo atque augmento ex vaporibus, uti *Averrhoës* jam *Lib. 2. de Meteoris capite secundo* animadvertit. Et *Copernicus Lib. I. Revolut. cap. 8.* dicit, *quid ventus aliter in Aëre efficit, quam fluctus in mari?* sub quo schemate & *Vitruvius* jam suo tempore, ventum consideravit. Quin & recentiores nihil aliud de vento docere possunt, quam quod fluctuationem aëris constituat: de cætero autem fatentur, nihil esse difficilius, quam singulares ventorum causas & circumstantias explicare.

Dum igitur *de Aëre Warsaviensi* specialiora in medium proferre intendimus, non æque felicius hoc fiet, quam si constitutionem ejus secundum triplicem affectionem consideremus. Alteratur enim omnis per totum terrarum orbem diffusus Aër:

vel 1. *a ventis multifariis, tum solitariis, tum comitatis:*
vel 2. *a vaporibus ex aquis ascendentibus,*
vel 3. *ab exhalationibus terræ & incolarum omnis generis.*

Has igitur Aëris affectiones decet nos ante accuratius examinare, quam de conditione cœli Warsaviensis certi quid statuamus. Prout autem ex præmissa generali Warsaviæ situatione descripta jam patet, in immensa quasi planitie hanc Urbem esse positam, ita per se etiam liquet, liberum perpetuo hic esse ortum & occasum solis, nullis montibus aut aliis obstaculis impeditum, consequenter & ita ventis patere per totam circumferentiam, ut quinquaginta amplius milliaria ex omni plaga possis emetiri, antequam ulla notatu digna terræ in montium cacumina assurgentis tibi obveniant impedimenta, quæ planum sufflaminent cursum. Nam hoc sciendum ex notitia Poloniæ Geographica, quod penitus non montosa sit Polonia, nisi qua Hungariæ aut Walachiæ adjacet, & paucis præterea locis. Tatri (*) autem, Carpathi, Biesciadicique montes longo ibi tractu protenduntur, altitudine Pyrenæis aut Alpibus vix impares, & incipiunt, quod Carpathicos in specie attinet, pauca aliquot a Cracovia milliaria, ita, ut tota fere minor Polonia jam in montes assurgat. Si quæ igitur per montes ventorum in mediterraneis Poloniæ locis, refractio esset admittenda, Australes hæc concerneret, cæteris libere loca fere omnia præsertim Warsaviam, permeantibus. Ex ventis igitur quatuor cardinalibus, primo considere-

(*) Dacicos montes à Thraciæ montibus *Tatros* nominatos puto &c. *Sarnicius Annal. Polon. L. III. ad A. C. 118.*

Bieszczad Mons est prope castrum Sobiense, terras Polonicales à Pannonicis disterminans. In vertice ejus lapis Ruthenicis literis inscriptus, à Leone Duce Russiæ positus pro limitibus. *Dlugossus Hist. Polon. L. I. p. 34.*

Mons Carpathus in Methanesse oritur, quam vocamus Wallachiam. *Ibid.*

ſideremus Orientales, quibus, propter paulo elatius verſus hanc plagam ſolum, Warſavia maxime videtur eſſe expoſita; & licet Viſtula fluvius hic intercedat, littus tamen ejus Warſaviam ſuffulciens adeo eſt elevatum, ut circa Arcem 40. in collibus autem illis binis, quibus Chomętawskianum & Zamoscianum Palatia ſunt ſuperædificata, 50. fere pedes geometricos altitudine, ipſum fluvii alveum ſuperet. Ex qua dimenſione patet, quod nec ſylva etiam denſa illa & aliquot milliaria per Podlachiam protracta, quæ Orientalem Warſaviæ plagam trans Viſtulam occupat, hujus venti impetum poſſit refringere, utpote quæ longe Warſaviæ ſolo in ſitu eſt depreſſior, magno ſimul incolarum hujus Urbis bono, quia ex uliginoſis ac umbroſis ſylvæ illius locis, multum alterari poſſet, quoad ſalubritatem, hic ipſe ventus. Solet autem communiter ſiccus ac frigidus eſſe, quocunque anni tempore fere; ac præſertim hyemali, eundem ferme, imo majorem frigoris gradum, affert, quem ſeptentrionales alias advehere ſolent: e longinquo autem ex deſertis Moſcoviæ ac Tartariæ locis ſpirat, ac deinde Lithuaniæ, Ukrainæ, Volhynienſis ac Podlachienſis Palatinatuum, bonam partem tranſit, antequam ad hanc Urbem perveniat; fortaſſis autem in loco hinc remotiori, Boreali occurrit alicubi vento, cui quoad vehementiam inferior, indeque raptus ab eo, & qualitates ejus ſequendo, adeo ſemper obſervatur apud nos frigidus.

Ipſi autem Septentrionales ſibi relicti venti vehementiores longe ac potentiſſimi ſunt, ſicuti per totam fere Europam, ita in Polonia præſertim, quam eo acerbius afficiunt, quo hæc Arcticis ac Polaribus regionibus eſt propinquior: & cum conſideremus, quanta nivis & glaciei perpetuæ moles, in illa ſeptentrionis regione, ubi Ruſſiæ ac Siberiæ fluvii in mare præcipitantur, occurrat, utpote quæ immenſæ fere altitudinis ibi montes producit, nunquam per totum anni decurſum colliqueſcentes, facile inde colligere poſſumus, quantam gelu intenſi copiam, ramenta Nitroſa Ammoniacalia, venti ſeptentrio-

trionales ex tractu illo oblique flantes advehant. Et fortassis potentia illorum ac frigus inde dependens longe adhuc esset vehementius, nisi quidem primo per Mare Album, Sinum Bothnicum & Finnicum, ac Balthicum Mare temperaretur: (scimus enim ex Physicis, maris effluvia sævissimi etiam gelu tempore, multum ad temperandum hoc natura sua facere, quo sine, nec Anglia, nec Belgium, quod cum Polonia eundem fere parallelum obtinet, tanta gauderent cœli temperie,) secundo autem loco per frequentes atque immensæ fere extensionis sylvas, Lithuaniæ præsertim, ex septentrionali atque orientali plaga objectas, refringeretur. Atque in specie quidem Warsavia, à parte Septentrionali per ejusmodi sylvæ particulam tegitur, quæ secundum Vistulæ tractum ex hac Urbis parte extenditur, & Camaldulensium Eremum in se occultat. Alias longe fortassis eminentior esset hujus venti vis, & plures nobis afferret ex particulis nitrosis, acidis, scindentibus, molestias, quales *Hippocrates* 3. *Aphor.* 5. recenset. Occidentales autem venti, qui appellantur etiam Favonii, propter illam, quam Aëri alias conciliare observantur clementiam, Warsaviæ non æque sunt faventes: spirant autem hi ex marinis, paludosis, lacustribus & uliginosis valde locis, quales Oceanus Germanicus, Saxonia inferior, tota fere Pomerania & Prussia Occidentalis; unde nubes densas utplurimum afferunt, ac procellosi sunt, nebulosi, pluviosi. Solent autem hi venti nonnunquam Warsaviæ valde communes esse, ac memini illos per tres interdum anni quadrantes ferme, paucis intercedentibus aliis, spirasse. Longè autem plus Warsaviensibus officerent, nisi per longum terræ tractum sicciora etiam & arenosa loca, qualis major Polonia & Marchia Brandenburgica &c. permearent, antequam huc usque pertingerent. De Austrinis autem ventis Warsaviam afflantibus hoc quidem dicere possumus, illos non æque ac alibi locorum, huic Urbi esse nocivos. Scimus quantum Romani e. g. & in universum omnes Italiæ populi, ab Australibus sibi

time-

timeant flatibus, maleque ab iisdem afficiantur, ſiquidem ab æſtuoſis Africæ locis ibi irruentes, nullo montium obſtaculo intercipiuntur, prætereaque liberius, ab Oſtienſibus, Portuenſibusque atque univerſo Latino littore inquinamenta non parum infenſa ſolent afferre. Hic autem nullum ab æſtuoſis vel humidioribus locis Auſtrino vento periculum: Nam a nimium ferventibus, ex parte etiam peſtiferis Wallachiæ, Moldaviæ, Bulgariæ, Romaniolæ atque Hungariæ inferioris locis, per montes Tatros & Carpathicos, uti dictum ſuperius, Warſavia defenditur, paludes autem in Cracovienſi ac Sendomirienſi, quem pervadit, tractu pauciſſimæ, unde inquinari poſſet. Imo optandum forte, ut per dictos altiſſimos montes, non adeo à venti hujus participatione tota Poloniæ planities excluderetur, fortaſſis plus temperaretur hinc Aëris rigiditas, quæ, ſi hyberno tempore cæteris regionibus hic obſervatur major, multum certe debet venti Auſtralis per dictos montes Alpibus non diſſimiles, excluſioni. Nam illa, quæ *Opalinius*, Illuſtris quondam Poſnanienſium Palatinus, qui *Poloniam Defenſam contra Barclaji Iconem Anim.* ſcripſit, in medium, de Polonia reſpectu aliarum regionum minus habitata, frigoris intenſioris, propter defectum exhalationum ignearum, cauſa, adducit, vix mihi aliquod ad probandum ſingulare pondus, afferre videntur.

Tranſimus jam ad magis proprias Aëris Warſavienſis alterationes, quæ ipſi, *ſecundo loco, a vaporibus ex Aquis exhalantibus* inducuntur. Et quia communiter magna pars effluviorum aqueorum in nubes reſolvitur, monendum has ipſas, non ex mari ſaltem, fluviis majoribus, ſtagnis, ſed etiam ex lacunis oriri poſſe: ita *Sturmius in Phyſica ſua Erotematica Part. Specialiſſ. Sect. I. cap. 6. p.* 505. meminit, ſe aliquando in humiliori aëris regione nubeculam obſervaſſe, quæ autem, dum illi propius accederet, diſparuerit, parva ſaltem in illo ipſo loco lacuna apparente; ex quo concludit, nil niſi vaporem condenſatum ex lacuna aſcendentem fuiſſe id, quod

tunc

tunc ſub nubeculæ ſpecie ipſi apparuerat. Cum igitur ex omni aqua nubes, præcedente per ſolis radios rarefactione, poſſint aſcendere, Warſavienſe territorium non ſaltem, reſpectu Viſtulæ adjacentis magni fluvii, ſed etiam reſpectu lacuum, ſtagnorum, paludum hinc inde in Urbis circumferentia diſperſorum, easdem ſuppeditare in copia neceſſe eſt: non minus autem & nebulas hoc noſtrum ſolum ex eodem fundamento producere potis eſt, quas præter aquoſos vapores, & ex terræ effluviis aliquid participare, conſequenter craſſiores eſſe ſubſtantia, patet: nam præter aqueos globulos, aliud ſæpe quid permixtum habent, quo graviter alibi nocere ſolent: unde ſæpiſſime ſenſuum hebetudinem, ſtupiditatem ac reſpirationem difficiliorem inducunt inſpirantibus, prout *Helmontius* obſervavit. Sunt autem Warſaviæ non adeo ut aliis in locis nebulæ frequentes, nec niſi poſt æquinoctium autumnale ordinarie ſolent obſervari, nonnunquam etiam medio hyeme, quo tempore ſi apparent, ſubitaneam utplurimum ex intenſo gelu, in pluvioſam tempeſtatem, mutationem poſt ſe trahunt. Horum igitur Meteororum fontes & originem ſuppeditat potisſimum quidem Viſtula, quæ maximam partem vaporum inter tranſeundum Aëri communicat: Quia autem hic fluvius, decenti decurrit fluxu, non lento illo, ſed vividiori, & aquas vehit, prout ex ſequentibus patebit, leviores ac purisſimas, nullum exhalationes ejus civibus inducere poſſunt damnum: & licet nebulæ etiam ex eo aſſurgant, raro tamen, propter gravitatem, ad illam aſcendunt ſupra alveum altitudinem, ut Urbem infeſtare posſint, imo à mox ſequentibus ventis disſipantur brevi utplurimum. Aqua enim, quam magnus, velox & purus Viſtulæ fluvius trahit, ventos ſimul naturali modo ventilantes ac purificantes movet: ſiquidem circa magna flumina, ordinario ſpirantem ventum quendam ſenties, quo nomine & Nilum Ægypti maxime laudari ab autoribus tam antiquis quam modernis, legimus. Non inſons tamen penitus Warſavia

erit

erit de aliis vaporibus ex paludosis locis assurgentibus, quia hæc inveniuntur passim, specialiter in tractu illo, qui *Solecum* appellatur, & Urbis ex Australi parte, quasi est appendix: ibi enim frequentes lacunæ cœnosæ, & magna palustrium aquarum colluvies, quæ non raro post Vistulæ exundationes, vernali præsertim tempore, dum augetur ex irruentibus à Cracoviensibus ac Carpathicis montibus, liquata nive, aquis, accidere & observari solet. Et dimidium milliare hinc prope *Czernichoviam*, tam uliginosum ac humidum est solum, ut vernali & autumnali tempore, vix via, propter lutum cœnosum pateat ad Palatium Regium, per pagum. Non minus ille sylvæ Bielanensis tractus ad septentrionem extensus, qui Vistulæ est propinquior, hoc nomine est suspectus, qui præterea cum umbrosus propter densam arbusculorum & virgultorum copiam sit, eo virulentiores ex putredine suppeditat exhalationes. Hoc non obstante, nunquam tamen Warsaviensis Aër nimium crassus & vaporosus observatur vel valde humidus, quod manifestum vel ex hoc unico esse poterit, quod tegmina domuum nullibi fere musco ac virore inducantur, muri & maceriæ nullos fere suppeditent cespites; rarissimum certe sempervivum muro innatum hic videre, & vix unum solum sub Arce memini locum, ubi illud ordinarie crescat: tegulas ex terra coctas, licet per centum amplius annos tectis ædificiorum instratas, nusquam videbis maculis muscosis vel viridibus notatas: nec lignea vasa, licet diu aperto cœlo exposita, facile lentorem quendam, & pilosum situm ac mucorem induent.

Dum denique tertio loco *de Terræ aliorumque corporum cum hac symbolisantium effluviis Aëri communicatis* agendum est, ante omnia de terra in genere aliquid commemorandum nobis, specialiter deinde Warsaviensis soli conditionem examinaturis. Non pudet autem nos cum plerisque Philosophis modernis fateri, quod non satis adhuc certo & integre sciamus, unde & quomodo terra sit producta, quam quotidie

calcamus pedibus, & quod omnia experimenta hunc in finem hactenus facta, non sufficiant pro necessaria hujus rei cognitione. Miramur interim & satis mirari non possumus, quod terra, cum omnes per totam globi nostri superficiem dispersas creaturas alat & sustentet, nunquam tamen consumatur, nec ipsius fertilitas a tot mille retro annis pereat: forte, quia partim per aërem & pluviam, partim per animalia mortua computrescentia atque in cineres ac pulverem conversa, continuo restituitur. Et hæc ipsa terra, communis illa, qua agricolæ & hortulani utuntur, per analysin chymicam tractata, liquorem volatilem urinosum, qui cum spiritu nitri acido ebullit, & oleum fœtidum nigrum post se relinquit: ab hoc ipso autem sale urinoso fortassis est, quod tantæ ad longævitatem & bonam valetudinem virtutes & effectus, in continua terræ tractatione vel vita rustica, ponantur. Notissimæ sunt veterum Romanorum rusticationes, pro hoc scopo unice quondam celebratæ, ut sanitati consulant; & *Baco* de *Verulamio in Sylva Sylvar. sive H. N. Cent. X. p.* 954. *edit. Lips.* 1692. viri amplissimi meminit, valde longævi, qui mane semper ex gleba terræ recenti pura, odorem excepit; recentiori autem exemplo de Rege Galliarum Ludovico XIV., experto, nullum genus hominum iis, qui terram foderent ac colerent, esse vivacius, narrant, ipsum in horto, qui Versaliæ est, ejusmodi labores exercuisse, crescente jam senectute, frequentius. Terra igitur sibi relicta non nisi salutaria de se spargere poterit effluvia. Cum autem non ubique eadem sit, sed valdopere quibusdam in locis, ratione miscelæ cum Sulphure, Vitriolicis, Alcalinis, Acidis, Aluminosis, Salibus, variet, non mirum, si aliquando etiam nocivas in aërem emittat exhalationes, mediante solis calore imprimis excitatas atque in altum evectas. Ut enim nihil dicam de metalli fodinis, quæ per totam Poloniam rarissimæ sunt nec hujus loci, non deficit tamen soli alteratio ab aliis supra memoratis concretis, quæ non minus ac metalla Aëri

&

& aquæ qualitates ſuas communicare ſatagunt, & quæ generaliter quidem procedendo, per ipſius ſoli conditionem externam cognoſcuntur ex parte. Quoad Warſavienſe ſolum igitur, præter illa, quæ in generali Urbis deſcriptione notata ſunt, obſervandum, ſeptentrionalem ſuburbiorum partem limoſam & lutoſam potiſſimum eſſe, lateribus excoquendis aptam, unde hic, & ulterius occaſum verſus usque ad *Belloti Palatium*, laterariæ officinæ frequentes ſunt, reliqua, & præſertim illa, quæ viam ad *Tabernas Militum Stationariorum & Mariæ montem*, in ſe continet, arenoſa maxime & ſteriliori: ex his locis, dum per *Nalevvkam ad Leśnam* pergimus terra paulo fertilior, pro pecorum paſtu, agricultura ac ſemente, hortisque colendis aptior: licet & hinc inde arenoſa ſpatia, atque prope *Leśnam* ipſam, ad ſeptentrionale ejus latus, non procul à cœtus Evangelici cœmeterio, argilloſa gleba occurrat & effodiatur, figulis pro fictilibus vaſis parandis, expetita. Tractus autem ille, qui à *Leśna* verſus Meridiem vergit, & omne id, quod ſub *Grzyboviæ* & *Vielopolii* nomine venit, *Hortum Regium, S. Crucis Parochiam cum ædificiis & horto huc ſpectantibus*, ſub ſe comprehendit, maximam partem pomariis & hortis dicatus cernitur, quibus agri adjacent ſemente & cultura de ſoli bonitate ac fertilitate ſatis teſtantes: quæ à *S. Crucis* territorio ad Viſtulam usque extenditur regio, *Novvy-Svviat & Alexandriam* cum via publica ad *Solecum* ſub ſe comprehendens, loca valde cœnoſa, & quibusdam in locis, dum pluvioſum cœlum eſt, fere impervia habet: dantur enim in media, quæ *Ujazdovium* ducit via illius ſuburbii *Novvy-Svviat* appellati, quædam udæ omnino uligines, humorem perpetuo exſtillantes & eliquantes, quæ nunquam fere exſiccantur. Reliquus tractus, *ab Alexandria* meridionaliter ad Viſtulam extenſus, prata continet fere continua, & ipſam, quaſi Urbis appendicem *Solecum*, ubi propter magnam terræ fertilitatem, longa hortorum ſeries, & in his magna in ſpecie aſparagi cultura, ex qua tantum interdum,

glеba

præſertim Rege Warſaviæ præſente, poſſeſſoribus emolumentum, ut ex unico horto, ſexcentorum amplius Timpſonum cenſum rediiſſe ex venditis his non ſemel, ipſe meminerim. Longè autem felicior eſſet *Soleci* conditio, ſi ab adjacente Viſtula, quod frequenter accidit, non inundaretur, dum a copioſis pluviis ac nivibus liqueſcentibus, aquæ redundant in prata & ipſos quandoque hortos, ibique, dum perſiſtunt diutius, ſolum mucagine cœnoſa obducunt, unde putredinem concipit tellus, ingratumque fœtorem de ſe ſpargit, & putridis exhalationibus aërem inquinat.

Hæc Viſtulæ inundatio, merito monet nos, de littore hujus fluvii non omittendum eſſe, quod arenoſum illud quidem ſit maximam partem, intermixta tamen lutoſa etiam & argillacea terra, in qua ex utraque ejusdem parte, in ſpecie autem citeriori hac, quæ à *Soleco* ad *Czernikoviam* & *Villanovam* extenditur, ingens ac incredibilis *Petrefactorum Conchyliorum aliorumque* reperitur theſaurus, cujus notitiam *Illuſtri Viro Domino J. H. Heuchero, Reg. Polon. Majeſt. Conſiliario & Archiatro* debèmus, utpote qui, præter innumera in Artem Medicam & Hiſtoriam ac Scientiam Naturalem merita, & hoc ſibi jure meritoque vindicat, quod primus conchylia & alia petrefacta in Sarmatiæ Regno detexerit, cujus generoſæ communicationi etiam in acceptis ferenda, quam hic ſubnectimus de dictis petrefactis in littore Viſtulæ fluvii circa Warſaviam reperiundis, compendioſam commemorationem: ulteriorem eorundem hiſtoriam Illuſtris Viri laboribus ac feliciori ingenio, merito relinquentes, utpote qui ſingulari ſtudio hæc muſeis Naturalibus Regiis Dresdæ intulit, in iisdemque accuratiſſimo ordine diſpoſuit: Sunt autem dictorum Petrefactorum præcipua fere ſequentia:

Ex Lithophytis Fungoſis:

Corallopetra catenaria foliis irregulariter cancellatis,

Silex

Silex obſcurus glaber, in quo Reticuli Tophacei Maritimi J. B. folia, detrita quidem, cernuntur, quibusdam in locis in catenulam expauſa, à qua nota vulgo dici ſolet *Lapis Catenarius.*

Reticuli Tophacei folia, à latere diſtinctè videnda; rarum exemplum.

Fungus Lamellatus per ſtrata, ſibi invicem incumbentibus lamellis.

Fungus Lamellatus Aſtroiticus.

Fungus fibroſus papillaris.

Fungus fibroſus in reticularem ſuperficiem terminatus.

Fungus fiſtularis ſeu Calamiticus.

Fungus Calamiticus, tubulis intus radiantibus: an *Porus Matronalis ramoſus Imperati p.* 819. vel Coralliis affinis Madrepora ramoſa *J. B.* T. III. *p.* 817.

Lithocalamus Cylindricus, intus radians, fiſtulis minoribus.

Lithocalamus Conicus, intus radians, fiſtulis egregiè â ſe invicem diſtinctis.

Fungus Tubularis.

Tubularia erecta, tubulis maximis, elegantiſſimum ſpecimen.

Tubularia erecta tota ſaxea, coloris gryſei, tubulis albis: *Kleinio* Lithocalamus Cylindricus, *Imperati* Millepora, *p.* 817.

Tubularia Villoſa, ſeu Vellus Lapideum.

Tubularia Vermicularis; Alcyonium Vermiculare *Imperati.*

Fungi Pyxidati.

Lithopyxides fimbriatæ, Corallium ramulis pyxidatis, limbo radiante, vel *Cornicula Marina.*

Fungi favaginoſi, celluloſi, cancellati.

Fungus favaginoſus totus farctus.

Corallofavus regularis, cellulis non farctis.

Corallo-fungus regularis, cellulis farctis.

Fungus Aſtroiticus, ſtellulis intra circulum denſe radiantibus.

Fungus Aſtroiticus Milleporus.

Fungus Astroiticus Rhodizon, rosulis limbo subtiliter radiante & prominulo interceptis.

Fungi Caliculati, aliorum *Hippuripetræ*.

Hippurites inverse Conicus, irregulariter geniculatus, cum Isocardia.

Calyces Hippuritici simplices, substantiæ tophaceæ candidissimæ.

Virgultum Hippuriticum grandiusculum, tophaceum.

Calyx Hippuriticus duplex, seu Columellus prolifer *Luidii*; Hippuriditis & Millepori connubium.

Hippuritidis cylindrici truncus ingens, specimen rarum.

Hippuris cylindra: Radix Bryoniæ lapidea: Columellus major *Luidii*.

Ex Lithophytis Ramosis:

Corallites, Corallio rubello dives.

Cruor seu sanguis *Corallinus*, vid. *Marsigli*.

Adarce, in qua Corallium rubellum varii generis germinat, unde & nonnullis *Saxum Coralliferum* audit.

Adarce glareosa egregiis ramis *Corallii punctati*.

Congeries Corallii punctati egregia.

Lapis Cæmentarius, grandiusculis Coralli punctati ramulis, reticulo tophaceo *Bauhini* & nonnullis Calycibus Corallinis obsitus.

Corallii fragmentum cortice Reticulato Scheuchzeri, in Lapide Polymorpho Cæmentario.

Corallium cortice Reticulato obductum *Scheuchzeri*.

Massa ditissima ramis granulatæ ramosæ.

Ex Marinis Dubiis:

an *Alcyonium* durum fistulosum *Imperati?*

an *Branchiale* ferruginosum *Luidii* in lapide tophaceo & limoso deturpatum?

Ex

Ex Marinis Tophaceis:

Tophus Encephaloides.
Tophus Pyriformis Wormii.

Ex Keratophytis:

Corallium Nigrum.

Ex Plantis Marinis Herbaceis:

Lapis Conchosus, in quo Fuci Linteiformis veſtigia.

Lapis ſubtilem muſcum Corallinum includens, in ſuperficie ex ramorum extremitatibus velut papillis aſper.

Alga Marina πλαλίκερος *J. B.* in pyrimacho albo, in Chalcedonium granulatum degenerans.

Fucus, malè Porus Cervinus *Imperati.*

Ex Stellis Marinis:

Ingens fragmentum Capitis *Meduſæ* ſeu Stellæ ramoſæ, ramis in perpetuas lamellas tenuiſſimas diviſis, & ſubtiliſſimis ſurculis lateralibus invicem connexis, rubelli coloris.

Ex Cruſtaceis Marinis:

Stylus Marinus, olim Cauda cancri.

Ex Belemnitis & Alveolis Belemniticis:

Belemnites Warſavienſis.
Alveolus Luidii.

Ex Echinitis & Aculeis Echinificis:

Aciculæ Echiniticæ minimorum Echinorum.

Lapis Judaicus irregularis.

Solenes Vermiculares, aliis Alcyonium Vermiculare.

Lapis Margaceus eroſus.

Ex

Ex Lapidibus Verminoſis, à Vermibus eroſis, Lumbricariis Imperati:

Lapis punctatim eroſus, Verniculari Lapidi *Baieri* aſſimilandus, conferendus cum *Luidii* Forulagine.

Forulago Saxea.

Pſeudo-Pumex.

Ex Petrefactis aliis Regni Animalis:

Spina Piſcis in Lapide Calcario. *Silex Odontites.*

Ex Oolithis:

Meconites albus, ad Oolithos referendus.

Oolithus rariſſimus eburneus, ſeu lente Margariticus, duriſſimus, ex ſeminibus Concharum maximarum & fragmentis teſtarum ejusmodi compactus: forte ad Ova Concharum Noachicarum ſeu Chamarum aſperarum ſquamatarum *Rumphii* referendus.

Ex Cochlitibus Petrefactis:

Lapis Cretaceus, in quo & nitida teſta, nautili ſtriati rarioris.

Strombitæ.

Cochlea terreſtris.

Serpentulus dorſo acuto.

Buccinum undatum & ſtriatum.

Urceus, ſpecies Turbinis.

Cochlea Lunaris.

Nerita in Polymorpho Cretaceo.

Cornu Ammonis.

Serpentulus Rumphii.

Ex Bivalvibus Petrefactis:

Pectines profunde & denſe ſtriati, margine imbricato.

Pectinipetræ.

Pecten

Pecten ſemicircularis planus *Liſteri in append. Teſtac. petref.*

Pecten ſemicircularis ſulcatus, ſeu in dorſo ſinuoſus, forſan à *Liſtero* nondum deſcriptus,

Conchæ Anomiæ exiguæ, trilobis *Fab. Columnæ* comparandæ.

Conchæ Anomiæ trilόβs craſſius ſtriatæ *ſpecies a Fab. Columna* deſcripta.

Lapis conchulis trilobis farctus, in *Szoleco* Warſaviæ ſuburbio repertus; primum omnium, quod in Polonia vidimus petrefactum, quique occaſionem dedit petrefacta hic recenſita detegendi.

Anomalocardites, ſub nomine Conchæ Anomiæ trilόβs Seleniticæ.

Concha Anomia lævis & rotunda *Fiſchero* & *Kleinio* Burſula.

Chama Circinnata.

Chama rugoſa, an Tædebaja?

Chama ſuper Solene.

Oſtreum Saxatile.

Oſtracites Liſteri.

Ctenoides.

Hyſterolithus.

Triquetra.

Nux Maris.

Scutula ſeu Clypeola bifida & trifida,

Anomalo-Cardium ſtriatum.

Solen bivalvis ſeu Cappa longa.

an *Concha* roſtro adunco *Liſteri?*

Conchites incognitus.

Conchæ ſtriatæ vix definiendæ fragmenta, ſubſtantiæ Agathinæ.

Ex Polymorphis Petrefactis:

Polymorphus Calcarius.

Marmor polymorphum puniceum.

Polymorphus ſubſtantiæ Cæmentariæ elegans, bracteis cribroſis inter alia notabilis.

Ex Lithoxylis:

Lignum ſtupposum, pumicea raritate leviſſimum.

Lithoxylum faginum, ſeu Phegites.

Porro ex aliis.

Dendritæ Varii.

Ammites Sphæroides.

Ammites Martialis.

Piſolithum referens lapis.

Oſteocolla Martialis.

Stalactites.

Hoplites polylobus, ſeu lapis velut ferro indutus, & per profundos ſulcos diviſus.

Reliquum, ut ad Urbem ipſam revertamur, ſuburbii Cracovienſis ſpatium, præſertim illud, quod in Orientali plaga Viſtulam ſpectat, ab hortis occupatur ipſis Magnatum Palatiis ac Monaſteriis contiguis, qui cum in acclivi jaceant, & ſolis ortum ac meridiem habeant omni ex parte libera, mirum quantum culturæ ac fertilitati favent, horæorum fructuum in ſpecie; & omnium conſenſu Melones, Armeniaca & Perſica mala delicatiſſima inveniuntur in his locis ſata & nata.

Quæcunque igitur, ut ad ſcopum redeamus noſtrum, effluvia noxia, Aëri ex ſolo Warſavienſi communicari poterunt, præſertim a ſupra allegatis cœnoſis, uliginoſis ac paluſtribus oriuntur locis, quæ dum intermixtas ſæpius habent fœdas impuritates Salino-Sulphureas acres, & per reactionem a ſolis radiis caloreque intenſo exaltantur, valde nocivæ evadunt, quod evidentius apparet, dum ab his generata ros & pruina quandoque arborum & plantarum fœcunditatem perdunt, eisque variegatas maculas inurunt, foliaque corrugant & corrumpunt.

Reli-

Reliqua ex tellure ſuburbiorum aſſurgentia effluvia ſunt inſontia, ſi *Fimeta* excipias, & quod civitatem ipſam etiam ſpectat, *Sepulchreta* in cœmeteriis & ſub Eccleſiis latentia, aſt non bene contecta. Et de his quidem in ſpecie moneo, non negligendam Aëri Warſavienſi labem hinc emergere, quod ſepulturæ in templis admittantur promiſcue: ſolent enim fornice ſubterraneo per magnam ædificii partem inſtructa eſſe fere omnia intra & extra Urbem templa, Parochialia præſertim & Monaſterialia, quibus mortuorum cadavera inferunt, ſeriatim juxta & catervatim ibi unum ſuper alterum loculum ponendo: ex his fornicibus in plateas vel cœmeteria patent ſpiracula ampla ſatis & patentia, quæ memphitim exhalant perpetuam ex putredine cadaveroſa, aëremque longe lateque, inſenſibiliter licet, inquinant. Quanta autem ex his cadaverum computreſcentium exhalationibus noxa viventibus emergat, quivis facile intelligere, ſi animum advertat, non ſine horrore tamen, poteſt. Refert *Henr. Screta*, fide dignus & valde æſtimatus apud Medicos ſcriptor, in tractatu de *Feb. Caſtr. Sect. I. Cap.* 5. quosdam curioſitate ductos, ſubterraneos Romæ collapſorum ſepulchrorum ſpeluncas intus videndi, a fœtidis exhalationibus fuiſſe enecatos, qua de re cauſam ulterius alibi exponit *Muraltus in Colleg. Anat. Sect.* 3. *p.* 58. Cum his reſpondet, quod *Ramazzini de Morb. Artif.* refert. *cap* 17. quod nullum ſenem veſpillonem viderit unquam. Romani hoc in paſſu antiquiſſimis temporibus ſub gentilismo adhuc viventes, fuerunt cautiores, uti *ex Leg.* 12. *Tab. patet: in Urbe ne ſepelito.* Nam Imperatoribus ſaltem, Virginibus Veſtalibus locus hic erat conceſſus: quam legem ſapienter repetitam invenimus a *Theodoſio M. in Cod. de Sepulch. Viol.* L. 6. Curioſus ergo Antiquitatum rimator *Lilius Gregor. Gyraldus Ferrar. de ſepultura ac vario ſepeliendi ritu, cap.* 5. conſuetudinem notanter taxat, funera in templis promiſcuè humandi, cum olim loca iſta, ſub Chriſtianæ religionis initiis, ſolis Martyribus relicta fuerint. *Nunc Chriſtiani noſtri (prô majorum noſtro-*

rum ſancta inſtituta deperdita) non intra urbem modo defunctorum [corpora condunt, verum &, ſi Deo placet, in templis, ipſisque delubris & ſacellis, in quibus Divorum cineres & reliquiæ tantum ſervari & venerari majorum noſtrorum religio fuit, nefariorum & ſceleſtiſſimorum hominum, utinam & non etiam impiorum, fœdiſſima cadavera condunt. Sunt propria Gyraldi verba.

Hinc dici non poteſt, quantum placuerit, cum nuper de *Philippo Verheyen*, Celeberrimo apud Lovanienſes Anatomico, legerim, ipſum ſibi Epitaphium ſequens propria manu ſcriptum, ac pro omni teſtamento relictum, poſt mortem erigi juſſiſſe:

P. VERHEYEN MED. DOCTOR ET PROF. PARTEM SUI MATERIALEM HIC IN COEMETERIO CONDI VOLUIT NE TEMPLUM DEHONESTARET AUT NOCIVIS HALITIBUS INFICERET. R. J. P.

Fimeta ſuperius nos allegaſſe meminimus, quod magnum etiam hæc Warſavienſi Aëri afferant præjudicium. Ut autem nihil dicam, de communi illo totius Warſaviæ ſterquilinio, ſub nomine *Gnoyovva Gora* incolis noto, Urbi, & quod magis mireris, ipſi Arci, Regum ordinariæ reſidentiæ, nimis vicino; per omnem præterea vicuum in ſuburbiis tractum, copioſos & frequentes videbis fimi coacervati cumulos, præſertim ante Nobilium quorundam Palatia, quæ magiſtratus civitatis legibus non ſunt ſubjecta. Hæc igitur fimeta, præſertim æſtivo tempore, dum calor ſolaris & pluvia in ea operatur dio patentia, in majorem cientur fermentationem & putredinem, ac fœtore gravi Aërem inficiunt. Et licet arido ac ſicco cœlo, eadem accendantur & conſumantur ex parte; neſcio tamen, an ita vitium inde emergens corrigatur tantopere. Exurgit enim ex illa accenſione fumus adeo craſſus, denſus & gravis, qui nunquam altius in aërem liberum aſcendit, ſed prope terram hærens & per grave pondus craſſiorum particularum depreſſus, adeo prætereuntes & pro-

proxime habitantes infeſtat, ut ſuffocationis, ex fœtidiſſimis effluviis, periculum quis ſubeat. Ridiculum autem eſt, quod audies ab imperita plebe, credente per hanc fimi accenſionem aërem purificari; quia forſaſſis a prudentioribus acceperunt, aërem per ignis accenſionem & focum perennem ventilari egregie atque ab impuritatibus liberari, quod hactenus qûibem verum, & ab ipſo *Hippocrate* expertum, dum contra peſtem Græcorum crudeliter ſævientem, ſylvarum incendium inſtuere juſſit; aſt hoc de luculento & balſamico igne & fumo, ex tædis, pino, abiete &c. accenſis, intelligendum: qualem autem hoc, cum putidiſſimis ex ſterquilinio ac fimeto accenſo exhalationibus, habet connexionem?

Alius autem adhuc eſt apud Warſavienſes dictorum fimetorum uſus dicam an abuſus, dum pauperibus, & præſertim illis, qui Venerea fœdantur lue, & propter putidas exulcerationes & deturpationes corporis, contractumque formidabile contagium, non facile ab aliis in tecti & victus conſortium recipiuntur, pro ultimo inſerviunt refugio. In his enim fimetis ſpeluncas ſibi effodiendo efformant, ut durante intenſo caloris æſtivi æſtu, accedente inſuper ex fimo fermenteſcente urente calore, corpora ad ſudorem perpetuum diſponant, eodemque fœda ulcera & dictum Venereum virus diſſipent atque in tantum curent. Quod, ut eo felicius procedat, quidam a Chirurgis feces ex Decoctis liquorum Anti-Venereis reſiduas emendicant, atque ex his decocta denuo ſibi parare faciunt, eademque in fimetis æſtuantes avide haurire ſolent. Atque ejusmodi curationes per tres vel quatuor ſeptimanas incredibili patientia tolerant, eleemoſynam interim a prætereuntibus petentes pro victu, ut miſeram trahere intra famem atque immenſos fimi accenſi calores, vitam queant. Incredibile enim eſt, quantum ipſe fimus putreſcens inter fermentandum, præter ſolis accedentem calorem, miſeros adurat & torqueat: vidi tales ex Laconicis his egre-

dientes, finita cura, per totum corpus rubentes ad instar cancrorum elixorum qui nuper testam vernantes deposuerant: adeo per adustionem continuam cutem lædunt, ut cuticula inde tandem penitus abscedat. Et hoc facto tamen in tantum per sordidissimam hanc curam a sordido malo curantur, in quantum luem Veneream per sudores continuos & copiosiores sanare licitum est.

Et sic habes præcipuas *Aëris Warsaviensis alterationes ex Ventis, Aquis & Soli conditione* emergentes, quas, dum sine præjudicio & sub generali conceptu consideramus, de propriis, non ascititiis illis ex negligentia & immunditie ortis loquendo, possumus probare, Aërem Warsaviensem, a ventis Orientalibus & Occidentalibus potissimum ventilatum, a dulcibus Vistulæ exhalationibus humectatum, præterea autem ex sulphureis & salinis effluviis ex terra ortis impraegnatum, non aliter quam valde salubrem esse posse. Unicum saltem restat explicandum, scilicet, *unde rigidior nihilominus ab advenis delicatioribus inveniatur Warsaviensis aura*, fructibus præterea oporinis ac durioribus maturandis minus favens, & quod a Medicis quibusdam observatum fuisse audivi, vulneribus, ulceribus & Ophthalmiis curandis notabiliter contraria. Quod meo quidem judicio, & donec feliciora ingenia hanc quæstionem examinaverint accuratius, *a balsamicarum particularum in aëre inopia* deducendum erit. Nam quod æthereæ non æque ac in aliis locis, huic aëri debeant sufficere, vix mihi persuadere possum, in specie dum considero, eandem Warsaviæ, cum omnibus aliis sub hoc climate jacentibus locis, observari solis activitatem, quæ ætherem aëris volumini atmosphærico nostro communicare & satis efficaciter imprimere potens est: & propter perpetuam territorii Warsaviensis planitiem, æstatis tempore, dum serenitas per aliquot septimanas vel menses etiam sine ventis vehementioribus, protrahitur, solis & caloris excessus tantus, quantus nec in Belgio, nec in Italia, fatentibus ipsis Italis, major esse possit,

hic

hic obſervatur: Balſamicarum autem particularum inopia in aëre Warſavienſis ac totius fere Sarmatici ſoli, a parciori & valde refracta ventorum Auſtralium ventilatione, non excluſis tamen penitus aquarum & locorum paluſtrium nitroſis, aluminoſis, ammoniacalibus effluviis, dependere videtur. Auſtralibus enim ventis, maximum, uti ſuperius jam notatum, impedimentum, ab immenſæ magnitudinis atque altitudinis Tatris, Bieſciadicis & Carpathicis ponitur montibus, qui Poloniam a Wallachia & Hungaria ex Meridionali plaga dirimunt. Cum alias *Auſtri ex Zona Torrida ſtantes*, uti ego quidem cum *Clariſſ. Sylvio in Tract. de Malo Epidemico Leidenſi Anno 1669. graſſante*, ſtatuo, *ordinarie alis ſuis Sal Oleoſum balſamicum ad nos Europæos tranſportant; propter ingentem aromatum & plantarum balſamicarum in illis partibus naſcentium copiam ex quibus concurrente Sole corruſco ac fervido igneisque ejusdem radiis, facile eliciuntur & attolluntur in altum, poſteaque ſuper nubes inferiores feruntur multa balſamica & oleoſa effluvia, quæ dicti venti mitioris opera per Zonam temperatam vehuntur verſus algidam, & ubique partem ſui aliquam, niſi manifeſtum obſtaculum impediat, ſubjecto aëri cedunt.* Ipſa autem Auſtri natura & proprietas ſpecifica in motu inſuper probat, parum de hoc ad nos venire: ex humili enim in ſublimia nititur ac valde lentus eſt, juxta ſuperficiem terræ curſum ſuum abſolvens, quia materia ex qua conſtat, terra tantum vel aqua egreſſa, non tam prompte nec tanta copia dilatatur, quam materia reliquorum, in ſpecie ſeptentrionalis, quæ plerumque a nubibus effunditur, & ventum in curſu rectilineum producit atque impetuoſum. Poſito etiam, aucto, per longinqua emenſa ſpatia, in ſublimia niſu, magnam partem Auſtralis venti ipſos Carpathicos montes ſuperare, & mediterranea vel planitiem Sarmatiæ perflare, vix aliud nobis, præter particulas & moleculas glaciales frigidas poteſt afferre, propter nives & glacies, quibus Tatri æquè ac alii in Europa Alpes, perpetuo, hyeme æque ac æſtate, ſunt tecti: notante enim *Kirchero in Mundo Subterr. Lib. IV. cap. 8. p. 233. Ventus exſpirans ex montibus nive coopertis, ſive ad ſeptentrionem, ſive ad Auſtrum, Orientem vel Occidentem,*

ſitum

situm suum obtineant, semper est frigidus, Atque ab, hoc Austrini Venti defectu dependere potissimum fructuum fere omnium, præcipue arboreorum imperfectio atque immaturitas videtur: quod si enim mala pyra, pruna in Polonia nascentia cum aliis, non dicam in Italia vel Gallia, sed saltem in Germania, præsertim Saxonia, productis, compares, magnam in suavitate, dulcedine atque aromate, observabis differentiam: Et quæcunque etiam de bonitate fructuum Oleraceorum, inter quæ Melones, itemque horæorum & fugacium, quæ mala Persica & Armeniaca sub se comprehendunt, apud Warsavienses prædicentur, quod dulcedine ac maturitate nullis exoticis cedant, cum veritate tamen vix convenit, & qui hos fructus in Italia, Hungaria gustavit, fatebitur gratia ac dulcedine Warsavienses maturissimos etiam his esse longe inferiores: in oporinis autem atque autumnalibus differentia longe est manifestior, ac licet autumnus Warsaviæ satis aliquando clemens ac tepidus sit, quod tamen rarissime hic loci observari scias, nullus tamen ex pyris, pomis, prunis &c. fructus ad illam maturitatem & perfectionem perveniet facile, ut palato satis gratus, dulcis & aromatisatus blandiatur.

Ex eodem fundamento, & vi contrariorum, potest mea sententia probari *Vitis & Uvarum in Hungaria superiori bonitas & excellentia* per totum orbem celebrata. Quo magis enim excluduntur ab accessu Austrini venti Sarmatarum regiones & provinciæ, eo plus ipsis gaudent tractus illi, qui in superiori Pannoniæ parte, ad radices Carpthicorum Montium, vitibus & viniculturæ locum largiuntur aptissimum: in duplo enim auræ Austrinæ usura vineæ ibi gaudent; dum per immensam, post adjacentem Tibiscum fluvium, planitiem, venti Australes libere admittuntur, retro autem & a tergo ab altissimis montium jugis repelluntur, ut eo penetrantius & efficacius in terram & fructus ex ea nascentes agant. Et hæc etiam ratio est cur in Franconia, Palatinatu ad Rhenum atque Alsatia, Galliis etiam producta vina perfectionem &

Necta-

Nectaream dulcedinem illam non acquirant; licet enim liberrimus & propinquior etiam auræ Australis ibi detur accessus, deficit tamen repercussio & reactio duplicata, quia nulla dantur in eorum vicinia tam alta montium juga; id quod etiam de Belgradensibus, Wallachicis & Græcis vinis statuendum erit, quæ vehementia quidem sunt fortia ac caput turbant inebriando, gratia autem ac dulcedine fere omni carent: non me quidem fugit, & soli conditionem, quæ in Hungaria calcariam naturam communiter habere creditur, refer. *Jac. Tollio Epist. Itin.* 5. *p.* 144. ad vini bonitatem multum posse conferre, si autem hanc cum aura balsamica calida conferes, parum efficere illam præ hac fateberis: et fortassis nulla datur per totum orbem uvarum & fructuum maturitati adeo favens aëris, concurrente Austrina aura, temperies, quam in hoc Pannoniæ superioris angulo: firmiterque persuasus sum, quod, etiamsi in Ægypto & Mauritania invenirentur loca & ratione soli & montium viniculturæ faventia, atque ventis ex Lybiæ arenosis calidissimisque desertis spirantibus proxima, nunquam tamen ibi vinum tam genorosum nasciturum. Hoc enim præter jam dicta probe etiam notandum, quod nimia ventorum Australium siccitas & calor urens mirum quantum in Hungaria temperetur, & mitiorem induat naturam, dum in transitu super maris mediterranei longe lateque diffusum spatium, aliquid vaporum secum abripit, moderateque fit humidus, quæ humiditas postea dum Siciliæ atque Italiæ Paradisum transit, balsamicis ex plantis ibi nascentibus viribus denuo imprægnatur, vereque atque optime præparatur, ad impressionem dictis Hungariæ vineis communicandam. Et quia a tergo, Aquilonis contrariæ operationes & effectus, per altissimas illas Tatrorum Alpes arcentur, locus hic per naturam unicus & quasi privilegiatus ad producenda generosissima vina perpetuo manebit.

Ultimo loco adhuc monendum aliquid *de conditione Cœli Warſavienſis, ratione quatuor anni temporum, Vernalis, puta, Æſtivi, Autumnalis & Hyemalis*, nobis incumbit. Communiter autem, quod durationem horum temporum attinet, non adeo inſignis hic occurrit, reſpectu ipſius Germaniæ, differentia, bene autem reſpectu qualitatis. Quantus enim æſtus, Julio & Auguſto menſe, interdum hanc regionem exagitet, ex modo dictis patet: brumalis autem temporis ſævities eo eſt hic vehementior, quo magis locus, propter ingentem planitiem, ventis Orientalibus ac Borealibus exponitur. Vernalis Aëris temperatura anticipare hic utplurimum ſolet, aſt inconſtantiſſima eſt, & gelu ex improviſo iterum ſuperveniente, valdopere decipit incautos atque inexpertos. Quare commune apud Warſavienſes uti & alios Poloniæ incolas proverbium eſt, Pelliceas veſtes ante Pentecoſten non exuendas, & brevi poſt S. Johannis feſtum iterum induendas eſſe. Quæ ipſa liceat hic per aliorum obſervationes roborare: ita *Sarnicius in ſuis Annal. p. 324.* meminit, *Anno 1353. regnante Caſimiro III. Rege, Magno appellato, cum Martius, Aprilis & Majus ultra medium, verno atque æſtivo calore, ad calamos & ariſtas, ſegetes produxiſſet, coorto derepente acri frigore & gelu, nix duos cubitos alta terras operuit, & in ſeptimum usque diem duravit. Et cum omnes jam exiſtimarent, ſegetes corruptas, ubertas frugum præter ſpem tanta coorta eſt, quante vix unquam alias fuit.* Et *Chwalkowius*, qui *de ſingularibus Poloniæ Schediaſma* edidit, *p. 103.* ſcribit, *currente Anno, 1686. puto, menſe Januarii & Februarii, adeo tepidam Warſaviæ habuimus tempeſtatem, ut murarii operas ſuas exercere potuerint, ſed menſe Martio intenſum frigus ſubſecutum fuit.* Similem vernalis aëris anticipationem & ipſe ego obſervavi Anno 1724. dum menſe Februario ex itinere, quod pro curando exercitus Poloniæ Magno Duce ſuſceperam, Leopoli redux eram, ubi inter proficiſcendum, ceſpites hinc inde virentes, fruticeſque in ſylvis gemmas protrudentes, obſervavi inuſitato ſpectaculo. Æſtivo tempore autem, licet interdum tanta, uti dictum jam, Warſaviæ obſervetur caloris vehementia, rariores tamen tempeſtates fulgure, tonitru & pro-

 cellis

cellis horridæ. Et vera loquor, ſi dixerim, me per annum unicum in Saxonia degentem plures ejusmodi obſervaſſe tempeſtates, quam in Polonia & in ſpecie Warſaviæ, per quatuor luſtra: quod illis difficile non erit creditu, qui conſiderabunt, nubes liberiorem hic, propter continuam terræ planitiem, habere curſum, nec ita impediri vel in anguſtias cogi, uti in locis montibus obſitis.

Diſcurſus noſtri nexus de Aëre Warſavienſi, ſub quo & ſoli conditionem comprehendimus, nondum permiſit *Animalium agrum Warſavienſem incolentium* mentionem facere: hanc autem ne ſicco penitus pede tranſeamus, ſub finem hujus capitis aliquid de his annectere viſum eſt. Nolumus autem hac in re ampliores eſſe, aut hiſtoria animalium ex aliis repetita, Theriotropheum Sarmatiæ hic erigere, & cum *Schvvenckfeldio* crocodilos & gryphes inter animalia Poloniæ, ſicut ipſe cum Sileſia ſua fecit, producere. Sufficiat ex paucis animalibus ubique alias notis pauciſſima allegare, quæ aut alibi terrarum non adeo copioſe inveniuntur, aut quæ alias ob rationes, ſingularem attentionem mereri nobis videntur. Nam quod ex quadrupedibus nulla fere, exceptis ſolis cervis, Warſavienſi ſolo & ſylvis inter feras ſpecies deficiat, res eſt notiſſima, & alibi propoſita: ſaltem Reptilia quod attinet, hoc Warſavienſis ager ſingulare habet, præ aliis regionibus, quod *Viperas* alat in copia. Intelligo autem per Viperas, ſerpentum illam ſpeciem, quæ vivos parit catulos, ovis intus conceptis atque excluſis, ſquamoſa eſt, maculoſa, longitudine cubitali & plus, collo anguſto, capite latiori, dentibus caninis inſtructo: Polonicè appellatur *Smia*. Præcipue autem magnus viperarum proventus eſt prope *Favori*, villam civitatis uno ab Urbe lapide diſtantem, inter colliculos illos & convallia, quæ ex prædio hoc ad Viſtulam ducunt: ubi primo vere, & ſtatim ac ſub Aprilis initium ſolis radii glacialem terræ cruſtam colliquarunt, ex antris ſuis ſub corylorum & alni arborum radicibus formatis, prodeunt,

& a Marſis aut Ophiodioctis in copia capiuntur. Quo nominato loco non excludo tamen alia trans Viſtulam ſita, ex qua altera fluvii parte, multæ etiam apportantur. Mirum autem quanta varietas hic, in illa ſerpentum ſpecie, quæ viperæ appellantur, obſervetur: conquiſitis enim hinc inde præterito anno pluribus in officina Regis pharmacevtica, ſequentes examinavi, & ſecundum colorem, magnitudinem & alias conditiones, ſequentem in modum diſtinxi:

1. Vipera coloris ex fuſco cinerei cum maculis in dorſo itidem fuſcis aſt obſcurioribus vel nigricantibus, quas maculas *J. Rajus in Hiſt. Serpentum*, lineam utrinque dentatam, ſeu catenam macularum rhomboiδῶν appellat: in ventre erat coloris gryſei vel ex nigro albicantis: menſuræ pollicum triginta & pl., non menſurato capite:

2. Ejusdem coloris alia, niſi quod in ventre pallidior & quaſi cœruleſcens, fœmina fortaſſis ad mentem *Raji*, viginti ſex pollices, longitudine exæquans.

3. Ejusdem coloris tertia, aſt paulo dilutioris in dorſo, iisdemque maculis ornata, parum tamen obſcurioribus, pollicum viginti longitudinis. Has tres ſpecies pro una fere habeo: appellantur Germanicè communiter *die Haſel-Schlangen*, & creduntur eſſe venenatiſſimæ:

4. Tota nigra in dorſo ſine maculis interſperſis, in ventre cœruleſcens, capite anguſtiori, longitudinis pollicum ſeptem ſupra viginti:

5. Ex gryſeo colore albicans, cum maculis in dorſo totis nigris, eodem modo ac fuſcæ ſuperius allegatæ, ſignata, pollicum viginti quinque menſura:

6. Tota in dorſo ex fuſco rubentis coloris, cum maculis obſcurioribus, in ventre autem continuo tractu rubens & flammea, longitudinis pollicum ſedecim ſaltem, capite paulo anguſtiori: valde hæc dicitur eſſe venenata, atque a Germanis appellatur *die Feuer-Schlange:*

7. Co-

7. Colore tota cinericea, cœciliam repræſentans primo intuitu & externa forma, niſi quod oculis manifeſtè, prætereaque dentibus inſtructa ſit caninis; longitudine octodecim pollicum æquat menſuram, & durioris ad tactum eſt conſiſtentiæ præ cæteris.

Alio tempore inter exſpatiandum Botanices cauſa cum amico, inveni in ſylva Bielanenſi veram *Cæciliam*, quæ oculis quidem non penitus caret, ut vulgo creditur, qui tamen adeo obſcura habent veſtigia, ut vix appareant in capite: nullos autem hæc habet caninos, bene autem alios dentes in inferiori maxilla duplici vel triplici ordine, ſubtilisſimos, & tactu potius quam viſu explorandos.

Niſi ſcopus noſtræ tractationis fabulis & ſuperſtitionibus potius exterminandis quam propagandis inſerviret, poſſemus hic, poſt Serpentum & Viperarum agri Warſavienſis incolarum & *Baſiliſci* mentionem facere. Neſcio enim quo fato Warſavia noſtra quondam hanc ſubiit infelicitatem, ut, ac ſi Baſiliſcus anno Chriſti 1587. in hac urbe detectus fuerit, relationes hinc inde ſparſæ eſſent. Quis primus fuerit hujus commenti autor, dicere non poſſum, ex relatione aliorum autem, dum in Polonia per breve tempus verſaretur *Joh. Pincier*, Doctor & Profeſſor Marburgenſis, aut a ſolo D. Moſano ~~Epiſcopo quodam~~, hanc audivit fabulam, poſteaque *ænigmatis ſuis* inſeruit *Lib. III. Specim.* 23. Ex his *Dan. Sennertus*, alias inſignis & eruditus vir, quod dolendum pro complenda ſua Scientia Naturali, ne Baſiliſcus Serpentum omnium Rex & Dominus putatitius, deficeret, idem fabuloſum commentum repetiit *Lib. VII. cap.* 10. ex quo poſtea *Gockelius* & alii, unus ex altero, de monſtroſa novitate valde gaudentes, exſcripſerunt hiſtoriolam, donec tandem etiam Hiſtoricus quidam *Nicolaus Chvvalkovius* (qui quam infelix alias fuerit in relationibus ſuis Jus Publicum Poloniæ ſpectantibus, *Anonymus in Exercitatione* ſingulari, huic operi accommodata, *&* 1685.

H 3 publi-

publicata, demonstravit,) fabulam cum omnibus circumstantiis a *Pincierio* in medium primo allatis, additis aliis mendaciis, quibus Warsavienses credulum mulctarunt, in *Singularibus Poloniæ* recensuit. Tædet hic chartam onerare mendacio aperto, & historiam Basilisci Warsaviensis in extenso apponere, sufficiat monuisse, quod in Archivis tum Regio, quod in Arce conservatur, tum civitatis, quod in urbis curia prostat, ne χρὴ quidem de Basilisco Warsaviæ quondam reperto & viso inveniatur: siquidem pro rei veritate detegenda, non saltem ipsum Regni Cancellariæ Archivarium, sed etiam Senatoria dignitate conspicuum quendam Medicum Warsaviæ solicitavi, ut Annales evolverent, qui etiam in scripto sua mihi largiti fuerunt testimonia, quod ex Annalibus nihil de Basilisco Warsaviensi probari possit. Pertinet igitur ad nugas & aniles fabulas hæc *D. Pincier* relatio: nunquam enim per totum terrarum orbem, monstrum ejusmodi alatum cum galli Indici capite & paleari, cruribus oblongis, cauda serpentina incurvata & sursum reflexa, visum fuit aut recensitum ab Historiæ Naturalis scriptoribus non suspectis: Et id quod famosissimus apud Germanos Medicus & Chymicus *G. W. Wedelius, Dec. I. Ann. 3. Observ. 128.* communicare cum depicta figura, ex propria experientia, dum Gothæ quondam monstri ejusmodi exuvias se vidisse asserit, non dubitavit, hoc *D. Joh. Jænisch* non Basiliscum, sed ex certa rajæ specie per artem sic formatum figmentum fuisse, docet in annexo huic observationi scholio, sicuti & ipse *Wedelius* in literis posthæc ad D. *Sal. Reiselium* datis fatetur, exuvias a se visas artificio conjunctas, & in Basilisci formam ad Autorum mentem & historiam effictas fuisse, fatente sic ipso Hamburgi illarum possessore. Verus Basiliscus, ut Scripturæ Sacræ, & quibusdam, qui saniori modo de hoc scripserunt Historiæ Natur. scriptoribus ex antiquis, sua constet autoritas, nihil aliud quam Serpens est infestissimus, uti jam *Sam. Bochartus in Hierozoico*, omnigena eruditione atque doctrina locupletissimo ope-

opere, *Part. II. cap.* 10. *p.* 405. loqui amat, dum ſub Baſiliſco, Regiam quandam malignamque admodum ſerpentis, qui ſumma veneni alios ſuperat vehementia, intelligit ſpeciem, & qualem e. g. *Ariſtoteles in Hiſt. Animal. Lib. VIII.* deſcribit, & ὀφίδιον ἱερὸν appellat: recentiores autem, uti *Carol. Piſo, Bontius, Garcias ab Orto, Bernier, Rob. Knox* & alii, vel viperam caudiſonam, *Raetel-Slange* a Batavis appellatam, vel Serpentem Indicum coronatum, Viperam Indicam vittatam, *Cobras* Luſitanis nominatam, ut venenoſisſimas atque exitialisſimæ malignitatis beſtias, pro tali venditare poſſent ſerpentum Regulo & Baſiliſco.

Poſtquam de Viperis Warſavienſibus ita locuti fuimus, liceat his annectere *Inſecta* quædam, quæ præ aliis Warſavienſe ſolum infeſtare ſolent, quæ inter eminet in ſpecie illud, quod *Gryllo-Talpa* ab *Ol. Wormio* & *J. Muralto in E. N. C. G. Dec. II. Ann.* 1. *p.* 154. *Niedzvviatek* autem a Polonis communiter appellatur, & inſectum eſt minimum digitum longitudine & crasſitie fere ſuperans, cui ex ano utrinque fibræ duæ piloſæ egrediuntur, alvus ex octo plicis ſquamatis leviterque hirſutis caſtanei coloris conſtruitur, dorſum alis binis acuminatis tegitur, pedes ſunt quatuor in extremitate bifurcati, pectus munitur ſcuto teſtaceo paululum hirſuto, ad latera capitis utrinque, brachiorum loco, proceſſus duo geniculati, duri ac chelarum inſtar ſerrati extant, talparum pedibus ſimillimi, caput intra ſinum ſcuti latet acuminatum & barbatum, cornuaque duo infra oculos & poſt naſum eminent. Hoc inſectum in hortis præſertim, magnum ſementi ac radicibus infert damnum, & communis præterea apud hortulanos eſt traditio, læſionem ab ipſis homini inflictam eſſe perniciosisſimam, carnemque inde per mortificationis ſpeciem ita exedi, ut decidat per fruſta, unde ut ſcorpiones metuuntur a quibusdam, & nomen inde Polonicum etiam traxiſſe videntur; *Niedzvviatek* enim æque ſcorpionem ac urſulum apud Polonos denotat; qua de venenoſitate hujus animal-

malculi nullam tamen certam allegare possum experientiam: illæ etiam Gryllotalpæ, quæ reliquis sunt hirsutiores, periculosiores simul esse creduntur.

Innocentiora longe sunt animalcula, ad Vistulæ aliorumque fluviorum & rivorum littora æstatis tempore frequentissima, quæ ad *Libellas* vel *Perlas* ab Autoribus referuntur. Illa species autem, de qua hic loquor, hoc singulare habet, quod præter aliarum Libellarum modum, tota cerei sit coloris, & cauda bifida longissima, vel duabus setis in insignem longitudinem productis sit instructa: cum notæ hactenus Perlæ ferrugineum & viridem lucidum in corpore habeant colorem, setis autem longioribus penitus careant. In Prussia hæc insecta vidi longe adhuc quam Warsaviæ copiosiora, & præsertim circa Mariæburgum, ad fluvium Nogat, ubi circa festum S. Johannis aliquando fluvium fere totum contegunt, piscibus in escam cedentia: hoc animalculum a quibusdam habetur pro Ephemero; & verum hoc est, quod non nisi per aliquot paucos dies conspiciantur circa illud tempus, fluviis & rivis innatantes hæ Libellæ. Apud nullum, quos mihi inspicere licuit, autorem, veram hujus iconem invenire potui, nisi apud *Blancardum in Theat. Insect.* ex Belgica in Teutonicam linguam translato, *p.* 95. *tab. XII.* ubi lit. G. sub Ephemeræ ex Galliis trasmissæ nomine, hoc nostrum animalculum figura perfectè exprimitur.

Quod Avium ferarum æque ac domesticarum Warsaviensis tractus sit feracissimus, ex capite sequenti constabit, ubi de alimentis Warsaviensium verba facimus: hic saltem, ut singularem speciem allegare ex innumeris fere aliis, quas cum cæteris regionibus Warsavienses habent communes, liceat *Aves Nivales Wormii & Gesn.* aliis Passeres hyberni, Polonis *Snieguli* vel *Sniegulki* appellati: est autem avis colore in superna parte vel dorso ravi, inferne albi coloris, alaudam magnitudine æquans vel superans potius, sapore delicato & aromatico cum turdis certante, quæ cum nive advenit &

dispa-

disparet simul cum hyeme: Lowiciense territorium quidem his avibus potissimum abundat, ex quo Warsaviam mittuntur dicto tempore in magna copia, quamvis & circa Warsaviam nonnunquam has apparere etiam certum sit, praetereaque Warmia & Pomerellia suas ostendere possint. Ex his avibus, quando solito citius, Novembri mense e g. advolant, coloni hyemis praecocis simulque rigidae inde praesagium sumunt. Ex Autoribus inter Historicos Polonos solus est *Cromerus & Starovolscius*, qui hujus avis mentionem faciunt, in specie autem *Cromerus in Poloniae descriptione*, *Reipublicae diversorum Autorum hujus Regni ex offic. Elzevir. insertae p.* 74. sequentia habet: *Minorum avicularum esui aptarum ingens est copia: in his nobilis imprimis est ea, quae in solis fere Lovviciensibus campis cum nive existit ac disparet: avicula passere non multo major, quam a nive Sniegulam vocamus.* Praeter hanc singularem & Massoviae propriam avium speciem, copiosae sunt aliae sylvestres vel ferinae edules, omnis generis: gallinagines, puta, perdices, attagenes, anates torquatae, palumbi, urogalli; ita, ut quis cum *Lentilio in Curlandiae memorabilibus E. N. C. G.* insertis, facile horum nausea capi posset, dum mensis frequentius inferuntur.

Ephemerides Meteorologicæ Warsavienses,

sive

Constitutio Aëris & Tempestatum, Warsaviæ per annos 1725. 1726. 1727. & 1728. quoad Barometrum & Ventos, observata:

AD cœli & aëris, quem spiritu continuo ducimus historiam penitius inspiciendam, conditiones ejusdem variæ a gravitate ac levitate pendentes, potissimum spectant. Operam itaque & laborem in iisdem observandis non contemnendam posuerunt omni tempore, non Medici solum, sed & alii naturæ rerum contemplandæ studiosi. Proxime elapso autem seculo instrumenta etiam & machinæ fuerunt inventæ, quibus ponderis & elateris aëris momenta & mutationes ad sensum proponuntur. Non inanem igitur laborem suscipiunt illi, qui ope horum instrumentorum singulis diebus aëris vicissitudines, præsertim ex ventis, & deinde etiam ex ascensu & descensu Mercurii in Barometro profectas, observant diligenter, diariisque consignant. Quare ad imitationem Clariss. Virorum *J. Lockii*, (*) *Ramazzini*, *Schelhammeri*, *Camerarii* &c. observationes Barometricas & ventorum varietates per aliquot annos a me, juvante Domino *Gotofr. Rautenberg Geometra Reipublicæ jurato*, Warsaviæ collectas annectere præcedenti de Aëre Warsaviensi Historiæ operæ pretium duxi, ut scilicet eo ipso & lecto-

(*) *Jo. Lockius* Observationes Barometricas ab anno 1666. usque ad ann. 1682. continuavit, quas *Rob. Boylei* Historiæ Generali Aëris insertas esse, meminit *G. A. Hamberger, Tract. de Barometris, Cap. II. §. 5.*

lectoris curiositati, pro inspicienda penitius Aëris Warsaviensis constitutione satisfaciamus in tantum, simulque viam monstremus, qua ratione ad historiam de alteratione corporum, observationes ejusmodi applicari possint.

De Barometro autem, in favorem illorum, qui sufficientem nonhabent hujus instrumenti Meteorognostici cognitionem, præliminariter monere liceat, Mercurium ordinarie suspensum hærere in tubo hoc vitreo Torricelliano, notabili viginti & octo circiter pollicum vel digitorum altitudine, propter æquilibrium seu æquale pondus aëris Mercurio incumbentis: Et, cum res decisa & certa sit, aquam, aëre esse pluries graviorem, hinc merito quidem colligitur vulgo, hunc multis vaporibus aqueis onustum, quod pluvia instante fieri solet, esse graviorem, leviorem autem, quando destitutus vaporibus crassioribus, cœlum serenum est: unde etiam in *J. A. Borelli opere de Motion. Natur. a gravitate pendentibus, propositione* 115. sequens legimus postulatum: *Mercurius in fistula Torricelliana altius elevatur, dum aër nebulis pluviosis impraegnatur, ast postquam pluvia delapsa est, denuo Mercurius in fistula deprimitur.* Recentiorum autem naturæ curiosorum *Paschalii* e. g. apud Sturmium, *Mariotte in Essay de la Nature de l' Air*, ex qua suas descripsit regulas Anonymus in *Traité des Barometres*, qui in omnium est manibus, *Ramazzini in Ephemeridibus Barometricis Mutinensibus*, *Rud. Jac. Camerarii in Ephemer. Meteorologicis Tubingensibus*, aliorumque observationes mirum quantum a dicti *Borelli* & quorundam sui temporis, quos tanti viri seduxit autoritas, commentis differunt. Contrario enim prorsus modo frequenter observatum fuit, Mercurium sub tali ponderosiore aëre, humiliorem aliquando occupare locum, sub sereno autem altiorem. Singulare autem hoc phænomenon, explicationi motus Mercurii in tubo, respectu tempestatis, multas objicit difficultates: quales equidem non poterunt, uti existimo, felicius superari, quam si cum Illustri *Frider. Hoffmanno Halensi, Germanorum Plinio*, statuamus, spi-

rantibus ventis Auſtrinis vel Occidentalibus, multis humiditatibus onuſtis, utique plus materiæ, reſpectu hujus ponderis, contineri quidem tunc in aëre, aſt impeditiorem etiam ejus eſſe expanſionem, ſeu minori niſu ac celeritate premere corpora ſublunaria; cum ex adverſo, ſub aquilone & Orientali vento, liberrima ætheris & aëris ſuperioris fiat expanſio, conſequenter major longe inferioris preſſio: quocirca preſſus ſic inferior aër a ſuperiori rarefacto atque expanſo, majorem potentiam motus, & conſequenter majus pondus, in corpora ſublunaria omnia, & maxime in Mercurium exercet, quam alias, ſi copioſiſſimis etiam ſtipatus fuerit effluviis.

Quod ventos attinet, ſi cum his etiam non ſemper correſpondere videbis ipſas tempeſtatum mutationes, duplicem cogites ſæpe ſæpius eſſe ventorum conſtitutionem & curſum, alium ſcil. in ſuperiori aëris regione, alium vero in inferiori terræ proxima: & illum maxime differre nonnunquam obſervatum fuit ab hoc, qui terræ eſt proximior, & ſigna vel apluſtria ædium ſummitatibus implantata movere ſolet, quorum adminiculo, pro ventorum ſpirantium differentiis obſervandis uſi hactenus fuere curioſi, aliis certioribus adhuc dum deficientibus. Quem ventorum duplicem tractum, ex acutiſſimi Philoſophi *Wolffii* obſervationibus hic annotare neceſſarium duximus. Pleniorem autem applicationem ad ipſa Barometra de hac venti differentia, apud accuratiſſimum in ejusmodi phænomenis phyſicis Obſervatorem *G. A. Hambergerum Profeſſorem Jenenſem* invenimus *in Tractatu perquam erudito de Barometris*, ex quo *Cap. II.* §. 6. ſequentia ipſis Autoris verbis repetere operæ erit pretium: *in obſervatione ventorum* & applicatione hujus ad Barometrum, *circumſpectione opus eſt*, inquit, *cum frequentiſſime in aëris regione media alius plane ventus dominetur, quam in hac inferiore, ut adeo apluſtria, quibus turrium & ædium cacumina ornantur, ſimilesque ventorum indices, non ſufficiant. Quod cum pauci in hoc negotio adverterint, anomalias paſſim annotatas & obſervationes non-*

nonnunquam planè contrarias, cum ordinariis phænomenis ne quidem per conjecturas ſemper conciliare licet. Sic die 22. Februarii, præſentis anni (1701.) aërem inferiorem perflabat Euro-Auſter, Sud-Oſt, Mercuriusque aſcendebat usque ad 7. grana ſupra 27. digit. Quod cum miraremur, quoniam die præcedente regnavit Corus, adeoque lapſum Mercurii expectaremus, deprehendimus manifeſto quasdam, nubes quibus matutino tempore diſtinguebatur cœlum, etiamnum agi a Coro, cum Euro-Auſter alias humiliores in oppoſitas impelleret plagas. &c.

Hæc de differentia venti, quoad mediam & infimam aëris regionem obſervabili: quod autem rationem dijudicandi viciſſitudines aëreas ex Barometri mutationibus, ad recentiores obſervationes exactam, attinet, nullam forte meliorem inveniemus hactenus quam illam, quæ a *B. Leupoldo, Mechanico Lipſienſi*, germanico idiomate expreſſa, atque ordinarie cum Barometris ab ipſo elaboratis pro explicatione uſus eorum diſtributa ac vendita fuit. Hanc igitur in Latinum idioma translatam, huic præfationi annectere conſultum duximus.

I.

Aſcenſus Mercurii indicat aërem graviorem, ex quo ſerena, clara, ſicca, conſtans tempeſtas præſumitur, quatenus aſcenſus altior aut depreſſior obſervatur.

Creſcit altitudo Mercurii ſerenitate cœli appropinquante, finita procella, inſtante frigore. In valle aut locis paludoſis collocato inſtrumento, altius extollitur Mercurius, quam in regionibus planis, aut in montibus; magis creſcit etiam altitudo Mercurii de nocte, quam de die.

II.

Deſcenſus Mercurii indicat aëris conſtitutionem leviorem; inſequentem propterea tempeſtatem tenebricoſam, pluvias, nivem, ventos, procellas, quatenus deſcenſus profundior obſervatur. Si itaque Hydrargyri deſcenſus celerior conſpicitur, tunc tempeſtates accelerare indicio eſt, quæ tamen minus diu-

turnæ esse solent. Et hoc etiam de ascensu modo contrario est tenendum. Decrescit altitudo Mercurii ante variatam tempestatem, & tempore æstivo longius præcedit mutationem, quam hyemali. Nonnunquam profundius descendit Mercurius ingruentibus ventis vel procellis, quanquam nullæ pluviæ insequantur. Quamdiu Mercurius lineam æquationis non transgreditur ascendendo, constans tempestas non est expectanda.

III.

Quando ventum S. vel S. W. ventus N. vel N. O. sequitur, descendit quidem Mercurius, sed pluviæ non apparent.

Flante ad tempus vento N. vel N. O. descendit nonnunquam Mercurius, & tamen tempus serenum continuatur.

Ventus S. & S. W. pluvias producit, maxime si ventum W. insequatur.

Quando N. vel N. N. O. ventum O. N. O. excipiunt, tempestas serena non immutatur, descendente quamvis Mercurio aliquantulum.

Sequuntur jam ipsæ Tabulæ Meteorologicæ Warsavienses, de quibus hoc unicum adhuc monendum, quod hiatus in his a duodecima Martii ad vigesimam tertiam Junii anni 1728. ratione tempestatis alias quotidie annotatæ, hic autem deficientis, occurrens, morbo Observatoris superius nominati in acceptis sit ferendus.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Januarius*, 1725.
1	13	16	S O.	Mite, nive tamen non liquescente, nubilo-frigido-serenum cœlum,
2	13. 2	15	S S O.	Nubilo-humido-serenum cum frigore nocturno,
3	14	14	SSW. SSO.	Admodum frigido, nubilo-serenum, noctu nivosum,
4	15	16	SSW.	Nubilum ad nivem dispositum,
5	13	12	SSW.	Idem - - - noctu frigidum,
6	14	13	SSO.	Frigidius, nubilum cum ventis valide spirantibus, exin mitius, frigus,
7	13. 1	11	SSO.	Frigido-nubilo-ventosum, nive interveniente & in noctem usque durante,
8	12. 2	10	SSO.	Nubilum ad nivem dispositum, frigus mitius, vesperi nivoso-pluvioso-humidum,
9	14. 3	14	SO.	Mitius, nubilo-serenum, nive liqvescente, sub vesperam sereno-frigidum,
10	15. 1	13	SO.	Nubilum ad nivem dispositum, frigidum, circa meridiem mitescit, nubilo-tamen serenum,
11	14	12	SO.	Eadem constitutio, à meridie sereno-nubilum,
12	17. 2	15	SO.	Nubilo-frigido-serenum,
13	18	16	SO.	Frigido-nubilum, mitescit, cum pluvia insequente,
14	17	18	SO.	Nubilo-pluviosum,
15	21	22	SSO.	Nubilo-humidum, post meridiem sereno-nubilum,
16	22	22	SSO.	Nubilum, p. m. humido-frigidum,
17	24. 2	24	SSO.	Nubilo-frigidum, circa meridiem frigidius, noctu humido-frigidum,
18	24	23	SSO.	Admodum frigido-nubilum, cum vento & frigore aucto,
19	24	25	O.	Idem fere per diem, sub vesperam serenum, noctu frigidum,
20	25	25	O.	Sereno-admodum frigidum,
21	24. 2	22	O.	Frigidius serenum,
22	22	21. 1.	O.	Idem - - vesperi nubilum, noctu frigidium,
23	21. 2	21	O.	Idem,
24	21	21	O.	Serenum, frigore aucto,
25	20. 2	19	O.	Idem - - cum ventis,
26	18. 2	19	OSO.	Frigido-ventoso-serenum,
27	19	20	O.	Frigido-sereno-sudum,
28	20	21	SO.	Frigidius serenum, vesperi nubilum ad nivem dispositum,
29	20. 2	21. 2.	SSO.	Nubilum ad nivem dispositum, nubilo-frigidum,
30	21. 2	18	WSW. W.	Idem - mitius, p. m. nix liquescit & ningit,
31	17. 2	19	W.	Noctu venti validi; mane humidum, nix liquefieri cœpit, noctu procellosum.

NB. Die 24. Vistula glacie ita obducebatur, ut die sequenti hominibus, iter facientibus, liberum permitteret transitum,

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis.
1	16	16	W.NW.N.	Procelloso- nubilo- pluviosum erat cœlum,
2	17	20	NW.	Sereno- procelloso- frigidum, noctu nubilo- nivosum,
3	21. 1	23	N.	Nivoso- sereno frigidum,
4	24	24	N.	Sereno, nubilo- frigidum, nivoso- mite,
5	23. 2	23. 2	NNO.	Nubilo- mite nivosum, circa meridiem serenum, nive liquescente, noctu pluviosum,
6	24	24	NNO.	Nubilo- nivoso- mite,
7	23. 2	23. 2	NO.	Idem,
8	23. 2	23. 2	NO.	Nubilo- nivoso- frigidum, nebulosum, mitescit,
9	23	22. 2	NO.	Nubilo- mite, sudum, noctu frigidum,
10	22	22	W N W. N O.	Mite, nubilo- nivosum, circa meridiem serenum, nix liquescit,
11	21. 2	22	W. N.	Sereno- frigido- nubilum,
12	22	23	NO.	Sereno - frigidum,
13	24	26	O.	Frigidius- serenum,
14	25. 2	26	NO.	Frigido- nubilo- nivosum, subinde serenum,
15	26	26. 1	O.	Sereno- frigidum,
16	25. 3	23	O.	Idem,
17	24	25	O. N.	Sereno- ventoso- nubilum,
18	24	22. 1	NO.	Nubilo- frigido, parumper ventosum,
19	21. 2	22. 1	O.	Idem - - - mitescit,
20	22. 2	21	W. N.	Nubilo- frigidum, ventis sub vesperam validissime spirantibus,
21	19. 2	20. 1	N. W.	Nivoso- frigidum, nix circa meridiem liquescit,
22	20. 2	21. 2	NO.	Nubilo- mite, frigido- humido- nivosum,
23	21	22	O.	Nubilo- nivoso- humidum, frigore imminuto, & nive liquescente,
24	22. 2	23. 2	O. W.	Nubilo- frigidum, mitescit noctu,
25	22. 2	21. 2	W.	Mite, nubilo- ventoso- frigidum,
26	20. 2	19	W.	Ventoso- nubilo- frigidum, nix liquescit,
27	19. 2	19. 1	W.	Nubilo- frigido- humidum, parum ventosum, liquescente nive & sequente pluvia,
28	19	20	N.	Ante meridiem nubilum, sole interdum apparente, vesperi sereno- frigidum,

Dies.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Martius.* 1725.
1	19. 2	19	W.	Mitius, nubilo- nebuloso- serenum,
2	18	18	SO. W.	Sereno- frigido- ventosum,
3	19	20. 1	W.	Nubilo- frigido- humidum, sereno- turbidum,
4	21. 1	23	NO.	Sereno - nubilo - frigidum,
5	23. 2	22. 1	S. SSO.	Idem - - mitescit,
6	21. 1	16. 2	S. W.	Serenum, circa meridiem ventosum, noctu procellosum,
7	12. 2	12. 10	W.	Nubilo-frigido-humidum, procellosum cum nive & pluvia,
8	10	10. 1	W.	Nivoso-nubilo-mite, parum ventoso- frigidum,
9	10. 3	12	W.	Nivoso- frigido- ventosum,
10	13	17. 2	W. N.	Nubilo- sereno- ventosum, frigore aucto,
11	14	17. 2	W. SW.	Sereno- frigidum, mox nubilo- ventosum, mox nivosum,
12	16. 2	19	W. N. W.	Nubilo- nivoso- ventosum, nix liquefit,
13	19. 2	20	W.	Nubilo- calido- humidum, nebulosum,
14	20	18. 1	W.	Continuat,
15	17	14. 2	SO. SW.	- - nebulosum, sereno- pluviosum,
16	14. 1	14. 2	W. NW.	Nubilo- nebuloso- frigidum, nivosum,
17	14. 2	15. 2	W.	Frigido-serenum, nubibus passim apparentibus, p. m. nivosum,
18	15. 2	12. 2	W. N.	Nubilo-nivoso-frigidum, hyemis ad instar, frigido-humidum,
19	13	16. 1	N.	Ventoso-frigido-nubilum, cadente nive, p. m. serenat,
20	17. 1	19	N.	Sereno- nubilo- frigidum, humidum deinde,
21	19	18	O. SW.	Sereno- frigidum,
22	18	17	SW.	Idem,
23	17	20	NO.	Nubilo- sereno- sudum,
24	20½	20. 1	O.	Sereno- frigidum,
25	20. 2	20. 2	O.	Nubilo- sereno- mitius,
26	21	21	O.	Nubilo- frigido- serenum,
27	21	21	O.	Sereno- frigidius, denique nubilo- humidum,
28	19. 2	18	O.	Nubilo- frigido- serenum,
29	18	18	O.	Sereno- sudum, frigore aucto, sub vesperam nubilum,
30	18	17. 2	O.	Idem fere,
31	17	15	O. N.	Frigido- sereno - nubilosum,

NB. Primo Martii glacies in Vistula, ventis valide spirantibus, fracta abibat, cum 5. saltem septimanas stetisset.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis.
1	14	14. 2	N. NO.	Frigido- nubilo- nivosum, serenum,
2	14. 2	14. 1	NO. SSO.	Nubilo- serenum, frigore adaucto, ventosum,
3	13. 1	13. 1	SSO.	Continuat, absque ventis,
4	15	14	W.	Nubilo- ventoso- mitius,
5	17	20	W. N.	Noctu pluvioso-nivosum, mane nubilo-frigido- humidum,
6	20. 2	21. 2	W. N.	Sereno- ventosum, (noctu serenum,
7	21. 1	21	O.	Sereno- frigido- ventosum,
8	20. 2	20. 2	O.	Idem fere, - - vaporoso- serenum,
9	20. 2	20	SO.	Sereno- ventoso- frigidum, sub vesperam nubilum,
10	20	20	SO.	Vaporoso- sereno- frigidum,
11	19. 1	17	SO.W.NO.	Sereno- nubilo- vaporosum, sudum frigore minuto,
12	17. 2	19	NO.	Sereno- ventosum,
13	19	20	NO.	- - frigidum,
14	19. 3	16. 2	SW.	Idem calidius, quam heri,
15	16	16	S. N.	Serenum, mitius, siccum,
16	17. 1	18	N.	Sereno- frigidius,
17	17. 2	15. 2	NO.	Sereno- vaporosum,
18	14. 2	15	O.	Vaporoso- serenum absque nubibus, vesperi nubilum,
19	16. 1	16. 2	O. NO.	Frigido- sereno- mitius, calidum exinde,
20	16. 1	15. 2	S. W. NO.	Sereno- ventoso- nubilum, ad pluviam dispositum,
21	15. 1	15. 1	W.N.W.N	Nubilo- frigido- ventosum, dein serenum,
22	16	17	W. O. O.	Nubilo- ventosum.
23	16. 3	16	O. W. O.	Nubilo- sereno- mite, cum siccitate,
24	15. 2	14	O. S. N.	Sereno- ventoso- pluviosum,
25	12	10. 3	N. O.	Sereno- vaporosum, nubilo- ventosum,
26	15. 2	14	O.	Pluvioso- sereno- ventosum,
27	12	10. 3	O. W.	- - nubilo- serenum cum tonitru & pluvia,
28	10. 1	10. 3	S.	Nubilo- sudum, p. m. pluviosum,
29	11	13	N. NO.	- - frigido- ventosum, serenat,
30	13. 3	15	W.	Sereno- nubilo- ventosum.

NB. Die 27. - - - 31. Martii & 1. 2. 3. Aprilis frigus in tanto erat gradu, quanto id mense Januario sentiebamus.

Die 27. hora 1. pomeridiana primum tonitrua audiebantur absque pluvia, quæ pauca quantitate hora tertia sequebatur.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Majus*, 1725.
1	14. 3	13	S.	Sereno- ventosum,
2	12	12	S.	Ventoso- sereno- calidum, nubilum,
3	11. 2	11. 2	W.	Nubilo- calidum cum tonitru & pluvia,
4	12	12. 1	W. S.	Ventoso- sereno- calidum, nubilum cum pluvia,
5	11. 2	11. 2	SO. W.	Pluvioso- nubilo- serenum,
6	11. 1	10. 1	SO. O. W.	Frigido- sereno- nubilum, pluvia secuta,
7	9. 1	11	SW. W.	Ventoso- pluviosum,
8	13	16. 2	W. O.	Pluvioso- ventoso- serenum,
9	18	17. 2	W. O.	Sereno- calidum,
10	17. 1	16	O.	Nubilo- calido- pluviosum cum fulgure & tonitru.
11	15. 2	17	O. NO.	- - ventosum,
12	17	17. 1	NO.	Idem - - - serenum,
13	17. 1	17	NO.	Sereno- frigidum, postea calidum,
14	16	14. 2	W. N.	- - calidum,
15	14	14. 2	N.	Calido- sereno- vaporosum, nubilo- denique pluviosum,
16	14	12	N.	Tempestas media nocte orta, quæ cum tonitru, fulgure & pluvia ad vesperam usque continuavit,
17	12. 2	13	N. SO.	Sereno- nubilum cum tonitru & pluvia,
18	13. 2	14	W.	Nubilo- sudum,
19	14	14. 1	W. N.	Pluvioso- ventoso- sudum,
20	14. 2	14. 2	N.	Nubilo- frigido- ventosum cum pluvia, calidum,
21	14. 2	15	SO.	- - humidum, subsequente pluvia, sereno-nubilum,
22	14. 3	15	SO.	Sereno- ventosum, nubilo- pluvioso- frigidum,
23	15	16	SO.	Nubilo- ventoso- pluviosum,
24	16	16	SO.	Nubilo- frigido- humidum, ventis insuper spirantibus,
25	15. 1	13. 2	SO.	Idem - - pluviosum,
26	13	12	SO.	Nubilo- sudum, calido- serenum, exinde imber,
27	12. 1	12. 1	SO.	- - serenum, imber, tonitru,
28	12. 1	12. 1	SO. SW.	- - calidum,
29	12	12	N.	Nebuloso- nubilum, pluvia & ventis sequentibus,
30	12	13	N.	Sereno- nubilo- ventosum,
31	13	15	N.	Nubilo- ventoso- frigidum, serenat.

NB. Primo Pentecostes die 20. nempe, hypocausta adhuc calefiebant, 26. vesperi hora Xma post abundantem pluviam Iris lunæ, ultimo, ante plenilunium, die, luna in SO. stante, visa, intra septentrionalem, qua occidentem vergit plagam.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Junius.* 1725.
1	16. 2	16	N.	Sereno- ventoso- nubilum,
2	16. 2	16	N.	- - nubilo- calidum,
3	16	13	SO.	Idem - - - - cum vento & pluvia,
4	12. 2	10. 1	W.	Nubilo - frigido - ventosum, fulgura, tonitrua, pluvia,
5	11	11. 3	W.	Nubilo- serenum, p. m. pluviosum, noctu procellosum,
6	12	12. 2	N.	Procelloso-nubilo- frigidum, pluviosum,
7	12. 2	13	N.	Pluvioso- nubilo- ventosum, p. m. sereno- nubilum,
8	13. 1	14	N. W.	Nubilo- serenum, calidius quam heri, pluviosum,
9	14	14. 2	W.	Sereno- ventoso- pluviosum,
10	14. 2	13. 2	SW.	Serenum, nubibus obductum, calidum,
11	14	15. 1	N.	Nubilo- ventoso- serenum, pluviosum,
12	15. 1	15. 2	S.	Serenum, cum vento & nubibus mixtum,
13	17	18	SW.	Serenum, parum ventosum, sub vesperam pluvioso-nubilum,
14	17. 2	18	N. SO.	Sereno- nubilo- ventosum, calidum,
15	17. 2	15	SO.	Cœlum erat pallidum, frigore insequente, p. m. sereno-calidum,
16	16	17	W.	Æstuosum, ventoso- nubilo- sudum,
17	17	16. 2	W. O.	Nubilo-frigido-ventosum, p. m. fulgura, tonitrua & pluvia,
18	15. 2	13.	O.	Nubilo- sereno- calidum, vesperi hora 9. ad 12. usque tonitru cum pluvia
19	14. 2	13. 2	N.	Nubilo- frigidum, sereno- calidum,
20	15. 2	13	O.	Sereno- frigidum ad meridiem usque, nubilum deinde, de nocte fulgura & tonitrua audita, quæ pluvia comitabatur,
21	13. 2	14	W.	Sereno- nubilo- pluviosum,
22	14. 2	15	N.	Idem,
23	15	14	SO.	Nubilo - sereno- pallidum,
24	14. 1	14	W.	Eadem constitutio,
25	14. 1	14. 2	W.	Sereno- nubilo- ventosum, frigidum,
26	14. 2	13	W. S. O.	Pallido- nubilum, modo ventosum, modo pluviosum,
27	12	12. 2	W.	Pluvioso- nubilo- serenum, vento valide spirante & pluvia secuta,
28	11. 2	11	SW.	Admodum ventosum, nubilo- sereno- pluviosum,
29	12. 1	14	W.	Idem,
30	15	15. 1	W.	Id. - - p. m. calidius, vesperi frigidum,

NB. Aqua in Vistula die 12. crescere incipiebat, sicque ad 15. & 16. usque continuabat.

Dies.	Barometrum. mane	veſperi	Venti.	Conſtitutio tempeſtatis. *Julius.* 1725.
1	15	15	W.	Sereno- nubilo- calidum, noctu pluvioſum,
2	15	15	W.	Nubilo- ſereno- pluvioſum,
3	14. 2	14	W.	Id. - - calido- ſudum, p. m. imber,
4	14. 1	14	W.	Id. - - - calidum, exin pluvioſum,
5	14	14	O. S. W.	Turbidum, p. m. pluvioſum,
6	13	14	W. SO. S.	Pallido- ſereno- calidum, ſudum, ſub veſperam nubilum,
7	14	14. 2	S. O. N.	Nubilo- ſudum, pluvioſo- ſerenum,
8	15	15. 1	W.	Pluvioſo- ventoſo- nubilum,
9	15. 3	15. 2	W. N. W.	Ventoſo- frigido- nubilum, ſerenum deinde, poſtea pluvioſum,
10	16. 1	16. 2	W.	Ventoſo- ſereno- nubilum, ſudum,
11	16	15. 2	W. N.	Continuat, - - pluvioſum,
12	15. 2	16	N.	Sereno- nubilum, ventis ſpirantibus & pluvia ſecuta,
13	15. 3	15. 3	N.	Nubilo- ventoſo- ſerenum,
14	15. 3	15. 1	N.	Sereno- calido- nubilum,
15	15	15. 2	N.	Idem fere, - - p. m. pluvioſum,
16	16. 1	18	N.	Sereno- nubilum,
17	17. 2	17. 2	O.	Idem,
18	17	16	O. S. N.	Sereno- pallido- æſtuoſum, noctu fulmina,
19	16. 2	16. 1	N. SO.	Turbido- calido- pluvioſum,
20	16	13. 2	SO. S. W.	Pallido- nubilo- pluvioſum, tonitrua,
21	13. 2	14	NO. O.	Ventoſo- nubilo- pluvioſum,
22	13. 2	13. 2	SSW. W.	Turbido- frigido- pluvioſum, p. m. ventoſo- nubilo- ſerenum,
23	13. 2	14	O. W.	Frigido- ſereno- ventoſum,
24	15	14. 2	W.	Sereno- nubilo- humidum, noctu pluvioſum,
25	13. 3	13	N. NW.	Nubilo- pluvioſum, tonitrua, ſerenum,
26	13	13	S. SO.	Nubilo- ventoſo- pluvioſum,
27	13	13	SO. W.	Pluvioſo- ventoſum,
28	13. 2	15	W.	Sereno- ventoſo- nubilum, pluvioſum,
29	15	15	W.	Cœlum nubibus paſſim obductum, ventis ſimul ſpirantibus,
30	15	15	W.	Sereno- nubilo- pluvioſum,
31	15	15	W.	Nubilo- pluvioſum.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Augustus.* 1725.
1	15. 1	14. 2	W.	Pallido-frigido-pluviosum erat cœlum, nubibus obductum,
2	14. 3	13. 2	W.	Idem - - calido- sereno- pluviosum,
3	10. 2	9	W. O.	Pluvioso- nubilo- calidum, humidum,
4	9	10. 2	O. N.	Idem - - pluviosum,
5	10	12	NNO.	Ventoso- frigido- pluviosum, nubilum,
6	12	14	N.	- - sereno- pluviosum,
7	13. 2	15	N.	Sereno-nubilum,
8	15	15	N.	Nubilo- ventoso- serenum,
9	16	16	N.	Sereno- nubilo- pluviosum,
10	15. 2	15	N. W.	Nubilo- serenum, frigido ventosum,
11	14	13. 2	W.	Nubilo- pluviosum, ventoso- frigidum,
12	13. 2	14. 3	W.	Ventoso- nubilo- serenum, p. m. calidum,
13	14. 2	14	SSO.	Pluvioso- nubilum,
14	13	13	NO.	Sereno- nubilum, variis mutationibus stipatum,
15	13	13	N. W.	Idem - - frigido- pluvioso- serenum,
16	13	14. 1	N.	Idem - - p. m. pluvioso- ventoso- nubilum,
17	14	14	N. W.	Frigido- sereno- nubilum, pluviosum,
18	13. 2	13	SSO.	Continuat,
19	12. 3	13. 2	W.	Sereno- nubilo- ventosum,
20	13	12	O. SO.	Nubilo- frigido- ventosum,
21	12	12. 2	W. SW.	Sereno- nubilo- ventosum,
22	11. 2	11. 1	SW.	Calido- sereno- nubilum,
23	11. 1	12	N.	Nubilo- frigido- ventosum, pluviosum,
24	12	12	SW. W.	- - sereno- ventosum, - -
25	12	12. 3	W.	Nubilo- pluvioso- ventosum,
26	12. 1	13	W. N.	Nubilo- sereno- frigidum, pluviosum,
27	13	14	N.	Frigido- sereno- ventosum, pluviosum,
28	14. 2	14	N.	Sereno- nubilum,
29	14. 2	15	S. N.	Sereno- calido- nubilum,
30	15	15. 2	N. S.	Nubilo- æstuosum,
31	15. 1	15	S.	Sereno- æstuosum,

NB. Die 10. aqua in Vistula crescere incipiebat & ad 20. usque continuabat, quo tempore decrescebat de die in diem.

Æstas sub continua fere pluvia & frigore hucusque vices autumni administravit, ultimus autem Augusti dies calidissimus omnium hoc anno fuit.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. September. 1725.
1	14. 2	15	S. N.	Serenum, æstuosum admodum,
2	15. 2	15. 3	N.	Frigido- nubilo- serenum, sub vesperam pluviosum,
3	15. 3	15	O. SO.	Idem - - - ventosum,
4	14	15	SO.	Serenum, nubibus & ventis distinctum,
5	15	15	SO. SSO.	Idem absque ventis,
6	15	15	SO.	Idem fere,
7	14. 2	14. 3	O. NO.	Nubilo- frigidum, hora X. pluvioso- ventosum,
8	15	15. 2	N.	Continuat, absque pluvia,
9	15	15	N.	Continuat,
10	14. 2	14	W.	Noctu ventosum, mane pluviosum ventis adauctis,
11	13. 3	14	W.	Idem,
12	14	14. 2	W.	Frigido- nubilum, sub vesperam pluviosum,
13	15	17	N.	Nubilo- frigido- serenum,
14	17. 1	16. 3	N.	Sereno- frigidum, p. m. nubilo- ventosum,
15	16. 1	16	W.	Idem - - - noctu pluviosum,
16	15. 1	15	SO.	Nubilo- frigido- pluviosum,
17	14. 3	15	SW.	Humido- serenum, mox nubilum,
18	15. 2	16. 2	NW. NO.	Nubilo- ventoso- pluviosum,
19	16	16	W. N.	Idem,
20	15. 2	15	W. N.	Procelloso- nubilum, secuta mox pluvia, mox serenitate,
21	15	15. 3	N.	Noctu & mane procellosum, subinde sereno- nubilo- frigidum,
22	15. 1	15	N.	Nubilo- frigido- ventosum, autumno haud dissimile,
23	15. 2	16	O.	Nubilo- humido- frigidum, noctu pluviosum,
24	15. 3	16	O.	Idem fere absque pluvia,
25	16. 1	17	O. NO.	Idem noctu pluviosum,
26	17	17. 3	NO.	Pluvioso- frigido- nubilum,
27	18	18	NO.	Nebuloso- frigido- humidum,
28	17	16	NO.	Nubilo- humidum,
29	16	16	O.	Idem cum vento,
30	15	15	O.	Frigido- sereno- nubilum, p. m mitius, noctu pluit.

NB. Vistula a 10. ad 17. usque diem iterum crevit, quod post hominum memoriam hoc tempore vix contigit, causam pluviæ continuæ & ventis Borealibus adscribendam esse putamus; quod & æstatis calorem impedivit.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. October. 1725.
1	12	10	O.	Sereno- pluviosum,
2	9. 2	10. 3	O.	Nubilo- sereno- calidum,
3	10. 2	12	SW.	Sereno- calido- nubilum, postea pluviosum,
4	11. 2	11	SSO.	Ventoso- calido- serenum,
5	10	14	W.	Serenum, pluvia & nubibus distinctum,
6	14	14	W.	Idem,
7	15	17. 1	W.	Ventoso, nubilo - frigidum,
8	10. 3	14	SSO.	Mox sereno- nubilum, mox pluviosum,
9	14	13. 2	SSW.	Sereno- frigidum, nubibus obductum,
10	14. 1	16. 2	W.	- - calido- ventosum,
11	18. 1	18	W.	Nubilo- serenum,
12	17. 2	17	S.	Sereno- nubilo- calidum,
13	16. 1	16. 2	NW.	Nubilo- pluviosum, sole apparente & ventis secutis, noctu procellosum,
14	16	19	N.	Sereno- procellosum, insuper nubilum,
15	19	16. 3	W.	Turbido- frigidum, cum pauca serenitate,
16	16	12. 1	W.	Frigido- ventoso- nubilum, noctu procellosum,
17	12	12. 2	W. N.	Procella nocturna ad meridiem usque continuabat, turbido- serenum, cum grandine & pluvia,
18	13	17	W.	Frigido- ventosum, subinde sereno- nubilum,
19	18	18. 3	NO.	Nubilo- frigido- humidum,
20	18. 2	18. 2	NO.	Idem - - - cum pruina & nebula,
21	16	16	SO.	Frigido- nebulosum, exinde nubilo- serenum,
22	17. 2	20	SO.	Frigido- serenum,
23	23. 2	23	N. W.	Frigidius, - -
24	23	22. 1	W.	Frigido- nubilo- serenum,
25	21	20. 1	O.	Sereno- frigidum,
26	19. 2	18. 2	O. SO.	Frigus cum pruina, sereno- nubilum,
27	18	18	S.	Nubilum, paulo mitius, p. m. serenum,
28	17. 3	17. 2	S.	Mitius, serenum, autumno simile,
29	17	16	SO.	Sereno- calidum,
30	16	15. 2	SO.	Nubilo- sereno- calidum,
31	15. 2	17	SO.	Nubilo- frigido- serenum, cum ventis conjunctum.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *November.* 1725.
1	18	19	O.	Nebuloso- frigido- humidum, ventis insuper spirantibus,
2	18. 2	19	O.	Idem,
3	18. 2	18	O.	Nubilo- procellosum,
4	18	18. 2	SO.	- - frigido- humidum, ventosum,
5	18. 2	18	SO.	Nubilo- nebulosum, pariter ventoso- pluviosum,
6	18	18	SO.	Nubilo- humido- pluviosum,
7	17. 2	18	O.	- - sudum, calidum,
8	18	18. 3	O.	- - nebulosum, turbido- pluviosum,
9	19. 2	20	SO.	- - frigido- pluviosum,
10	19. 3	18. 3	SSO.	Idem fere,
11	18	19	W.	Nubilo- sereno- ventosum,
12	19. 2	19	W.	Continuat,
13	19. 2	18	W.	Mane habuimus pruinam cum frigore intenso, serenat,
14	18	18	S. W.	Turbido- ventosum, nubibus obductum,
15	18	18	W.	Idem - - frigidum,
16	18	17. 3	SW.	Mane sereno- frigidum, sub vesperam nubilo- mitius,
17	18	18	SSW.	Nubilo- mitius, ventis simul spirantibus,
18	17. 2	17. 3	SSW.	Nubilo- frigido. turbidum,
19	17. 1	16	SSW.	Nubilo- calido- serenum,
20	15. 2	14. 2	SO.	Serenum, nubibus passim ac ventis apparentibus,
21	14. 2	16	SO.	Nubilo- humido- frigidum, p. m. ventoso- pluviosum,
22	16. 2	16. 1	SO.	Nebuloso- frigido- humidum, circa meridiem mite- sere- (num,
23	16. 1	16. 1	SO.	Sereno- frigidum, p. m. nubilum,
24	17. 1	19	W.	Nubilo- calidum, denique pluviosum,
25	18	19. 1	W.	Pluvioso- calidum,
26	20	21	O.	Nubilo- calidum,
27	21	21	O.	Nubilo- frigido- humidum, ventis ac nubibus distinctum,
28	20. 2	18	O. S.	Frigido- nubilo- ventosum,
29	17. 2	18	SO.	Nubilo- ventosum,
30	15. 2	17	SO.	Frigido- ventoso- nubilum.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *December.* 1725.
1	16. 2	16	W.	Sereno- ventoso- nubilum,
2	16	15. 1	W.	Nebuloso- calidum, sereno- nubilum,
3	14. 2	14	SW.	Sereno- nubilum,
4	14. 2	9	SO.	Turbido- frigido- humidum, ventis mixtum,
5	14. 2	7. 2	O.	Frigidum- ningit,
6	8	11. 1	W.	Mite, nubilo- serenum, dein humido- frigido- nivosum,
7	15	17	NNO.	Frigido- nubilum,
8	16. 3	13. 2	S.	Sereno- frigidius, nubilo- nivosum,
9	12	15. 2	S.	Frigido- turbido- nivosum,
10	16. 3	17	O.	Idem,
11	17	15	O.	Idem - - ventosum,
12	13	13. 2	SO.	Idem - - mitius, sub vesperam nubilum,
13	11. 1	13. 2	SW.	Nivoso- mite, nubilum,
14	14	13. 1	SW.	Nubilo- sereno- frigidum,
15	12. 2	11	SO.	Sereno- nubilum,
16	11	12	SO.	Nubilo- serenum,
17	11	10. 2	W.	- - nebulosum, sub vesperam nivosum,
18	8. 2	4	SSW.	Nivoso- frigido- ventosum, p. m. nubilum,
19	2	2. 2	S.	Nubilum, venti valide spirare continuant, serenescit, nin- git, nixque cum pluvia liquescit,
20	3. 3	6	W.	Frigido-nubilo-nivosum, sub vesperam pluvioso- procello- (sum,
21	10. 3	15. 2	W.	Procelloso- nubilum, sudum absque frigore,
22	12. 2	15. 2	S.	Sereno- nubilum, mitescere incipit,
23	15. 1	12. 3	SSO.	Idem,
24	12. 2	13. 2	W.	Idem, - - - noctu frigidum,
25	15	17	W.	Nubilum,
26	19	20	W.	Nubilo- turbidum ad nivem liquefaciendam dispositum,
27	19	16. 1	S.	Idem,
28	15	14. 3	S.	Continuat,
29	14. 2	14	W.	Nubilo- nivosum,
30	16	20. 2	N.	Ventosum, mox sudum, mox nubilum,
31	22	22	W.	Frigus intensum cum maxima nebula per totum diem.

Die 5. primo, & fere per totum diem ningebat, 7mo ejusdem frigus ita intensum erat, ut ubivis siccis pedibus incedere permitteret, 10mo Vistula glacie fluebat.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. Januarius. 1726.
1	20	16. 1	SSO.	Intense- frigidum, serenum,
2	14. 2	12	SSO.	Nivoso- mitius, noctu frigidum,
3	11. 2	13	SSO.	Frigido- nubilo- nivosum,
4	13. 2	13. 3	W.	Nubilo- nivoso- sudum,
5	13	14	SSO. O.	Mite- nivosum,
6	15	18	O.	Frigido- serenum, noctu frigidius,
7	18. 3	18. 2	O.	Frigus intensum, serenat,
8	17	16	SSO.	Nivoso- frigido- nubilum, frigidius,
9	15. 2	14	SSO.	Continuat, - - p. m. mitius,
10	11. 2	12	W.	Nubilo- ventosum, frigore imminuto,
11	12. 2	14	W.	Nubilo- frigido- serenum,
12	14.	11	W.	Contin. - - ventosum,
13	11	12. 2	N.	Frigido- serenum, noctu frigore aucto,
14	12. 2	13	N.	Idem,
15	14	15	O.	Nubilo- nivosum, absque solis aspectu,
16	17	20	SSO.	Sereno- frigidum, sub vesperam mitius, noctu frigore (aucto,
17	21	20. 1	O.	Frigido- nubilum,
18	18	18	O.	Nubilo- nivosum cum sequente vento & frigore intenso,
19	20	21	N.	Nebula densa, frigido- ventoso- nivosum, radiis solis transparentibus,
20	15. 2	15	N.	Frigus intensum, nubilo- mitius, noctu pluviosum,
21	15	16. 3	N.	Nivoso- frigidum, p. m. serenum,
22	16	17	W.	Frigido- sereno- ventosum,
23	16. 1	17	W.	- - nubilo- serenum, sudum,
24	17	17	W.	- - nivosum, circa vesperam mitescit,
25	17	17	O.	Frigus nix excepit,
26	17. 1	18	SW.	Frigido- nivosum,
27	19. 2	20. 3	S.	Nubilo- nivoso- frigidum,
28	21	17	O.	Nivoso- frigidum cum ventis leniter spirantibus,
29	17. 2	19. 2	O.	- - nubilum,
30	19	19	O.	Idem,
31	17	18. 3	O.	Continuat, - - sudum,

Die 7. tantum erat frigus, ut ea nocte Vistula glacie obduceretur & homines transire possent, quod per totum mensem continuavit.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Februarius, 1726.*
1	18. 2	18	O.	Nubilum cum frigore intenso, p. m. serenum,
2	18	17. 1	O.	Nubilo-nivoso- frigidum, p. m. serenum,
3	19	19. 2	O.	Idem,
4	22. 3	23	SO.	Mitius, nivoso-nubilum,
5	23	22	SO.	Frigidius, nivoso- serenum,
6	20. 2	19. 1	W.	Frigido- serenum,
7	19	18. 2	S.	Idem, mitius, quam heri,
8	17. 2	16. 2	SSO.	Intense frigido-serenum, p. m. mitius,
9	16. 2	16	W.	Nubilo-nivosum, mitescit,
10	16	14. 3	SSO.	Sereno-frigido-ventosum,
11	14. 1	14. 1	SSO.	Frigido-nubilo-nivosum, circa meridiem serenat,
12	14. 2	15	SSO.	Frigido- sereno- nubilum,
13	15. 2	14. 2	SSO.	Mitius, nubilo- nivoso-ventosum,
14	14	15	SSO.	Frigido-nubilo- serenum, ventosum,
15	16. 2	18. 2	W.	Nubilo- frigidum,
16	18. 3	19	W.	Idem,
17	18. 3	19. 3	W.	Idem fere, ad nivis liquefactionem tendens,
18	19. 2	18	W.	Nubilo-nebulosum, p. m. serenum,
19	17	12	SW.	- - nivoso- frigidum,
20	12. 1	14	W.	Frigido-nubilo- serenum,
21	10. 2	10	SSO.	Continuat, - - ventosum, p. m. ningit,
22	10. 2	10	O.	Nubilo-turbido- ventosum,
23	10	10	SSO.	- - frigidum,
24	10. 2	11. 2	SSO.	- - nivoso- frigidum,
25	11. 2	11	O.	- - frigido- ventosum, p. m. sudum, sub vesperam nivoso- frigidum,
26	11. 1	13	N.	Admodum ventoso- nivosum, exin, frigido- nubilum,
27	15. 1	17. 1	N.	Nubilo- frigidum, nix rara,
28	16. 3	14	S.	- - serenum, postea pluviosum.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Martius.* 1726.
1	10	9. 3	SSW.	Nubilo-nivoso-frigidum, nix cum vento & pluvia lique-
2	9. 3	11	SSW.	Eadem fere constitutio, (facta,
3	12	13. 2	S.	Continuat,
4	13	12	SO.	Continuat,
5	11. 2	10	O.	Nebuloso-turbido-humidum, noctu ningit,
6	10	11. 1	NO.	Nubilo-nivosum,
7	14	17. 2	N.	- - frigido-humidum, nix liquefieri cœpit, noctu
8	19	20	N.	Continuat fere eadem tempestas, (frigus secutum,
9	19	17. 2	N.	Frigido-nubilo-serenum, p. m. valide-ventosum,
10	17. 2	18	O.	Nubilo-sereno-ventosum, p. m. mitescit, iterumque fit
11	19. 21	21	N.	Frigido-sereno-nubilum, noctu frigidius, (frigidum,
12	22. 1	20. 2	N.	Sereno-frigidius, circa meridiem mitius, vesperi nubilo-ventosum, (modum,
13	19. 2	18. 2	N.	Nubilo-ventoso-frigidum, subinde sereno-ventosum ad-
14	14. 2	14	N. W.	Procelloso-nubilo-humidum, sub vesperam nivosum,
15	12. 2	12	N. W.	Nivoso-frigido-procellosum cum aliqua serenitate,
16	12. 2	15	N. W.	Idem fere
17	17	16	N. W.	Continuat,
18	16. 1	10	W.	Idem,
19	6	14. 1	W.	Idem,
20	14	17. 1	W.	Sereno-frigidius, p. m. nivosum, frigore adaucto,
21	19. 2	20. 1	W.	Eadem fere constitutio,
22	19. 2	18	W.	Nubilo-ventoso-nivosum, intense frigidum,
23	16. 2	12	W. N.	Mite frigido-humidum, nix liquefieri cœpit, nubilo-pluvi-
24	10	13	SW. N.	Noctu procellosum, & eadem fere dispositio, (osum,
25	13. 3	16. 2	N.	Frigido-humido-nubilum, cum nivis dissolutione sudum,
26	16. 2	16	W.	Idem - - parum ventosum, (ningit,
27	16	16	W.	Idem - - cum pauca serenitate,
28	16	17	W. N.	Continuat, - - p. m. serenum,
29	18	16. 2	SW. N.	Sereno-frigidum,
30	17. 18	20. 2	N.	Frigido-ventoso-serenum, nubilum,
31	20	20	W.	Frigus intensum, nubibus obductum, p. m. mitescit,

NB. Die 25. glacies Vistulæ frangebatur, cum XI. Septimanas & unum stetisset diem.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Aprilis.* 1726.
1	20	17. 2	W.	Nubilo- humido- nebulosum, nix cadit, quam excipit pluvia rara,
2	18	11. 2	W.	Nubilo- frigido- ventosum, cum pauca serenitate procellosum,
3	11	12. 2	W.	Idem - - cum nive & grandine,
4	13	15.	NO.	Sereno- frigido- ventosum, nubilum,
5	16	17	NO.	Idem.
6	17	17	NO.	Idem, - - p. m. calor vernus,
7	17	17. 3	O.	Admodum serenum,
8	17. 3	17	O.	Sereno- turbido- ventosum, calidum,
9	18. 2	19. 2	O.	Ventoso- sereno- calidum,
10	20. 2	21. 2	O.	Turbido- serenum,
11	21. 2	22	O.	Sereno- sudum, calidum,
12	22	20. 1	O. SO.	Continuat,
13	20	19	SO.	Idem, -
14	19	20	SO.	Nubilo- frigido- sudum, p. m. pluvioso- nubilum,
15	20. 1	22. 3	SO.	Sereno- nubilo- sudum,
16	21	21	SO.	- - calido- nubilum,
17	20	18. 2	O. NO. W.	Nubilo- frigido- pluviosum,
18	16. 2	15. 1	O.	Idem, - - p. m. procellosum, noctu sudum,
19	15. 2	15. 2	O.	Idem fere, - - interveniente simul nive,
20	18. 2	22	O.	Sereno- frigidum,
21	21. 2	20	W. NW.	Admodum ventoso- sereno- frigidum,
22	20	21	N.	Frigido- sereno- calidum,
23	21	19	S. SSO.	Idem,
24	18	16	SSO.	Sereno- calidum, p. m. nubilo- calidum,
25	15. 2	15. 1	W.	Nubilo- ventoso- calidum, sub vesperam frigido- pluviosum,
26	15	16. 1	W.	Sereno- nubilo- frigidum, p. m. pluviosum,
27	18	20	N.	Nubilo- sereno- calidum,
28	20	20	W.	Sereno- frigido- calidum,
29	19. 2	18	SSW.	Continuat,
30	19	18	NO.	Continuat, - calidius, tonitrua primo sunt audita, cum procella de nocte,

NB. Dies 6. April. calidus & 30. æstuosus erat, quo primum tonitrua audiebantur, pluvia non secuta.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. Majus. 1726.
1	19	19	W.	Procelloso- nubilo- pluviosum cum aliquali serenitate,
2	18	18	W.	Noctu pluviosum, mane nubilo- ventoso- frigidum, noctu ventis adauctis,
3	17. 2	19	W.	Frigido- ventoso- nubilum, circa meridiem pluvioso- serenum,
4	20	21. 2	SO.	Idem,
5	22. 2	22	SSO.	Continuat,
6	21. 3	20	SO.	Idem - - sub vesperam intense frigidum,
7	19. 2	18	SO.	Serenum vernale, noctu fulgura apparuere,
8	17. 2	17. 1	O.	Idem - - calidius,
9	17. 1	17	SO.	Serenum,
10	17. 2	17	SO.	Idem, æstatis ad instar, parum ventosum,
11	17	18	N.	Ventoso- sereno- calidum, nubilum,
12	18	19	N.	Admodum ventoso- nubilo- serenum,
13	18. 2	22	O.N.	Nubilo- ventoso- calidum,
14	22	22	W.	Sereno- nubilo- siccum,
15	22	22	W.O.	- - calido- nubilum,
16	21	22. 2	O. W.	Sereno- calido- sudum,
17	21	19	O. W.	Idem,
18	19	17	O.	Calidius, sereno- nubilum cum tonitru & pluvia,
19	16. 2	15. 2	O.	Continuat,
20	15. 2	17	O.	Idem,
21	17	19	O.	Sereno calido- ventosum, nubibus passim obvelatum,
22	19. 1	20	O.	Idem,
23	20	21	O.	Calido- sereno- siccum,
24	21	20	ONO.	Ventoso- sereno- calidius,
25	19	19	ONO.	Nubilo- pluvioso- serenum, calidum,
26	19	19	NO.	- - calidum,
27	20	20	NO.	Serenum, ventis valide spirantibus, sub vesperam sudum,
28	21	22	NO.	Sereno- calido - ventosum,
29	21. 3	22	NNO.	- - - siccum, postmodum nubilo- ventosum,
30	21. 2	19	N.	Pallido- serenum cum siccitate magna & ventis conjunctum,
31	19	20	O.	Idem fere continuat,

NB. Ut hyems modo præterlapsa continuo frigore; ita 30. dies Aprilis, totusq; Majus æstu absq; omni pluvia continuavit, quod post hominum memoriam non factum: tonitrua aliquoties sunt audita, verum absque pluvia. Et quamvis die 18--20. aliquot guttæ deciderint, raræ tamen fuere.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Junius.* 1726.
1	21	21	O.	Sereno-arido-ventosum, interdum nubilo-æstuosum,
2	20. 2	20	O.	Calido-serenum, modo nubilum, modo-ventoso-æstuosum,
3	20	19	SO. O.	Calidius, arido-serenum cum ventis & tonitru,
4	18. 2	18	O.	Sereno-siccum, p. m. nubilo-pluviosum,
5	17. 2	18	SO.	- - æstuosum, p. m. tonitrua & pluvia,
6	18 1	19	SSO.	- - -
7	19. 1	19. 2	SO.	Æstuoso-ventoso-siccum, æstus magis intensus,
8	19. 2	19	SO.	Æstus intensus,
9	19. 2	19	SSO.	Sereno-æstuosum,
10	19	19	O.	Idem - - ventoso-nubilum,
11	18. 2	18. 2	O.	Cont. - - pluviosum,
12	18. 2	18. 1	O.	Sereno-nubilo-ventosum, pluvioso-frigidum,
13	18	17	NO.	Continuat - - æstuoso-siccum,
14	16. 2	14. 3	NO.	Contin. - - pluviosum,
15	15	14	O.	Idem - - æstuosum,
16	13. 3	13. 3	O.	Idem, - - calidum cum tonitru & pluvia,
17	13. 2	14	O.	Idem,
18	14. 1	16	N.	Continuat, ventis auctis,
19	17. 2	19	N. NO.	Nubilo-ventoso-frigidum, sub vesperam sereno-sudum,
20	19. 2	20	NO.	Mane sereno-nubilum, postea æstuoso-ventosum,
21	20. 2	21	N.	Sereno-æstuoso-nubilum, ventosum,
22	20. 2	21	N.	Æstuoso-nubilum, parum ventosum,
23	21	20	O.	Æstus intensus per totum diem,
24	19	16	N. W. W. N	Idem p. m. ventus,
25	15. 3	16	N NW. N.	Sereno-nubilo-æstuosum, ventosum,
26	15. 3	16. 2	W. O. W. O	Nubilo-frigido-serenum, ventis maxime spirantibus cum (pluvia rara,
27	16. 2	17	W. N. W.	Continuat,
28	15	16	W. N.	Idem,
29	15. 3	16. 2	W. N.	Continuat fere,
30	16. 2	17	NW.	Idem.

NB. Die 5. Junii pauca per 4. horas cadebat pluvia, sed ne pulvis quidem exinde compescebatur, unde maxima siccitas.

Dies.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Julius.* 1726.
1	17	14. 2	SO.	Nubilo- ventoso- serenum cum tonitru & pluvia,
2	14. 2	13. 2	SO.	Eadem dispositio,
3	13. 2	14	*W.*	Contin. - - æstuosum,
4	14. 2	16	S. SO.	Calido- sereno- nubilum, æstuosum cum tonitrubus acutis
5	15. 3	16	S. SW.	Æstuoso- nubilo- serenum, pluviosum, (& pluvia,
6	15. 3	15	S.	Æstuoso- serenum,
7	15	16	S.	Sereno- æstuoso- nubilum, cum fulmine, tonitru & pluvia,
8	16. 3	18	N.	Nubilo- calido- ventosum,
9	19	19	N.	Sereno- ventoso- æstuosum, noctu obnubilatum,
10	18. 1	16. 2	O. SW.	- - æstuosum,
11	16. 2	18	SW. O.	Contin.
12	17. 2	19	SO.	- - - nubilum,
13	18. 2	17	SO.	Contin. - - ab hora p. m. secunda ad septimam usque maxima tempestas,
14	17	17	NO.	Frigido- sereno- nubilum,
15	17	18	N.	Contin. - - calidum,
16	18	18. 2	O.	Contin.
17	18. 2	19	O.	Idem,
18	19	18	O.	Sereno- calido- sudum, æstuosum,
19	17. 2	18	O.	Ventoso- nubilo- serenum, calidum, tonitrua subinde au-
20	18	18	O. N.	Nubilo- sereno- æstuosum, (dita absq; pluvia,
21	18	18	NO.	Calido- nubilo- serenum, pluviosum,
22	17. 2	18. 2	*W.* N.	Continuat, ventis ex N. valide spirantibus,
23	18. 2	18. 3	S*W.*	Ventoso- sereno- nubilum, æstuosum,
24	18. 1	19	SO. N. *W.*	Calido- serenum cum vento septentrionali, tonitru & pluvia in sequentibus,
25	19	20	NO.	Pluvioso- nubilo- serenum, p. m. calido- pluviosum,
26	19. 1	19	O.	Nubilo- sereno- æstuosum admodum,
27	18	16. 2	O.	Continuat, - - media nocte fulgura lucidissima simulque fulmina absque pluvia,
28	17	17. 3	S.	Frigido- nubilo- calidum,
29	17. 1	16	*W.*	Sereno- nubilo- sudum,
30	15	15	N.	Ventoso- nubilo- serenum,
31	14	13. 2	*W.* S.	Eadem dispositio.

NB. Die 13. prima, sed ingens admodum sub tempestate maxima cadebat pluvia, quæ ab hora IIda ad vesperam usque continuabat. Postea sæpius pluere incipiebat, ast terra ita humectata nunquam fuit, ut fructus & olera crescere potuerint.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. Augustus. 1726.
1	15	16	W.	Sereno- nubilo- ventosum,
2	15. 3	17	W.	Idem, - - vento admodum ex W. spirante, frigidum,
3	17	18	W.	Idem fere,
4	17. 3	17	O.	Contin. - - noctu pluviosum,
5	16	17	W.	Admodum ventoso- nubilo- serenum,
6	16	16. 2	W.	Continuat,
7	17	17	W.	Nubilo- sereno- frigidum,
8	17. 1	17	W.	Eadem constitutio,
9	17. 1	17	W.	Ventoso- nubilo- serenum, p. m. pluviosum,
10	17. 1	17	W.	Nubilo- sereno- calidum,
11	16	15	W.	- - pluviosum, sub vesperam ventosum,
12	14. 2	13. 2	W.SW.	Continuat, p. m. æstuosum,
13	13. 2	14. 3	SW.	Nubilo- sereno- humidum,
14	14. 2	15. 2	W.	- - frigido- sudum,
15	16	16. 2	W.	- - sereno- calidum,
16	16	16. 2	W.	Frigido- nubilum, p. m. pluviosum,
17	16. 2	17	NO.	Nubilo- serenum, p. m. ab hora 3. ad noctem usque pluvioso- sudum,
18	17	17	O.	Nubilo- humidum, circa meridiem serenum, subinde pluvia cum fulgure & tonitru,
19	16. 3	16. 2	O.	Frigido- nubilo- sudum,
20	16	16. 1	O.	Nebuloso- pluvioso- frigidum, serenescere cœpit,
21	16. 1	17	NO. W.	Nubilo- sereno- sudum,
22	16	14. 2	W. O. W.	Sereno- calido- ventosum,
23	14	12. 3	SSO.	Frigido- nubilo- serenum, p. m. pluviosum,
24	12. 2	16	W. NNW.	Admodum ventoso- nubilo- serenum, deniq; pluviosum,
25	17	18	N.	Sereno- frigidum, ventis fortiter spirantibus, noctu sudum,
26	17. 1	18. 1	W.	- - nubilo- ventosum, calidum,
27	18	18	N.	Idem - - non obnubilatum,
28	18	18. 3	W.	Sereno- nubilo- calidum, insuper ventosum,
29	17. 2	16	SO. O.	Continuat,
30	16	17	O.	Nubilo-frigidum, ab hora 9. ad vesperam usq; procellosum,
31	17. 2	18	N.	Ventoso- nubilo- serenum, p. m. pluviosum.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *September.* 1726.
1	17. 3	18	SO.	Frigido- sereno- pluviosum,
2	18. 1	18	SO.	Sereno- calido- ventosum, noctu procellosum,
3	17	16	W.	Ventoso- sereno- nubilum,
4	16. 2	17	S. SO.	Continuat,
5	13. 2	11	S. SW.	Ventoso- nubilo- frigidum, p. m. procelloso- pluviosum,
6	10	11	S.	Pluvioso- procelloso- frigidum,
7	12	13	S.	Noctu admodum ventosum, mane nubilo- frigido- humidum, sub vesperam pluviosum,
8	12. 1	14. 3	N.	Ventoso- nubilo- serenum, p. m. pluvioso- serenum,
9	15. 2	18	N.	Sereno- ventoso- frigidum,
10	19	20	O. SW.	Admodum frigido- serenum,
11	20	18	SW. O.	Frigido- sereno- ventosum,
12	17. 2	17. 1	SO.	Nubilo- sudum, pluviosum,
13	17. 2	18	SO.	- - humido- calidum, postea serenum, aucto caloris
14	17. 2	17. 3	NO.	Calido- serenum, p. m. æstuosum, (gradu,
15	17. 2	17	N.	Continuat,
16	16	15	O.	Sereno- æstuosum, diebus canicularibus simile,
17	13. 2	12. 2	O.	- - calidum, p. m. æstuosum, sequente pluvia,
18	11	11	O.	- - nubilum, p. m. pluvioso- procellosum,
19	11	13	O.	Nubilum, ad pluviam dispositum, calido- pluviosum, no-
20	14	15	O. N.	Sereno- nubilo- pluviosum, (ctu serenescit,
21	17. 1	18	NO.	Idem - - calidum,
22	18	17	W. N.	Sereno- calido- nubilum,
23	17. 2	18	SW.	Nubilo- humido- calidum, serenum,
24	18	17	SO. N. *W.*	Calido- serenum, noctu admodum ventosum,
25	16. 2	16. 2	NO.	Sereno- ventoso- nubilum, p. m. pluvioso- procellosum,
26	17	18. 2	O.	Idem - - calidum,
27	19	18	O.	- - calido- sudum,
28	17. 2	17	S.	Ventoso- sereno- calidum,
29	16. 3	15	W.	Sereno- calido- sudum,
30	14. 1	19	N.	Nubilo- calidum, admodum ventosum.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *October.* 1726.
1	17	17	W. S.	Nubilo- calidum, ventis ex W. valide spirantibus,
2	17. 2	12	W. S.	- - sereno- sudum, sub vesperam pluvioso procellosum,
3	13	15	W.	Procella ex W., nubilo-sereno- ventosum, calidum,
4	15	15. 2	W.	Continuat,
5	14	13	W.	Nubilo- pluvioso- ventosum,
6	11. 3	12	W.	Ventoso- nubilo- serenum,
7	9. 1	11	SW.	Idem fere,
8	13	11	s.w. Orcan.	Admodum ventoso- nubilum, p. m procelloso- pluviosum,
9	13	16. 2	W.	Nubilo- frigido- ventosum, p. m. sudum & serenum,
10	17	17	W.	Ventoso- nubilo- serenum, noctu pluviosum,
11	16. 2	16. 3	W.	Pluvioso- ventoso- frigidum, p. m. serenum,
12	16. 2	19	W. N.	Contin. fere,
13	19. 2	20	N. W.	Sereno- ventoso- nubilum, humidum,
14	20. 1	19. 2	S.	- - frigido- calidum,
15	18	16	SSW.	Idem, (& vento,
16	16. 2	15	W.	Nebuloso- ventoso- serenum, mox grandine insequente,
17	13. 2	15	W.	Frigido- ventoso- nubilum, p. m. pluviosum,
18	16. 2	16. 1	W.	Nubilo- sereno- ventosum, pluvioso- procellosum,
19	16. 1	17. 1	NO. NNW	Nebuloso- - -
20	18	17	N. NNW.	Idem - - frigidum,
21	14. 2	16	NNO. W.	Pluvioso- frigido- serenum,
22	16	15	W.	Valde nebuloso- humidum, quod excepit pluvia rara,
23	14	12. 1	W.	Nubilo- ventoso- serenum, pluviosum,
24	11. 3	14	N.	Frigido- humido- serenum, p. m. variè mutatum,
25	15	17. 3	N.	- - - p. m. nix cadit cum pluvia rara,
26	17. 2	16	W.	Hac nocte congeluit prima vice, sereno- turbido, pluviosum,
27	16 2	18	W.	Nubilo- frigido- humidum, radiis solis intermixtis,
28	17	16	SW.	Pruinoso- serenum, imminuto frigoris gradu,
29	16	16	W.	Nubilo- ventoso- humidum, exin frigido- pluviosum,
30	16	16	SW.	Sereno- nubilo- ventosum, vesperi leviter pluit,
31	15	15	WSW.	Frigido- ventoso- nubilum, vesperi pluvia rara,

NB. Ventus a 27. Sept. ad 20. Octobr. quotidie ex *W.* & *NW.* valide spirabat, die 2. 3. 4. cum procella pluvia insequebatur. Inter 25. & 26. hujus noctu primum frigus incidebat, quod vesperi pluvia comitabatur.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *November.* 1726.
1	14. 3	14	W. WSW.	Nubilo- sereno- frigidum, pluviosum,
2	11	11	W. SW.	- - humido- calidum, p. m. ventoso- serenum,
3	11. 3	13	N.NW.W.	Frigido- humido- serenum, p. m. ventoso- pluviosum,
4	14.	17	W. NW.	Nubilo- frigido- humidum, absque pluvia,
5	18	20	W.W.NO.	- - - cum pluvia,
6	21	21. 1	W. W. O.	Continuat,
7	21	21	W. W. O.	Turbidum, mite,
8	20	19. 2	N. W.	Nubilo- frigido- humidum,
9	18	16	W. WSW.	Idem fere,
10	14. 2	12. 2	NW. W. SSW.	Nubilo- calido- serenum,
11	12	14	N. W. S. SW.	Sereno- nubilo- ventosum,
12	14. 2	13	W. W. SSW.	Turbido- serenum,
13	15	15	SSO. W.	Nebula densa, nubilo- sudum,
14	15	16	SSO. N. O.	Nubilo- ventosum,
15	16. 3	16	SW. N.	Nubilo- frigido- humidum, sub vesperam nivoso- procel-
16	16. 3	15. 3	W. O. N.	Procelloso- nubilo- serenum, noctu frigidum, (losum,
17	15	15	W. W.	Sereno- nubilo- ventosum, frigidum,
18	15	16	W.N.SSO	Nubilo- ventoso- frigidum, cecidit nix, quæ statim lique-
19	16	17	N. NW. O.	- - serenum, per noctem pluviosum, (facta,
20	17	17. 2	W. NNO.	Nubilo- nivosum,
21	17	17	O. O.	- - frigidum,
22	17	19	O. SO. O.	Idem - - nive liquescente & pluvia rara secuta,
23	20. 2	22	S. SSW. O.	Idem,
24	23. 2	23	SW. O.	Nubilo- frigido- humidum, serenum,
25	23. 2	23. 2	W. O.	Continuat,
26	23. 2	23. 2	W. NO. SO	Continuat,
27	22. 3	21. 3	W. SO.	Turbido- nebulosum,
28	20	19	W. SO.	- - frigidum, p. m. pluviosum, noctu nivosum,
29	19	19	S. N.	Nubilo- frigido- humidum,
30	17	12. 2	W. W.	Nebuloso- serenum, sub vesperam ventoso- nivosum.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. December. 1726.
1	12. 2	12. 2	W.	Admodum ventoso- nubilo- nivosum,
2	12. 2	11. 2	W.	Frigido- sereno- ventosum, p. m. nubilo- nivosum,
3	11	13	N. NW.	- - nivosum,
4	16. 1	18	W.	Frigus intensum cum nubibus, nive & noctu cum procella,
5	17	17. 2	W.	Frigus & procella continuant cum serenitate,
6	17	17. 2	SW.	Frigido- serenum, circa meridiem mitescit,
7	18	20	W.	Mitescit insigniter, nubilum, nix liquefit,
8	22	23. 2	N.	Continuat cum nebula secuta,
9	23. 2	22. 2	W.	Humido- nubilo- ventosum,
10	21	19	NW.	Nebuloso- nivosum,
11	18	16. 3	N. W.	Nebuloso- frigido- ventosum,
12	16	15. 3	W.	Idem fere - - p. m. sudum,
13	15	14	SSO.	Nubilum cum liquefactione nivis, noctu frigidum,
14	13. 3	14	SSO.	Sereno- frigido- nubilum,
15	13. 3	14	SW.	Nubilo- nebulosum, mitescit,
16	14	12	W. O.	- - nivoso- mite,
17	11. 2	11	W.	- - nebuloso- humidum, ventis intermixtum,
18	9. 2	8	W. N.	Pluvioso- ventosum, sub vesperam procelloso- frigidum,
19	12	15	N. NW.	Procelloso- nubilo- nivosum, frigidum,
20	15	16	W.	Nubilo- sereno- frigidum,
21	14	11. 2	O.	Frigido- nubilum, vesperi mitius,
22	11	10. 1	O. SO.	Idem - - - humido- nivosum,
23	11	11. 1	S. SSW.	Idem - - serenum, mite nivosum,
24	11	11. 2	SW.	Nubilo- nivoso- procellosum, minuto frigore,
25	12. 1	16	W.	Sereno- procellosum, intense frigidum,
26	9	22	W. N.	Admodum frigido- ventoso- nubilum, serenum,
27	23	17	W.	Continuat, - - vesperi procelloso- nivosum,
28	14. 3	14. 2	W.	Contin.
29	15	18. 2	S.	Nubilo- mite, frigidum,
30	21. 1	22	W.	Nubilo- frigido- serenum,
31	20. 2	17. 2	W.	Idem - - ventosum cum nive liquescente & ventis adauctis.

NB. Die 2da hujus Vistula glaciem vehere incipiebat, firmabatur inter 5. & 6. noctu ita, ut sequenti die hominibus liber jam. esset transitus.

Dies.	Barometrum. mane	Barometrum. vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Januarius.* 1727.
1	15. 3	16	W. O.	Sereno-ventosum, cum nive liquescente,
2	18. 2	18	O.	Ventoso- nubilo- humidum, nix liquefacta,
3	16	12	S.	Nubilo- frigido- ventosum, noctu ventis auctis,
4	8	9. 1	S. *W.*	- - procellosum, nix liquescere continuat,
5	10	9	S. W.	- - humido- serenum, sub vesperam ningit, nebula
6	12	14	W.	- - nivoso- frigidum, (exinde densa,
7	15	18	W.	Continuat,
8	18	17	SW.	Contin. circa meridiem serenum,
9	15. 2	14. 1	SW.	Idem - - ventosum,
10	14	12	SSW.	Frigido- ventoso- serenum, nubibus passim obductum,
11	13	14. 2	S.	- - sereno- nubilum,
12	14	14	SSO.	- - ventoso- - -
13	14	14	SSO. W.	Nubilo- mite,
14	16	16. 2	W.	Contin. cum frigore,
15	15. 2	16	W.	Frigidius nubilum,
16	16	16	W.	Continuat,
17	16	15. 2	W. SSO.	Idem - - p. m. mitescit,
18	15	15	SSO.	Continuat. - - sub vesperam humidum,
19	15	15. 2	SSO.	Nubilo- frigido- humidum,
20	15. 2	15. 2	SSO.	- - ventoso- serenum,
21	15. 2	16. 2	SSO.	Frigido- nubilo- serenum,
22	17. 3	18	SSO. W.	Idem fere,
23	18	18	W.	Nebula continua,
24	18	18. 3	W.	Nebuloso- nubilo- mite,
25	18. 2	18	S. W.	Ventoso- nubilum, p. m. nivosum,
26	18	18	W. SSO.	Nubilo- humido- serenum,
27	17	16. 2	SSO.	Frigido- sereno- nubilum,
28	16	16	SSO.	Idem,
29	16	16	SSO.	Nubilo- sereno- frigidum, p. m. mitius, circa vesperam
30	16	15	SSO.	- - ventosum, (ventosum,
31	14. 3	14	SO.	- - frigidum.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Februarius.* 1727.
1	14. 1	16. 2	OSO. O.	Frigido- mite- serenum, nix liquefit,
2	18	18	O.	Procelloso- frigido- nubilum,
3	18	17	O.	Admodum frigido- procellosum, p.m. serenum,
4	15. 3	14. 1	O.	Nubilo- nivoso- ventosum, p.m. mitius, nubilo-sudum,
5	14	14	O.	Frigido-nubilo- nebulosum, sub vesperam nivosum,
6	13. 2	15. 1	N.	Nivoso- procellosum,
7	16	17	W.	Idem, vesperi frigido- sudum,
8	16. 2	16	W.	Nubilum, ad nivem dispositum, frigido- serenum,
9	15	14. 2	O.	Nubilo- sereno- frigidius, circa vesperam mite,
10	14	14	W.	Nubilum, ad nivem dispositum, frigido- humidum, denique nix liquescit,
11	14. 2	14. 2	W.	Humido- nubilo- serenum, nive liquescente,
12	15. 1	16	W.	Idem, - - cum frigore,
13	16	17	NO.	Frigido- nubilum,
14	18	20. 1	NO.	Idem - - sudum,
15	20. 2	20. 2	SO.	Idem,
16	19	18. 2	SO.	Nubilo- frigidum,
17	18	17. 2	SSO.	- - mitius, noctu pluviosum,
18	17. 2	17. 2	SSO.	- - pluvioso- nebulosum,
19	17	16	SSO.	Sereno- nubilo- humidum, vesperi ventosum,
20	16	17. 2	SSO.	Contin. cum frigore,
21	18	19	SO.	Nubilo- frigido- humidum, secuta nivis liquefactione,
22	19	18	SO.	- - humidum cum nebula densa,
23	17	10	O.	Contin. - - frigidum, nive liquescente, noctu ningit,
24	14. 3	14	O.	Nivem excepit pluvia rara,
25	14	14	SO.	Humido- nubilo- nivosum,
26	14	14	SO.	Nubilo- serenum p.m. calidum,
27	14. 2	16	SO.	Frigido- nubilo- serenum,
28	17	17. 1	W.	Nubilo- humido- serenum.

NB. Menses Decembr. 1726. Januar. Februar. frigore satis tolerabili continuarunt; glacies in Vistula 25. Febr. fracta abiit, cum XI. septimanas & aliqvot dies stetisset.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Martius.* 1727.
1	16. 2	16. 2	S.	Nubilo- humido- serenum,
2	15	14. 2	O.	Frigido- sereno- nubilum,
3	14	14. 13	O.	Mane nebulosum, frigido- sereno- nubilum,
4	13. 2	14	W.	Frigido- sereno- calidum,
5	14. 2	14. 1	SW.	Nubilo- sereno- calidum, veris ad instar,
6	14	13. 2	SO. W. N.	Continuat, - - apparebat iris, exinde pluvia,
7	16	20	N.	Frigido- ventoso- nubilum, tempus hyemi non absimile,
8	21	21. 2	N.	Admodum frigido- serenum,
9	20. 1	16	S. W.	Cont. - - ventoso- nubilum,
10	15. 3	11	W.	Nubilo- pluvioso- procellosum,
11	10	9. 2	W.NW.	Procelloso- frigido- humidum, cum serenitate & grandine,
12	11. 1	16	N.	- - nivosum,
13	15. 2	11. 2	S.W.W.	Nubilo- procellosum,
14	11. 1	10. 3	W.	Sereno- frigido- nivosum, quod sequitur procella & pluvia,
15	10. 3	12	N. W.	Idem - - procellosum,
16	12	13	NW.N.W.	Continuat,
17	10. 3	13. 1	N. WNW.	Nivoso- frigidum, mitius,
18	14. 2	15	SW. WNW.	Sereno- frigidum, interdum nivis flocculis distructum,
19	16	18	*W.*	Frigido- sereno- nivosum,
20	19	21	W. SW.	Idem,
21	20	16. 1	SW. O.	Nivoso- sereno- nubilum, nivem excipit liquefactio, hanc autem frigus cum nive subsequente,
22	16	20	O.	Varia tempestas, modo nubes, modo nix & pluvia,
23	23	23. 2	O.	Frigido- serenum, noctu nubilum,
24	23. 2	23. 1	SO.	Sereno- frigidum,
25	23. 1	23	SO. O.	Frigido- nubilo- serenum, p. m. calidius,
26	21	21	O.	Contin. - - nebulosum,
27	21. 1	21	O. W.	Frigido- serenum, circa meridiem mitius,
28	19. 3	15	SW.	- - ventoso- calidum, sub vesperam pluviosum,
29	15	15	N. O.	- - modo nivosum, modo sereno- frigidum,
30	12	9. 2	SO.	- - ventoso- serenum, nubibus & nive alteratum,
31	9	11	O.	Frigido- nivosum ut in hyeme, p. m. noctu frigidum.

NB. Dies 4. 5. & 6. calidi atque grati instar veris erant; 7. 8. 9. contra frigidissimi, 10. noctu procella cum frigore & grandine oriebatur. 18. dies maxime frigidus existebat & Vistula de novo cum glacie fluebat. Sic frigus à 7. ad ultimum usque continuo durabat.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. Aprilis. 1727.
1	12	14	N.	Frigido- nubilum, sub vesperam nivosum,
2	14. 1	14. 2	O.	Frigido- sereno- nubilum,
3	14	14	N.	Idem - - procellosum,
4	14	15	W. N.	Continuat, p. m. mitescit,
5	15	14. 2	W. SSO,	Idem, - - calidum,
6	14	13. 2	SO.	Frigido- nubilo- pluviosum,
7	13. 2	14	S.	Serenum cœlum, calor vernus,
8	13. 1	12	S.	Idem fere,
9	12. 1	13. 2	W. NO.	Nubilo- calido- humidum, sudum,
10	14. 2	16	NO. N.	Idem - - cum serenitate,
11	15	15	SO.	Nubilo- humido- pluviosum,
12	15. 2	15. 1	SO.	- - pluvioso- serenum, calidum,
13	15	15	OSO.	- - calido- sudum,
14	14. 3	14	OSO. S.	Eadem fere constitutio, pluviosum,
15	14	13. 2	N.	Nubilo- pluviosum,
16	15	16	W.	Ventoso- frigido- serenum,
17	15. 3	16	W. N.	- - p. m. pluviosum,
18	18. 1	20	N.	Nubilo- frigido- ventosum, cum nivis flocculis alteratum,
19	20. 1	19	O. N.	Satis frigido- sereno- ventosum,
20	17	16	N.	Nubilo- ventoso- nivosum,
21	16	16	N. NW.	Ningit, nixque liquescit,
22	15. 2	15. 2	N.	Nivoso- ventoso- frigidum, postea pluviosum,
23	15. 2	16	N.	Frigido- humido- nubilum,
24	16	16. 3	N. NO. W.	- - - cum serenitate & calore,
25	16. 2	16	NO.	Mane sereno- sudum, subinde nubilo- frigido- pluviosum, ventis insuper spirantibus,
26	16	16	N. NW.	Nubilo- frigidum, sub vesperam serenum,
27	16. 2	18	SO.	- - - post meridiem pluviosum,
28	17	16. 2	S. W. N.	Sereno- frigidum, noctu pluviosum,
29	17. 2	19	W. N. W.	- - - circa meridiem pluvioso- ventosum, p. m. calidum,
30	19	18. 2		Continuat, - - calidum,

NB. 5. mitescere, 19. autem die frigus redire incipiebat. 20. tantum nivis cadebat, ut trahis vehi licuerit, frigus ad ultimum April, continuabat, quo tempore cœlum calidius fiebat.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. Majus. 1727.
1	18	18	SSO.	Sereno- calidum,
2	18	18. 2	SSO.	Cont. - - instar æstatis, parum ventosum,
3	18. 2	18. 3	SSO. W.	Sereno- calidius,
4	18. 3	19	O.	Idem - - admodum ventosum,
5	19. 2	18. 2	O.	Calido- sereno- ventosum,
6	18	17. 1	O. SSO. O.	Continuat, - - Hora prima tonitrua primo audita, cum
7	16	17	O.	Sereno- vaporoso- calidum, (pluvia conjuncta,
8	17. 1	20	O.	- - calido- siccum,
9	21	21	SSO.	Serenum, sub vesperam nubilo- frigidum,
10	19	18. 3	W.	Nubilo- calido- serenum, sub vesperam pluviosum,
11	18. 1	19	O.	Pluvioso- nubilo- frigidum,
12	18. 2	18. 1	O. S. O.	Sereno- nubilum, hora 2da tonitru cum pluvia, vento &
13	20. 2	20. 1	O.	- - frigido- calidum, (grandine,
14	19. 2	19	S. W. NO. O	- - nubilo- pluviosum,
15	19	19	O.	Frigido- serenum,
16	18	16. 3	W. O.	Sereno- nubilo- calidum,
17	16	16	W. S. SSO.	Idem,
18	15. 2	15	S. SO.	Sereno- æstuosum,
19	15	15. 2	SO. W. N.	Nubilo- serenum, p. m. tonitru & pluvia,
20	15. 2	20. 2	O. SO.	Idem - - p. m. pluviosum,
21	15. 3	16	O.	Calido- nubilo- serenum,
22	16	16	SSO. W. SSO.	- - subinde oritur tempestas cum tonitru &
23	16	17	S. W. N. O.	Continuatio, (pluvia,
24	18	18	O.	Serenum,
25	17. 3	18. 2	O. NO.	- - frigidum,
26	18	19	O.	Idem,
27	18	18. 3	O. NO.	Sereno- nubilo- siccum,
28	19	19	NO.	Frigido- sereno- ventosum, p. m. nubilo- serenum,
29	18	18	NO.	Sereno- calidum,
30	17. 3	18	ONO.	- - nubilum, noctu frigidum,
31	17. 2	17	O.	- - - ventosum, siccum.

NB. A primo ad 6. hujus calorem habebamus, quo die XII. & ¾. hor. prima tonitrua audiebantur, æstus & siccitas continuabat, donec XI. cum vento ex O. & XXII. à 2da ad 4. horam, pluvia, quæ terram recreabat, caderet.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. Junius. 1727.
1	17	17	O.	Sereno- nubilo- sudum,
2	16. 2	16	O.	Idem,
3	16	17	O. W. SW.	Continuat, - - sub vesperam pluviosum,
4	17. 2	17	SSO. S.	Idem - - siccum,
5	17. 2	17. 2	S.	Æstuoso- sereno- nubilum,
6	17	18	W. SW. N.	Cont. cum ventis,
7	17. 2	17	O. NO. W.	Nubilo- sereno- pluviosum, sequente tonitru,
8	17	18	N.	Frigido- nubilo- ventosum,
9	17. 2	16. 2	W.	- - sereno- nubilum,
10	15. 2	14	S. W.	Nubilo- sereno- pluviosum,
11	14	13	W. O. W.	- - calido- serenum, noctu pluviosum,
12	14	16	N. O.	Procelloso- nubilo- serenum,
13	17	19	O.	Sereno- nubilo- frigidum, ventosum,
14	19	18. 2	O.	Idem fere,
15	17. 3	17. 2	O.	Mane nubilo- pluviosum, exin æstuosum,
16	17	17	SO. N.	Sereno- æstuoso- pluviosum cum tonitru,
17	17. 2	18. 3	O. W. N.	Idem, - - sudum, hinc inde nubilum,
18	18. 2	19	O. SO.	Æstuosum admodum, p. m. tonitru, pluvia,
19	18. 2	18. 3	O. OSO.	Sereno- æstuosum,
20	18. 1	17	O. SSO.	- - nubilum,
21	16. 2	16. 2	SO.	- - æstuosum, tonitru absque pluvia,
22	16	15. 1	O. NO.	Continuat, cum pluvia,
23	15. 2	17	NO. NNO.	Ventoso- sereno- nubilum, frigidum,
24	16. 3	15	NNO.	Sereno- frigido- ventosum,
25	14	15	NNO.	Idem - - - nubilum,
26	16	16	NNO.	Frigido- ventoso- nubilum,
27	16	16	NNO. W. N.	Nubilo- sereno- pluviosum, vento adaucto,
28	15. 2	16. 2	N. W. O.	Continuat,
29	17. 1	18	O. NNO.	Frigido- calido- nubilum,
30	17. 1	17	N. NO. O.	Nubilum.

NB. à XXII. Maji ad XI. Jun. cœlum non erat pluviosum, sed postea sufficienter.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. Julius. 1727.
1	17	18	NO. O.	Sereno- nubilum,
2	18	19	O.	Calido- nubilo- serenum,
3	18. 2	17. 2	O.	Nubilo- serenum, ventoso- pluviosum,
4	17	15. 2	O. SO. S. O.	- - frigidum, p m. hora 2da tonitrua enormia sunt audita cum grandine & pluvia secuta,
5	15	16	SSO. W. N.	Sereno- nubilo- pluviosum,
6	16	16	NW. W.	Continuat, - - -
7	14	13. 2	SO. W.	Idem, - - ventosum,
8	13	13. 3	NO.	Eadem dispositio - - calidum,
9	13. 2	14. 1	NO. W.	Serenum,
10	14	14	N. W.	Pluvioso- ventoso- nubilum,
11	14	14. 2	W. N.	Idem - - frigidum,
12	14. 1	15	NNO.	Sereno- nubilo- pluviosum,
13	15. 1	15. 2	NNO.	Nubilo- calidum, noctu frigidum,
14	15. 2	17	NNO.	Sereno- nubilo- frigidum,
15	17	18	N. W.	Idem fere,
16	18	18	NO.	Serenum,
17	19. 3	18. 2	NNO.	- - - nubilo- frigidum,
18	18. 1	18	N.	Continuat - - pluviosum,
19	18	18	N.	- - calidum,
20	17. 2	18	N. W.	Idem,
21	18	17. 2	NO.	Mane pluviosum, circa meridiem sereno- sudum,
22	17. 2	17	NNO.	Sereno- nubilo- calidum,
23	16. 2	17	N.	- - -
24	16. 3	16	N.	Idem,
25	15	14. 2	N. W.	Nubilo- frigido- serenum,
26	14	14. 2	W. O. N.	Contin. - - 2½. hora tonitrua audita, & grando & pluvia secuta,
27	14. 2	16	NO.	Nubilo- pluvioso- serenum,
28	16	15. 3	N.	Idem,
29	15. 2	16	NO. N.	Sereno- nubilo- ventosum,
30	16	14. 2	O.	- - calido- nubilum,
31	14	16	O.	Nubilo- serenum cum tonitru & pluvia.

NB. Die 4. p. m. maxima tempestas cum pluvia per duas horas durans, oriebatur.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Augustus.* 1727.
1	16. 2	16. 2	O.	Frigido- nubilo- serenum,
2	16. 2	16. 2	O.	Idem - - p. m. calidum,
3	16	17	W.	Idem - - pluvia rara,
4	16. 3	16	W.NW.	Nubilo- frigidum,
5	17	18	SO.	Sereno- nubilo- calidum,
6	18	18	O.	Nubilo- calido- ventosum, pluviosum,
7	17. 2	17	SO.	- - frigido- pluviosum, p. m. serenum,
8	17	17	O. W.	Continuat. fere,
9	17	18	W. O.	Nubilo- sereno- calidum,
10	17. 3	18	O.	Idem,
11	18	18	O.	Sereno- nubilum cum pluvia secuta,
12	18	18. 2	O.	Idem,
13	18	18. 2	O.	Idem- ad pluviam dispositum,
14	18. 3	19	O. W.	Contin.
15	18. 2	18	W.	Nubilo- frigido- pluviosum, sub vesperam calidum,
16	18	18	N. W.	Sereno- nubilo- æstuosum,
17	18	18	W. O.	Eadem constitutio,
18	18	18	SO.	Continuat,
19	19. 2	21	O.	Continuat,
20	20. 2	20	O.	Continuat,
21	20	19	SW.	Nubilo- sereno- æstuosum,
22	18. 3	19. 1	O.	Idem,
23	19. 1	20	NO.	Sereno- frigido- ventosum, p. m. calidum,
24	19. 3	19	O.	Idem, absque ventis,
25	18. 3	18	O.	Sereno- nubilo- frigidum, à meridie calidum,
26	18	18. 2	NO.	- - frigido- ventosum,
27	20. 2	20. 2	W.	- - pluviosum,
28	20. 2	21	NNO.	Nubilo- frigido- sudum, p. m. calidum,
29	20. 2	19. 2	NO.	- - sereno- calidum,
30	19. 2	21	NNO.	- - p. m. calidius,
31	20	19	NNO.	Sereno- calidum.

NB. Hoc mense nulla, quæ humum penetrasset, cecidit pluvia.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. September. 1727.
1	19. 2	20	O.	Sereno- nubilo- calidum, p. m. ventoso- pluviosum,
2	18. 1	19. 1	SO. O.	- - calido- pluviosum,
3	17. 2	16	O.	Pluvia noctu, nubilo- calido- serenum,
4	20. 1	19. 2	W.	Idem absque pluvia,
5	18	18	O.	Sereno- nubilo- nebulosum, calidum,
6	17. 2	16. 1	O.	Nebula densa, sereno- æstuosum,
7	16. 1	15. 3	O.	Sereno- calidum,
8	14. 2	15	SO.	- - æstuoso- nubilum,
9	19	20. 1	S.	- - turbido- pluviosum,
10	18. 2	19	SW.	Calor æstivus, serenum,
11	17. 2	18. 1	SO.	Continuat,
12	16	16	O.	Idem,
13	16. 3	15. 2	O.	Frigido- calido- serenum, p. m. æstuosum,
14	15. 1	16. 3	W.	- - nubilo- serenum,
15	14. 2	13. 1	SO.	Nubilo- sereno- calidum,
16	10. 2	11	SO.	Frigido- nubilo- pluviosum,
17	11. 1	12. 2	NO.	Sereno- nubilo- calidum,
18	10. 2	9. 3	NO.	Continuat,
19	11. 1	10. 2	OSO.	Nubilo- pluvioso- serenum,
20	12. 2	11. 3	O.	Nebuloso- sereno- nubilum, calidum,
21	15. 1	16. 2	O.	Frigido- serenum,
22	16. 2	17. 3	O. N.	Sereno- nubilo- pluviosum, p. m. calidum,
23	14. 1	15. 2	NNO. N.	Idem fere absque pluvia,
24	13. 2	12. 1	SO.	- - æstuosum,
25	11. 1	13. 2	O.	- - calido- ventosum,
26	20	19. 1	O.	Idem,
27	19. 2	18. 2	S.	Sereno- turbido- pluviosum,
28	17. 1	20. 1	O.	- - nubilo- calidum,
29	16. 3	19. 1	SO.	Nubilo- frigido- serenum,
30	15. 2	15	SO.	Nebuloso- nubilo- calidum, noctu pluviosum,
	14	15. 1		

NB. Hic mensis serenus & magis æstuosus erat, quam Julius & Augustus, siccus tamen quod bonam vindemiam promittebat; Frumenta pariter ac fructus hortenses bono venibant pretio,

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. October, 1727.
1	18	18	SO.	Nubilo calido- serenum, ventis parum spirantibus,
2	19. 2	19	W.	Nubilo- ventosum, à meridie calor æstivus, sudum,
3	18. 1	18	W.	- - sereno- calidum, exin ventoso-frigidum,
4	17. 2	17	W.	Idem fere,
5	16	17. 2	N. NNO.	Continuat,
6	18. 1	18. 2	N.	Sereno- nubilo- frigidum,
7	19	19. 3	SSO.	Frigido- serenum, noctu nubilum,
8	20	21. 2	SO.	Sereno- frigidum, p. m. nubilo- mite,
9	21. 2	20. 3	W.	Mite, nubilo- pluviosum, p. m. calido- procelloso- pluvio- (sum,
10	19	19. 1	W.	Calido- nubilo- nebulosum cum serenitate,
11	17	17	W.	Nubilo- sereno- calidum,
12	16. 2	16. 1	SW.	Continuat,
13	16. 1	15. 2	S. W.	Idem,
14	17. 2	17	W.	Nubilo- pluviosum,
15	18	18. 1	WSW. SO.	- - humido- serenum,
16	16	14. 2	SO.	Sereno- nubilo- calidum, noctu pluviosum,
17	14. 2	13. 1	W.	Pluvioso- nubilo- calidum,
18	12. 1	12. 2	W. N. O.	Sereno- ventoso- nubilum,
19	10. 2	9. 1	NW.	Idem,
20	9. 1	8. 2	W.	Idem, autumni ad instar,
21	16. 2	17. 2	WSW.	Sereno- calidum,
22	18. 1	19. 1	W.	Admodum ventoso- nubilo- frigidum, pluviosum,
23	12. 2	16. 3	S. W.	Nubilo- nebuloso- ventosum, serenat,
24	10. 1	14. 1	W.	Sereno- nubilo- sudum,
25	11. 2	11. 2	NO.	Nubilo- humido- frigidum,
26	12. 1	12	S. SSO.	Sereno- frigido- nubilum,
27	13. 2	12. 2	SSO.	Nubilo- frigido- humidum, p. m. ad mediam usque noctem pluviosum,
28	12. 1	11. 1	SSO. S.	- - calido- humidum, ab hora XI. pluviosum in noctem usque,
29	10. 2	9. 2	S.	- - nebulosum, subinde pluvioso- calidum,
30	11. 3	10. 1	W. N. W.	- - pluviosum,
31	9. 1	9	S.	Nubilo- humido- frigidum.

NB. Die 6. & 7. noctu frigescere incipiebat.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *November.* 1727.
1	19	19	S. W.	Calido- humido- serenum,
2	18.2	18. 1	SW.	Nubilo- frigidum, sole interdum disparente,
3	17. 1	17	NO.	Sereno- nubilum,
4	16. 2	16	W.	Pruina, frigido- nubilo- humidum, noctu pluviosum,
5	15. 2	15	SW.	- - cum frigore aucto & serenitate,
6	13	13. 1	SW.	Nubiloso- pluvioso- ventosum, denique serenum,
7	12. 2	14	SO.	Frigido- humido- ventosum, noctu pluviosum,
8	14. 1	15	SW.	- - pluviosum,
9	13. 2	12. 1	NW.	- - p. m. serenescere cœpit,
10	12. 2	11. 3	NW.	Frigido- sereno- turbidum,
11	19	19. 2	NNW.	Idem,
12	20. 1	21. 1	NNW.	Sereno- frigidum,
13	15	15. 2	SSO.	Frigido- nubilo- nivosum, sub vesperam pluviosum,
14	14. 1	13. 2	SSO.	- - humidum,
15	12. 2	12. 1	SSO.	- - serenum, noctu nivosum,
16	9	9. 1	S.	Continuat,
17	8. 2	8. 2	N.	Frigido-humido- mite, circa vesperam serenum, noctu fri-
18	10. 1	11	SO.	Frigus continuat cum nebula densa, (gus intensum,
19	11	11. 2	O. W.	Nubilo- nebulosum, p. m. humido- pluviosum,
20	10. 2	11. 1	W.	Sereno- frigido- humidum, p. m. grando, pluvia, procella,
21	8. 1	7. 2	W.	Ventoso- sereno- nubilum,
22	9. 2	8. 1	W.	Turbidum cum frigore imminuto,
23	15	16. 2	SO.	Frigido- serenum,
24	17. 1	18	SO.	Continuat, cum nubibus,
25	18. 2	19	OSO.	- - nebulosum, sub vesperam mite,
26	19. 1	19. 2	SO.	- - p. m. nubilum,
27	18	18. 1	SO.	Frigido- nubilo- ventosum,
28	16. 1	17. 2	W.	Idem absque ventis,
29	9. 1	8. 1	W.	Nebuloso- turbido- frigidum, p. m. hora V. pluviosum,
30	10	10. 1	W.	Nubilo- frigido- humidum.

Die 13. primum ningebat, p. m. nix liquescebat. Vistula 26. hujus glacie fluere incipiebat.

Dies.	Barometrum. mane	Barometrum. veſperi	Venti.	Conſtitutio tempeſtatis. *December.* 1727.
1	15. 1	15	NW.	Turbido- mite- humidum, obnubilatum,
2	15. 3	14	W.	Idem fere, ventoſum,
3	16. 1	16	SO.	Frigido- humido- ſerenum, nubibus obductum,
4	17	17. 1	SW.	Intenſe frigido- nubilum, p. m. mitius, ſerenum,
5	18. 2	18. 1	SW.	Frigido- ſereno- nubilum, miteſcit, noctu pluit,
6	14	14	W.	- - nubilo- leviter pluvioſum, ventis ſimul flantibus,
7	13	13. 2	W.	Idem,
8	10	10. 1	W.	Nebula denſa, pluvioſo- nubilum,
9	9. 1	9. 2	W.	Continuat,
10	11. 1	11	W.	Idem,
11	9	9. 1	W.	Continuat fere,
12	8. 2	8	W.	Idem,
13	7	7. 2	S.	Turbido- nebuloſo- pruinoſum,
14	9. 2	10. 1	S.	Idem - - circa meridiem ſerenum,
15	12	13. 2	S.	Idem - - ſerenat,
16	13	14. 1	S.	Sereno- nubilo- pluvioſum,
17	15. 2	15. 2	SSO.	Nubilo- nebuloſo- frigidum,
18	14. 1	14. 3	SSO. W. N. W.	- - calidum,
19	12	12. 1	W. O.	Frigido- nubilo- ventoſum,
20	15	14	O.	Frigidum cum vento ex O. valide ſpirante,
21	9. 1	9. 2	SO.	- - nubilo- mite, noctu nubilo- pluvioſum,
22	9. 2	9	SSO.	Nubilo- ſerenum,
23	11	11. 2	SSO.	Calido- nubilo- ventoſum, circa noctem pluvioſum,
24	12	12. 1	SSO.	Sereno- nubilum,
25	13	13. 2	SSO.	Calido- nubilo- ſerenum, noctu pluvioſum,
26	11	11. 2	SSO.	Nubilo- calidum,
27	10. 1	9. 3	SSO.	- - humido- ventoſum, noctu ningit,
28	9. 2	8. 1	SSW.	Nivem tenuem liquefactio ejusdem & procella excepit,
29	8	8. 2	W. SSO.	Nubilo- procelloſum, nive liqueſcente,
30	10. 1	9	SSO.	Procelloſo- frigido humidum, p. m. calido- ſudum,
31	11	11. 2	SSO.	Calido- nubilo- ſudum, p. m. frigidum.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Januarius.* 1728.
1	18.2	19	SSO.	Mane procellosum erat, postea nubilo-frigido-serenum,
2	19. 3	20. 1	SSO.	Serenum,
3	20. 2	20. 3	SSO.	Sereno-frigidum,
4	19. 2	18	SSO.	Idem,
5	17. 3	17. 3	SSO.	Contin. - - p. m. nubilum,
6	17. 1	16. 1	SSO.	Nubilo-ventoso-frigidum,
7	15. 3	14	SSO.	Frigore aucto, sereno-nubilum,
8	13	12	SSO.	Continuat fere,
9	10. 3	11. 1	SSO.	Idem,
10	10. 2	10	W.	Nubilum, frigore imminuto, p. m. procelloso-nivosum,
11	10	9. 3	NO.	Continuat,
12	8	10. 2	SO.	Mane ningit, ventis valide spirantibus, noctu frigidum (erat,
13	12. 2	13. 3	SSO. NO.	Frigido-nubilum,
14	13	13	N.	Sereno-frigido-nubilum, p m. mitius,
15	14	14	O.	Admodum frigido-nubilo-procellosum
16	14. 3	15. 2	O.	- - ventosum, p. m. mite cum nive tenui,
17	15. 3	14	SO.	Nivoso-frigido-nubilum cum vento,
18	13	11. 3	SO.	Frigido-nubilo-mite, cum ventis & nive,
19	11	10	SSW.	Mane nix tenuis, deinde nubilo-frigido-humidum, subsecuta pluvia,
20	10	12	W. SO.	Nubilo-humidum, cum liquefactione nivis, ventis insuper spirantibus per diem, noctu sudum,
21	11. 3	12	SO.	Nubilo-serenum, frigore parum imminuto,
22	12	12	SSW.	Continuat, - - noctu nix liquescere incipit,
23	12	11. 3	SSO.	Nubilo-humido-nebulosum, pluviosum,
24	11. 3	12. 2	SSO.	Mane pluviosum, exinde mox nivosum, mox pluviosum,
25	12	13	SO.	Nubilo-serenum, nive liquescente,
26	14. 2	14	O.	- - humido-serenum, calidum,
27	13. 3	13. 2	SSO.	Continuat fere,
28	13. 1	13	SO.	Nubilo-sereno-calidum, noctu frigidum,
29	12. 1	12. 1	SO.	Turbido-nebuloso-calidum,
30	12	12. 2	SO. O.	Nebuloso-frigido-humidum, noctu nivosum,
31	13	14. 3	W. SO.	Nubilo-nivosum, p. m. pluviosum.

Die 16. noctu Vistula glacie ita obducta fuit, ut homines die sequenti transirent, die 23. supra Skariszow fracta, dieque 27. versus vesperam omnis glacies abiit.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Februarius*, 1728.
1	14	13	O.	Frigido- nebuloso- ventosum,
2	12. 2	12	O.	Frigidius, nivoso- ventosum,
3	10. 2	10	O.	Frigido-nubilum, cum grandine & pluvia,
4	10. 1	12	W.	- - serenum, noctu nubilo- ventosum,
5	12. 3	14	W. SW.	Frigido- nivoso- nubilum, a meridie serenum,
6	14. 2	16. 3	WSW.	Nubilo- frigidum, sole interdum apparente, mite,
7	18. 3	21. 1	WSW.	Sereno- frigidum,
8	20	23. 2	N. NO.	Admodum frigido- nubilo- sudum,
9	23. 3	24	N. NO.	Continuat, fere cum serenitate,
10	24	24	O.	Frigido- nubilum, noctu nivosum,
11	24	22	O.	Idem - - p. m. mitius,
12	22	22	O.	Frigidius, ventoso- serenum,
13	22	24. 2	O.	Idem absque ventis,
14	24	23. 3	O.	Idem - - nubibus obductum,
15	23. 2	23. 1	O.	Continuat, cum nive,
16	23	20. 1	NO.	Nebuloso- frigidum,
17	20	19. 2	N.	Nubilo- frigido- ventosum,
18	19	18	N.	Frigido- nubilo- nivosum, ventis ex W. valide spirantibus p. m. mitescit,
19	16. 2	16	O. W.	Nubilo- nivoso- humidum, liquescente nive,
20	16	13	W.	Sereno- ventosum,
21	16. 1	19	S.	Admodum frigido- nivosum, a meridie mitius,
22	17	15. 3	SW.	Nubilo- humidum ad nivem liquefaciendam dispositum, p. m. ventoso- frigidum,
23	15. 2	18. 2	NW.	Serenum, modo nubibus, modo nive distinctum,
24	18. 2	15	S.	Nivoso- nubilum,
25	11. 2	12	S. SO.	- - serenum,
26	12. 1	14	W.	Frugido- nubilo- mite, circa vesperam nivosum,
27	14. 1	14. 3	W.	Nivoso- nubilo- serenum, noctu frigidum,
28	14. 2	16	SO.	Nebuloso- frigido- serenum,
29	16	16	SO.	Frigido- serenum, sub vesperam ventosum.

Vistula hoc anno per XI. dies saltem glacie obducta fuit. Die 28. tantum habuimus frigus, ut hora 8. mane iterum steterit & 29. die victum & ligna transportare potuerint.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Martius.* 1728.
1	15	15	SO.	Sereno- frigido- ventosum,
2	14	15	SO.	Idem absque ventis cum nivis liquefactione & calore,
3	15	15. 1	SO.	Nubilo- sereno- sudum absque frigore, continuante nivis
4	16	17. 2	S. NO. O.	Continuat, absque serenitate, (liquefactione,
5	19. 1	19. 2	O.	Frigido- nubilo- humidum,
6	18	16	O.	- - serenum, noctu ventosum,
7	15	16. 1	W.	Nebuloso- humido- nubilum, noctu frigidum,
8	18	18. 2	NO. SSO.	Nubilo- humido- calidum, noctu frigidum,
9	18. 2	17	SSO.	- - sereno- calidum, frigore minuto,
10	17	17. 2		Media nocte pluviosum ad meridiem usque, calido- nu-
11	23. 1	22. 2	W. N. S. N.	Sereno- nivosum. (bilum,
12	19. 1	19. 1	NO.	
13	16. 2	17. 3	O.	
14	17	14	SO.	
15	13. 3	15. 3	SO.	
16	16. 2	17	SO.	
17	15	16	SO.	
18	16	12. 3	W.	
19	13	13	W.	
20	14. 3	17. 2	W.	
21	20. 2	20. 3	W. NW.	
22	19. 3	19. 3	NW.	
23	19. 3	19. 1	NW.	
24	18. 2	18. 3	W.	
25	19. 2	19. 1	W.	
26	18. 3	18. 2	SW.	
27	19	18. 3	W.	
28	17	17	S.	
29	16. 3	15. 2	SW.	
30	13. 2	13. 3	SW.	
31	12. 2	12. 2	W.	

Die 7. glacies Vistulæ post meridiem fracta, abiit.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Aprilis.* 1728.
1	14. 3	14. 3	SW.	
2	15	15. 2	NO.	
3	16. 2	17	SO.	
4	17	17. 2	SO.	
5	17. 3	18	SO.	
6	18. 3	18. 2	S.	
7	17. 3	17. 1	SO.	
8	17	17	SO.	
9	16. 2	16. 3	SO.	
10	16. 2	16. 3	S.	
11	17. 1	18. 1	S.	
12	17. 3	18. 2	S.	
13	20	18. 2	W.	
14	14	14. 3	W.	
15	14	12. 1	NO.	
16	10. 1	9. 1	S.	
17	9. 1	14. 2	S.	
18	14. 2	18	W.	
19	18. 2	17. 2	SO.	
20	16. 2	15	SO.	
21	17. 1	16. 3	W.	
22	18. 2	18. 1	W.	
23	16. 1	15. 2	SO.	
24	15	16	SO.	
25	19. 3	20. 1	SW.	
26	20	20	SO.	
27	20	20	SSO.	
28	20. 3	21. 1	SSO.	
29	20	19. 3	SO.	
30	18	18	SW.	

Dies.	Barometrum. mane	Barometrum. vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. Majus. 1728.
1	18. 2	16	SO.	
2	16	16. 1	SO.	
3	15. 3	15. 3	SO.	
4	16. 3	18	S.	
5	19. 1	19. 3	S.	
6	20	19. 2	SSO.	
7	18. 2	18. 1	SO.	
8	17	16. 3	NO.	
9	16. 1	16	NO.	
10	16	16	NW.	
11	16. 2	16	SSO.	
12	15	15. 1	NO.	
13	16	16	NW.	
14	15. 1	15. 2	NO.	
15	16. 1	16. 2	SSO.	
16	17. 3	17. 2	S.	
17	18	18	S.	
18	19. 1	19. 3	S.	
19	22. 2	22	SSO.	
20	22. 3	22. 3	SW.	
21	22	22	W.	
22	21. 2	21. 2	W.	
23	21	20	W.	
24	18. 2	18. 2	NW.	
25	17	17	NO.	
26	18	18	SO.	
27	18. 1	18. 1	SSO.	
28	18. 2	18. 2	SW.	
29	17. 1	17. 1	WNW.	
30	17. 2	19	SO.	
31	19. 3	20	SSO.	

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. Junius. 1728.
1	20	19. 3	SO.	
2	19	19	SO.	
3	18. 3	18	S.	
4	16. 3	16. 3	SSO.	
5	18. 2	18. 3	SW.	
6	21	20. 3	NO.	
7	18. 3	18. 3	NO.	
8	17. 3	17	SSW.	
9	16	15. 2	SW.	
10	16. 3	18. 2	SSO.	
11	19. 2	20	NO.	
12	20	20	SSO.	
13	20	19. 2	O.	
14	20	19. 2	O.	
15	19	19. 3	O.	
16	19. 3	19	O.	
17	18	18. 3	SO.	
18	19	18. 2	SSO.	
19	17. 2	17. 2	SW.	
20	17. 2	17. 3	SSO.	
21	17	17	SW.	
22	18. 3	18. 2	W.	
23	18	17. 3	SO.	Frigido-nubilo-serenum, calidum,
24	16. 1	16. 1	SW.SSO.	Nubilo-æstuosum,
25	16. 2	17	SSO.	Nubilo-sereno-æstuosum, sub vesperam ventosum,
26	18. 3	19	NO.	Nubilo-ventosum,
27	20	20. 3	NO.	Idem cum serenitate,
28	22	21. 3	ONO.	Continuat fere,
29	20	19	NO.	Idem,
30	19	18	SSO.	Nubilo-ventoso-æstuosum.

Æstus hoc & præterito mense cum siccitate magna valde intensus fuit.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. *Julius.* 1728.
1	18	17. 2	NO. W.	Sereno- æstuoso- siccum, (pauca,
2	17. 3	16. 3	NO. W.	- - nubilum cum fulgure, tonitru & pluvia
3	17. 2	17	W.	Continuat, - - a meridie valde ventosum,
4	17. 1	17	NO.	Nubilo- sereno- ventosum,
5	17. 2	17. 2	NO.	Frigido- nubilo- serenum, ventosum,
6	19	18. 2	NW.	Sereno- nubilo- ventosum,
7	19. 2	19	N.	Continuat,
8	19	18. 2	N.	Nubilo- serenum,
9	18	17. 3	N.	Idem cum ventis,
10	18. 3	19	N.	Idem,
11	19. 1	19. 2	NNO.	Continuat,
12	21	20. 3	NNO.	Sereno- ludum, nubibus passim obvelatum,
13	20. 2	20	O.	Continuat,
14	20. 3	20	N. O.	Sereno- calidum,
15	20	19. 3	NO. O.	Nubilo- calidum,
16	18. 1	18. 1	NO.	Nubilum, circa meridiem parum pluvioso- ventosum,
17	18	19	NO.	Sereno- nubilo- calidum,
18	17. 2	16. 3	SO.	Continuat,
19	16. 1	19. 2	NO.	Idem cum ventis,
20	15. 2	16. 1	NO.	Idem,
21	19. 2	19. 1	SO.	Idem, - - - parumper pluit,
22	18	18. 2	SW.	Continuat - - æstuosum,
23	17. 1	17	NO. W.	Calido- nubilo- serenum,
24	18. 2	18	W.	Nubilum, ad pluviam dispositum, sub vesperam pluviosum,
25	19	19. 2	SW.	Nubilo- sereno- calidum,
26	18. 1	18	SW.	- - - cum ventis,
27	17. 2	17	SW.	Sereno- calidum, nubibus & ventis alteratum,
28	16. 2	17	SSO.	Æstuoso- serenum,
29	17	18. 1	NNO.	Nubilo- æstuosum, cum fulgure & tonitru,
30	19	20. 2	W.	Nubilo- ventoso- serenum, cum pluvia,
31	20	19	W.	Æstuoso- nubilum, cum vento & pauca pluvia.

Hoc mense ad 15. usque nulla, pauca postea cecidit pluvia, adeo, ut terra, hoc anno ne semel qvidem penitius humectata, magnam senserit ariditatem.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Conſtitutio tempeſtatis. *Auguſtus.* 1728.
1	18. 2	19	O.	Sereno- æſtuoſum,
2	17. 2	18	SO.	Nubilo- ventoſo- ſiccum,
3	17	17. 1	SO.	Nubilo- ſereno- æſtuoſum, parum ventoſum,
4	17	18	W.	Continuat, absque æſtu & ventis,
5	18. 2	17	O.	Sereno- æſtuoſo- ventoſum,
6	18. 1	19	O.	Nubilo- ſerenum,
7	19. 2	19	N.	- - calido- ventoſum,
8	20	20. 1	NO.	Continuat, cum pluvia pauca,
9	21	23	SSW.	Sereno- ventoſo- nubilum,
10	24. 3	23. 2	SW.	Sereno- ſudum,
11	23	22. 1	SSO.	Nubilo- calido- ſudum, ſub veſperam tonitrua & fulgura audiebantur, pluvia ſecuta,
12	23. 2	23	NNO.	Frigido- nubilum,
13	23. 2	24	NNO.	Nubilo- calido- ſerenum,
14	23. 1	19. 1	NNO.	Calido- ſerenum,
15	18	17	SO.	Sereno- æſtuoſum,
16	18	18	SO.	- - calidum,
17	20	20. 2	NW.	Sereno- nubilo- calidum,
18	20	25	W.	Nubilo- ventoſum, ad pluviam diſpoſitum, ſerenum,
19	24	24. 2	W.	Sereno- nubilum cum pluvia rara,
20	23	22	NO.	Frigido- nubilo- ſerenum, parumper ventoſum,
21	22	22. 2	N.	Continuat absque ventis,
22	20	19	NO.	Idem cum ventis,
23	19	19. 1	NO.	Continuat, fere,
24	20	20	NO.	Idem,
25	19	19. 1	NO.	Nubilo- ſereno- calidum,
26	17	18	N.	Idem,
27	15	15. 2	SO.	Idem - - æſtuoſum,
28	14	14	SW.	Continuat,
29	17	18	NO.	Nubilo- ſudum, calidum tamen, per totam noctem pluvioſum,
30	14	14	NNO.	Nubilo- pluvioſum,
31	17	18	NO.	Continuat.

Menſibus April. Maj. Jun. Julio & Auguſt. nec tantum pluviæ cecidit, ut terra ſaltem inde fuerit humectata.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. September. 1728.
1	18	18. 1	W.	Nubilo-pluviosum,
2	19	20	NW.	Serenum cum pauca pluvia,
3	19	19. 2	SW.	Nubilo- pluvioso- serenum,
4	20	20. 1	SW.	Sereno- nubilo- calidum, parum pluviosum,
5	21	21	W.	Continuat,
6	22	21	W.	Nubilo - calidum,
7	21.2	21	NO.	Idem cum serenitate & ventis,
8	21	21	NO.	Idem fere cum dispositione ad pluviam,
9	20	21	W.	Idem absque serenitate,
10	19	19. 2	W.	Nubilo - sereno - calidum, cum ventis & pluvia,
11	18	17	N.	Continuat, sed absque pluvia,
12	19	20	SSO.	Idem fere,
13	18	19	O.	Æstuoso- sereno- nubilum, per dimidiam noctem pluviosum,
14	20	19. 1	W.	Nubilo- calido- pluviosum,
15	21	20	W.	Idem,
16	19	18. 2	W.	Frigido- nubilo- serenum,
17	17	17. 1	NO.	Calido- nubilo- pluviosum,
18	18	18. 2	NO.	Idem, fere,
19	18	17	NO.	Nubilo - serenum, p. m. pluviosum,
20	16	15	W. NO.	Nubilo- calido- pluviosum,
21	14	13	W.	Continuat,
22	14.2	15	SSO.	Nebuloso- pluviosum,
23	16.1	16	SO.	Sereno- nubilum,
24	14	15. 1	SW.	- - calidum,
25	16.2	17	W.	Idem,
26	17	17. 2	W.	Continuat,
27	18	19	SO.	Idem,
28	20.2	20	NO.	Continuat,
29	21	22	W.	Nubilo- humido- pluviosum,
30	20	20	W. WNW.	Nubilo- pluvioso- frigidum, cum ventis.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Conſtitutio tempeſtatis. *October.* 1728.
1	20	19	N.	Nubilo-frigido-ventoſum, circa meridiem ſerenum,
2	21. 1	22	N.	Continuat,
3	21	20	NO.	Sereno-nubilo-ſudum, frigidum,
4	20	21	NO.	Calido-ſereno-nubilum,
5	17. 1	16	SSO.	Sereno-ventoſo-frigidum, noctu nubilum,
6	15. 2	16. 2	SSW.	Nubilo-pluvioſo-ventoſum,
7	18	19	SSO.	Calido-ſereno-nubilum,
8	18. 1	18	O.	Nubilo-ſerenum,
9	18	17	SO.	Nubilum, ad pluviam diſpoſitum, cum frigore,
10	19. 2	20	SSO.	Continuat fere,
11	20. 1	21	SSO.	Nubilo-frigido-ventoſum,
12	18	17. 1	SO.	Idem cum pluvia,
13	19	18	SO.	Nubilo-ſereno-calidum,
14	19	17. 1	SO.	Sereno-nubilum, veſperi & noctu pluvioſum,
15	16	16	SO.	Nebuloſo-humido-frigidum,
16	16. 2	17	SSO.	Nubilo-humido-ſudum,
17	17. 1	16	SSO.	Mane nebula denſa, nubilo-humido-frigidum, noctu (pluvioſum,
18	15	15. 2	SO.	Nubilum, ad pluviam diſpoſitum,
19	16	16. 1	SO.	Serenum,
20	15	14	NO.	Pluvioſum,
21	19	20. 1	S.	Sereno-ſudum,
22	21	20	S.	Pruinoſo-ſerenum,
23	20. 2	19	O.	Serenum,
24	20. 1	21	SO.	Nubilo-ſerenum,
25	20	20	SO.	Sereno-calidum,
26	19. 1	19	SO.	Idem,
27	20	21	NW.	Nubilo-pluvioſum, miteſcit, pluit,
28	16	16. 2	NO.	Pluvioſum fere per diem, nubilum,
29	18. 1	17	O.	Nubilo-frigido-humidum,
30	17. 2	17	O.	Nubilo-ſereno-ſudum,
31	20	19	ONO.	Nubilo-pluvioſum.

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. November. 1728.
1	19. 2	19	O.	Nubilo- frigido, pluviosum,
2	18	18	O.	Sereno- frigidum,
3	16	16. 1	SO.	Frigido- sereno- nubilum, p. m. mite,
4	15	15	SO.	Idem,
5	17	17. 1	SO.	Admodum frigido- serenum,
6	17	19	SO.	Idem - - obnubilatum,
7	20	19	SO.	Idem fere,
8	19. 1	19. 2	SO.	Nubilo- mite,
9	20	20. 1	SO.	Idem cum pluvia,
10	20	20. 1	W.	Frigido- humido- nubilum. serenum,
11	21	20. 1	SSO.	Idem,
12	21	20	SSO.	Sereno- nubilo- calidum, noctu pluviosum,
13	20. 1	21	WSW.	Idem,
14	20	20	SSO.	Procelloso- nubilum,
15	19	18	S.	Nubilo- sereno- calidum,
16	19. 2	19	SSO.	Sereno - frigidum,
17	19	18. 2	SSO.	- - humidum,
18	18. 1	17. 2	ONO.	Nubilo- humido- serenum calidum,
19	17. 2	17. 1	SO.	Nebuloso- nubilo- serenum,
20	17	16	W.	Nubilo- frigido- humidum, sole p. m. è nubibus passim
21	18. 1	18	W.	Nubilo- calidum, (erumpente,
22	18	17. 2	W.	Idem cum frigore nocturno,
23	16. 2	16. 3	W.	Sereno- nubilum, parumper frigidum,
24	15. 1	15. 2	W.	Frigido- humido- nubilum, p. m. nivosum,
25	20	20. 1	WNW.	Continuat,
26	21	20. 1	W.	Nubilo- sereno - frigidum,
27	21	20	W.	Mane frigus intensum, hyemis ad instar, nubilo- serenum,
28	20. 1	21	SO.	Idem, p. m. frigore imminuto,
29	20	20	SO.	Nubilo- frigido- serenum,
30	19	18	SO.	- - - à meridie ad vesperam usque nivosum.

Die 2. hujus, frigoris initium fuit; dies 5. frigidissimus.
Die 25. prima nix cecidit,

Dies.	Barometrum. mane	vesperi	Venti.	Constitutio tempestatis. December. 1728.
1	16	13. 2	SO.	Admodum frigido, nubilo- ventosum,
2	12. 1	13. 2	SO.	Nubilo- ventoso- nivosum,
3	13. 3	14. 3	SO.	Idem,
4	15	15	SO.	Idem cum frigore,
5	15	13. 1	SO.	Frigido- nubilum,
6	12	9. 3	SO.	- - pluviosum,
7	10	10	SO.	Idem - - p. m. mitescit,
8	10. 1	10. 2	SO.	Frigido- nubilo- serenum,
9	12	14. 2	N.	Nebuloso- frigido- humidum,
10	16. 2	17	NW.	Nubilo - frigido - humidum,
11	19. 3	24. 3	NW.	- - serenum,
12	25. 1	26	O.	Serenum, frigore aucto,
13	26. 2	24	O.	Continuat,
14	23. 1	22	SO.	Idem,
15	21	20. 1	SO.	Idem - - p. m. mitius,
16	20. 1	20	SO.	Sereno- frigidum,
17	20	20. 2	SO.	Sereno- frigidius, sudum,
18	20. 2	19. 3		
	18	16. 1	SO.	Sereno- frigidum,
19	14. 2	13	SO.	- - sub vesperam obnubilatum,
20	14. 1	14. 1	SO.	Nubilo- sudum, mite,
21	13. 1	14. 1	SO.	Nubilo- nivosum, ad nivis liquefactionem dispositum,
22	15. 2	16. 2	SO.	- - frigido- humidum, ad nivem dispositum,
23	17	16	SO.	Frigido- nivoso - nubilum,
24	19. 1	19. 2.	O.	Nubilo- ventosum, cum frigore intenso,
25	20. 2	18. 2	O.	Continuat, sub vesperam parum ningit,
26	18. 1	18. 2	O.	Idem, fere,
27	17. 1	14. 1	O.	Nubilo- serenum,
28	13. 1	14. 2	NO.	Frigido- nivosum,
29	15	13. 3	SO.	Continuat, cum aliquali serenitate,
30	12. 2	13	SO.	Frigido- sereno- nubilum,
31	12. 2	13	SO.	Nubilo- sereno- mite.

Die 2. hujus horâ nonâ Vistula glacie obducta fuit, ut die sequenti homines transire, quartâ denique omnia transportare potuerint.

Cap. III.

CAP. III.
De Aquis Warſavienſibus.

MUlta quidem jam in præcedenti capite, occaſione vaporum aërem alterantium, de Aquis & locis aquoſis Warſaviam irrigantibus, fuere propoſita: cum autem & ſingulariter quædam de Aquarum, quoad contenta & ſalubritatem vel inſalubritatem conditione operæ pretium fuerit, repetere, non poſſumus quin, antequam ad ſpecialia deſcendamus, de Aquis in genere aliquid moneamus, poſtquam aërem ita etiam in antecedentibus, fuſius explicavimus; præſertim cum non pauci ſint Philoſophorum, qui aërem idem eſſe cum Aqua elementum autument, cujus ſententiæ aſſeclam noviſſime etiam legimus eſſe *Santvoortium in Act. Erud.* 1704. *menſ. Novembr.* Licet autem illam hypotheſin noſtram haud faciamus, quæ principia horum elementorum penitus confundit, optimum tamen phyſiologicum axioma meritò eſſe reputamus: *Ubi bonæ ſunt aquæ, ubi bonus, ibi malæ, malus itidem eſt aër.*

Quicunque ergo Aquam in genere accuratius examinarunt, fatentur, quod ſub Aquæ nomine intelligendæ ſint particulæ lubricæ, exiguæ, disjunctæ, poros facile penetrantes atque inde corporibus adhærentes, ſibi ita invicem incumbentes, ut certum ſpatium inter illas relinquatur, diſſipabiles itidem, exceptis paucis ignem ſuſtinentibus terreſtribus. Unde ſummatim conſiderata Aqua erit fluidum compoſitum grave in comparatione ad Mercurium, uti 1. ad 14. in ſpatiis intermediis multum comprehendens aëris, qui certa proportione cum hac miſcetur, a calore & igne extenditur, per frigus autem cogitur & condenſatur, ut minus ſpatium occupet, & quando ſummum gradum caloris expertum fuerit, ebullit, diſſolvitur atque in aërem reſolvitur. Eſt igitur omnis aqua heterogenea, non unius ejusdemque naturæ,

turæ, ſed diverſa agnoſcens contenta, differenternque mixtionem. Originem autem aquarum quod ſpectat, conſtat omnem hujus globi terraquei aquam oriri ex certis ſcaturiginibus, ex his accipiunt rivi & fluvii, qui accreſcunt inter currendum, fluvii tandem ipſi deducunt omnem aquarum copiam ad mare vel Oceanum. Conſideranti autem probè, quam ſtupenda aquæ quantitas quotidie in fluviis decurrat, non parum inde difficultatis videtur oriri, quomodo adeo ingens aquarum theſaurus ex ſcaturiginibus poſſit colligi, ut his ſufficiat. Et, cum animadvertamus Oceanum, non obſtante inſigni affluxu, indeque aucta aquarum copia, nihilominus non ſupra modum augeri, plures ab antiquiſſimis jam temporibus exiſtimarunt, Oceanum per ſubterraneos tractus ipſis ſcaturiginibus aquam reddere. Aſt, cum inter alia obſtet iſta maris ſalſugo, quæ per tranſitum canalium & tractuum ſubterraneorum nullo modo penitus dulcificari poteſt: poſito enim ſal lateribus canalium adhærere, a tot mille tamen retrò annis, easdem vias marina aqua per terræ anfractus repetens, tantum ſalſuginis ſine dubio præcipitaret, ut ipſi canales toti quanti ſalini fierent, eoque ipſo transeunti aquæ plus ſalſedinis communicarent, quam adimerent: ſi quis etiam contra hanc objectionem, ad ſubterraneas provocaret, uti Carteſius fecit, cavernas, ut in his ſalinæ maris impuritates ſubſiderent, & per ignem ſubterraneum atomi aquarum puriſſimæ per ſpeciem vaporis ad ſuperiora loca elevarentur; novum tamen inde etiam emergeret inconveniens, ſcilicet quod tota tractu temporis ſalſugo, quia per fluvios dulcis ſemper adveheretur, in mari tandem deficeret, atque in dictis ſubterraneis cavernis ſolis reſtaret: ſequitur ergò ſolos eſſe fontes hinc inde per totum terræ firmæ tractum ſcaturientes, qui omnem dulcem aquarum copiam nobis ſuppeditant.

Statuendum autem, pro ſtabilienda hac ſententia, ante omnia, omnes fontes in ſuperficie globi terraquei reperibiles

ex rore, pluvia niveque conſtantem obtinere acceſſum atque augmentum. Qua de re nemo poterit dubitare, qui conſiderat, quam late pateat Oceani tractus, dimidiam fere globi noſtri partem efficiens, & quam incredibilem aquarum copiam effluvia ipſius per vapores quotidie ſuppeditent; præcipuè cum maxima ejus pars ſub Zona torrida inveniatur, quæ omnis in nubes fatiſcit, & per ventos hinc inde diſpergitur, tandemque ſub roris, pluviæ, nivis ſpecie, terræ iterum communicatur, quæ hanc abſorbet, ad receptacula certa deducit, & dicto modo per fontes iterum reddit. Quod autem fontes ita a ſolo rore & pluvia, originem ducant, eo facilius comprehendi poteſt, ſi ſimul obſervemus, dari in locis ſubterraneis cavernas & receptacula, quæ concurrentes ex humectatione per rorem nivem & pluvias, aquas conſervant, ut diu ſuppeditare poſſint ſufficientem ad ſcaturigines aquæ copiam, illo tempore præcipuè, cum deficiente pluvioſo cœlo, terræ ſuperficies areſcit atque exſiccatur fere penitus. Neque huic theoriæ obſtare poteſt, curioſiſſimi *de la Hire* (*) experimentum, quo pluviam communiter non ultra ſedecim pollices penetrare terram demonſtrare ſatagit, cum tamen diu ante ipſum *Bern. Varenius Geogr. Gen. p.* 224. pluviam ad decem pedum profunditatem eandem humectate conceſſerit. Hoc enim *de la Hire* experimentum contra fontium originem locum haberet, ſi una eademque terræ poroſæ materia ubique inveniretur: aſt cum in montoſis præſertim locis argillacea ac tophacea eadem obſervetur multoties, benè per hiantes hujus materiæ venas ad profundiſſima loca derivari ex pluvia collecta aqua poterit: et memini me ipſum quondam in rupe illa præalta, quæ in Miſnia noſtra Regia (*Königſtein*) appellatur, & famoſum illud ergaſtulum, quo delinquentes nonnunquam Miniſtri ſtatus cuſtodiuntur, ſuſtinet, cum curioſitatis ergo ad imum putei ibi ſtupen-

(*) *Memoir. de l' Acad. des Sc. An. 1703. p. 68.*

ſtupenda opera effoſſi, cujus profunditas ſexcentos fere ſupra mille pedes geometricos ſuperat, mediante machina pro purificando illo tunc extructa, deſcenderem, hinc inde in lateribus partim ex ſaxo ſolido, partim ex argillacea & topharcea materia conſtantibus, deſtillantem copioſe per rimas argillæ, inſtar rivulorum, obſervaſſe aquam, quæ omnis hinc ad fundum tendebat, ibique cum centrali ſcaturigine concurrens, inexhauſtam aquæ copiam ſuppeditabat. Quod, ſi poſitis his ac probatis de Aquæ in locis ſubterraneis, reſervatoriis, *Perraultii* (*) præterea & *Mariotte* (**) calculum de pluvia quotannis decidente ratum habeamus, longe majorem quantitatem pluviæ adeſſe, quam fontes pro ſuppeditandis & continuandis per integrum annum omnibus fluviis indigeant, facile patebit.

Mirandum igitur hactenus vidimus in Origine Aquarum circulum: differentia illarum facile pateſcet ex iisdem ab origine petitis, principiis: & hæc differentia per totum mundum univerſalis erit & ſibi ſimilis: omnis enim aqua vel pluvia eſt, vel fontana, vel putealis, vel fluviatilis, vel denique marina. Et ex his omnibus, dum quæritur quæ optima ſit & ſanitati pro potu & alimentis parandis maximè conducibilis, in genere quidem conſtat, illam aquam ab antiquiſſimis temporibus ſemper pro optima venditatam fuiſſe, quæ clara eſt ac levis, nihil limoſi in ſe continet, omnis adverſi ſaporis expers, facile incaleſcit & refrigeratur, leguminaque cito percoquit: ex quibus requiſitis pluvialem aquam reliquis omnibus anteponit *Vitruvius Archit. Lib.* 8. *c.* 2.: ſequentibus: *itaque, quæ ex imbribus colligitur aqua ſalubriores habet virtutes; quæque elicitur ex omnibus fontibus, leviſſimis, ſubtilibusque tenuitatibus, deinde per aëris exercitationem percolata, tempeſtatibus liqueſcendo pervenit ad terram.* Atque ex hac ipſa pluvia aqua *Hip-*

(*) *Traité de l'Orig. des Font. p.* 803.
(**) *Tr. du Mouv. des Eaux, P. I. p.* 30.

Hippocrates 6. *Epidem.* S. 4. eligit illam, quæ media æſtate decidit, & ab æthere cum tonitru excreta eſt. Sequitur hanc in bonitate proximè Fontana, quæ ſaluberrima, ſi ex origine intra perpetuam arenam effluit, & quoad viſum, clara & pura eſt. Si autem fontana etiam in terræ viſceribus, uti aliquando fieri ſolet, a ſuccis variis mineralibus, metallicis aliisque inquinatur, vires acquirit exoticas, pro uſu quotidiano non admittendas. Ad hanc fontanam in genere ſic dictam, pertinet etiam illa, quæ ex fontibus ſalit apparentibus, a *Vitruvio* ita appellatis, quia aquam habent miſſam ex loco quodam altiore, per ſubterraneos ductus concurrente. Tales ſunt, qui Warſaviæ inveniuntur & ſub fontium vivorum nomine veniunt, quantum mihi quidem conſtat, fere omnes: nam & præcipuus ex his & puriſſimus, qui in Neoſtadienſis ſuburbii extremitate invenitur, & in convalloſo loco, prope viam ordinariam in Militiæ Præſidiariæ tabernas, ſecundum Viſtulæ tractum Orientem verſus ducentem, locatus eſt, (communiter Warſavienſibus *Szrodlo* appellatus) collectus mihi eſſe videtur partim ex continuo in vicinioribus collibus imbrium ſtillicidio, partim ex ſubterraneis venis, quæ originem ex piſcinis illis ac ſtagnis habent, quæ prope villam civitatis *Favori* dictam, inveniuntur; & dum totus ille a Favori ad ſuburbium tractus maxime arenoſus ſit, inter decurrendum aqua hæc, origine quidem adeo non pura, in tantum purificatur, ut lympham ex hoc loco protrudat limpidiſſimam, omnis alieni ſaporis expertem, cujus ulterior examinatio ſubjicietur inferius. Idem tenendum, ratione originis de fontibus aliis *Radzivviliano* e. g. *fonte ſub arce, & Caſimiriano in Cracovienſi ſuburbio,* Neoſtadienſi longe quoad ſalubritatem puritatemque poſtponendis. Et de *Caſimiriano* quidem ex dictis principiis pateſcit, aquam ipſius multis laborare vitiis: proprie enim origo ipſius ex nullo alio loco poteſt majori cum ratione deduci, quam ex uliginoſis illis locis atque lacunis, quæ hinc inde in campis poſt *S. Crucis territorium,* & in *Novvy-*

Q 2 *Svviat,*

Svviat, obſervantur. Et ego ſemper exiſtimavi, multum ad hujus Aquæ Caſimirianæ commendationem apud cives Warſavienſes facere, quod tantis ſumptibus & ſpectabili forma exitus ipſius vel egreſſus turri erecta ſit ornatus, de quo autem tenendum, quod hæc turricula olim pro caſtello inſerviverit ad aquas illas coërcendas atque ad certam altitudinem evehendas, ut machinis Hydraulicis in adjacente quondam pulcherrimo Caſimiriano horto extructis, pro ſuppeditanda & in altum projicienda aqua ſufficerent.

Aquam Fluvialem quod attinet, ſolet hæc a nonnullis quidem minus probari, quatenus fluxu ſuo continuo terreſtres ac limoſas partes multas imbibit & ſecum vehit, unde magis craſſa creditur: quæ tamen vitia, ſi quæ ſunt, per quietem in loco commodo facile deponit, & ſic depurata, bonitate pluribus interdum antecellit fontanis, heterogeneis venarum ſubterranearum particulis non raro inquinatis. Imò id quod ſecum ex littore ac in ripis abripiunt fluvii, interdum eorum bonitatem auget. Sic a doctiſſimo *J. A. Borello* aquæ Piſanæ in tota Hetruria propter ſingularem ſalubritatem celebres, virtutes accipere a pinorum arborum radicibus, a quibus aliquid abſtrahunt, exiſtimantur. Longiſſimo enim itinere per pineta aquæ iſtæ, Piſanum agrum antequam attingunt, decurrere obſervantur, referente ex diſcurſu dicti *Borelli L. A. Portio in Lib. de Militum in Caſtr. Sanit. tuenda p.* 191. Hic Warſaviæ fluvialem aquam ſuppeditantem habemus *Viſtulam*, quæ non minus ac Piſanæ Aquæ, vel hoc nomine celebrari meretur, quod hinc inde a prima ſua origine, quæ, uti dictum, ex Sarmatiæ montibus in Auſtrali parte ad confinia Sileſiæ ponenda, non uno in loco ſylvas perreptat, atque ex pinorum, tædarum, abietum &c. radicibus balſamicam quandam vim abſtrahere ac ſecum abripere obſervatur. Unde fit, ut ſi nulla tempeſtate vel aliorum rivorum inundationibus inquinetur ac turbetur, puriſſimam incolis aquam largiatur pro alimentis præparandis non minus ac potu, valde

valde conducibilem. Sicuti autem omnibus fluviis, ita & huic sæpissime accidit, ut præsertim vernali tempore, post liquatas in montibus nives, turbidam, limosam, aspectu gravem & invisam vehat aquam, quæ tamen impuritas, per aliquot dierum in mundis amphoris ac vasis repositionem, facile potest corrigi, ita, ut perpetuus ejus esse possit in emolumentum civium usus. Hoc saltem notandum, loca eligenda esse certa, ex quibus pro quotidiano usu hauriatur Vistulæ aqua: nam omnis ille tractus, qui *ab arce usque ad ultimam Urbis extremitatem* Septentrionem versus extenditur, propter sordes quæ ipsi ex omnibus civitatis latrinis ac cloacis in fimeto publico (*Gnoyovvy-Gore*) infunduntur, merito est suspectus. Qui ergo puriorem ex hoc fluvio optat aquam, non nisi *sub PP. Bernhardinorum monasterio*, vel altius adhuc, Meridiem versus, illam accersere debet. Hoc si observetur, illud affirmare de *Vistulæ aqua* ausim, quod olim *Matthiolus* & *Cardanus de Tiberina*, quod scilicet, defecata integrum seculum incorrupta servari queat.

Putealis autem aqua potissimum ex fundo & tellure puteo circumposita, erit judicianda: præterea ex puteis varia hauriri observatur aqua, e. g. hyemis tempore optima, cum altitudo aquarum magna est in puteo satis pleno, æstatis vero tempore pessima, deficiente aquarum copia, & cum multo minor est earum in puteo minus pleno altitudo: tunc enim nimium per exantlationem agitata, graves, fœtidas solet suppeditare aquas. Illud enim in Aquis putealibus verissimum est, quod in plerisque aliis liquoribus, non dari scilicet patticularum omnium exactam similitudinem, dum aliæ graviores, aliæ leviores sunt, & cum contigerit liquores notabilem in vase aliquo occupare altitudinem, facilius fit particularum istarum secretio, in unum convenientibus, quæ magis similes inter se sunt & homogeneæ: manifestissimo in oleo olivarum exemplo, cujus partes tenuiores & puriores summa occupant vasis, inferiora petentibus quæ minus puræ

& quæ minus tenues ſunt; omnium autem partium olei infima impuriſſima eſt, cui etiam peſſima pars olei ſubſidens amurca ſubeſt. Similiter in aquis putealibus, partium puriorum ac tenuiorum aquæ ſeparatio longe fit facilior, in unum coëuntibus ſimilioribus, cum hæ notabilem occupant altitudinem, ſeu, cum ſuprema earum ſuperficies valde diſtat ab infima. Fundum putei quod attinet, vel caput, uti a *Vitruvio* appellatur, hujus quidem bonitas omnis dependet a terra, in qua excavatur. Et ſecundum prudentiorum architectorum ſententiam, quos inter etiam nominatus modo *Vitruvius*, ſeligendus pro his effodiendis ſemper ejusmodi eſſet locus, qui arenoſus potius vel etiam argillaceus, minime autem qui paludoſus eſt, lacuſtris, impurus, atque cœnoſus: aut, ſi occaſio ſituationis favet, cum proximo urbi fluvio librari deberent putei. Id quod tamen ubique, & præſertim hic Warſaviæ omnino fieri nequit; dum civitas ipſa, propter littoris Viſtulæ altitudinem, in longe elatiori horizonte ſit locata, ita ut putei non niſi maximis ſumptibus tam altè demitti, ut cum ipſo fluvio librari poſſent, queant. Eſt igitur maxima pars *Puteorum Warſavienſium* in ejusmodi locis effoſſa, quæ lympham ex colluvie paluſtrium & ſtagnantium aquarum accipiunt; hinc omnes fere duræ, guſtu ſalſæ, amaricantes, calciformem, nitroſum & aluminoſum cremorem ſecum vehentes, qui ſtatim manifeſtatur, ac parum ſaltem aqua eorum impura ad ignem ebulliverit, ubi impuritas illa protinus ad latera vaſis circumcirca ſe præcipitat, & cuticula inſtar cremoris Tartari, dum cryſtallos ejusdem artificio Chymico paramus, in ſuperficie ſuſpenditur: hinc etiam cum ſapone talis aqua non eſt miſcibilis, reſpectu aquæ pluviæ vel fluvialis, quia, cum ſatis onerata eſt ſalibus, impurisque craſſamentis, ſuperadditum illud compoſitum e lixivio & pinguedine non poteſt ſuſtinere. Et nemini hoc, quod de impuritatibus his dictum, mirum videbitur, ſi conſideret, pleroſque hos Warſaviæ puteos ultra decem pedum profunditatem vix extendi; imo qui-

quibusdam in locis, uti in *Leśna* e. g. haud plus quam quinque pedes tellurem excavando, aquas ſtatim invenies ſubterraneas; ex qua ratione & cellæ in hoc ſuburbio ſunt rariſſimæ, aut ſi inveniuntur, dimidia parte ſupra terram eminent, ne ab aquis ſubterraneis vernali tempore exundantibus ſuffocentur. Eſt tamen *in Arce Regia* Puteus an dicam Ciſterna, ad quam aqua e longinquo, *Leśnenſi* nimirum *territorio*, per tubulos ligneos derivatur, qua ratione inter decurrendum, multum ex inquinamentis illis paludoſis deponit, dum in ipſis tubulis ſubſident, eoque nomine aqua illius magis pro uſu eſt commendabilis. Longè autem inferioris conditionis ſunt illi duo *Putei*, qui *in foro Civitatis* ex utraque curiæ parte ſunt locati, & ex quibus urbis ac ſitulis communiter aqua hauriri ſolet ab incolis; qui tamen non minus aliquem, ex certo ſuburbii Neoſtadienſis loco *circa Palatium Epiſcopi Plocenſis*, per tubulos acceſſum, præter aquas ex fundo, habere dicuntur. Peſſimi denique ſunt putei, qui per imperitiam vel oſcitantiam architectorum, in locis obſcuris, umbroſis, cum aëre libero non communicantibus, imo interdum juxta latrinas, cloacas, effodiuntur, quorum tecta lues puras aquas contemerat: & mihi hoc nomine ſuſpectæ videntur omnes, quæ in ædificiis eorundemque areis nimium anguſtis & ab aëre liberiori excluſis proſtant, etiam nonnullis in locis Warſaviæ.

Hactenus de generali aquarum differentia, quam ſi compendioſe contractam habere velimus, audiamus *Celſum*, qui *Lib.* 2. *cap.* 18. *p.* 213. *edit. Plantin. Ann.* 1592. ſequenti modo illas diſtinguit: *Aqua leviſſima Pluvialis eſt, deinde fontana, tum ex flumine, tum ex puteo, poſthæc ex nive & glacie, gravior ex lacu, graviſſima ex palude.* Ut autem aquarum ſpecies inter ſe diſtinguantur, & quænam ex illis purior, ſimplicior, leviorque ſit recte dijudicemus, varios ab autoribus propoſitos videmus modos, quos inter antiquiſſimus quidem fuit per ponderationem examinatio, quam Archimedis tempore jam locum inveniſſe, ex inſtrumento illo patere videtur, quod *Libra Archimedis* appel-

appellatur: de quo tamen probandi aquas modo, *Erasistratus* apud *Athenæum Lib. 2. cap. 2.* judicat, *falli illos, qui de Aquarum bonitate in levitate judicium rectum statera ferre putant, si quidem se ipsum expertum subdit in Amphiarati atque Eretriæ aquis; quarum altera pessima, altera optima, nullum in pondere discrimen exhibuit.* Quod porro a pelluciditate ac perspicuitate aquarum bonitatis sumi solet judicium, eadem fere incertitudine laborat. Nam & aëri pelluciditate interdum aquæ sunt similes, quas *Plinius* alias pro optimis habet, & tamen insalubres: tenuitatem scilicet ex motu continuo ac rotatione quasi, per quam feces suas partim attenuant, partim deponunt; pravam vero qualitatem ex intermixtis noxiis principiis deducentes: talis illa Warsaviæ *sub Arce Regia* ex acclivi loco saliens aqua, & *PP. Jesuitarum* in civitate, quæ crystallinam pelluciditatem præ se fert, gravior autem est gustu, linguam asperitate feriens, & vix igni exposita, statim turbida fit, & calcarias, alumniosas particulas præcipitat ad latera vasis continentis & fundum.

Optimus igitur explorandi aquas omnis generis spagyrica erit analysis, per quam unusquisque latex suas in partes resolvitur ex quibus constat & componitur. Unaquæque enim aqua, vel sua ab origine, vel a locis, per quæ transit, vel a continentibus contingentibusque corporibus semper aliquid extranei, terrei potissimum ac salini rapit, sibique admiscet: & hoc post evaporationem potissimum se manifestat in deposito per sedimentum corpore, quod nihil aliud est, quam mixtura terræ, tartari, ac diversorum salium, admixto quandoque etiam sulphure. Ad hunc igitur modum examen potissimarum Urbis Warsaviensis aquarum, quæ communi inserviunt usui, paucis & compendiose hic proponemus, non omittendo vulgarem illum per Hydrometrum, ratione levitatis & gravitatis, experiundi modum. Mediante enim hoc instrumento, crassior ac ponderosior aqua deprehenditur, dum innatans a densiori fluiditate contranitente

magis ſuſtinetur, ne tam alte deſcendat, & iterum contrario modo, ſubtilior ac levior, dum a minori contranitentia profundius ſubmergitur.

ANALYSIS

Ad ignem, & per agentia ac reagentia facta, una cum reſpectiva gravitate Aquarum Warſavienſium:

Antequam, quæ in unoquoque ex præcipuis latice animadverſa ſunt, oſtendam, monendum prius, unam eandemque aquam, non variis modo tempeſtatibus, ſed eadem etiam die atque hebdomade hauſtam, eodemque modo & ignis gradu exploratam, ſemper fere aliquantum diverſam quantitatem ac qualitatem, ſapore & colore, ſedimenti deponere, atque ipſum Hydrometrum nunc profundius nunc altius admittere poſſe. Quia enim reſidentia ipſi aquarum elemento non eſt adnata, ſed aliunde ex terræ ductibus & meatibus vel alveis, præterea etiam ab aëre, ventis atque igne admixta venit, illius moles etiam, natura & conditio diverſa, pro temporum, locorum modique experiundi diſcrimine poteſt occurrere, quæ deſcriptam diverſitatem efficiat. Ne quis igitur miretur, qui eundem noſtrum experiundi modum inire aliquando vellet, ſi differentiam a præſentibus his obſervationibus alienam inveniret. Satis nobis erit ſpecimen exhibere breve & compendioſum, quod aliis incitamento ad accuratiorem & multiplicem explorationem eſſe poterit.

1. *Analyſis & Examen Aquæ Fontis Neoſtadienſis communiter ab incolis SZRODLO appellati:*

Hauſta & decantata Quarta una menſuræ Polonicæ, quæ libras Medicinales continet perfecte duas, hujus aquæ, Septembri menſe, (uti & ratione temporis reliquorum) cucurbitæ incluſimus, & lento igne abſtractionem impoſito alembico, inſtituimus, hæc poſt conſumptum atque abſtractum omne fluidum, non plus quam *granum unicum*, cujus

R ſexa-

ſexaginta drachmam conficiunt, reliquit depoſiti corporis terreſtris ſalini, coloris fuſci.

Solutio Saturni, quam nobis acetum lithargyrii ſuppeditavit, cum hac aqua ſeorſim infuſa, turbidam illam fecit, atque inſtar ſeri lactis, albeſcentem:

Cum Oleo Tartari per deliquium tractata parum ſaltem præcipitabat ad fundum materiæ ſalinæ:

Cum Gallarum Turcicarum pulvere infuſa, colorem diaphanum in rubellum transmutabat opacum:

Hydrometrum Norimbergenſe ad mentem Sturmii paratum, hæc aqua in cyatho ad quarti gradus diſtinctionem admittebat.

2. *Aqua ex fonte Caſimiriano:*

Quartam pariter unam hujus aquæ ad abſtrahendum, igni arenæexpoſuimus, quæ poſt finitam abſtractionem lentam, in fundo vaſis reliquit *grana octo* ſalini cujusdam concreti coloris obſcure flaveſcentis vel ochrei, quod aëri liberiori expoſitum, ſtatim diffluebat per deliquium:

Aquæ huic in alio vaſculo, dum ſolutio Saturni affundebatur, parum ſaltem turbabat illam, tantillum ad fundum ſimul præcipitando:

Vix notabilem etiam præcipitationem efficiebat olei Tartari per deliquium inſtillatio:

Infuſa iterum ſeorſim cum Gallis Turcicis, ruffeſcebat:

Hydrometrum itidem ut Neoſtadienſis aqua, hæc admittebat ad graduum quatuor altitudinem.

3. *Aqua Fontis ſeu Rivuli, ex acclivi collis ſub arce ſalientis:*

Similiter Quarta una aquæ hujus, eidem arenæ balneo admota, poſt abſtractionem ad ſiccitatem omnimodam, reliquit in fundo ſedimentum ex flavo virideſcens, *granorum viginti* pondere, quod guſtu tentatum violacei quid ſapit, linguam autem ſale lixivioſo acri ſimul ferit:

Oleum Tartari per deliquium albicantem præcipitabat materiam: Solu-

Solutio Saturni eundem præcipitationis producebat effe-ctum, aſt majori in quantitate:

Spiritus Vitrioli affuſus aquæ nullam producebat alterationem:

Infuſa cum Gallis Turcicis rubellum contrahebat colorem:

Hydrometrum immerſum duos gradus ſaltem cum dimidio attingebat per ſubmerſionem.

4. *Aqua Fluvialis ex Viſtula:*

Par quantitas hujus etiam aquæ igni admota & lento calore abſtracta fuit, quo facto ſubſedit tandem terra fuſci coloris, *unici grani* pondere, ſaporem exhibens acrem ſalinum fere, dum linguæ admovebatur:

Cum oleo Tartari mixta hæc nullam coloris & pelluciditatis naturalis alterationem patiebatur:

Per Saturni ſolutionem turbabatur & opaca fiebat, nullam tamen, licet per plures dies cum hac ſolutione relicta, præcipitationem paſſa fuit:

Cum Gallis Turcicis infuſa, nihil fere penitus in colore mutabatur:

Hydrometrum admittebat ad gradus quatuor & plus.

Quorum tentaminum nexus aperte nos docet ſummam *Aquæ Viſtulæ* ſalubritatem; nam & præterea ſeorſim in aperto vaſe evaporata, nullum inter exhalandum reddebat ingratum odorem. Denique adeo eſt exigua ſedimenti moles, ad aquæ molem comparata, & ſubtili ſale alcalino acuata, ut certo affirmare poſſimus, aquam iſtam multis vacuitatibus donari, atque idcirco alimentorum diſſolutioni maxime eſſe opportunam. Quantam præterea cum *Aqua fontis Neoſtadienſis* habeat analogiam, ex repetitione examinis illius patet; quapropter illa non minus, quam fluvialis hæc, inter Warſavienſes omnes primatum obtinent.

5. *Aqua Putei vel Hydrophylacii in Arce Regia:*

Hæc lympha æquali mole cum præcedentibus abſtractioni commiſſa, ſedimentum reliquit coloris obſcure virentis, *grana duodecim* ponderans, ſaporis ſalini amaricantis:

Tres Unciæ hujus aquæ cum drachma una olei Tartari mixtæ, turbidæ fiebant, & poſt horæ ſpatium, albicantem viſcoſam materiam præcipitabant ad fundum:

Per acetum lithargyrii intra horæ ſpatium, ſimile cum præcedenti præcipitabatur album & viſcoſum magma:

Cum Gallis Turcicicis infuſum per triduum, colorem induebat aurantium:

Hydrometrum admittebat ad gradus tres.

6. *Aqua ex Puteo in foro Civitatis:*

Parilis aquæ hujus quantitas in arenæ balneo per abſtractionem tractata, dedit *grana decem* ſedimenti ſicci, ſaporis nitroſi, coloris ochrei vel obſcure flaveſcentis:

Oleum Tartari & Saturni ſolutio parum turbabant hanc aquam, & vix tantillum craſſioris materiæ ad fundum præcipitabant:

Cum Gallis infuſa valde obſcure-rubente colore tingebatur:

Hydrometrum admiſſum, tres gradus in ſubmerſione monſtrabat.

7. *Aqua ex Puteo Collegii PP. S. J. Lithuan. Provinciæ:*

Aquæ hujus limpidiſſimæ & maximè pellucidæ Quarta una, poſt abſtractionem reliquit in fundo *grana duo ſupra viginti* concreti ſalini, guſtu valde acris, morſicantis & nauſeoſi, plane ac ſi æruginoſi vel Venerei quid ineſſet:

Oleum Tartari, poſt turbationem & lacteſcentiam, viſcoſum quid præcipitabat ad fundum, aſt in parciori quantitate:

Copioſiorem præcipitationem efficiebat ſolutio Saturni:

Gallæ Turcicæ infuſæ, ex rubro fuſcam & nigricantem reddebat aquam:

Hy-

Hydrometrum per immerſionem ad tertium ſaltem admittebat gradum.

Hæc omnia experimenta feci menſe Septembri Anni 1728. repetitis quibusdam & altera adhuc vice, labores juvante *Dno. Georgio Lehmanno*, Chymico exercitatiſſimo ac diligenti naturæ inveſtigatore, qui tunc officinæ Pharmacevticæ Friſianæ Warſaviæ providebat.

Cap. IV.

De Incolis Warſaviæ, eorundemque Victu, Temperamento & Moribus.

Abſoluta de aquis Warſavienſibus relatione, ordo & methodus, ſecundum *Hippocratem* requireret, de loco, ſolo vel terra quæ Warſaviam ſuſtentat & alit, neceſſaria ſcitu in medium afferre. Tractavimus autem de his incidenter *Capite ſecundo*, ubi de effluviis terreſtribus aërem Warſavienſem alterantibus ex profeſſo egimus, ibique omnes conditiones perquiſivimus, quæ in ſolo Warſavienſi occurrunt notabiliores: ut de generali Urbis deſcriptione nihil dicam, quæ ſtatim in fronte hujus tractationis noſtræ apparet. Quamobrem nihil ex his hic loci attinet repetere, niſi quod terra Warſavienſis, ita quidem ſit comparata, ut incolis ſuis omnem fere ex fertilitate ac bonitate, ſi contenti illis eſſe velint, ſuppeditare poſſit copiam. Situm enim ſortita eſt Warſavia in ſumma lætiſſimæ fœcunditatis planitie, in qua præſertim ab Occidentali plaga, videbis agros omnium frumentorum feraciſſimos; prata paſſo quaſi æquore ſe explicantia, armentorum gregibus paſcua præbentia; ex Septentrionali plaga, præter agrorum continuationem, ſaltum etiam ad *Bielanum Camaldulenſium Eremum* ducentem,

densum satis atque amœnum, ex arboribus, arbustis ac virgultis compositum, cum molendinis, stagnis ac piscinis, circa *Mariæmontem* in transitu occurrentibus: ex Orientali plaga *Vistulam*, quæ non minus propter mercaturam & commeatum ex Prussia, quam propter piscium capturam & proventum, est utilissima: ulterius trans Vistulam, *Pragæ* oppido proximè adjacentem sylvam, toti lignis necessariis prospicientem Warsaviæ: in tractu *Solecensi* Meridionali, *Czernikoviam* & *Villanovam* versus, præter hortos olera & legumina abundanter producentes, varium est solum, hic herbidos cespites & prata, ibi arenosa-glabreta, alibi udas ex Vistula exundante uligines laticem perpetuo eliquantes, suppeditans, maximam partem autem ubique agriculturæ, bucolicæ & pastoritiæ accomodatam invenies terram, ita ut per totam Warsaviæ circumferentiam, ad sustentationem incolarum nulla penitus deficiat occasio. Unde & ferinæ & domesticæ carnes hic saluberrimæ, bovinæ præsertim; de vitulinis saltem notandum, quod justo citius vituli, & antequam carnes ipsorum debitam acquirunt consistentiam & bonitatem, ab uberibus vaccarum abripiantur a ruricolis: & carnes vervecinæ licet non desint, cum Germanicis tamen & Saxonicis in specie, quoad teneritudinem ac bonitatem non comparandæ, ex pascuorum conditione fortassis, quæ hic loci, propter uliginosum solum, minus ovium gregi sunt convenientia, siquidem hæ ex collibus, acclivibus & siccioribus locis enatas quærunt plantas: de hædis, suibus ac porcis ut nihil dicam, qui ultimi hic, propter scrobes & lacunas cœnosas, proprium quasi & connatum inveniunt elementum: gallinacei & volatilium domesticorum generis copia abundantissima etiam, quorum tamen carnes itidem, propter aquarum impuritates non adeo teneræ.

Viso autem cœlo, aqua & solo Warsaviensi cupies etiam scire, qualem progeniem hæc alat regio, consequenter de ipsis Warsaviæ incolis aliquam expectabis notitiam. Si-

cuti

cuti autem in omnibus fere Regum & Principum sedibus & Metropolitanis Urbibus fieri solet, ut non ex uno nationum genere componantur civitates, ita & Warsaviæ non Polonos saltem, sed ex omnibus fere, Europæ præsertim, & Asiæ etiam partibus confluentes homines, civium atque incolarum numerum constituere, sciendum est. Abundat enim hæc Urbs non indigenarum modo, sed exterorum etiam hospitum accessu, Germanorum puta, Italorum, Gallorum, Hungarorum, Russorum, Armeniorum, Græcorum &c. suis quorumlibet hic viventium moribus, vestitu, lingua, ast non æque, quod publicam attinet professionem, religione: legibus enim & privilegiis antiquissimis cautum est, ne per totam Massoviam, alius quam Catholicæ Romanensis Religionis cultus publicus admittatur. De cætero non errarem, si numerum incolarum in tres partes dividendo, tertiam partem ex advenis, Germanis præcipuè, confici, assererem, qui non ex mercatura saltem, sed vario vitæ & quæstus genere, vivunt Warsaviæ. Difficultas inde nascitur non parva *de Incolarum Victu temperamento & moribus* summatim certi aliquid definire: quia tamen de potiori fit denominatio, illa omnia, quæ de incolis ad hanc mentem proferemus, de ipsis Polonis intelligenda erunt præcipuè. Et cum ex sanguine varie affecto, diversaque partium constitutione, exoriantur diversæ corporum habitudines, quas Temperamenta antiqui Medici dixerunt, sanguinis autem & partium corporis reliquarum nutrimentum continuum & pabulum ex aëre atque alimentis trahatur, ratio apparet, cur de his primo loco, & antequam ad ipsam temperamenti explorationem descendamus, agendum sit.

Circa alimentorum historiam autem, in genere prius considerare operæ erit pretium, hominem in universa terra nil nisi gramina invenire æque ac cætera animalia primo occursu, & quia hæc ad ejus nutritionem planè per se sunt incongrua, debent, excepto frumento & leguminibus atque oleri-

oleribus, prius per animalia bruta consumi, ita, ut boves, oves & reliqua fera & domestica, quibus vescimur, animalia ut tot laboratoria sint consideranda, in quibus gramina & herbæ præparantur in alimentum homini conveniens & salutare: nisi enim herbæ pratorum converterentur in corporibus bestiarum in lac & carnes, nullam inde utilitatem posset habere omne hominum genus. Et ita quidem omnes Antæi sumus, terræ filii, qui novas vires & robur e terra omnium matre, continuo accipimus. *Epicuri* autem sententia, ea quibus homo pro sustentatione opus habet, in tres classes dividuntur commode, quarum prima illa, quæ ad vitam absolute necessaria, secunda, quæ utilia quidem, ast non absolute necessaria, tertia denique quæ neque necessaria neque utilia sunt, continet: primi generis quæ sunt, facile ac nullo pene negotio ubique habentur, ad quæ aqua pertinet, frumentum & omnia legumina, quibus unusquisque, si assuesceret, vitam sustentare posset, levi negotio ac labore: ad illa autem quæ utilia quidem sed non necessaria, carnium referendus est usus, quæ non sine crudelitatis aliqua specie, interdum etiam non sine magno periculo & labore ad alimenta & victum præparantur: tertiæ denique classis res, ejusmodi sunt, quæ non nisi magnis sumptibus, labore & periculis comparantur, & a mortalibus potissimum præter omnem necessitatem atque utilitatem, in luxum voluptatem & interitus proprii accelerationem expetuntur, & ad vanitatem pompam & fastum potius faciunt, quam ad ullum verum & reale bonum; quo pertinere mihi videntur omnia transmarina, aromata, liquores & aliæ deliciæ, ex Indiis & ultima Thule allata. Hinc in pauperis angusta casa omnia utplurimum, vitæ necessaria ad nutum prompta adesse, e contrario divites sæpe, vel maxime necessariis destitui miraberis: et ipse non semel me vidisse memini, ex Magnatibus quendam, cubiculario aquam frigidam pro abluendo siccissimo ore adferre jussisse, hunc autem alicui ex pedissequis, & istum iterum alteri cuidam, qui vel non

erat, vel etiam noluit esse domi; ut proinde aqua non nisi post horam fortè fuerit allata. Juxta propositam autem Epicuri hypothesin affirmare ausim, Warsaviæ incolas, illis omnibus abundare terræ frugibus aliisque ad victum atque amictum requisitis bonis, quæ non solum ad necessitatem, utilitatem ac commodum, sed etiam, excepto solo vino, ad voluptatem & luxum possunt facere. Quamvis, dum de victu tractaturi sumus, illa saltem ex duabus prioribus tangemus classibus, quæ necessitati atque utilitati potissimum inservire possunt. De civium enim, qui propter frugalitatem partim, partim etiam propter angustiorem domi rem, illis utuntur alimentis, quæ locus ipse natalis & proxima ejus vicinitas suppeditat, & quorum usus & consuetudo ab antiquissimo tempore apud ipsos invaluit, loqui, nostrum hic est institutum, operarios, opifices atque inferioris sortis mercatores sub his comprehendendo: illi enim, qui melioris conditionis & fortunæ sunt inter cives, magnatum ex parte vitam imitantur, & lautioribus commessationibus indulgent.

Est autem communis inter illos in victu usus carnium, bubulæ, vervecinæ, vitulinæ atque suillæ cum volatilibus domesticis, gallinis puta, caponibus, gallis Indicis, anseribus atque anatibus, quæ omnia ubique in pagis circumjacentibus aluntur continuo, & ad civitatem apportantur, ibique levi veniunt pretio. Olerum etiam, sicuti pro soli conditione magnus proventus, ita & non parva consumptio, uti & leguminum, frumenti præsertim Saracenici, fabarum, pisorum &c. Panis, præter secalinum communissimum, triticeus etiam in quotidiano usu: cerevisia autem, tum hordeacea, tum triticea pro potu inservit ordinario, ut de medone vel mulso, itemque spiritu ex frumento per fermentationem & abstractionem parato, nihil dicam, utpote quorum usus, uti notissimum, inter plebejos etiam, excessivus fere est. Et ut de potu paulo clarius constet, sciendum, *Cerevisiam*, Warsaviæ & in adjacentibus ac vicinis nobilium terris ac pa-

gis, & ex hordeo & ex tritico, interdum & addita avena parari: maceratur primo, ut & in aliis locis, frumentum in aqua donec intumescat, dein aqua exemtum in acervum componitur, & leviter quasi putrefieri aut corrumpi permittitur, donec, enatis ligulis, germinare incipiat, mox resiccatur & torretur, & sic maltum inde fit, quod deinde mola fractum in polentam redigitur, vel farinam crassiorem; hæc primum cum aqua seorsim certo temporis spatio in pultem quasi coquitur, vel etiam aqua fervente, quasi ebullitione quadam irrigatur, idque semel atque iterum, donec omnis pinguedo, aquæ inhæreat: colaturæ flores lupuli injiciuntur, cum quibus deinceps perfectè coquitur. Colatur tum denuo, & colato ad teporem refrigerato flores seu feces cerevisiæ, aut aliquid fermenti admiscetur, ut spumescat & fermentetur. Hæc quidem cerevisiæ braxandæ communis atque ordinaria est ratio; bonitas autem dependet potissimum a malti præparatione, ejusque dosi majori vel minori, respectu aquæ, itemque lupuli. Solet autem apud nonnullos & quibusdam in locis, ut inebrientur eo citius ex potu bibuli, adulterari zythus, additis quibusdam herbis vaporosis & fragrantibus, e. g. Rosmarino sylvestri vel Ledo Bohemico, quod *Post* a vulgo, itemque Serpillo sylvestri, quod *Szmer* Polonis appellatur, quorundam flagitiosa temeritas & Hyoscyamum in usum trahere pro hoc scopo dicitur. Erant autem *nobilioris notæ Cerevisiæ* Warsaviensibus meo quidem tempore *Lowicensis*, *Odvockiensis*, *Opipiensis*, *Glowacensis*: communissimas *Leśna* & *Solecum*, Urbis appendices, suppeditabant ordinario, ut de Regia Braxatoria nihil dicam. Alterum notabile & inter plebejos commune potus genus apud Warsavienses est *Mulsum*, communiter sub medonis nomine veniens ex melle paratus liquor; cujus parandi modus non abludit ab eo, quo Aquam Mulsam parare docuit *Mesue Tract. de Composit. Medic. comp. dist.* 5. *dum mellis partem unam, aquæ fontanæ claræ libras octo, fermenti in his dissoluti, in centum libras, uncias tres, recipit, & musti modo effervescen-*

vescenda in ligneum cadum conjicit, ita, ut relinquatur in vase vacuum, quasi mensura trium digitorum. Ubi deferbuerint, obturato vase asserventur vini modo, ad potandum; non tamen bene bibitur, nisi tertio a præparatione mense exacto. Poloni autem præterea flores lupuli medoni incoquunt, & loco fermenti feces cerevisiæ liquori fermentando adjiciunt, sicuti jam suo tempore annotavit *Ol. Magnus in Hist. Sept. L. 13. Cap. 22. sqq.* communiter plebeji etiam zingiber, pro concilianda gratiori acredine, addunt.

Et cum ambiguum potum inter & cibum alimenti genus adhuc aliud Warsaviensibus usitatum occurrat, quod *Barscz* appellare solent, mentionem hujus etiam inter potus consuetos vel ultimo loco facere congruum erit. Meminit hujus quidem jam suo tempote *Dan. Sennertus* occasione Plicæ morbi, in *Prax. Lib. V. P. 3. Sect. 2. cap. 9.* & dicit, ex foliis Brancæ Ursinæ siccatæ Barscz parari, dum coquantur hæc in aqua, & decocto huic fermenti aliquid acidi panis siliginei addatur: ast sciendum, pro hoc liquore, sicuti nunc a Polonis in usum ducitur, nulla Brancæ Ursinæ folia expeti, sed solos ex tritico furfures, vel farinam affusa aqua, in loco tepido per aliquot dies ad effervescentiam & fermentationem seponi, donec acidiusculum saporem contrahant & a se spirent. Et hunc liquorem acidulum postea cum jure carnium betaque rubra condita acidula miscent & coquunt, atque intrito triticeo pane, additoque lardo mensæ, pro primo utplurimum ferculo apponunt: cujus usus ventriculo illorum cumprimis gratus & maxime expetitus, qui hesterna crapula ex nimio dulcis medonis & cremati spirituosi usu, laborant, & temporariam sic contraxerunt sibi anorexiam. De ipso vocabulo *Barscz* etiam monendum, ordinario quidem minus hoc nomine Brancam Ursinam apud plebejos & rhizotomos venire, sed Trifolium odoratum, vel Melilotum cœruleum sub nomine *Barscz* a Polonis communiter significari.

Solet autem, ut de reliquo vescendi modo specialia nonnulla commemorem, caro bubula elixa, mensis Warsaviensium, sine omni, excepto sale, alio condimento, apponi, & quidem in frustis integris, totam patinam implentibus, vel assata, cui communiter apponere in singulari vasculo solent embamma ex jure pingui cum aceto & cepis paratum, quod illis *Sapor* proprio & valde convenienti nomine appellatur, non ingrati condimenti genus, & quod stomachum languentem excitat egregie: eodem modo & vitulinam, & vervecinam itemque suillam carnem, uti & gallinas, pullos atque capones in usum ducere solent assata, rarissime elixa. Ex porcina autem carne farcimina etiam, præsertim lucanicas & botulos frequentissime in usum ducunt, uti & pernas, & quidem ultimas has Paschali cum primis tempore ac festo, vel in Judæorum opprobrium, vel ut duriorum ac solidiorum ejusmodi alimentorum usu, diuturnum compensent Quadragesimale jejunium. Porcellos, tum recentes, tum sale conditos, elixos atque assatos, promiscuè omni tempore jejuniis vacuo, comedunt. Ex oleribus maximus fere usus est brassicæ, potissimum autem muria conditæ per totum annum, ita, ut nulla fere sit in civitate familia, quæ post S. Michaëlis festum, brassicam cum sale non condiret in doliis conservandam, ut per integrum annum copia ejus sufficiat: pastinaca autem uti & brassica viridis & rubra, pro obsonio itidem inservit, & mensam, gustatis jam carnibus, claudit, pro quo scopo & hæc olera in cellariis continuo servare solent recentia. Frequenter etiam, loco pastinacæ, alio quodam obsonii genere, *Buraki* & *Podswine* appellato, utuntur: utrumque unius ejusdemque oleris species est, betæ rubræ nimirum, & illud quidem ejusdem radices in toleolas scissæ & salæ conditæ, hoc autem summitates vel folia tenuiora, quæ per totam hyemem etiam in locis subterraneis conservantur facile. Fructus ex arboribus, pro quotidiano in mensis usu apud incolas rariores sunt, propter parciorem pomariorum hic loci culturam,

ram, ſolent tamen pruna exſiccata, (quæ in ſufficienti copia ex Jaroslavia Ruſſiæ per naves advehuntur,) & aqua iterum per elixationem emollita, plebejorum menſas frequentius inſtruere, & cum anſere vel porcello apponi; jejunii autem diebus, conſueverunt ex farina globulos pinſere, & cum prunis his mixtos parare, quod ferculum communiter ſuo idiomate *Dominikanke* appellant, propter ſimilitudinem, quam Dominicanorum Monachorum veſtitus ex atro & albo mixtus, cum hoc obſonio habet. Piſcium recentium ſicuti Warſaviæ non adeo copioſus proventus, propter viſtulæ ſterilitatem, ita uſus etiam inter plebejos rarior: afferuntur tamen ex ſtagnis & piſcinis nobilium in vicinia, lucii, carpiones, albulæ, caracini &c. quibus veſcuntur cives etiam: de cætero aſellis, halecibus, ſturionibus, ſiluris ſale conditis atque Gedano advectis, Quadrageſimali præſertim tempore, contenti: carpiones enim ex viſtula uti & ſalmones ac ſturiones, piſces itidem, qui Cracovia advehuntur recentes, Magnatum culinæ abſumunt. De condimentis ciborum adhuc monendum, quod allii, ceparum, porri, armoraciæ non ſolum magnus apud incolas ſit uſus, ſed aromatum etiam, præſertim dum piſces parare ſolent, quibus largiſſimam piperis, zingiberis, maceris, croci, præter ſalem, injiciunt copiam: & quando lucium hoc modo paratum comedunt, tale ferculum ipſis vernacula appellatione *Zolto goraco*, quaſi calidum acre crocatum dicas, venit. Lac & butyrum non niſi diebus a jejunio vacuis, comeditur; Veneris enim ac Sabbathi diebus, uti & per totum Quadrageſimale tempus, non niſi oleo ex ſemine lini expreſſo, condire fercula licet, magno nobilium & Magnatum per totam Poloniam, qui hujus ſeminis culturam faciunt, emolumento, ſtrenuæ autem pœnitentiæ pro plebejis exemplo, quia continuus hujus olei uſus ſtomachum valdopere lædit, unde ſqualent miſeri, Quadrageſimali tempore, atque umbratiles aſpectu fiunt, fœtentemque halitum ſpirant, in ſpecie autem fœminæ hinc graviter læduntur, dum

multæ ex nimio hujus usu fluorem album simplicem vel stomachalem, contrahunt.

Ex aëris, aquæ atque alimentorum jam compendiose recensitorum usu, qualem Warsavienses sanguinem, habitum & temperamentum acquirant, tempestivum jam erit disquirere. Cum autem *de Temperamento* incolarum in genere hic aliquid statuendum sit, fateor, difficillimum mihi semper visum fuisse, in particulari atque individuali, nedum in generali, de hominum temperamento certi aliquid statuere. Et hoc quidem affirmare ausim, in sic dictis Medicorum consiliis, quibus communiter temperamentum personæ vel subjecti præmittitur, inter centena vix unum produci posse, quod cum natura in fundamentis sit vere consonum. Neque enim sufficit ex principiis Physiologicis, certam particularum in sanguine mixturam sibi efformare ac fingere, & ex conclusione inde facta, hunc vel illum cholericum, sanguineum, phlegmatico-melancholicum &c. declarare: sed necesse præterea erit, de moribus, & affectuum administratione, esse informatum, antequam aliqua certior de temperamento conjectura fieri possit: id quod res altioris momenti ac diuturnioris indaginis erit, neque per viginti vel triginta arteriæ micantis ictus, sed per diligentem ac repetitam habitus, actionum tam vitalium quam animalium, vigoris, ingenii, morum & reliqua, considerationem, cognoscitur. In genere igitur, si de integris nationibus, ac civitatibus aliquid decernendum, mores saltem, vivendi genus & actiones aliquod suggerere poterunt principium. Nec aliter de his loqui quis poterit, nisi ad illum modum, quo antiquos etiam autores, de hujus vel illius nationis virtutibus ac vitiis locutos fuisse deprehendimus: ita *Isidoro* Hispal. qui Chronicon edidit, Afri e.g. sunt astuti ac fraudulenti, Græci leves, Itali feroces & acris ingenii: juxta *Vitruvium* septentrionales mente stupent; *Aristoteles* in communi dicit, Europæos abundare animo, ac parum ingenio valere & artibus; male autem in specie tra-

ctat Septentrionales populos, ipsorum ingenium fere tale esse inquiens, cujusmodi ebriosorum est. *Probl. Sect.* 14. *Problem.* 15. *Maternus* scribit, Gallos esse amentes atque inconsideratos: ut nihil dicam de moribus nationum nostri temporis, quæ a *Barclajo in Icone animorum*, & *Scip. Claromontio* potissimum describuntur. Ex quibus patet singulares homines, ex nationibus singulis, in ejusmodi descriptione generali, semper esse excipiendos.

Et tali principio innixum me etiam putes, quando de Warsaviensibus dixero, ad *Phlegmatico-Sanguineos* illos pertinere; de qua corporis habitudine, quam temperamenti differentiam Medici solent appellare, sciendum, in Phlegmatico-Sanguineorum corpore, aquosas, molles & gelatinosas partes abundare una cum calore ast æquabili, substantiam carnis hinc esse magis porosam, pinguedine sufficienti contectam, corporis glabritiem, venas angustas, latentes. Hinc hujus temperamenti viros videbis statura proceros, carnosos, aqualiculo instructos: fœminas autem non minus justa corporis mensura, carne tenella succulantâ, cute polita, luciditate nivea, colli columna alabastrina, pectore turgidulo, candido: quoad ingenium, Phlegmatico-Sanguinei sunt lenti, in aliorum tamen inventis apprehendendis atque admittendis proni & satis idonei; ob animi activitatem moderatiorem pacifici, natura indolentes, opinionibus dominantibus facile cedentes, sibi relicti non exardescentes iracundia, quia ipsa plerumque corporis mole ac carne turgida, ad subitaneum partium motum, qualem ira postulat, non satis sunt expediti: magna autem sedulitate officia peragunt, præsertim talia, quæ vitam postulant sedentariam, quamdiu inspectoris ac Turni præsentia urget, quamprimum autem sui juris fiunt, omnes curas lubenter in alios rejiciunt, otio & somno indulgentes. Hac igitur constitutione partium, virtutibus ac vitiis plus minus gaudere Warsavienses etiam, statuendum quidem, ast magna cum circumspectione, & non nisi

ἐπὶ

ἐπὶ τὸ πολὺ, si non ex una parte adulatoris, ex altera intempestivi censoris atque austeri nimis Aristarchi characteres exosos incurrere velis. Hoc tamen est verissimum, loci conditionem & aërem Warsaviæ adeo esse benigna, ut sibi relicti incolæ, atque ascititiis per asotiam vitiis non corrupti, utplurimum colorem floridum, corporis firmam sinceritatem, inoffensum oculorum lumen, purum auditum, liquidas voces & clarum guttur possideant, ut de ingenio nihil dicam, quod illis etiam natura obtigit egregium, ac non nisi his, qui gulæ, luxui immoderatæque voluptati indulgent, hebetatur. Et cum omnis nostra vis in animo & corpore sita sit, *animique imperio, corporis autem servitio utendum sit*, ex mente *Sallustii*, optandum, ut plus curæ tribueretur illi, qui dux atque imperator vitæ mortalium est, animo scilicet, ne incultu obsolescat & pereat: id vero pauci inter cives nostros agnoscunt fortè, quorum cultura ad corpus potius referri solet, quam ad animum: hinc ventris utplurimum maxima cura, ad labores & occupationes mentis æque ac corporis valde remissa & parcior applicatio; cui oscitantiæ, pro religione observanda, frequentiores feriæ admodum favent: si quis enim diceret, mediam fere anni partem a Warsaviensibus in festis, ac labore vacuis transigi diebus, a vero non multum aberraret. Hoc autem tempore, (præter Episcoporum, & Pastorum, qui animabus invigilant earumque saluti, & qui curare debent, ut sit mens sana in corpore sano, intentionem,) multis nil magis curæ est, quam commessationibus & compotationibus indulgere, ac ventrem ad crepaturam usque cibo juxta ac potu infarcire. In specie autem ultimis Bacchanalium diebus, & præsertim in vigilia Cinerum, maxima civium pars, hoc unico die, sexies fere aqualiculum cum omnis generis ex carnibus paratis alimentis adimplere solet, rati fortassis, quod immensa hac carnium ingluvie, felicius Quadragesimale cum piscibus, obsoniis, oleo, transigendum tempus, superare valeant. Quibus ac his similibus

erro-

erroribus ac vitiis, cumprimis autem insano cremati abusu, naturales temperamenti & constitutionis optimæ qualitates destruunt, variisque morbis ac miseriis fores pandunt. Ita, ut si quis iniquius de Warsaviensium moribus judicium ferre vellet, applicare his multa posset, quæ olim *Stephanus Rex* in publicis Comitiis de tota natione prædicavit. Verba ipsa legi possunt a curiosis in *Sigismundi Augusti Regis Epist. Legat. & Respons. ab H. de Huyssen editis*, p. 552.

CAP. V.

De Morbis Warsaviensium.

M*Orbos* nunc consideremus in præsenti tractatus nostri distinctione, quibus Warsavienses potissimum sunt obnoxii: videt autem unusquisque facile ex antecedentibus, neque aërem, neque aquas & victum, neque ipsum temperamentum tandem, proprie & in se spectata, quicquam notatu dignum suppeditare, quod valetudinis incolumitati adeo possit officere. Adventitiæ itaque horum omnium qualitates erunt, quæ robur ac vires incolarum infringere, ac morbosas eorundem constitutiones producere solent. Videamus igitur, ut nexum cum antecedentibus simul observemus, temperamentum primum, quantum ad ægrotationes facere, qualesque morborum species inducere ordinariè soleat. Et de hoc, quod superius *Phlegmatico-Sanguineum* meritò constituimus, ex Physiologicis constat, omnes, qui potiorem ex phlegmate & sanguine mixturam obtinuerunt, naturaliter & ordinario quidem catarrhalibus restagnationibus atque infarctibus esse expositos, ab acutis affectibus alieniores, affectus etiam soporosos metuere debere, aut impotentiam membrorum, alias stupidam solum, alias totam flaccidam, aliquando & infarctibus quasi rigidam & gravatam;

 fluxus

fluxus etiam & manationes ſubire tales promtius, variasque ſeroſas excretiones; ex ſanguineæ mixturæ participatione iterum, tam ad inflammationes, quam acutas febres, imprimis autem inflammatorias eſſe pronos, itemque ad Arthritica, Rhevmatica, Nephritico-Iſchiatica pathemata. Ex his autem omnibus temperamento alias propriis affectibus, pauciſſimos tanquam vernaculos Warſavienſibus videbis obtingere. Neque præterea hydropi, neque paralyſi, nec febribus intermittentibus, inflammatoriis, hecticis & ſimilibus morbis, quos incolis noſtris obvenire frequentius obſervavimus in praxi, adeo eſſent obnoxii, niſi per immodicas voluptates, continuam ingluviem & crapulam ſuppeditarent occaſionem, ac fomitem accenderent. Temperamentum enim phlegmaticum & ſanguineum, evacuationibus ordinario minus ſunt aſſuefacta, & ſi humores excrementitii per continuum materiæ peccantis acceſſum augeantur in his ſubjectis, facile opprimuntur dictis affectibus, præſertim autem febribus. Dum enim apud tales, a ventriculo ipſiusque fermento vinci debeant cibi ac transmutari, ipſi e contrario vincunt, & oppreſſo cum tempore naturali fermento, vitioſam ſui notam, ſolidis fluidisque impertiunt. Juvari quidem apud noſtros Warſavienſes ventriculus, ac corrigi talis error creditur per aromata & ſpirituum ardentium uſum: & verum quidem roborari ſtomachum, ac vivaciorem reddi phlegmaticorum etiam conſtitutionem, ſi aromatibus ſegnioribus, nuce Moſchata e. g. macere, cinnamomo, itemque modico ſpirituoſi liquoris potu utantur; aſt, ſi plena manu calidiſſima aromata, piperata in ſpecie cum zingibere, ferculis adjiciantur; ſi ſpiritu ardente ſeminibus oleoſis aniſi, imo interdum per ipſum Mezerei fructum & corticem, acerrimo reddito, ſanguis exagitetur continuo, quid inde fieri exiſtimes?

Et in ſpecie ab inſano cremati abuſu, apud cives noſtros nimis familiari, non ſolidis duntaxat, ſed fluidis etiam magna infertur mutatio, dum & inflatur quaſi ſanguis, & ſpiri-

ſpiritus ſimul in ecſtaſin temulentam rapiuntur. Peſſimum autem eſt, quod ſtatim ac in conſuetudinem abierit ex potu hoc ſpirituoſo temulentia, alternare ſoleant homines aſotias, & ubi matutini cremato ſe repleruntt, conceptum inde calorem ſitimque inexhauſtam, cereviſiæ rivis excipiant: & ita præter omnem modum vaſa vitalem laticem circulantia, inflant atque extendunt, quæ dum nervos adjacentes premunt, tremorem communiter in artubus poſt ſe relinquunt: præterea mirum eſt illos, qui a ſpiritu vini aut frumenti tremorem & palpitationes contrahunt, rumpi quaſi impatientia, niſi ſtatis horis conceptam ex peſſimo potu ſitim, eodem illo ſpiritu, ut *Pechlinus Lib. III. Obſ.* 38. loquitur, vel provocent denuo, aut extinguant; ubi imprimis obſervandum, quod non ante ſibi redditi videantur hi potores, & a tremore conquieſcant, quam idem illud vinum ardens collapſas venas iterum inflaverit, ſpiritibusque novum immiſerit robur, ſed protinus iterum diſſipandum. Invenias etenim homines bibendi conſuetudine eo deductos, ut vix horæ ſpatio ſine ardentis aquæ potu eſſe poſſint, & ſomnum quoque interrumpat damnatiſſima ſitis. A quo immani ardentis ſpiritus ingurgitatione, favente acerrimorum ſimul in alimentis aromatum uſu, plerique Hydropem, Icterum, Cachexiam & Tabem tandem incurrunt, vel Apoplexia etiam & Paralyſi pereunt. Reliqua, quæ in victu ad temperamenti naturalis bonitatis deſtructionem faciunt, multiplici ac nimis frequenti, piſcium mucilaginoſorum partim, partim etiam muriaticorum, & olei lini expreſſi, uſui in acceptis erunt ferenda, utpote quibus non ſaltem bis vel ter in ſeptimana, ſed per totum inſuper Quadrageſimale tempus, non computando ſimul feſtorum vigilias, veſci, per cultus religioſi leges tenentur. Quantum in de damnum ſexus ſequior, ratione formæ corporis venuſtæ, quam inſigniter infringit, & fluoris albi a ſtomacho ac digeſtione læſa originem trahentis, patiatur, ſuperius jam attigimus; reliqui autem, propter craſſiorem inde natam ſangui-

 nis

nis crasin, liberamque ejus circulationem motumque impeditum, scorbutica symptomata, ventriculi inflationes, Anorexias, Leucophlegmatias, Hydropes, Cachexiam incurrunt; ad quos affectus, laxior corporis, ex phlegmatici temperamenti mixtura eminente, habitus, multum conferre & alias observatur.

De Aquæ vitiis, & quales hæc morborum species producere apud incolas Warsavienses valeant, vix habeo quod moneam. Vistulæ enim aqua, omnibus quidem pro salutari sufficeret potu: si autem quædam, præsertim ex puteis haustæ aquæ, multis, præter calciformem terram, aluminosis ac nitrosis scateant salibus, uti ex præcedentibus patet, neque tamen adeo poterunt nocere, utpote factæ inde diureticæ, quales phlegmaticum & ad stases atque obstructiones pronum corpus, non possunt non magno adhuc beneficio afficere, dum humores in fluore felicius conservant, & superfluum serum ex diætæ erroribus collectum continuo educunt, neque sic ad illa mala scorbutica, quæ *Rob. Boyle in Historia Aëris* proponit, possunt disponere: multo minus autem ad Arthritidem & Calculos, prout *Listerus de terris & aquis Angliæ, Exercit. II. p.* 81. *Edit. Londin. Ann.* 1684. annotavit, quod multum de Vitriolico sale participent, & apud nationem suam calculos cumprimis concrescere faciant, quos ex vesica exsectos vel ex renibus expulsos, calcinatos ac pulverisatos a magnete ideo trahi persuasus est, quod ipsius merito experientiæ relinquimus: de Aquis autem Warsaviensibus in genere asserimus, has neque Arthritidi neque calculo generandis proprie favere, & paucissimos, quod in communi Warsaviensium luxurie mirandum, hic invenies, qui vel Arthritide vera, (Plicæ enim symptomata excipio,) vel calculosis affectibus laborent. Interim tamen etiam ambigo, an his nitrosis atque aluminosis aquis in acceptis non sit ferendum, quod plures Germanorum & in specie Saxonum, quando prima vice Warsaviam veniunt, communiter aliquam appeti-

tus

tus dejectionem, quam stomachi refrigerationem appellare solet vulgus, patiantur, quæ non raro in diarrhoeas & lienterias, sæpius etiam in intermittentes febres se terminare solet; nec facile vincunt hocce malum, nisi tempestive stomachalibus aromaticis medicamentis sibi medeantur; quod plerique autem neglectis his, cremati usu, obtinere satagunt, atque inde, quod pejus, in cremati picam incidunt, superius laudatam.

Transeamus jam ad *ipsius Aëris vitia*, videndo, quales affectiones illa apud cives inducere valeant, ante omnia hyemales atque æstivas cum ventis Borealibus & Australibus, alterationes examinando. De quibus notum jam ex superioribus, valde interdum illas esse, apud Warsavienses, ab uno extremo ad alterum tendentes, excessivas. Dum igitur gelu, quod hyeme viget, & per Borealem & Orientalem ventum, cui Warsavia potissimum exposita, ob altiorem ex hac parte ripam, augetur egregiè, vim adstringentem & coagulantem per se possidet, atque hinc humores & præsertim sanguinem crassiorem reddit, circuloque libero sanguinis & transspiratione insensibili impedita, humores, quia citius lubentiusque exteriores partes frigus invadit, in corpus retrogredi facit, ex hoc passim stases & spasmos oriri necesse est, quales potissimum in Pleuritide, Peripnevmonia, Catarrhis suffocativis, febribus omnibus Catarrhalibus &c. observamus. Quod si tunc vasa cerebri oppleta sint, insequiturque stasis, tunc vertigines, affectus soporosi, apoplexiæ, exinde oriuntur: si autem in abdomine contingunt similia, affectus torminosi, colici, inflammatorii &c. nascuntur. Et memini me non semel observasse, silentes hepatis, lienis, Mesenterii & genitalium partium a glandularum vitio dependentes affectus, ejusmodi vigente gelu extraordinario, revivixisse, atque in ingentes ac deleterias corruptiones, præsertim inflammatorias, fuisse mutatos. Venti enim Boreales omnibus inflammationibus, affectibus dolorificis nervinis sunt ini-

 mici,

mici, partim quod transſpirationem & evaporationem materiæ peregrinæ inſenſibilis impediant, partim etiam, quod fibras, quæ in ſpaſmo, dolore, tenſæ ſunt ac diſtentæ, magis tendant, unde dolores non poſſunt non augeri, qui eo acerbiores ſunt, quo magis tenſæ fibræ.

Cum autem e contrario æſtatis tempore nimius in hac regione calor & æſtus viget, paucis ventis, qui alias æſtatis tempore rariores ſunt, ventilatus, neque per montes, qui ad aliquot & quadraginta milliaria fere nulli ſunt, fractus, ſummopere interdum incolas angit. Tunc enim vapores pravi ex ſtagnantibus aquis per totam Urbis viciniam exſurgunt atque aërem inquinant, qui eo periculoſiores, quo plus paludoſæ illæ aquæ exſiccantur, & ita viroſa ſua effluvia copioſius exhalant. Qua occaſione Warſaviæ febres intermittentes mali moris, acutæ, malignæ, purpuratæ, Petechiales, cum Diarrhœis ac Dyſenteriis graſſantur maxime: in ſpecie autem Dyſenteria eo gravior, quo humidior ſimul tunc atmoſphæra, qualis Anno 1714. quo per duos fere menſes Julium & Auguſtum Auſtralis ventus, cum pluviis interdiu, noctibus autem ſerenis, ſpirabant, Warſaviæ, obſervabatur graviſſima, ob inſignem malignitatem ac putredinem pluribus funeſta. Quod ſi autem eodem æſtivo tempore, nullæ, aut rariores pluviæ, venti autem Orientales violentiores ac crebriores, Pleuritides tunc ac Peripnevmoniæ exſurgunt æque frequentes ac ipſo hyemali tempore, illis præſertim inſidiantes ac infeſti, qui a calore æſtuantes incauti ſubito auram a ventis frigidam, abjectis veſtimentis excipiunt. Adhuc unum, antequam ab æſtatis noxis diſcedam, de Auſtrinis ventis in genere monendum habeo; licet hic loci valde, propter objectos ab Auſtrali plaga altiores montes, fracti ſint Auſtrini venti, flantibus his tamen, æque ac per totam fere Europam, obſervamus, vivam illam elaſticitatem, in humoribus noſtri corporis, nimia humiditate debilitari, indeque ſpirituaſcentiam ſanguinis debitam, ejusque motus minui, unde ad

cor-

corruptiones communiter manifeſtus fit tranſitus: conſequenter putridi morbi, febres petechiales, ſynochi, variolæ morbilli tunc regnare conſueverunt. Bene tamen, ſub tali conſtitutione aëris, quod & Warſaviæ pluries obſervavi degunt Phthiſici, Peripnevmonici, Hectici, & omnes, qui ex pectore ac difficili reſpiratione laborant, qui omnes alias in ſereno Boreali & Orientali aëre pejus ſe habent. Cujus hæc eſt ratio, quod cœlo ſereno promptior ac citatior fit circulatio, per conſequens major ac vegetior ſanguinis ad pulmones impulſus, per quos, vitiatos antea, cum non tam libere tranſire queat, anguſtiam & anxietatem auget.

Vernali atque autumnali tempore autem, & hoc Warſaviæ, quod ubique fere locorum, obſervari ſolet, quod morbi tunc naſcantur frequentiſſimi; id quod crebras & ſubitas ventorum & aëris his temporibus contingentes mutationes potiſſimum efficere, in aprico eſt. Nihil enim magis corpori noſtro poteſt eſſe infenſum, quam, ſi poſt Auſtrum e. g. flantem, mox Boreas ſubſequatur & vice verſa. Si enim tunc aër interior mox nimium expanditur & ſanguis fluidus fit, mox ſubito ab aëre extrinſeco comprimitur & coagulatur iterum, neceſſe eſt, ut in motu humorum tam inteſtino, quam progreſſivo magnæ alterationes & anomaliæ oriantur, excretionisque negotium turbetur ac pervertatur inſigniter.

Nihil adhuc dum, inter morbos Warſavienſium verſantes, *de Endemiis* diximus, quorum mentionem & relationes tamen ab antiquis æque ac modernis Rei Medicæ ſcriptoribus, in ſcriptis ſuis hinc inde ſemper annotatas invenimus. Sic *Lucretius* & *Aretæus* ophthalmias in Achaia, & Athenis in ſpecie podagras, fuiſſe communes referunt: Leucophlegmatiam Romæ quondam familiarem extitiſſe meminit *Cælius Aurelianus*, quo morbi affecti tunc collo & pectore intumeſcebant, ſine febre, ſine dolore ullo, nec inferiores partes quicquam inde mutatæ erant. Carbunculus Narbonenſi provinciæ olim erat proprius, uti ex *Plinio* conſtat, qui & de Mentagra

tagra faciem deturpante, de Gemurſa pedum digitos infeſtante ac depaſcente, Elephantiaſi totum corpus cum inflatione manuum ac pedum inſigni corrumpente, quod Ægypto proprii & peculiares morbi fuerint, memoriæ mandavit; in ſpecie autem de ultima notatu dignum fuiſſe aſſerit, quod, cum in Reges & Tyrannos Ægypti incidiſſet, populis ominoſa & funebris, propter cædes & funera innocentum extiterit: *Quippe in balineis ſolia temperabantur humano ſanguine, ad medicinam eam;* uti loqui amat *Hiſt. Nat. L. 26. cap. 1.* In Arabia, Ormo inſula, in Gamron & Laor Perſiæ, in Guinea Africæ, hoc noſtro adhuc tempore, vexantur homines affectu ſingulari, quo ipſis vermiculi in carnoſis partibus generantur, duro & fatali utplurimum corporis ſupplicio, quo de amplum edidit Commentarium *G. H. Velſchius* ſub *Venæ Medinenſis* nomine: Hydrocelen autem *Andrum* vernacula appellatam, & Spinam Ventoſam, ſub *Perical* nomine ibi notam, regioni Malabaricæ endemios & communes morbos eſſe, ex *Kæmpferi Amœnitatibus Exotic. Obſ. 7. Faſcic. III. p. 557.* conſtat. Aſt, ut verum fatear, de ſingulari endemiorum titulo, Warſaviæ meæ inſerendo, dubitavi quidem ab initio penitus, quia nullus fere occurrebat affectus, qui tria illa requiſita, quo dicatur endemius, in ſe continebat, ut ſcil. multos in eadem urbe vel loco afficiat, ut ortum ſuum habeat a cauſa quadam communi, & quidem non aliunde illata, ſed innata, & ut malum illud perpetuum ſit, ad plures annos imo ſecula extenſum: cum tamen poſtea apud me cogitaverim, quod *Plica*, ab antiquiſſimo tempore, ſub *Polonicæ* proprio nomine, circumferatur in Medicorum Scholis, & jure meritoque pro totius Sarmatiæ endemio affectu ab omnibus venditetur, ſana ratio & Logicorum regula: quod prædicatur de toto, prædicandum etiam de ſingulis ejus partibus, ſuaſit, *Plicam Polonicam*, qua magna civium pars, ſi non explicite certo implicite infeſtatur utplurimum, inter morbos Warſavienſes, ut endemium recenſere. Nam cauſa omnium endemiorum, licet

cet etiam ab initio ſaltem fuerit adventitia, poſtmodum, ubi per plures annos in eodem loco fixa permanet, indigenis non immerito annumeratur: ad quem modum advenæ in ordinem civium recipiuntur, quando in urbe aliqua ſedem fixam ſibi elegerunt, non æque autem illi, qui certis ſaltem diebus menſibusve inibi commorantur peregrinatores.

Eodem modo, fœda illa *Pocutienſis Lues*, ab initio adventitia, tandem etian fixum ſibi locum, uti in pluribus vaſtiſſimæ Sarmatiæ provinciis & oppidis, ita & Warſaviæ elegit. Horridi autem hujus affectus ortum & progreſſum quod attinet, variæ quidem autorum ſunt ſententiæ. *Epiſtola D. Laur. Starnigelii Rectoris Academiæ Zamoſcienſis, ad Profeſſores Academiæ Patavinæ Medicos, Ann.* 1599. exarata, antiquiſſimum & primum forte de hoc affectu ſcriptum, docet, quod inter Hungariam & Pocutiam, Regni Poloniæ provinciam, *primum poſt A. C.* 1287. iſtiusmodi cirri in crinibus hominum obſervati fuerint, paulo poſt per totum Sarmatiæ Regnum ſparſo malo, de quo ad exteros etiam per contagium ſine dubio, extenſo ſcitu digna annotavit *J. Schenckius L.* 1. *Obſerv. Med. p.* 6. & *Dan. Sennertus Prax. Lib. V. P. III. Sect. II. cap. IX.* Qua ratione autem primum in Pocutiam venerit, alii ita explicant, quaſi ab ipſis Tartaris in Poloniam ſub finem ſeculi XIII. irrumpentibus tranſlatum fuerit malum. Et conſtat quidem ex Hiſtoricis Polonicis probatiſſimis, in ſpecie *J. Dlugoſſo Hiſt. Lib. Septimo*, Tartaros ab Anno 1241. usque ad annum 1287. ter ad minimum, repetitis vicibus, magnam Poloniæ partem, præſertim autem, omnem terræ Cracovienſis oram verſus *Sandec* ſitam usque ad Alpes Pannoniæ invaſiſſe ac devaſtaſſe, atque interdum per biennium & ultra in uno loco reſtitiſſe cum ſuis copiis. Ita enim ipſe loquitur *Dlugoſſus* l. a. *Provocatus Deus Polonorum fœdis ſpurcitiis & impiis execrandisque facinoribus, ſuſcitavit Tartarorum ferocem & barbaram gentem contra eos, primo quidem Anno* 1241. *altera vice Anno* 1257. *& tandem præ cæteris notabili devaſtatione Anno* 1287. *quo tempore fame &*

penuria Tartari pressi, atque Polonorum oscitantia securitate atque dissidiis invitati, instar luporum voracium, sub ipso hyemis initio, invaserunt dictas Poloniæ partes, & tantam ibi fecerunt ense, trucidationibus, rapinis, violationibus ac stupris, tandemque captivitate & raptu, inter populos stragem, ut præda ipsorum ultima vice, apud civitatem Vladimiriensem partita, viginti millia plus virginum & juvencularum nondum nuptarum continuerit. Quantis autem, per toties repetitas invasiones, intra hos 40. vel 50. annos, conspurcaverint provincias illas stupris, quivis facile comprehendit, qui ex eodem *Dlugosso* repetet, quod *Tartari in crapulam, libidinem cæterasque voluptates sint*, uti loqui amat, *projectissimi*. Licet igitur, quod obstare posset contagii origini, Tartari nunquam forte ordinarie Plica ipsa laboraverint, quia tamen ex belluino vivendi more, & tunc temporis forte, propter annonæ apud suos caritatem, ex absurdis, carne equorum, fortassis etiam morticina, aliisque præ fame devoratis, succos in corpore colligebant impurissimos, quos postea miseris, terrore, desperatione, inedia confectis incolis per libidinosam compressionem communicarunt, inde, apud ingravidatas atque imprægnatas, monstrosum ejusmodi malum fœtui impressum, primam forte traxit originem. Sine dubio enim apud miseras tales sub ipso congressu, rigidæ assurgebant comæ, vox faucibus hæsit, & totus corporis latex coagulum quasi & stagnationem præ terrore passus fuit, dum Satyris illis & monstris, nolentes volentes corpora prostituerunt. Postea autem per hæreditatem partim, partim per ipsum contagium longe lateque malum fuit dispersum. De quo, ut minus dudubitem, vel ipsa fœda Venerea lues, ab Hispanis ac Lusitanis ex Indiis Occidentalibus ad nos delata, persuadet facile. Ibi enim præsertim in Peruviano & Brasiliensi Regno, ex victitatione bestiarum venenatarum, & uti quidam volunt, nefando cum bestiis coitu, incolæ fœdissimos in corpore nacti fuerunt latices, cum quibus Lusitani atque Hispani per carnalem copulam libidinose commixti, tertium quoddam inde con-

contraxerunt malum, sub hac specie incolis illis minus notum, quod lues Neapolitana primum appellatum fuit. Quidni igitur eodem fere modo Poloni, ex fœda cum Tartaris commixtione, excludere potuerunt horrendum talem fœtum, *Plicam* videlicet. Quod quidam ex Auctoribus, qui de Plica aliquid meminerunt, non debite examinantes, aniles illas in scriptis suis vulgarunt fabulas, Tartaros nimirum corda ex occisis Polonorum corporibus extracta venenoque infecta, sub finem seculi XIII. uti superius dictum fuit, fluviis injecisse, atque ita Gorgoneam virtutem, crines in Medusæ ornatum convertendo, iisdem conciliasse, sicut *Pastorius* cumprimis in *Floro Polon. L. 2. cap.* 14. atque ex illo fortassis *Gockelius in Gallic. Med. Pract.* aliique plures, unus ex altero repetendo, asserere non erubescunt. Inquinarunt tunc quidem Tartari non fluvios, sed sanguinis Sarmatarum rivulos, dum virus ex fœdissimo equorum & morticinæ victu innatum, communicarunt Polonis, æque ac Peruviani & Brasiliani olim curiosæ ac libidinosæ Lusitanorum & Hispanorum genti, Venereum miasma.

Sciendum autem præterea etiam de Tartaris, quod per ordinarium & consuetum, citra omnem annonæ caritatem, victum, crudissimos & crassos admodum in corpore humores colligant, ex immani & quotidiano carnium equinarum usu & esu. Constat enim ex relatione illorum, qui Tartarorum provincias ex infelici captivitate aut alia occasione inviserunt, (qualem nuperrime a sacerdote quodam Transsylvano natione, religione Catholico, qui per aliquot annos vincula barbaræ hujus gentis expertus fuit, pio, modesto ac prudenti viro audivi,) quod infantes fere omnes suos Tartari statim ac nascuntur, ab uberibus maternis & humani lactis usu arceant, & equis lactantibus subjiciant, quorum lacte tamdiu nutriuntur, donec solidiori victui assuescant, ubi iterum, equina caro pro ordinario inservit nutrimento. Et hæc quidem omnia ex hac ratione, quia per lac equinum infantes

longe robuſtiores fieri autumant, ac ſi humano & materno lacte foverentur. Ex quo fundamento equinas carnes etiam in victu omnino præferunt bubulis, per experientiam edocti, longe has ad robur conciliandum corpori, præſtare aliis omnibus. Quapropter & captivis miſeris non alias facile carnes pro ordinario victu concedunt, quam equinas, & quidem, quod miſeriam ipſorum maximopere auget, ſemi-crudas: non enim niſi illis, qui ægrotant vere, bene aſſatas concedunt, in quo caſu & bovinas & agninas eodem modo præparatas miſeris comedere licet. Si quis autem ſanus his ultimis veſci comperitur, id quod barbari ſtatim ex remiſſioribus ad labores viribus cognoſcunt, plagis ordinarie propterea crudeliter excipitur. Ex his de nativa & vera Tartarorum conſtitutione & humorum craſi judica, & Tartarum ab ipſa usque infantia totum quantum equinis humoribus dicam an moribus imbutum eſſe comperies: taliqque modo, dum cum aliarum nationum fœminis carnali ſe jungit copula, non minus inquinare has, quam Braſilienſes quondam Hiſpanos, poterit. Accedit in ſupplementum, quod equi Tartarorum æque ac Hungari teſte *Sennerto* l. c. & aliis, Plica etiam laborent. Quos ſi apud Tartaros in ſpecie, hoc malo jam a centenis aliquot annis infectos fuiſſe ſupponamus, uti rem conceſſam, clariorem & maxime evidentem hinc deducimus Plicæ in Sarmatia originem.

Nec quis ſeduci ſe patiatur in origine Plicæ explicando temere illo notiſſimo, quod Germani huic morbo impoſuerunt nomine, dum quaſi a Viſtula fluvio, Weichßel-Zopff, vel ut alii rectius *Wichtel-Zopf*, appellare conſueverint. Hoc enim vel per ignorantiam veræ hujus mali originis, vel per male intellectam vocem *Wicht*, quod apud Hungaros, fortaſſis etiam in Slavonica lingua, luem quamcunque, præſertim quæ cum Pica quadam conjuncta eſſe ſolet, ſignificat, dum Wicht in Weik & Weixel torſerunt, factum fuit. Polonis enim hæc de Viſtula ducta etymologia eſt incognita,

ut-

utpote qui morbum hunc vernacula ſua communiter *Koltun*, vel etiam *Gozdz*, appellare ſolent; quod utrumque vocabulum paxillum vel clavum ſignificat, eo fortaſſis, quod crines convoluti capite propendeant inſtar paxilli. Et hoc modo ſub contagii facie & titulo origo turpiſſimi hujus mali optime concipi ab unoquoque poteſt, ut a cauſa remota. Quod ſi enim, uti alii exiſtimant, aquæ minerales ſalſæ, ex Pannoniæ Alpibus profluentes, & proximos fluvios inficientes in cauſa eſſent, unusquisque ex advenis in Polonia per aliquot annos commoratus, Plica ſimiliter inficeretur ac alii indigenæ, cum tamen per experientiam conſtet, nullum unquam ex exteris hoc malum pati, niſi cum Plicata fœmina, vel fœmina cum Plicato mare, rem habeant, aut per intimiorem ac propiorem contactum & uſum ſtragulorum aut veſtimentorum ſudore Plicati conſpurcatorum, inquinetur. Sciendum etiam, quod fluviorum in Sarmatia pauciſſimi ex jugis Carpathicis proſiliant, hique in mare nigrum poſtea illabentes, vix extrema Poloniæ alluant. Ut taceam, fluviorum inquinamenta ſuppoſita, mox per affluentes alias ex mediterraneis locis aquas corrigi atque emendari continuo. Dum enim rivos illos a meridie Septentrionem verſus ex montibus per Pocutiam fluentes & ſalis mixtura imbutos, poſthæc aliis aquis mixtos, ſalſam ſuam cruditatem communicare ſupponunt, ſequitur inde, ut quo remotiora a Pocutia & Alpibus Pannonicis fuerint loca, eo certius ſecundum proportionem minus jam infectarum aquarum, Plicæ frequentiam decreſcere, quod tamen falſum, dum malum hoc per totam Roxolaniam, (ſub qua & Ruſſia & Volhynia comprehenditur,) atque ulterius per ipſam vaſtiſſimam Lithuaniam, ubi maximus Plicæ inter Hebræos æque ac Chriſtianos proventus eſt, graſſetur. Eodem fere modo & *Bonſigli* Itali opinio recentiſſima de origine Plicæ refutanda: dum enim ipſe aquam per terræ pinguedinem (vel oleoſitatem mineralem ut vocat) inquinatam pro cauſa univerſali Plicæ allegat, non recordatur in Italia ſua,

præcipue in agro Neapolitano prope Puteolos & Vesuvium, longe copiosiores & frequentiores aquas dari pinguedine vel sulphure impraegnatas, Plicam tamen ibi cerni fere nullam. Ridendi tandem penitus mihi videntur ut leves & imperiti, qui sorditiem & ignaviam solam in pectendis crinibus huic monstrosæ complicationi primam dare originem existimant: ignari fortassis, quod Polonorum nobilissima gens, patrio more, lunata fronte incedat, capitisque amet levitatem. Vidi non semel in munditie exactissimos, ab hoc malo tamen liberos esse haud potuisse: & in specie recordor Generalis cujusdam officialis bellici, natione quidem Poloni, ast qui diu etiam in Saxonia commoratus fuit, tandem Posnaniæ per paucos aliquot annos degentis, qui, non obstante omni corporis cura, cui maxime deditus erat, propter sexus sequioris amorem, tantam contraxit in capite Plicam, ut vix peregrino capillitio contegere satis illam potis fuerit. Quo cum convenit, quod *J. F. Bachstrohm in Dissert. sua Inaugurali de Plica, Hafniæ*, 1723. *publicatâ* adducit exemplum: *Mulieres plures nobiles*, scribens, *comptissimæ, tædio hujus mali inductæ, quicquid ex rescindendo noxæ provenire posset, spernentes, ad cutim usque abrasis capillis, quotidie postmodum bis aut ter de capillis pectendis solicitæ fuerunt, quo complicationi novæ occurrerent, sed post tempus aliquod renovatis doloribus, eisdem per unam noctem ex improviso, nemine, neque ipsis attendentibus, sub lenissimo formicarum repentium sensu, adeo contorti atque complicati fuerunt crines, ut omnem pectendi extricandique conatum penitus eluderent.*

Et hæc quidem de origine: *historiam* autem *Plicæ* ipsam quod attinet, habet se hæc fere, uti ex propria & aliorum experientia nobis constat, sequentem in modum: corripiuntur hoc malo omnis ætatis homines, nec pueri aut puellæ immunes, nec sexus alteruter aliqua gaudet prærogativa. Furfures aliquando primo, aut pediculi etiam in capite generantur, & tum unus aut alter cirrus cum vicinis sibi crinibus complicatur & densus in conspectum prodit, his a syncipite, illis ab occi-

occipite propendens, aliis ad inſtar cucuphæ totum caput involvens, aliis ad inſtar panni craſſioris & lati, ad librarum aliquot pondus tergum tegens, pondere ac horrido conſpectu moleſtus: viſi etiam fuere ejusmodi cirri aliquot ulnas longi, erecto ſtante homine pavimentum attingentes. Sub ipſa mali invaſione, primo dolores obtuſiores, aut ſaltem artuum torpor, digitorum etiam, manuum, pedum &c. oritur: ubi hic ſpinam dorſi, maxime ſcapulas, cervicem & occiput occupat, moleſtior ſtatus cum doloris augmento. In omnibus fere inter ſenſum friguſculi aut venti ex vertice prodeuntis, hic pullus excluditur. Inter quas affectiones vidi plures graviſſime ſimul & quaſi continuo febricitantes cum exacerbatione ſub veſperam. Utplurimum autem hi dolores ad ſemeſtre ſpatium, extenduntur, usque dum germen horridum illud extrudunt. Interim etiam ungues pedum & manuum craſſitie extraordinaria, incurvatione cum flavo & livido colore, itemque ſcabritie afficiuntur: in nonnullis ulcera ac tumores variis in locis poſt hos dolores ſuccedunt, difficillime ſanabiles: in aliis oculorum acies infringitur, pellicula, nube, cataracta, gutta ſerena exorta: aut artuum contorſiones, ſpaſmi tendinum, contracturæ ſequuntur: interdum ſcrophulæ oriuntur & ſtrumæ, quando viſcidi humores in tubulis glandularum conſtrictis ſtagnant. Vidi elegantiſſimam alias virginem nobilem in majori Polonia, quæ ex reſectione Plicæ ſtrumoſum tumorem paſſa fuit in crure ſiniſtro, tanta cum difformitate, ut hoc in ingentiſſimum tumorem extenſo, elephantis potius quam hominis tibiam referret: interdum ad oſſium ſubſtantiam penetrat fœdum virus, unde tubercula dura & exoſtoſes in illis oriuntur, & fragilia redduntur: nonnunquam dorſi vertebras inficiendo, gibboſitatem inducit: ordinarie autem corpora illa gravius affligit, quæ impuris alias ex ſcorbuto vel cacochymia ſcatent humoribus. In quibus autem ordinariam ſedem ſibi morbus hic eligit criſi quaſi perfecta, his unica ſæpius nocte capilli

com-

complicantur, cum dolorum ceſſatione plenaria. Notandum etiam, quod ſæpius ante eruptionem & etiam in ſtatu morbi, Picam patiantur Plicati, & certo potus aut alimenti genere copioſius ingeſto, levamen ſentire perſuaſi ſint. Communiter autem hæc Pica pro objecto, amabile illud crematum, maxime expetitum Polonis plebejis potum, habere obſervatur. Fœminæ Plicam patientes, utplurimum, præter menſium irregularitatem, etiam particulariter dolore lancinante ſub ſterno, afficiuntur, quo diſtingui poſſunt reliqui, quos cum Hyſterica paſſione communes habent dolores. Poſt abſciſſam Plicam, omnia ante recenſita pathemata recrudeſcunt & duplicantur fere: communiter autem in oculis inde damna patiuntur graviſſima, & viſu privari penitus ſolent, niſi valido naturæ niſu iterum iterumque expellatur Plica; quo ipſo tamen nullo modo dolores auferuntur penitus: multos etiam hinc vidi in Phthiſim perfectam, Hecticam & Tabem univerſalem præcipitatos. Et quæcunque ab autoribus quibusdam allegantur in contrarium de impune abſciſſa Plica, & hoc ipſo curata & profligata, nullius ſunt valoris aut veritatis; neque enim reſpexerunt ad aliquod ab reſciſſa Plica retro tempus: occultatur ſcilicet interdam malum ad plures annos, nullo modo tamen penitus victum. Et miror certe inter Medicos etiam fuiſſe, qui abſciſſa Plica, curationem perfectam mali, ſuppeditatis poſtea Mercurialibus remediis ac lignorum decoctis, præſtitiſſe gloriantur. Hoc non niſi his fortaſſe obtinget,qui circumforaneorum inſtar,per breve tempus, annum unum aut alterum etiam, in loco aliquo hærent, deinde, quam fieri poteſt citò curatis putatitiis valedicunt,& quam longe poſſunt aufugiunt, ne querelas ex recidiva cum maledictis deceptorum exaudiant. Actus enim ſecretorius in Plica per totam vitam continuatur, quapropter organum ipſum ſecretionis nullo modo eſt deſtruendum, ſiquidem inquinamentum hoc eſt inſtar fermenti, cujus minima particula reſtitans, totam humorum maſſam in novam exæſtuationem ciere potis eſt.

De

De Causis Plicæ dum tractandum, difficillimum esse fateor, proximam hujus mali ita proponere, ut & ab omnibus intelligi & cum aliis non confundi possit. Superius jam monui, communissimum esse, universalem causam cum occasionalibus & procatarcticis confundere: qua ratione videbis communiter Autores in explicanda Plicæ causa ad aquas impuras, duriores, salsas, bituminosas & pingues ex putredine, provocare: alios cremati & acriorum, viscidorumque alimentorum devorationem & abusum accusare: multos denique ut proximam, viscositatem humorum & congestionem eorum ad caput, proponere, non cogitantes forte, quod & in aliis regionibus omnia illa de aquarum corruptione, alimentorum viscidorum & acriorum usu, humorum inde nata cacochymia & congestione speciali, observentur quotidie, in quibus tamen nulla de Plica querela. Magnum quidem fateor primo intuitu applausum merentur, quæ *Dan. Sennertus Prax. Lib. V. Part. 3. Sect. 2. Cap. 9.* proponit, dum existimat, in iis locis, ubi Plica est endemia, vitium genio loci & aquis inesse, quod copiosum pilis nutrimentum suppeditet, reliquis vero corporis partibus inutile imo noxium. Verum enim vero, concedo quidem in aquis & alimentis latere aliquid, quod malum fovet, dum ex duris, calciformibus & aluminosis particulis aquarum, humores corporis nostri valde vitientur, atque ad stagnationes, coagula & viscositates disponantur, de reliquo autem hæc omnia nec remotam universalem, nec proximam causam mali attingunt ullo modo, quia hæc & aliis populis Plica non infectis, sunt communia. Proximam igitur causam quod attinet, sicuti nec de lue Venerea, nec de Scorbuto, communissimis malis, hæc unquam demonstrata fuit accurate satis, ita nec de Plica perfecta ejus dari poterit probatio. Unde non male etiam doctiss. *Rolfinccius*, dum de Plica mentem suam explicare debet, *in singul. de hoc morbo dissert.* scribit: *malignæ, venenatæ qualitatis cujusdam particeps Plicæ est materia, sed ἄῤῥητος eadem est, & vix explicabilis ejus species.*

 Omni-

Omnium optime autem aliquid de hac, per recensionem *formalitatis mali*, conjectari poterit, quam cum Clariss. D. *Stabel in peculiari de Plica Diss. Halæ*, 1724. *publicata* sequentem in modum delineabimus: quando inquinamentum hoc cuti, quæ cranium investit, communicatur, & ad cavos crinium bulbos per minima vascula, quæ cutem transeunt, pervenit, levis quædam constrictio in hac membrana, maxime in corpore illo, quod a Malpighio reticulare vocatur, atque ex nervulorum extremitatibus est conflatum, oritur, quam deinde immediate major vel minor humorum serosorum ac lymphaticorum affluxus ad has partes sequitur; qui stagnantes ibidem humores prius quidem per poros hujus cutis transeunt, & tum externe, prouti magis vel minus ab ambiente aëre externo coagulantur, seu glutinosos sudores in superficie capillitii conspicuos, seu furfures constituunt. Postea vero, quando successive ab affluentibus copiosis istis humoribus pori non tantum cutis illius sed bulbi etiam crinium nimis ampliantur, & latera illorum nimis distenduntur, pili non solum in majorem excrescunt longitudinem, sed ruptis plurimorum illorum bulbis, largior quoque liquorum istorum fit affluxus, unde crines tum in tricas, cirros & funiculos inexplicabiles, variæ figuræ ac magnitudinis conglutinantur, complicantur & concrescunt. Speciale autem hoc, superius allegatum inquinamentum ita comparatum est, ut reliquis corporis partibus omnibus sit infensum, & per nulla alia organa secretoria, neque per alvum, neque per renes, neque per transpirationem eliminari possit, sed solus mechanismus cutis, quæ cranium investit, & pilorum, specialissimus est, qui commode & unice hoc miasma & secernit & excernit. Quamvis igitur natura & indoles hujus inquinamenti ac fermenti plicosi determinari non possit, ex effectibus tamen quos in corpore humano communiter præstare solet, concludere licet, quod Salino-Sulphurei sit generis, & uno verbo, Trichodes-heterogeneum appellari queat

com-

commode. Liceat igitur tandem *Plicam* definire, *quod sit pilorum, capitis præsertim, confusa complicatio aut intricatio, ex contagio partim, partim ex hæreditate nata, & per specificum quoddam inquinamentum producta, cujus natura in Salino-Sulphureo acri fermentifico & Trichode Miasmate videtur consistere, quod natura, ut noxiam materiam, non ad alia corporis emunctoria, sed per capillorum loculamenta sola, ordinario modo expellit.* Soli igitur crines sunt organon, ad secernendum atque excernendum turpissimum hoc miasma, adæquatum, reliquis autem omnibus corporis humani organis inquinamentum hoc Trichodes est infensissimum, & lædit protinus ac eadem saltem attingit. Quod præcipue propter medendi methodum hujus mali est notandum. Et in hujus historia omnino prolixiores paulo fuimus, non saltem propter minus hactenus claram Plicæ descriptionem, sed etiam potissimum ex hac ratione, quod Plica non minus fere ac scorbutus in maritimis locis, apud Polonos Proteum agat, formas omnes assumere natum, & sub aliis morbis eorumque symptomatibus incautis Medicis imponat. Unde certe non sine fundamento scribit *Laur. Starnigelius Acad. Zamosciensis olim Professor in Literis ad Patavinos* superius allegatis: *Malum hoc cum exhalatione fuliginosa, ex qua nascuntur crines communicat, videturque cum Tinea affinitatem habere: atque cruciatu ossium cum Gallica lue: cum Phthiriasi redundatione Vermium: cum Arthritide, artuum dolore: cum spasmo, contractione miserabili membrorum.* Sicuti igitur prudens Medicus ubique in morbis populorum maritimorum ac septentrionalium præcipue de scorbuto latente non sine utilitate suspicari solet, sic in Polonia ferme non semper suspicio de Plica utiliter cum methodo medendi combinatur.

Mirari autem quis posset, quod de *Scorbuto* incidenter jam nominato, ut endemio æque ac Plica malo, nihil a nobis dictum adhuc fuerit. Præsertim, cum jam ab antiquissimo tempore Poloni inter Septentrionales populos numerati fuerint: *Olaus Magnus* autem *Gothorum Archiepiscopus*, antiquissi-

mus de Arctois regionibus scriptor, Scorbutum ut Septentrionis flagellum allegare non dubitet, &, quod mirum, cum multis in locis eum figmentorum alioqui minime puduerit, hunc affectum tamen *Lib.* 16. *Histor. Septentr. cap. de Varietate Ægrotant. Morbor. & Medicin.* adeo graphice describat, ut naturam ejus optime cognitam habuisse videatur. Verba autem ejus propria hæc sunt: *Apud Septentrionales ex cibis, piscibus, carne, sale & suffitu maceratis, esculentis frigidis ac crudis, pane non probe pisto, morbus ille horrendus a vulgo dictus Scherbock, incrudescit, quo fauces & gingivæ putrescunt, ventriculus duris cruciatibus torquetur, dentes stupent & vacillant, membra carnosa tumore inflantur, & caro sub cute livida ac ut cera mollis tabescit, ac digitorum impressioni velut œdema cedit.* Et quamvis tota *Olai Magni Historia* illas septentrionis gentes concernere videatur, quæ Scandinaviam veterem, maximam illam Europæ Peninsulam inhabitaverunt, Poloni tamen uti & Prussi itemque Livoni a *Luca de Linda* & aliis, ad Septentrionales populos etiam relati fuerunt, atque ex hac ratione ab improvidis facile etiam horrendum illum affectum, Scelotyrben, ut endemium pati præsumi possent. Ast, si fatendum hic, quod res est, ego Polonos ab hac, ut endemia affectione penitus eximendos esse censeo. Neque enim, quod ante omnia monendum, Sarmatæ ex famosa illa, uti a *Pomponio Mela* & aliis appellatur, vagina gentium Scandinavia ortum ducunt, utpote quos potiori fortassis jure, a Russis ac Scythis, & illis quidem, quos apud *Strabonem* ita appellatos invenimus, proxime autem Slavis originem traxisse credendum sit: * deinde autem omnibus, quibus hanc nationem frequentare atque intimius noscere contigit, constare potest, Scorbutum, communem & endemium morbum in vastis Sarmatiæ provinciis haud esse, multo minus meditullium ejus Warsaviam nostram inficere. Et si unquam inter Warsavienses visitur hic affectus, non certe ex communi, sed sua cuique & privata victus aut contagii etiam ratione contrahitur,

quo

* Vid. *M. Cromerus de Orig. & Reb. Gest. Polon. Lib. I. cap. XI.*

quo nomine quidem in numero τῶν σποϱάδων, minime autem endemiorum recenſeri poteſt. Neque aëris & alimentorum noxa, quæ ab *Olao Magno* l. a. uti cauſa procatarctica vel occaſionalis allegatur, apud Warſavienſes locum invenit, crudorum alimentorum puta, ſale & fumo induratarum carnium quotidianus uſus, neque aër ex effluviis marinis ſale muriatico auſtero acri gravidus & humiditate ſqualidus, Polonis in genere familiaris eſt, ſed Germanici & Suecici Oceani Balthicique ſinus accolis & finitimis his ſaltem populis. Maneat igitur Islandiæ, Norvegiæ, Daniæ, Sueciæ, Hollandiæ, Selandiæ, Flandriæ, Brabantiæ, Weſtphaliæ, Pomeraniæ, Pruſſiæ &c. endemium malum Scorbutus, Poloniæ ſufficiat Plicam pati, quæ cum Scorbuto quidem, uti jam monuimus, ratione ſymptomatum multum, in natura autem penitus nihil habet commune. Vidi quidem, quod non negandum, Warſaviæ etiam, plures, qui pruriginoſa Purpura cum ventris lancinationibus ad lumbos & dorſum propagatis, Dyspnœa cum gravitate pectoris, Arthritide vaga cum paralytica membrorum reſolutione, maculis in corpore lividis, Stomacace ipſa cum gingivarum cruentatione & corruptione laborarunt, aſt ſporadice ſaltem, nec tanta, uti apud maris accolas, vehementia: & ſi quæ integræ etiam familiæ miasmate hoc infectæ videantur, ſicuti ego Illuſtrem quandam in Polonia familiam Stomacace & Purpura ſcorbutica laborantem ex generatione in generationem novi, ex contagio tamen, quatenus fortaſſis anteceſſores cum populis maritimis Suecis, Livonis, Danis &c. nuptias olim contraxerunt, eoque ipſo ſcorbuti miaſma & virulentiam in totam familiam induxerunt, hoc accidiſſe eſt veriſimile, nullo modo autem hinc, ut endemium malum Scorbutus de Polonia prædicandus. Quapropter etiam nullam in ſequenti *de Ingreſſu ad Infirmos Warſavienſes Capite*, hujus morbi rationem me habuiſſe comperies.

Licet jam in antecedentibus, occaſione conſtitutionis aëris ventorum & tempeſtatum, de epidemicis affectibus aliquid propoſuerim, conſultum tamen erit, hic etiam, immediate poſt Endemios, aliquid *de Epidemicis Warſavienſium morbis* in ſpecie monere. Solent enim & Epidemici morbi a ſituatione aliisque circumſtantiis regionum & loci ſingulare quid nanciſci, quo vel mitiores vel graviores fiant incolis. Ita de Japonia ſcribit *Wilh. ten Rhyne diſſ. de Arthrit. in Not. p.* 92. quod Peſtem quidem ignorent Japones, Variolas autem valde timeant, cum ipſis ſint maxime contagioſæ, atque ſæva & multiplici hominum ſtrage illorum terras depopulentur, ut major etiam mortalium pars his in Japonia aliquando ſuccumbat, quam Peſte alibi, atque idcirco præ labis iſtius metu, parentes liberos, mariti uxores, & quæcunque ipſis dulcia ſunt vel ſanguinis vel thori pignora relinquunt. Unde Japones liberis dotati, ubi interrogantur, quot ſoboles alant? regerunt, totidem quot a Variolis jam laborarunt: reliquorum enim vitam in ancipiti locant, adeoque inter permanentem prolem non numerant. De urbium autem Epidemicis dum agendum, ſcopum noſtrum propius attingunt, quæ de Carpetanis annotata invenimus, quod ſcilicet Tertianæ & Quartanæ febres frequentius ac inclementius ipſos afficiant, (cum tamen alias univerſa regio una cum Metropoli, omnium conſenſu, aëris ſalubritate & præſertim aquarum bonitate emineat præ cæteris) adeo, ut Hiſpanorum Reges quondam, hanc cum Toleti urbe antiquiſſima Regia, non ſemel mutare permoti fuerint. *Confer. Fort. Fidelis de Relation. Medicorum.* Alii autem ex epidemicis, quod ante omnia notandum, manifeſtam vitæ perniciem ſecum gerunt, ut inſtar immanis feræ, uti loquitur *Galenus de Theriac. ad Piſon. c.*16. integras domos, urbes, provincias depopulentur: alii periculo manifeſtiori ſunt exortes, late tamen vagantur, e. g. Catarrhi, Tuſſes, quæ Anno 1580. teſte *Foreſto* univerſam pene Europam pervagati ſunt, unde tamen vix milleſimus periit. Prouti autem

cauſæ

causæ communes epidemicorum ab omnibus fere autoribus in rebus non naturalibus dictis quæruntur & inveniuntur, frequentissime quidem in ipso aëre, aliquando etiam in alimentis, nonnunquam in animi affectibus, Warsavia tamen præ multis aliis Europæ civitatibus hoc habet singulare, quod epidemicis raro infestetur, &, si Pestem excipias, nunquam forte observata fuerit tam maligna Epidemia per Apoplexias, Petechiales, Variolas, Pleuritides, Dysenterias &c. uti in aliis civitatibus: ut hinc etiam possit cœli Warsaviensis sæpius laudata clementia & salubritas cognosci. Quis enim unquam audivit, quod Warsaviam infestaverint ejusmodi continuæ malignæ febres, quæ duas tertias incolarum e medio viventium sustulerint, prout Leidæ apud Batavos annis superioris seculi 69. & 70. notante *Sylvio*, accidit; aut quis unquam hic animadvertit Pleuritidem tam crudeliter grassantem, uti e. g. Venetiis Anno 1684. ex antecedente nivium & frigoris excessu, qua insignis per omnes Venetorum familias strages facta fuit, notante *Portio de Milit. Sanit. in Castr. tuenda:* aut Petechias & Apoplexiam, quæ frequentissime infestare audimus Florentiam, cum quavis Italiæ urbe alias de salubritate certantem: cum Parisiis quotannis Variolarum contagium magnam mortalitatem inferre; cum Londini ex Consumptione ac Phrenitide singulis annis ingentem incolarum numerum succumbere per relationes publicas accipimus, de Warsavia parcissime observatum fuit, epidemica mala mortuorum catalogum extraordinarie auxisse. Dysenteriam per totos fere viginti annos, non memini nisi unico Anno 1714. latius hic vagatam fuisse, faventibus tunc contagio, aëre cumprimis humidiori ac vento Austrino, qui eodem anno per tres menses fere continuos inusitato alias exemplo spirabat. Alimenta hic rarissime in censum causarum epidemicarum veniunt, & excessus quem aliqui in his, speciatim ardentium aquarum, usu faciunt, ad chronicos potius quam acutos disponit: animi autem pathemata pro temperamenti constitutione, minime

mè omnium contribuunt: nec timeas apud Warſavienſes multos ex curis & mœrore interire, ſicuti quondam Clariſſimus apud Lipſienſes Medicus *D. Auerbach* annotavit, per 48. annos, quos Praxin Medicam exercendo ibi conſumpſit, maximam civium ſui temporis partem ex ſolicitudine & curis fuiſſe extinctos, referente *Melch. Adami in Vita Spalatini, p.* 100. de Warſavienſibus enim meliori jure dicere cum *Seneca* poſſumus, plerosque eorum morbos, voluptatum atque luxuriæ eſſe ſupplicia. De morbis epidemicis igitur vix aliquid notatu dignum & ſingulare in medium afferre poſſumus: omnes enim illi non adeo hic frequentes ſunt, & dum apparent, eodem modo atque in aliis locis ſe gerunt, febres Intermittentes, puta, Continuæ, Acutæ, Malignæ, Variolæ, Morbilli, Choleræ, Dyſenteriæ, Colici affectus, Rhevmatiſmi atque Catarrhi, Pleuritides & Peripnevmoniæ, Anginæ & Eryſipelata: de quibus ultimis ſatis mirari non poſſum *D. Connor in Deſcriptione Poloniæ Epiſtolarum forma* conſcripta, *Epiſtola penultima*, ſcribere, quamvis alieno calamo, quod Warſaviæ Eryſipelas ſit communiſſimum, & una cum Plica pro endemio malo fere habeatur. Sed ignoſcendum hoc cum aliis, quibus dictæ epiſtolæ itinerariæ ſcatent, erroribus, improvido autori, qui Poloniam, paucos aliquos menſes vix per tranſennam inſpiciens, de Regno toto & ejus Metropoli Commentarios edere non veritus fuit. Eryſipelas certe vix unquam frequentius obſervavi hic Warſaviæ, quam aliis in locis, præſertim inter Polonos, & fortaſſis bonus ille vir, Plicæ ſymptomata, quæ interdum etiam per phlegmones ſe manifeſtant, pro Roſa habuit. De Pleuritide notavi, utplurimum hanc per expectorationem, ſicuti aliis in locis, non judicari perfecte, ſed, dum maximum auxilium hic, prout in aliis plerique inflammationibus, in venæ ſectione poſitum ſit, hac tempeſtive inſtituta, & quod bene notandum, ter & amplius repetita, facile reſolutionem ſtagnationis ſanguinis & ſeri ſequi, ſine ulteriori expectoratione, diarrhœa aliquando etiam ſuperve-

perveniente, vel sudoribus effusis. Variolæ, periodis consuetis longe solent esse lentiores ac segniores, neque quinario facile absolvuntur dierum numero ter repetito, sed septenario potius, ita ut tres vel quatuor septimanæ, transeant communiter, antequam totaliter earum virus defervescat, ac de purgatione cogitare possit Medicus: febres Catarrhales utplurimum cum magnis sanguinis congestionibus ad pectus combinantur, quapropter & in his, V. S. sæpe sæpius locum invenit, secus atque aliis in locis.

Ultimo loco igitur *Pestem*, ut Epidemicorum principem, morbum vehementissimum, acutissimum, maxime malignum & contagiosum, præcipitanter ex uno populo plurimos invadentem, plerosque autem interficientem, in medium producere liceat, & hoc eo magis, quia eo ipso anno, quo Warsaviam primum vidi, 1710. Pestis adhuc dum affligebat, per repetitum ab Anno 1708. contagium, incolas. Solet enim & Pestis Warsaviam illa occasione devastare, quando, sicuti & alibi in Europa accidit, hæc per incuriam, vel singulare fatum & vindictam Divinam, ex Orientali Turciæ plaga, accersitur. Inveniuntur quidem inter illos, qui de causis pestiferæ luis commentarios composuerunt, nonnulli, qui non examinato debite hoc contagio, varias vel auras venenatas, vel tempestates, vel diluvia, vel bellorum calamitates in medium adducunt, quibus Pestem provocatam fuisse autumant. Ita contagium illud & luem, quæ A. C. 691. in Italia grassata fuit tam sæve, ut vix tertia hominum pars inde in vivis relicta fuerit, diluvio cuidam adscribunt, quale anno præcedente, ipsis Calend. Novembris Ligurum ac Venetorum provincias tam immaniter inundaverat, ut vix unquam a Noæ temporibus tale visum fuisse credant & referant Historici: non minus etiam curiosum an fabulosum dicam, est quod *Arnald. de Villanova Breviarii Lib. 4. cap. 32.* commemorat, in agro Neapolitano montem fuisse disruptum feracem serpentum & plenum monstrorum, unde halitus tam pestiferi exhalarunt, ut incolas

iſtius loci & regionis circumjacentis catervatim trucidaverint: & Anno 1502. in Brabantia, poſt adeo ferocem hyemem, ut & animalia bruta paſſim necaverit, æſtatem autem adeo ardoris ſævi, ut arbores ſolis radiis accenſæ conflagraverint, Peſtem ſubſecutam referunt adeo virulentam, ut in una civitate Bruxellenſi, quingentos ſubinde abſtulerit unica die, vid. *Follinus in Amulet. Anton. p.* 91. Ita etiam *de Peſte Warſavienſi* ultima multi exiſtimarunt, ex belli calamitatibus, quas clades illa Saxonici exercitus ad *Pintſchoviam*, & aliæ ſequentes, poſt ſe traxerunt, hanc ortam, & paulatim, poſt aliquot annorum decurſum Warſaviam delatam fuiſſe. Et verum quidem eſt, ac plus quam omnibus notum, annonæ caritatem, ſqualores caſtrorum, & cadaverum poſt prælia, præſertim æſtivo tempore inſtituta, computreſcentium in aprico exhalationes, peſſimos & contagioſos poſt ſe trahere morbos, luem Hungaricam, Dyſenterias aliosque, qui ſub Caſtrenſium nomine noti ſunt omnibus. Quod autem vera Peſtis ex his cauſis & occaſione unquam orta fuerit in Europæ Chriſtianæ provinciis, nemo adhuc ſatis probavit. E contrario, cœlo, aëre, & aliis neceſſariis vel maxime faventibus, Peſtem tamen graſſatam fuiſſe, memoriæ proditum a pluribus. Ipſeque *Thucydides*, antiquiſſimus Autor de Peſte Græciæ vel Athenienſi, quæ major fuit, quam ut exprimi, & acerbior quam ut humana natura tolerari poſſet, cujusque ſimilem nunquam poſt Hippocratis tempora graſſatam fuiſſe, credidit *Avenzoar*, ſcribit, annum illum fuiſſe ab inſolitis tempeſtatibus, aliisque morbis immunem. Ita etiam referente *Corn. Tacito Lib.* 15. *Annal.* in Roma omne mortalium genus vi Peſtilentiæ expopulatum, nulla cœli intemperie, quantum occurreret oculis, obſervata. Et *Fernelius* in Peſte, quæ Anno 1633. & ſequ. Mediolanum, Veronam, Venetias, Patavium, aliasque in vicinia urbes graviter affligebat, nullum aëris vitium, quantum ſenſibus deprehendere licitum erat, extitiſſe refert *de abdit. Rer. cauſ. cap.* 13.

Firma

Firma igitur, jam a pluribus integris ſcriptis * probata manet ſententia, quod vera Peſtis non niſi ex Oriente ad nos deferatur. Et hac ratione & via etiam factum, ut peſtifera lues, per Turcicas merces Anno 1707. primo Leopolim deinde Cracoviam inficiens, ad finem Septembris totum fere Poloniæ regnum irrepſerit, & ſpeciatim, menſe Majo *Anni* 1708. Warſaviam etiam infeſtaverit, a quo tempore ad ultimum Octobris usque ejusdem anni, atque ita per breve ſemeſtre ſpatium, tanta ſævitia afflixit hanc Metropolim, ut plus quam viginti millia hominum ex eadem perierint. Communiter autem tertia, quinta & ſeptima die occiſi fuerunt contagio affecti; multi intra 24. horas etiam, quorum numerus una cum illis, qui ante tertiam occubuerunt, ad trecentos aſcendit. Et curioſum eſt, eodem anno, prima quidem menſis Julii, orto in ſuburbio, quod a Cracovia nomen habet magno & ingenti incendio, Peſtem, jam fere tunc ſilentem, adeo paulo poſt, furere cœpiſſe, ut maxima pars civium tunc brevi iterum ſublata fuerit; quod plebs imperita ignis virulentiæ, prudentiores autem terrori merito adſcripſerunt, qui fractos jam ex calamitate publica antecedente, animos denuo proſtravit, & contagio reſiſtere incapaciores reddidit, unde novas virus & contagium acquiſivit facile vires. Et hæc quidem ex aliorum, fide tamen dignorum, relatione refero. Vidi autem poſtea ipſe, dum Anno 1710. Warſaviam tranſiens, cum Aula Regia Mariæburgum & Gedanum diſcedere debui, inter noſtros etiam ex contagio idem malum, quod ultra viginti perſonas bubonibus, carbunculis, petechiis affectos e medio ſuſtulit. Primum enim in oppido illo, quod ante Gedanum Septentrionem verſus jacet, & Langenfurt appellatur, accidit, ut fœmina quædam aurigæ uxor, puerperio proxima, neceſſariis pro commodiori hujus celebratione deſtituta, Octobri menſe, dum

 frigu-

* *Vid. Kanold de Peſte.*

frigusculum jam observabatur autumnale, culcitras ex conclavi domus, ubi hospitium habebant, abstulerit, quibus ante annum Peste affecti quidam immortui fuerant; iisdem se tegens statim infirmari cœpit, altera die bubones super inguina animadvertens, paulo post fœtum quidem feliciter edidit, qui tamen una cum matre, & hæc quidem ingenti oborta uteri hæmorrhagia, lochiorum loco, succubuit, brevi post maritus eodem contagio prehensus, carbunculis simul & bubonibus affectus, periit, tracto deinde malo ad plures, ita ut separare infectos a sanis necessum nobis fuerit. Et hæc infectio ad Februarium usque durabat, sine insigniori tamen strage, quia Aulici per plures villas & pagos in Gedanensi & Olivensi agro erant dispersi, usque dum, sub Martii mensis initium, cessaret penitus. Ad quod & loci mutatio, dum in majorem Poloniam discedere jussi fuimus, maximum contribuit.

Ultimum tandem hujus Capitis locum occupent *Morbi* sic dicti *Dæmoniaci* vel per incantationem illati, quorum mentionem apud Warsavienses, proh dolor! nimis frequentem observabit, qui Clinicæ praxi vacare hic solet. Centies enim audivi Plica affectos, Hecticos, Phthisicos, Asciticos, Arthritide vaga, Lumbricis &c. laborantes, Veneficia & Dæmoniacas potentias accusavisse, dum *Urok, Czary* clamarunt & crepuerunt continuo, difficilioribus, chronicis ac rebellibus ejusmodi morbis affecti. Licet autem in universum non negem, posse omnino, permittente Divino Numine, plagas inferri hominibus, quæ nullam cum reliquis & hactenus notis habent connexionem vel analogiam, horrendis ac supranaturalibus modis affligentes miseros: quales afflictiones crudelissimis spasmis & convulsionibus maxime sunt conspicuæ; in quibus non modo eminentes alterationes & cruciatus, horridique ejulatus in corpore sint obvii, sed & in animo aliquando simul blasphemiæ, æmulationes vaticiniorum, prædictiones de absentibus, manifestationes occultorum, lingua-

rum

rum exoticarum insolitæ enunciationes &c. annotantur: id quod in dubium penitus vocare, Sacræ Scripturæ atque experientiæ aperte esset contradicere. Cavendum nihilominus tamen, stante etiam hoc, maximopere erit, ne diversas, confusas & truculentas ægritudines promiscue diaboli mortificinæ & potentiæ assignemus, adeo, ut vel diutius perseverantes, vel leviter intricatos morbos, incantationum & veneficii macula statim diffamemus. Sæpe sæpius enim morbi, qui aliis satis sunt perspicui, & naturalium causarum concursui & efficaciæ debentur, supranaturalibus cacodemonis viribus imputantur: siquidem non raro morbi sic dicti Archeales, ex firmis impressionibus, confusis ideis, tacitis iracundiis, timoribus, ærumnis &c. nati, nec non ægritudines complicatæ, corruptæ, malignæ, consuetudinales, hæreditariæ, retropulsæ, ex absconditis internis causis provocatæ, imo & præstigiis ac deceptionibus simulatæ & excitatæ, promiscue dæmoni imputantur, non a vulgo saltem, sed interdum & per ipsos oscitantes Medicos, ut hac occasione frequenter diabolus ignorantiæ asylum constituatur. Condonandum igitur esset Warsaviensibus nostris & Polonis in genere, si vehementiores spasmodicos e. g. & epilepticos affectus, diros & occultos etiam quandoque Plicæ furores, & alia mala aspectu horrenda, diabolicæ energiæ adscriberent: ast, si consuetos Hydropis, Hecticæ, Phthiseos, febrium chronicarum modos & symptomata, ab incantatione & veneficio statim deducunt, si Magnates quidam his afflicti in subditos suos ut magos & veneficos igne & rogo sæviunt, nullo modo excusanda erit crudelis credulitas, stupiditas & ignorantia. Ante aliquod tempus *Posnaniæ* Illustris quædam matrona decubuit prudens alias & satis modesta, quæ Hydropico affectu, tandem in Ascitem ex corruptione viscerum degenerante, diu ac variis modis excruciabatur: apud hanc dum nullæ curationes a Medicis prudentioribus atque expertis institutæ, malum tollere potuerint, tandem ab adulatoribus quibusdam in-

cantationes accuſabantur, & leviſſimis in ſubſidium vocatis indiciis, plures ex ſubditis in captivitatem tanquam veneficii ſuſpecti, abripiebantur, tredecim perſonis ex his etiam rogo impoſitis & combuſtis, donec tandem, dum una ad alteram ſuppoſititiarum veneficarum ut criminis complices, ex deſperatione ſub tormentis provocaret, ipſa heræ famula, quæ diu ipſi fideliſſime inſervierat, & præcipue durante morbo continuo aſſederat, ad inquiſitionem criminalem etiam traheretur: hanc dum dolio incluſam (ita enim cum veneficis in itinere conficiendo procedunt; quia circulis incluſos diabolum rapere non poſſe credunt ex hypotheſi) ad jurisdictionem & terras ægrotantis deducunt, obviam factus Præpoſitus Eccleſiæ Parochialis Poſnanienſis, Canonicus Gneſnenſis, & alius Pater quidam Collegii S. J. Poſnanienſis, de ſpectaculo ominoſo ſciſcitantes & informati, perſonæ captivæ innocentiam autem bene noſcentes, matronam ægrotantem adeunt, & proceſſus crudelitatem explicantes, ab ipſa quidem facile, difficillime autem a domeſticis adulatoribus obtinent, ut miſera ab inquiſitione & tormentis liberaretur. Ipſe ante paucos annos hic Warſaviæ tractavi ex Magnatibus quendam, qui Phthiſi conſummata cum adeo fœtente pure, quod continuo per tuſſim eructabat, ut e longinquo abominabilis fœtor ſentiretur, & totum fere palatium ubi decumbebat adimpleret, laborabat, & diu ante in Lithuania Grodnæ ex hoc affectu langvuerat; iſte etiam, quia nullam opem ex medicamentis obtinere potuit, tandem ad veneficos ſubditos provocaverat, atque ex his præcipue ad illos, qui paulo ante morbum, (quem ex enormi aſotia & potu vini & cremati ſibi conciliaverat,) pedes ipſius pro more gentis, ut pœnas quasdam deprecarentur ſupplices, amplexi fuerant; ex quibus plures vinculis prius datos & tormentis variis pro confeſſione extorquenda mulctatos, unum poſt alterum vivicomburio e medio ſuſtulit, affectu ſuo autem nec minimum inde levato: Warſavia enim diſcedens præ tædio curationis fuſtraneæ,

in

in ipſa via, ex puris fœtore fugientem & Hectica febre fatiſcentem efflavit animam. Et ejusmodi exempla per totam Poloniam occurrunt innumera, adeo, ut ſi rogi veſtigium alicubi invenies, credas miſeros veneficii, vel propter Epidemiam pecuariam, vel propter morbos incurabiles per incantationem dominis ſuis illatos, accuſatos & vivicomburio punitos fuiſſe eodem in loco. Mirandum autem quod non etiam cineribus combuſtorum pro medicina in deſperatis ſuis morbis utantur ſuperſtitioſi illi ac crudeles, ſicuti *in E. N. C. G. Dec. II. Ann. V. Obſerv.* 18. *item Ann. VIII. Obſerv.* 117. *& Ann. IX. Obſerv.* 105. *uti & Dec. III. Ann. VII. Obſerv.* 78. *in Schol.* legimus de ulceribus ex veneficio, cum cineribus combuſtæ ſagæ curatis. Res certe cum his inquiſitionibus eo progreſſa eſt, ut Epiſcopi, ſævitia dominorum & innocentum crudeli ſupplicio mori, mandata & commonitiones publicas edere coacti fuerint, ne diabolica ſuperſtitione occœcati tantam ſtragem in ſubditos & mancipia ſua perpetrare amplius audeant, prout tale mandatum & pium & prudentiſſimum nuperrime ab *Illuſtriſſimo Szembekio Epiſcopo Cujavienſi* publicatum, Autor *des Preuſſiſchen Toden-Tempels* in extenſo allegat; ad cujus lectionem curioſum lectorem ablegamus, ſimulque his de morbis Dæmoniacis relationibus, toti de morbis Warſaviæ capiti finem imponimus, binis ſaltem adhuc verbis crudelis etiam illius ſuperſtitionis mentionem facientes, qua creduli in Polonia ſeducti, ſævitiam etiam in cadavera aliquando exercere obſervantur, dum illos, qui de veneficio ex quocunque, leviſſimo etiam fundamento, ſuſpecti fuerunt, ſepultos quamvis, iterum effodiunt, & ne devoratione veſtium, Peſtem vel alia mala inducant, pala caput detruncare ſolent. Ad ſuſpicionem de veneficio autem ſola etiam ſufficiunt ſigna in corpore defunctorum per errorem naturæ conſpicua: ſi quis e. g. ex viris barba, vel ex fœminis pilis ſubalaribus aut in pudendis inveniatur deſtitutus, quos *Upierż & Strżia* nomine diſtinguere ſolent ab aliis. In

tali

tali ſtatu igitur exiſtentes, ſi a malevolis detegantur, certo certius, ne ſepulti etiam noceant malefici, decapitationem poſt mortem pati debent; curioſa eſt hiſtoria cujus *Hercules Saxonia*, ex relatione *D. Urſini Profeſſoris Zamoſcienſis*, nugatoris egregii, mentionem in *Tract. de Plica cap.* 11. facit, verbis ſequentibus: Anno 1572. Peſte per univerſam Poloniam graſſante, cum mulier quædam defuncta ex pago *Rzesna* dicto, in ſuburbium Leopolienſe advecta, ad ædem Exaltationis S. Cruc. ſepulta fuiſſet, ex iſto die Peſtis, maxime circa illud templum ſævire cœpit, unde qui ſepeliendorum mortuorum curam habebant, non temere ſuſpicati, villanam hanc aliquot ante dies ſepultam, fuiſſe maleficam, cadaver ejus refoderunt, quod cum nudum, & in ore reliquias devoratarum ſuarum veſtium habens, reperiiſſent, caput, ut moris eſt, pala præacuto ferro obducta abſciderunt, ex quo cum ſanies atrorubens effluxiſſet, iterum terra obruerunt, & ita Peſtis ceſſavit. Hæc mulier, ſi modo hiſtoria non ſubleſtæ eſſet fidei, ſine dubio, quod cum Peſte defunctis frequenter fieri ſolet, ſemiviva adhuc tumulo fuit illata, & præ fame veſtimenta devoravit, qualia horrenda ſatis exempla apud Autores, in ſpecie *Hildanum Obſerv. Chirurg. Cent. II. p.* 397. *G. H. Velſchium Epitagm. Cent. Obſerv.* 100. *p* 68 & alios, invenimus annotata, ut autem inſanæ ſuperſtitioni ſatisfieret, duplex pati debuit inſons & miſera in corpore ſupplicium. Hanc vero in mortuos executionem non ſaltem propter Peſtis metum, ſed etiam propter morbos epidemice in familias vel vicinitatem graſſantes, vel quia ſepulti ſub ſpectrorum larva viventibus appareant, iisdemque plagis & terriculamentis ſint moleſti, ordinarie fere exercere ſolent delirantes quidam in Polonia judices.

Cap.

CAP. VI.

De Ingreſſu ad Infirmos Warſavienſes.

NOſtræ intentionis haud eſt neque hujus loci, conſuetas & multiplices Medicorum ærumnas & miſerias enumerare, quibus Therapiam & Clinicen exercentes cumulantur. Hoc ſaltem, dum methodum medendi morbis Warſavienſium accommodatam propono, ante oculos, ut vera Medici Clinici imago & ſpeculum, mihi verſatur, quod nuper, dum *Sennerti* Opera evolverem, de Italo quodam *D. Franciſco Miſtruccio*, dictæ Magni Germaniæ Medici perſonæ applicatum, *in literis Anno* 1628. *Codna Lithuaniæ ſcriptis, & relationem de morbo M. D. L. Vexilliferi Nicolai Sapieha continentibus*, inveni, dum *abs Te*, ſcribit, *Sennerte Præſtantiſſime* (*peto*) *quem ego inter denſiora difficiliorum morborum dumeta, ut ita dicam, tanquam in horto, fragrantiſſimam candidioris Medicinæ roſam florere video, & pro virili parte imprimis admiror*, & reliqua. An Celebratiſſimus ille Medicus *Sennertus*, facie & vultu adeo floridus fuerit, ut roſam colore repræſentaverit, certo ſcire non poſſum, hoc autem certiſſimum eſt, pauciſſimos Medicorum adeo florentem vultus præ ſe ferre formam, plurimos autem ex curis & Clinices calamitatibus continuis palleſcere potius & umbratiles fere fieri. Interim ex loco allegato hoc mihi valdopere placet, quod Italus ille occupationes Medicorum Practicas cum dumetis comparet, & optimum *Sennertum* ut Practicum in medio ipſorum collocet. Siquidem nemo facile ex rubis, Cynosbatis ac ſentibus compoſita dumeta tranſibit, quem ſpinæ & hamati ruborum aculei non pungant, lacerent, diſcerpant ac modis omnibus cruentisque notis fœde lædant ac vulnerent. Sufficienter declamatas ubique apud Medicos Clinicos, ſpeciatim *Mindererum in Threnodia Medica*,

& Höchsteterum in Dedicat. Part. II. Observatt. invenimus has calamitates, quæ non mediocres saltem Medicos, ac novos in arte tyrones exercere solent, ast nec veteranis & illis, qui prudentia arte & experientia inter alios eminent, parcunt. *Medicus non nisi quæ periculo sunt proxima intuetur, & quæ sunt ingrata contrectat, ac ex aliorum calamitatibus sibi dolorem conciliat* scribit *Hippocrates in princip. Libri de Flatib.* Dum enim Practicus quotidianas auscultare querelas, nil nisi morbosas spectare calamitates, inter lacrymas gemitusque omnium accedere agonizantes, obsecrationes atque implorationes immodicas, cum jam conclamata sint omnia, morbusque incurabilis nullam admittat curam, audire, imo culpam & contumelias, dum malum fuerit rebelle ac contumax, in se suscipere tenetur, quid inde aliud, quam conditionem longe pejorem illius, qui per vepreta, sentes ac rubos ambulans, discerpitur misere, pessimeque tractatur, subsumere licet? omnes enim hæ & similes molestiæ, animo æquo, nec a patientissimo facile tolerantur. Et hæc quidem in Praxi fere sunt ordinaria, ac nullo modo evitanda: duplicantur autem egregie atque augentur per accessoria, pestes præsertim ac labes civitatum, quæ sub Medicastrorum nomine ubivis plus solito notæ sunt, de quibus vere scripsit *Helmontius; deprehendi insuper omne nebulonum & meretricum genus, deceptores, Judæos & carnifices, ubi semel propria autoritate se intrusissent,* (in Medicam Artem,) *mox audendo graduatos fieri. In nullo enim majorem licentiam, temeritates ampliores, credulitates crudeliores, tenebras densiores, ac confusiones frequentiores offendi, quam in munerum nobilissimo, in quo cuique liberum est occidere, si homicidium subsidii pallio sit involutum, & occisus terra tegatur. in Tumul. Pest.* Nec putes ab eorum commercio Medicum genuinum unquam tutum esse. Dum enim re apud ægrotos desperata vel saltem etiam dubia, promittunt Medicastri meliora plenis buccis, atque ab aliis, allegatis miraculis quondam & alibi ab illis factis, obtruduntur, admittuntur facile, non inter plebejos saltem, sed apud Magnates etiam frequentissime. Quid enim aliud æger, & illi quibus

bus intereſt, vitam ipſius conſervari, lubentius audiunt, quam certas de ſalute promiſſiones, quas ingenuus vir non niſi ſub conditione dare poteſt? Sunt præterea non pauci in ea opinione, facillimum quid & fortuitum exiſtere medendi artem, & quibusdam quaſi per habitum infuſum adeſſe, * atque adeo nihil impedire, quo minus indoctus quivis, ruſticus etiam, opilio, ſartor & ſutor donum medendi poſſidere & charitatem Chriſtianam exercere hoc pacto, queat: nec facile cogitant, quod *Scientia*, teſte *Lactantio L. 3. cap. 3. Inſtit. ab ingenio venire non poſſit, nec cogitando comprehendi, quia in ſe ipſo habere propriam ſcientiam, non hominis eſt ſed Dei. Mortalis autem natura non capit ſcientiam, niſi quæ venit extrinſecus.* Et ejusmodi Apollineæ artis opprobria, & humani generis peſtes, dum palam vel clanculum introducuntur ab imperitis, genuinos ac vere doctos Medicos omni invidiæ, odii & calumniæ proſequuntur genere, adſtantibus vel ægroto ipſi firmiter perſuadentes, non rite ipſos tractari, viam minus rectam a Medico fuiſſe ad methodum ingreſſam, perituros fore, niſi tempeſtive revertantur, & panaceis ſuis utantur: ſibi ſolis per revelationis vel infuſionis ſpeciem, medendi donum eſſe concesſitum, Medicos autem Doctores ex libris curare, imo plures ex Medicis ordinariis vires in ſe habere naturæ contrarias, quibus occidere, juvare autem non liceat. Et ita ſumma malitia & dolo jactitant peritiam, auxiliumque promittunt certum, ut ſaltem lucrum captent bono titulo, cui continuo avidiſſime

 inhi-

* Ita Franciſcus Valleſius Rex Galliæ dixit: Judæi illi ſunt, qui naturali quapiam curandorum morborum habilitate pollent. Et cum febre diuturna laborans, nullum a Medicis ordinariis auxilium experiretur, Conſtantinopoli tandem accerſivit Judæum, qui ſolo aſinino lacte ſanitati ipſum reſtituit, refer. *J. Huarto, in Scrutin. Ingen. p. 425. ſqq.* Inſontibus tamen uti puto Medicis, quia ſine dubio Quartana fuit, illo tempore conſuetis remediis non facile expugnanda, ſed tempori relinquenda, pro finienda materiæ coctione, cui Judæus ſuperveniens, ſanationis gloriam retulit immerito.

inhiant. Interim moritur miser, Medicus autem ægrius quam agyrta a crimine commissionis excusatur aut absolvitur, quia statim a principio malum haud debite tractatum, naturæ vires per antecedentia destructas fuisse, susurrant nebulones, obtentoque furto, aufugiunt. Et has omnes difficultates, has spinas atque dumeta experiri etiam atque adire debet, quicunque Medicorum Warsaviæ Clinicen exercere satagit, eo autem magis, quo plures hic invenies ejusmodi farinæ homines idiotas, luxu, sceleribus alibi in Italia, Gallia, Germania perditos, qui, dum Warsaviam, ubi alias sentina omnium fere nationum confluit, veniunt, facile a sociis suscipiuntur, commendantur atque obtruduntur; quærunt enim Warsavienses æque ac alii, Athanasiæ arcanum, & statim ac novus quidam e longinquis regionibus accedit, dicunt: hui! quid si hic esset, qui communem hominum sortem, lethalitatem nobis eriperet, vel ad secula aliquot differret? Ordinarii nostri Medici hoc nesciunt, hic autem fortassis per inspirationem feliciora possidet talenta: tentandum: inter tot ac tantos promissores tamen aliquando unicus erit, qui vere curare, omnesque morbos profligare noverit. Interim ille omnem movet lapidem, ut rumores de felicitate sua per totam urbem spargat, non nisi Panaceas, aquilam albam, Chermes Minerale, Diaceltatesson, Driff, aliosque gryphes ac sphinges crepat, atque eo ipso curiositatem ac pruritum experiundi apud miseros auget. Quod si postea bis vel ter, Tertianam simplicem per corticem, addephagiam & crapulam per vomitorium vel poculum salutis curaverit, jam Medicus est sine pari, Apollo alter, & Æsculapius. Et hunc conservant, adorant, venerantur, donec manifestum commiserit homicidium, quo territi, abstinent in tantum, quantum ille malitiam & errorem crassum mendaciis excusare nescit, sin secus, post aliquod tempus iterum admittunt, & cædes cumulare per ignorantiam ac ruditatem facile patiuntur. Ne autem putes, probitate, prudentia & scientia te superare posse

hanc

hanc inter vulgum desipientiam: nimium corrupti sunt nostri seculi mores: & quousque veram sapientiam homines non erunt edocti, miscebunt semper quadrata rotundis, nec genuinum Medicum a sophista & blaterone distinguent facile. Nullus ex vulgo, licet valde stupidus, homini se committeret ignoto, qui naviculam nunquam ab una parte Vistulæ ad alteram transvexit, ut Warsavia Gedanum, secundo licet fluvio, ipsum deducat, quamvis optime constructam navem monstraret, iterque securum promitteret; juste enim metueret, ne, non obstantibus illis promissis, fluvii ambages, syrtes ac sabuleta minus nosceret, inque media deficeret via: ast, quod omnem fidem superat & mirandum, idiotæ, præstigiatori, perditissimo nebuloni, qui oleum ab aceto vix distinguere novit, sanitatem, vitam ac mortem concredunt infelices insano ac plus quam temerario ausu.

Et hæc quidem accessoria illa sunt atque externa, quæ Medico in suo ad infirmos ingressu remoram, spinas ac sentes objicere solent: restant adhuc alia eaque plura, medendi artem & feliciores in Therapia successus mirum quantum remorantia, quæ ad internam methodi constitutionem omnino spectant. De quibus specialiora in sequentibus: præliminariter autem hoc ante omnia sciendum, idiosyncrasias esse, quæ crucem nobis figunt in Praxi quotidie, & non saltem in ipsa methodo, sed in aliis etiam Medicinæ partibus, Physiologicis, Pathologicis, plus valent, quam vulgo quidem credi potest: quas si cognoscere potuisset *Galenus*, arrogans alias, & multum ab Hippocrate modestia alienus, æqualem se Æsculapio censuisset, ut ipse de se testatur, *in M. M. Lib.* 3. *p.* 67. *edit. Græcæ*, *Basil.* 1538. *in fol.* Et jurarem, vix ullam Anthropologiam & Pathologiam hactenus publicatam, adeo esse perfectam, ut individualiter in Praxi applicari cum successu aliquo possit: imo impossibile hoc, & quamdiu universum hoc subsistet ac homines erunt, non expectandum. Id quod vulgarissimo hic experimento probabo, acutioribus profun-

 dio-

diorem comtemplationem atque explicationem rei relinquens. Annon verum eſt, inter myriades hominum vix duos occurrere, qui vultu, geſtibus, ſtatura atque ingreſſu ſibi inveniuntur pares eſſe? Quid autem putas interne in ipſis corporum penetralibus atque intimis receſſibus fieri? Quanta hic occurret in partibus ſolidis anomalia, quanta in humorum miſcela & craſi differentia, quanta in ſubtiliſſimo liquidorum, ætherea ſpirituum materia, difformitas? Alte adeo reconditum eſt rerum naturalium opificium, adeoque cæcutimus in iisdem nos homines, ut quantumlibet perſpicillis armati ſimus, quantumlibet aliorum experimentis adjuti, plura tamen, longe plura latere, quam patere, confitendum ſit. Tam exiles ſunt infimæ minutiæ in materia, ut hominis captum longe excedant, tam exiguæ etiam primariæ eæ concretiones, ex quibus corporum naturalium componitur ſtructura, ut omnium ſenſuum notationes penitus eludant. Sanguinis craſſius ſerum ex tam variis ac minutis conficitur corpuſculis, ut quæ ſit vera ejus conſtitutio, vel conjectura aſſequi nequeamus: Fluidum nervorum a perſpicaciſſimis oculis nondum exploratum: qualis denique ſit anima, in ſpecie inſectorum infima, nemo adhuc declarare potuit. His ac ſimilibus difficultatibus involuta eſt, fatente *Joh. Tabor Anglo, in curioſiſſimis Exercitationibus Medicis nuperrime editis Introduct.* §. 8. *ſqq.* Pyſiologica ſcientia, primum in Medica arte fundamentum, cuique Pathologia cum Semiotica, Prognoſi ac Methodo Med. eſt ſuperſtructa; atque ex hac ipſa obſcuritate oriuntur allegatæ ſuperius infinitæ differentiæ ſub generali Idioſyncraſiarum nomine hactenus notæ. Et hinc eſt, quod prudentiſſimus etiam in morbis tractandis hæreat atque in prognoſi pariter ac methodo impingat, ſi propriis nimium confidat viribus, nec aſſiſtentem habeat divinam gratiam. Taceo divinas in morborum decurſu directiones, quas nec gentiles ignoraſſe, teſtis eſt ipſe *Hippocrates*, quibus concurrentibus fieri etiam frequenter ſolet, ut parva & leviſſima

mor-

morborum initia, difficillimum ſæpe atque læthalem nanciſcantur exitum. Id quod apud plebejos non minus atque magnates fieri obſervamus quotidie, quos ultimos, uti potentes, potenter etiam punire Deus vindex conſuevit: apud tales cave, ne vilipendas morbi leviora initia, aut præſentiſſimam opem, uti Thraſones Medicorum ſolent, promittas; dum enim vapulat juſta punitione ejusmodi ægrotans, ille qui imprudenter eripere ex diſciplina audet Medicus, ipſe plagas ſæpe patitur propter temeritatem: dum non placet dimittere tam cito delinquentem ex èrgaſtulo, Divino Numini, æque ac apud parentes fit, qui dum liberorum petulantiam puniunt, non patiuntur facile, ut intempeſtivus intercedens juſtam vindictam interpellet. A Medico vero ac genuino igitur nemo prudens plus requiret, quam pius ut ſit, polito ingenio, acri judicio ſufficienti a teneris ac recta inſtitutione atque doctrina imbutus, præterea autem multiplici experientia inſtructus; talem ſi quis invenerit tuto ipſi concredere poteſt ſalutem, cætera divinæ providentiæ concedens, quæ & Medico & ipſi in re intricatiſſima & maximè dubia, tutam monſtrabit viam & felicem exitum. Et talem optamus etiam eſſe omnem, qui Warſaviæ Medicam exercere artem ſatagit; ſic enim multos ſentes ac rubos evadere & Medicaſtrorum inſultationes tandem ſuperare valiturum, ſpondemus.

Ut autem propius ad præfixum accedamus ſcopum, morbos illos hic repetemus pleroſque, quos in antecedenti capite hiſtorice ſaltem attigimus, & ſecundum ductum ibi obſervatum, quam poteſt fieri compendioſe commemorabimus, quid de ſingulis, quoad medendi methodum ſingulare obſervavimus in Praxi. Ut morbi temperamento incolarum proprii initium faciant *Catarrhi & Catarrhales febres*, quæ, ſicut ubique locorum, ita Warſaviæ etiam, utplurimum a ſuppreſſa transſpiratione inſenſibili atque externis cauſis originem ducunt, propter lautiorem victum & addephagiam

autem

autem hîc communiter congeſtiones ſanguinis concurrentes habent, præter lymphæ exorbitationem & ſtaſim. Ex quo fundamento in curatione apud plerosque venæſectiones tempeſtivas admittunt, imo urgenter expetunt, niſi Peripnevmoniis periculoſiſſimis exponere ægrotantes velimus: interim ex Pharmacevtico fonte hic volatilia ex cornu cervi & ſuccino parata, præſertim aquis deſtillatis diluta & ſyrupis pectoralibus edulcorata, officium faciunt, ſi cito reſolvenda lymphæ coagulum & ſtaſis: interdum autem & nimia cruditas & acrimonia Catarrhi temperantia cum incraſſantibus anodynis requirit, ubi gummi-reſinæ & arborum lacrymæ, ſub Maſtichis, olibani, ſuccini nomine notæ, imo ex compoſitis, Electuar. Dia-ſcordii Fracaſtorii cum abſorbent. mixtum, itemque MP. de Cynogloſſa & Styrace proficua obſervantur.

Paralyſes non adeo quidem frequentes Warſaviæ: nonnunquam tamen Borea diu flante atque humores coagulante, Februario menſe præſertim, obſervavi; quibus in Plethoricis nunquam ſanguinis miſſionem periculoſam fuiſſe, ſub primo ſtatim inſultu adminiſtratam, memini: quam tamen in affecta parte, ad mentem *Yvonis Gankes*, nullo modo adminiſtrare juſſi, bene autem in oppoſita, & præmiſſo clyſtere, ſubjunctis ſtatim etiam frictionibus, ſinapiſmis, veſicatoriis, in parte affecta: lingua ſimul tacta, atque Aphonia concurrente, *Quintam Eſſentiam Coralliorum Stralenheimii*, Vratislavienſium arcanum, quod acidum eſt, per multiplicem & laborioſam cohobationem in Alcool ſubtilisſimum & penetrantisſimum redactum, ad aliquot guttas ſaccharo inſtillatum, & ori immiſſum, ita tamen ut obturato ſimul hoc & naribus, disſipatio ejus ſubitanea ſupprimatur in tantum, egregium inveni, utpote quod tali modo applicatum, per auram ſuam penetrantisſimam, totum ſuperiorem ventrem cum ſenſoriis velocisſimo pervadit ictu: poſtea, ſi de antecedenti repletione conſtiterit, nec vomitoria Antimonialia poten-

potentiora fuerunt omissa, quorum in locum, protracto diutius malo, Purgantia, præsertim ex resina Jalappæ soluta in spiritu convenienti & sale volatili quodam acuata, substituimus in largiori & efficaciori dosi, & hoc nunquam certe sine magno & evidenti quodam emolumento; quibus interpolata fuerunt viperina, succinata & castoreata cum aliis temperata, uti & cephalica & cordialia sic dicta: externe etiam vaporosa, & fomentationes ex plantis nervinis aromaticis cum vino coctis, injectis pro continuatione caloris necessarii vaporosi, candentibus silicibus, opem tulerunt, nec non linimenta, ast spirituosa maxime, ex Ol. formicarum, lumbricorum per deliquium cum axungia castorei, Ol. laurino expresso, addito alumine plumoso, pro meliori penetratione atque irritatione fibrillarum nervearum. Vidi tamen casus, ubi sepositis omnibus jam recensitis in curandis Paralyticis, remediis, cauterium actuale juvit applicare statim ab initio. Officialis quidam Bellicus, vir 45. annorum, qui a plus quam decem annis Cephalalgia laboraverat chronica sine omni remissione, cum Paralysi ex improviso dextri lateris prehensus fuerat, inurebatur bis in nucha, quo facto statim loquelam iterum recuperavit, remittente simul oris tortura, cum subsequente paulatim membrorum tactorum restitutione & motu pristino. Et ita quidem sentio, quod, si quis libertatem habet agendi pro lubitu apud ægrotantem, statimque ab initio adest, dum in fieri adhuc est Paralysis, & antequam penitus im membris figatur, neglectis omnibus aliis, venæsectione etiam & vomitorio, extemplo candente ferramento locum illum tangere debeat, repetitis vicibus, qui inter primam & secundam vertebram cervicis intercedit: ita enim dolore vivacissimo in loco hoc principio nervorum proximo, producto, prior a maligno halitu afflatus, unde convellitur dictum nervorum principium, protinus sedatur, consequenter in actum duci nequit ipsa nervorum obstructio & resolutio. Vera enim Paralysis speciem Apoplexiæ pro funda-

mento habet, cujus formalem causam *Hippocrates* binis his verbis optime explicat, dum dicit: Ἐγκέφαλον σπᾶται. Discimus autem ex *Aretæi* vetusti Medici Pathologia, Apoplexiam, Peraplegiam, Paralysin, omnia genere eadem esse, vid *ejusd. Diuturn. Lib. I. cap.* 7. Unicum adhuc de *Paralysi*, antequam ad alia pergam, monendum duco, plebejos nimirum Warsaviæ, domestico quasi remedio, Paralytica membra cum massa ex semine sinapi & allio addito aceto parata, fricando tractare, cui illico post, suffitum ex sola Myrrha substituunt, & non pœnitendum auxilium, imo perfectam curationem, vulgari hoc medicamento diutius continuato, sæpius sibi conciliare solent.

Arthritides tractari securissime observavi, si ab initio solis præcipitantibus ostracodermatis, additis Antimonialibus & Salibus neutris cum cinnabari mixtis, phlogiston coërcere sategerim, quo facto interdum, præsertim si nulla potior febris obsisteret, cum resolventibus potentioribus sub potionis forma, ex Mixt. Simpl. Spir. C. C. volat. Essent. Anod. Lap. Cancror. Anti-Hect. Pot. cum Aquis st. & Acetos. Citri Syrupo paratis, tractavi ægrotos, & si diutius malum duraret, & per latentes typos decumbentes afficeret, ipsum corticem Peruvianum cum absorbentibus, dente Equi Mar. præsertim vel Lap. Manati, Antimon. diaphor. Martiali, Panacea Holsatica temperatum, opportuno tempore exhibui, abstinendo ab omnibus vomitoriis, purgantibus, quæ humores nimium commovent, per se jam satis exæstuantes; externe juvit justo tempore, ast non præcipitanter, Mixturam ex Aquis Articularibus, spirit. formicar. Lumbric. terr. Matrical. cum Camphor. & Essent. Balf. Peruv. applicare: apud alios autem, ardente nimium loco affecto, Emplastr. de Spermat. Ranar. secure, præmissis tamen internis, imposuimus, quod mire demulcere fibras nimis tensas præ inflammatione, in siccioris præsertim naturæ subjectis, solet, nulla in recenti malo hinc emergente noxa: fuit etiam occasio, ubi apud

alios

alios fomentationes ex herbis in æqualibus vini & aquæ partibus coctis, & cum sacculis bene expressis, ne humiditate nimia alterationem pariant, suppeditare integrum fuit.

Arthriticis affectibus bene jam subordinamus *Rhevmatismos*, qui alias cum Arthritide, ast non nisi ab imperitis, confunduntur, siquidem a doctioribus non saltem per locum affectum, sed etiam per ipsam medendi methodum facile distinguuntur. Rhevmatismi enim non circa articulos, sed loca intermedia carnosa hærent, secus ac in Arthriticis fieri solet. Frequentius autem hic loci apud ditiores, & qui vinosæ diætæ indulgent, observantur, minus apud plebejos. Ubi hoc malum in Scorbutica subjecta cadit, non gravius saltem, sed & diutius ægros affligit: vidi tales, quibus ad sex amplius menses, imo ad annum fere integrum, insigni cum patientis & medentis tædio, molestia hæc devoranda fuit: alios alio modo ac breviori periodo, dum spatium illud unice, quod a scapulis ad os sacrum extenditur occupat, afficit, ast gravissime: quem affectum Lumbaginem Rhevmaticam expertissimus *Sydenhamius Sect. VI. cap.* 5 *Obs. Med.* appellare non dubitat. Et memini me hunc affectum Warsaviæ in Illustrissima quadam Matrona, sub tempus cessantis menstruationis per ætatem, vidisse & tractasse, quæ immanem dolorem eundemque fixum, à lumborum regione, ad os sacrum se demittentem experiebatur, in omnibus fere paroxysmum Nephriticum mentientem, nisi quod ægra non vomituriret: materia enim Rhevmatismi peccans & inflammata quasi, partes illas solas tunc urit, intacto reliquo corpore: in quo statu nec decumbere bene, nec erecta sedere poterat, & propter ingentem dolorem, vix minimum corporis motum admittebat. In hoc affectu venæsectionem, ad imminuendam febrim inflammatoriam, repetitam etiam, semper observavi proficuam, quamvis malum eo ipso non cesset; ast postea moderatis diaphoreticis, matutinis horis propinatis, insistendum, interpositis circa vesperam & pro nocte præcipitantibus cum

antimonialibus & nitro mixtis: Clyſteres ex lacte parati, linimenta paregorica affecto loco inuncta ad focum, ſuum etiam faciebant officium.

Nephritis & Iſchiaticum Malum hic loci nihil ſingulare involvunt quoad methodum: imo apud Warſavienſes non adeo frequentes ſunt, ut alibi locorum. Frequentiores autem *Intermittentes febres*, præſertim vernali tempore, & poſt ſtrenuum illud jejunium, a plerisque cum piſcibus ſalitis, fumo induratis ac lini oleo celebrandum: tunc enim plerique, vel durante adhuc jejunio, vel poſt Paſchatis feſtum, dum carnibus iterum ſe infarciunt, petaſonibus præſertim ac omnium farciminum genere, febribus infeſtantur, utplurimum quidem Tertianis, quæ non facile vomitoriis ſolis, aut ſalinis illis & Ammoniacalibus medicamentis curantur, ſed potius, poſt ſuperatos 4. vel 5. paroxyſmos, optime Peruviano compeſcuntur cortice: antequam autem ad hujus uſum deſcenderem, ſæpius ſub paroxyſmi declinatione, potiones cum præparatis diaphoreticis anodynis, inſigni cum ægri ſolatio & ſequentis paroxyſmi imminutione, exhibui. Propter craſſiores enim cruditates primis viis inhærentes, & flaccidiorem fibrarum & tunicarum ventriculi conſtitutionem, ſola præcipitantia puraque ſalina non ſufficiunt apud noſtros, nec niſi acriora aromatica, cum anodynis, qualia in El. Dia-Scordii & Theriaca inveniuntur, admiſceas, operæ quicquam facies pretium. Propter nexum, quem *Eryſipelas* cum morbis ſanguineo temperamento conſuetis habet, hujus hic mentionem facere congruum erit. Et quamvis adeo frequens hoc malum Warſaviæ haud ſit, uti in *Epiſtolis ſuis Itinerariis B. Connor* ſcribit, inveniuntur tamen inter noſtros, qui præter phlegma ſanguinem in craſi vivaciorem habent, quibus Eryſipelas infenſum eſt, & qui ex hoc, ſi incongrue tractetur, ſæpius in fœdas & rebelles exulcerationes partium incidunt, facta ſuppuratione, & hoc quidem, ſi in exterioribus ſubſiſtat malum; vidi autem alios, quibus caput, genas & faciem

occu-

occupabat, poſt admotam ceruſſam cum charta cœrulea, in Phrenitidem & Carum conjectos fuiſſe cum funeſto exitu. Sub principium igitur hujus mali tutiſſimum quidem eſt, diaphoretica bolaria abſorbentia cum fructuum inſpiſſatis ſuccis exhibere, ſiquidem ſolum Roob Sambuci cum cornu cervi, uſto vel Philoſ. præparato, vel Lap. Cancror. itemque Antimonio diaphor. hic inſtar omnium erit: apud nonnullos, tamen, ubi malignitas jungitur major, Theriacalia cum Aceto mixta propinavimus, atque externe non niſi fotum ex ſicca ſtupa cum farina ſecalina admiſimus, quibus facile & brevi malum ſuperatum vidimus, ſine alia ſubſequente noxa: in *capitis Eryſipelate* præterea, inflammatione valde urgente, nec venæſectionem omittere integrum fuit, qua adminiſtrata, utplurimum belle conquieviſſe turbas, & ab imminente angina ac phrenitide periculum, obſervavimus, qualem ex venæſectione in *Capitis Eryſipelate* utilitatem, a *Paulo Ægineta* jam, citante *Amato Luſitano Curat.* 8. *Cent. IV.* & *Thoma Bartholino in Ciſta Medic. p.* 366. celebratam, non ſine magna animi delectatione legiſſe memini. De cætero a nobili quadam matrona in Lithuania me audiviſſe recordor, illum, qui prima vice Eryſipelate afficitur, pomum Aurantium Sinenſe integrum ſub primo ſtatim morbi inſultu comedere debere, & ita nunquam illum, malum hoc amplius fore paſſurum.

Et hæc quidem de morbis, qui Warſavienſibus a temperamento, proprii eſſe conſueverunt. Cum his alii *morbi* quidam *aſcititii per luxum præſertim & aſotiam contracti*, connexionem habere obſervantur, quales ſunt *Hydrops*, *Cachexia*, *Icterus*, *Tabes*, *Phthiſis* &c. Et *Hydropem* quidem cum ſummo ipſius gradu *Cachexia*, ex viſcerum depravata conſtitutione orta, itemque *Tabem*, plurimi, uti ſuperius dictum, ex impotenti Cremati ingurgitatione & abuſu contrahunt, & his ab initio Anorexia ad alimenta ſolida, ut Cachexiæ prodromus, accidere ſolet utplurimum. Quicunque enim ſpirituoſis illis atque ardentibus aquis replentur nimium, illi tractu tem-

 poris

poris tantam fibrarum ſtomachi ἀναισθησίαν contrahunt, ut fermentum naturale pro orexi ordinaria, operari amplius non poſſit; inſuper autem & impatientiam quandam, ita ut vomitu laceſſentur frequentiſſime, matutino præſertim tempore, quo fœtens illud ex frumenti ſpiritu magma empyrevmaticum eructare ſolent cum magnis moleſtiis crapuloſi. Contra quam *Anorexiam & Vomitus matutinos* nihil æque potenter ab initio juvabit, quam bona doſis Theriacalis cujusdam compoſitionis, in ſpecie Electuarii Dia-Scordii Frac. cum abſorbentibus durioribus mixta, & veſperi ante decubitum deglutita: qui autem medicinam hanc nolunt vel negligunt, communiter poſt vomitus, debilitatem ventriculi per novam cremati ingurgitationem corrigere ſatagunt; *Hydropem* autem & totalem *Cachexiam* pauci, uti jam dictum, ex iſtis lurconibus effugiunt, licet etiam quidam in tali ſtatu, non ſine ſucceſſu, domeſtico experimento, herbam cum radice Chelidonii maj. cereviſiæ infuſam, in uſum trahant, quo remedio potenter urinas pellunt, & tantiſper ex inundatione ſeri in abdomie extravaſati, emergunt, donec gulæ indulgendo & aqualiculum iterum iterumque extendendo, denuo immedicabile malum invitent. *Icterus*, quem alii per ſimilem aſotiam, ex inflammatione atque induratione hepatis incurrunt, potiſſimum niger eſt, miſeros ad vitæ finem usque defœdans, nec facile, propter dictam jecoris labem, ullam medelam admittens. Omnium autem infeliciſſimi videntur eſſe illi, qui in *Tabem* incidunt: nam hæc utplurimum apud ebrioſos lurcones corruptionem pulmonum & hepatis interdum ſiccam pro fundamento habet, nec facile ad ulceroſam diatheſin pervenit ita, ut per purulentam expectorationem manifeſtetur, ſed plerique cum tuſſi ſicca contabeſcuut, & exſiccati intereunt. Nullus hic uſus adeo celebratæ curæ lactis, licet aſininum & humanum etiam pro ditioribus ſeligatur: nam hæc potiſſimum locum mihi habere videtur apud illos, qui ex ſola Catarrhali acredine ad pulmones, ut ſic dicam,

cam, depluente, Phthisin contrahunt, ventriculo aliisque visceribus principalioribus adhuc integris & salvis. Unica hæc methodus, apud nonnullos, qui opportuno adhuc tempore resipuerunt, & medicam efflagitarunt opem, mihi successit, si inflammationi & febri diligentem & ad aliquot septimanas continuatum absorbentium testaceorum tenuiorum cum nitratis depuratissimis, iisque largiori dosi admixtis, & Camphora animatis, usum opposuerim, tussi autem vehementiori atque Agrypniæ cum sudoribus colliquativis, ex Cynoglossa vel Styrace paratas pilulas paregoricas, non omissis, pro humectatione, vel decoctis vel infusis ex Amaricantibus præsertim & Pectoralibus paratis. Plebeji communiter primo vere germinantis Secalis expresso succo, alii mulso vel melle Lithuanico virgineo, Tabem hanc expugnare tentant, ast irrito utplurimum conatu, imo aliquando manifeste nocivo.

Transeo jam ad illorum vitiorum medelam, quæ *ab Aquis* impuris palustribus, partim etiam crudioribus fontanis, apud Warsavienses observari solent. Nolo autem hic repetere, quæ de *Colica ac Diarrhœa vel Lienteria* potius, advenas imprimis infestantibus, in præcedente capite adduxi, quia curationem eorum simul tunc attigi: & quod Intermittentes attinet, harum tractationem etiam superius inter morbos temperamento proprios, recensuimus. Plura restant de *Morbis, qui Aëris inclementiæ* superius adscripti fuerunt, proponenda, quos inter *Ophthalmia* præcipue est, quamvis advenas plus, quam cives ipsos & incolas hujus loci infestet. De illa autem loquor, quæ ex stagnatione & inflammatione humorum & membranarum vel tunicarum oculi oritur, ab externa aëris intemperie suscitata & fota. Plures enim ab interna causa ortæ dantur alias Ophthalmiæ, hac longe periculosiores, de quibus pauca sub finem hujus paragraphi etiam adjiciemus. Incredibile autem est, quanta in Ophthalmia humida seri copia per illacrymationes continuas cum inflammatione conjun-

ctas effundatur, ita, ut ex metaſtaſi quaſi, multum ſeri & lymphæ per vias lacrymis dicatas, effluere videatur, quod alias per renes & alvum ſecerni ſolet. Humor autem hic per ductus pauciores quidem ex lacrymali glandula jam diu nota, per plures vero ex innominata *Stenonis* ad oculos derivatur, mediantibus a *Meibomio* deſcriptis pluribus, triginta communiter, rivulis. Sed præter humorem illum copioſiſſime effluentem, in tunica adnata cernitur etiam rubor, quin aliquando ſerpit labes ad reliquas oculi partes externas, ipſasque palpebras cum inſigni dolore & inflammatione afficit. In tali quidem *Ophthalmia*, ubi inflammatio major concurrit, præeunte *Hildano Cent*. 4. *Obſ*. 14. venæſectionem, licet non æque ut ipſe proponit jugularium, aliis merito præmiſimus remediis, non multum in veſicatoriis ponentes auxilii, ut inſufficientis atque infidi in plerisque præſidii: deinde per Purgantia repetita egimus ſtrenue, de quibus *Adr. Spigelius Anatom. Lib*. 7. *cap*. 2. notavit, cœcos etiam, a copioſo alvi profluvio derepente exorto, viſum ſubito recepiſſe; Diaphoretica illa clementiora, qualis ceruſſa Antimonii cum teſtaceis ſubtilioribus, addito momento nitri depurati, interne ſimul propinavimus, & pro meliori depuratione humorum, decocta lignorum tenuiora, diluendi potius, quam exſiccandi fine, bibere juſſimus. Inter topica, vulgares illas mixturas Ophthalmicas, ex Bolaribus & Venereis compoſitas, convenientia obſervavimus, ſi modo ab acrioribus vel nimium arenoſis abſtinuerimus: communiſſimum autem nobis fuit, in Ophthalmica quadam aqua Tutiam præparatam cum Sief albo ſine opio, addito momento Camphoræ, ſolvere, & tepide inflammato ac lippienti oculo applicare: diutius autem, & ad aliquot ſeptimanas jam protracto malo, efficaciſſimum inveni ſimplicius quoddam remedium, epithema ſcil. ex corticibus Granatorum cum eorundem floribus, fructibus Cydonior. Roſarum, Cyani &c. floribus paratum cum aqua coctis, quibus interdum & medietatem vini rubri junxi,

junxi, apud alios & vitrioli albi tantillum cum terra vitrioli balſamica admiſcui. Hoc enim conſtanter expertus fui, *Ophthalmias diuturniores*, licet ſimplices, non niſi ſub finem applicatis adſtringentibus curari, quatenus vaſcula nimis per affluxum continuum relaxata, non iterum ad conſuetum ſuum tonum redire facile poſſunt, niſi debilitati & relaxationi hoc modo ſubveniamus. Aſt quam rebelle hoc ipſum ſit malum, propter continuum potiſſimum atque incredibilem humorum affluxum, aliquando inter alios, in Celſiſſimo quodam Principe vidi, cui licet, ad divertendum ſerum etiam decoctum lignorum cum purgantibus ex rad. Aſari, foliis Sennæ, Mercurio & Antimonio acuatum, propinatum fuerit, quod, etſi per tres vel quatuor ſeptimanas & ultra non ſaltem copioſas quotidie dejectiones ſeroſas per alvum, ſed &, finito jam decocti uſu, ſpeciem Coryzæ humidæ diu ſatis durantis produxerit, his omnibus tamen non obſtantibus, Ophthalmiam profligare cum acri lacrymarum effluxu haud potuit: ſed diu & per aliquot adhuc, finita cura, menſes, malum hoc moleſtiſſimum tolerandum fuit. Hæc de Ophthalmia communi & omnibus nimium nota: aliæ nobis non ſemel obvenerunt *Ophthalmiæ, quæ Venereæ dici poſſunt* commode. Accidit enim nonnullis ab impura Venere Gonorrhœam paſſis, ut, dum balſamicis & adſtringentibus fortioribus, malum curare ſatagunt, ſubito metaſtaſis fiat, exſiccato hoc fonte, humoris ferini ad oculos, ubi interiora oculi non ſaltem turbat & vehementius affligit idem, ſed inducta ſimul per totum bulbum inflammatione acerrima, excreſcentiam quandam circa corneam tranſparentem format, quæ, niſi cito per inciſionem chirurgicam auferatur, ſubito in ſuppurationem properat, atque ipſam corneam perforando, turbatis jam atque infectis ab intra humoribus, ad effuſionem totalem viam parat: ſolet autem tunc prius quidem per vulnuſculum illud materia Gonorrhœæ prorſus ſimilis excerni, ſequuntur tandem & aquoſus & cryſtallinus colliquati, &,

quod omnium pessimum atque irreparabile, ipse vitreus humor: nihil hic juvant venæsectiones, nihil purgationes, nihil Mercurialium & Panacearum decantatarum internus usus; nisi enim carnosa illa ac ferinæ indolis excrescentia auferatur, primis statim atque apparet diebus, perforatio sequitur corneæ tunicæ, humorumque effusio, sine ulla visum recuperandi spe. Unde ab omni tempore frequentes ex suppressa Gonorrhœa cœcitates observatæ fuere, nullumque remedium malo inventum, usque dum, uti Galli gloriantur, ante decennium & quod excurrit, *Du. St. Yves, Celeberrimus apud Parisienses Ophthalmiater*, hoc malum penitius inspexit, atque unicum remedium in incisione & extirpatione carnosæ illius excrescentiæ invenit, pluribusque optato cum effectu applicavit. Et hunc affectum inter illos recensere libuit, quos ab aëris inclementia Warsaviæ foveri observamus, qui & hic in dicta metastasi multum conferre, dum ad stagnationem pertinaciorem disponere humores consuevit, deprehenditur: majorem autem cum aëris vitiis connexionem habent *Peripnevmonia & Pleuritis*, improvidos & qui corpus negligentius tegere solent, frequenter satis adorientes. De quibus in compendio fere omnia dixero, si venæsectionem in his curandis solito frequentius, ter, quater amplius, primis diebus institutam, omne ferre punctum monebo. Rarissime enim hic per solam expectorationem *Pleuritides* judicantur, & qui hanc solam expectat, ægrotos communiter sub febre vehementi, inflammatione, dolore & suffocatione expirare videbit. Et licet sanguis in his affectibus ex vena eductus, pellicula satis crassa, lardosa, tegitur communiter, quam pelliculam pro certissimo & unico signo repetendæ venæsectionis, venditare solent autores, & quidem hac conditione, ut tam diu repetitis vicibus sanguis extrahatur, donec naturali colore rutilans per totum observetur; reticendum tamen non est, aliquando, rarius tamen, sanguinem pellicula adeo alteratum ac defœdatum haud esse, sed rubellum etiam educi, talemque

que post refrigerationem permanere, qualis tamen, si symptomata vehementiora febris atque inflammationis urgebant, me a repetitione missionis sanguinis, minime absterruit. Valdeque gavisus sum, cum nuper in *Epistolis ad Schelhammerum scriptis a Scheffelio publicatis*, ex magni illius *Henr. Meibomii Medici vere docti atque experti* calamo proprio, sequentia legerim verba: *in nullis unquam morbis felicior quam in Acutis pectoris fui, vixque recordari possum eorum, qui Pleuritide aut Peripnevmonia sub manu mea obierint, nisi senes valde, aut Phthisici quodammodo fuerint. Id vero maximam partem recte institutæ venæsectioni tribuo & quidem largæ ac repetitæ, nec primis tantum diebus. Multi in his locis sub aliorum Medicorum timidorum & αἱμοφόβων cura periere, malignas esse Pleuritides & Peripnevmonias judicantium, cum ipsi sua culpa inflammationem ad eum pervenire gradum sinerent, ut deliria aliaque malignarum febrium symptomata sequerentur.* Hæc de venæsectionis *in Pleuritide & Peripnevmonia* utilitate: reliqua remedia in resolventibus specificis constabant, quæ inter Sperma ceti eminet, præsertim cum diaphoreticis absorbentibus mixtum, dato simul pro potu ordinario, decocto hordei cum C. C. florib. Bellid. Papav. Err. & sem. Anisi temperato, & calide maxime bibendo, in quo calido potu Pleuriticorum salus, & sine hoc pessima symptomata atque certus interitus, siquidem ab unico frigido haustu gelidam mortem secutam fuisse, non semel observavi. Et quamvis hæc omnia de ordinaria & benigna *Pleuritide* intellecta velim, non dubites tamen in ipsa etiam maligna eandem cum venæsectione methodum locum habere utplurimum, nisi quod præterea loco spermatis ceti & dictorum resolventium ex absorbentium genere, durius affligente inflammatione, nitrosa cum antimonialibus & camphora mixta proficua cumprimis observaverim: et vidi sæpius, re quasi desperata, si cum usu Pulveris Pannon, e. g. & larga Nitri dep. Lap. Prunellæ, Bezoartici mineralis & Camphoræ dosi institerim, tamen tandem naturam vicisse; licet etiam diarrhœa, quæ tam horrenda merito videtur in *Pleuritide* esse omnibus, extrema minitasset, ubi mane data nitrata camphorata, subjun-

cta pro nocte Bolaria diaphoretica cum El. Dia-Scord. Frac. mixta excepere, manifestissimum ægros lævamen sensisse: ac vidi tali methodo ex orci faucibus ereptos, quibus deliria, faucium & linguæ nigredo, agrypnia, febris intensissima cum Purpura alba dictaque diarrhœa, jam ultima præsagiebant. Cum autem tantas laudes venæsectionis in *Pleuritide & Peripnevmonia* curandis hic fecerim, monendum simul etiam erit, quod eadem hæc, protracto diutius, neglecto & non bene tractato malo, atque in *Peripnevmonia illa, quam Sydenham notham* appellat, præsentissimum damnum inferre possit. Vidi exemplum ante paucos aliquot annos, in viro quodam consistentis ætatis, natione Polono, hic mense Februario anni 1723. iter ex Galliis ad nos faciens, in diversorio quodam in via tres septimanas ante quam advenerit, cum amicis mulsi ingurgitationi indulserat, ita, ut pro sua rata plusquam ollam unam cum dimidia, novem libras continente, absumserit, dormiens postea in hypocausto paulo angustiori ac depressiori simul autem præter modum calefacto, ex quo summo mane se statim, iter suum prosequens, gelu intensiori exposuit, ac febre, tussi ac dolore suffocatorio pectoris non obstante, Warsaviam usque continuavit: vocat tum Medicum, qui per aliquot dies, sine mutatione in meliorem statum, ipsum visitans, adhuc alium accersit in consilium; status tum erat talis, ut partim sedendo, partim in conclavi circumambulando, febricitaret cum nausea, tussi, utplurimum sicca, aliquando tamen pituitosa humida, sanguine parum tincto sputo, magna thoracis coarctatione, orthopnœa, ita, ut cubare in lecto commode non posset, genæ rubebant insigniter cum oculis scintillantibus, urina flammea, pulsu celeri duro &c. in summa, omnia aderant signa febris inflammatoriæ Peripnevmonicæ: interrogatus de morbis antecedentibus & remediis assuetis, venæsectionem a se quotannis, præservationis ergo, ab aliquo tempore, celebratam fuisse fassus est: ordinabatur tunc Mixtura resolvens diapnoica, cum spiritus Nitri

dulcis

dulcis tantillo, & unanimi consilio proponebatur venæsectio: hac administrata ante meridiem, nulla symptomatum remissio, imo circa vesperam ejusdem diei omnia pejora, urgente orthopnœa, accedente delirio, & circa mediam noctem suffocatione, qua singulis momentis aucta, expirabat subito. Cujus morbi infelix atque inopinata catastrophe, inde mihi dependere videbatur, quod *Peripnevmonia* in hoc subjecto ab initio maxime neglecta, staseos discussio fieri non potuerit, secuta ergo corruptio Gangrænosa, post tertium morbi septenarium, qua non bene perspecta, & venæsectione administrata, totalis secuta est spirituum dissipatio, Sphacelus, mors repentina: ita enim se habet, teste *Sydenhamio*, *Peripnevmonia notha*, ut genæ oculique rubeant, æger tussiat, cum urina intense rubra, anhelatione, dolore totius pectoris, & pulmonum coarctatione, febris indicia hic minora longe, quam in Peripnevmonia vera, unde & non obstante morbo acuto, iter suum prosequi noster potuit: & prout sanguinis missio in Peripnevmonia est remedium magni & recentis doloris, ita vetustioris vel supervacuum vel serum nimis & noxium, teste *Celso*: in tali enim casu, si tantillum sputi flavo-rubescentis appareat, nunquam imperato venæsectionem: sputum enim denuo supprimetur, & æger morietur certissime, monente *Baglivio Prax. Med. Lib. I. cap.* 9.

Non minorem cum aëris constitutione *Apoplexia* habere observatur connexionem, ratione procatarcticæ causæ, quam potissimum in subitanea tempestatis gelidæ cum Aquilonari vento, in humidam Austrinam vel Occidentalem mutatione ponimus. Nam & ab *Hippocrate jam Sect. III. Aph.* 23. inter hyemales morbos recensita fuit Apoplexia; et *anni* 1709. hyeme vehementissima, apoplexiæ fuerunt per totam Europam frequentiores solito, notante *Gerbezio Cent. IV. Eph. Nat. Cur. Germ. Append. p.* 42. Quin ipse etiam *Illustr. L. Schröckius Cent. I. App. pag.* 6. earundem *Ephemer.* causam Apoplexiæ sub hyemis initium & finem, ventis Septentrionalibus adscribere

bere potissimum videtur: quod tamen cum latitudine aliqua explicandum esse arbitror, quatenus ejusmodi venti a subitaneis humidis Austrinis & Occidentalibus excipiuntur, qua ratione *Hippocrati* etiam *Sect. III. Aph.* 17. suus constabit honor, dum Austrinas tempestates corpora resolvere, & capitis gravitates ac vertigines inducere asserit. Sed his controversiis missis, paucis annotabimus, *Apoplexiam*, ut repentinum & acutissimum morbum, præsentissima requirere remedia, quæ inter primum & præcipuum recensemus, venæsectionem; neque hic multum superest temporis perscrutandi, sanguinea an phlegmatica sit Apoplexia, quamvis non nesciam Autores plerosque urgere communissimum axioma: *Venæsectio ni juvet, occidit*, quod ultimum a venæsectione in illa evenire Apoplexia, quæ phlegmaticam constitutionem ferit, innuunt. Sed ego quidem audacter statuere ausim, venæsectionem in omnibus veris Apoplecticis, qui antea gulæ indulserunt & pancratice vixerunt, locum omnino habere, cujuscunque etiam temperamenti & constitutionis æger sit. Nam si causam proximam hujus morbi, quam præcipui Autores in effusione ac stagnatione sanguinis aut seri in cerebri ventriculis, corpus striatum, nervorum principium cumprimis prementi, collocant, ad methodum Med. applicemus, nullum unquam venæsectioni æquiparandum invenimus esse remedium, præsertim si proximiores cerebro jugulares venæ incidantur, quæ cum Plexu Choroidali totam ventriculorum cerebri concamerationem investienti, continuantur: non excludimus Clysteres acriores, venæsectioni, si tempus suppetit, præmittendos; quamvis ad validiora, pro scopo excitandi ægrotos, si hoc ab adstantibus impetrari potest, descendendum potius remedia, & ferramenta ignita, cauteria actualia, capitis vertici vel plantis pedum applicanda, quibus mira nonnunquam in Apoplecticis & Epilepticis præstita fuisse, ipse vidi, conferente Symbolum suum *Lancisio de mortib. subitan. Lib. 2. cap. 5.* & recentiore adhuc *Dominico*

minico Misticbello Italo, qui in libro peculiari, quem ſermone vernaculo de Apoplexia edidit, amplo ferro candente plantas pedum adurere jubet, & varia exempla per hanc methodum curatorum recenſet. De vomitoriis quantum etiam ab autoribus de his prædicetur, ſingularem ac ſenſibilem effe-ctum in Praxi mea, licet pluribus dederim, non vidi: quamvis in Apoplexia, quæ a meridie & poſt paſtum ingruit, venæſectioni præferatur vomitorium, uti & in illa, quæ phlegmaticos & hos, qui antea ſeroſis excretionibus obnoxii fuerunt, invadit, laudetur á nonnullis Autoribus Medicis. Quare in vera Apoplexia, poſt Clysmata & ſanguinis miſſionem, ſtatim ad volatilium nervinorumque uſum tranſivimus, Liqu. C. C. Succ. cum Spiritu Ceraſ. Lavendul. maritatum in Aqua ſt ſpecifica ſolutum, parce aſt ſæpius ori infudimus, frictiones interim interponentes cum ſpirituoſis fortioribus, interdum & Eſſentia Cantharidum animatis. Magnam utilitatem etiam a Purgantium fortiorum, reſinæ Jalappæ præſertim, in ſpiritu appropriato ſolutæ, largiori doſi, obſervavi: ut verum tamen fatear, potius in illo ſtatu, ubi ipſe *Apoplecticus affectus in Paralyſin* tranſire jam viſus fuit, in quo caſu, repetitis vicibus, & alternis diebus his exhibitis, mirum quantum paralyticæ membrorum impotentiæ detractum fuiſſe, gaudentes vidimus: *Vera* autem *Apoplexia velociſſime, uti Jachinus* loquitur, *viget, & breviſſimum imo imperceptibile habet principium atque augmentum, ita ut tota ſtatus eſſe videatur, & repetita ejusmodi purgantia non admittat.* De ſolutione *Apoplexiæ* vel *Paralyſis* per febrim, in Praxi mea nullum vidi exemplum; & illi Autores, qui *Hippocratis* autoritatem vindicaturi, hanc obſervationem defendunt, eo ipſo ſuſpectos ſe de veritate rei reddunt, dum, qualis febris, quæ Apoplexiam ſolvere debet, ſit ſpecies, ambigunt, quo de *Proſp. Martianus in Hippocr.* & poſt illum *Foreſtus* videri poſſunt. Eodem modo ſe res habet cum Ptyaliſmo, de quo apud *Dan. Sennertum L. I. Prax. Part. 2. cap.* 32. allegatum invenimus, nonnunquam Apoplexiam Phlegmatico

tico oris fluxu finiri. Vidi quidem *Paralyticos* lente febricitantes cum pulsu præsertim pleno & elatiori duro, caloreque interno aucto: vidi eosdem non per menses sed per annos integros, fœdo atque involuntario salivæ effluxu madentes, ast sine omni euphoria: de quibus tamen ita semper sensi, in tali casu fortassis & per febrim & per ptyalismum ipsius Apoplexiæ recidivam præcaveri, quæ semel tactis communiter secunda, tertia amplius vice ictum repetendo, interitum certum alias minatur.

Et hæc de Apoplexia: transimus jam ad *Acutas, Putridas & Malignas febres*, quæ eo magis hic locum inveniunt, quo plus ex aëris depravata constitutione, aliquid sibi in origine vindicant, uti in superiori capite monuimus. Hic saltem paucis monemus, quod si ullo in loco, certe hic Warsaviæ de *Malignis* tractandis locum inveniat Practicorum regula: in *omni continua præmittenda esse Alexipharmaca efficaciora, ne malignitatis virulentia, ut anguis in herba ab initio latens, negligatur, atque ex improviso postmodum, diebus præsertim criticis, febre supra febrim aucta, ad secretionem debitam natura haud perveniat*, sed principium vitale potius supprimat cum exitu morbi funesto. Reliquum totum tempus, usque ad declinationem, per Bezoartica Bolaria cum Antimonialibus, interdum Nitri tantillo admixto, itemque per diapnoica leniora, qualis M. S. & Tinct. Bezoarr. Mich. agendum, statim autem ac febris caput iterum extollit, ad Alexipharmaca recurrendum esse duximus, quæ interdum quotidie, interdum alternis diebus repetenda sub Potionis forma potissimum, dum Elect. Dia-Scordii in Aqua quadam destillata solutum cum Pulv. Pannon. miscuimus, addito Acetos. Citri Syrupo. Purgantia in *Malignis* hic semper periculosissima fuisse observavi, & statim ac de malignitate per Epidemiam constabit Medico, ab his in totum abstineat consulo, alias natura in motu suo turbatur insigniter, & inflammationes ex malignitate imminentes præcipitantur ad viscera nobiliora, hepar præsertim,

lie-

lienem, inteſtina: *auſim dicere, multos craſſe errare, cum in acutorum initio, ſive ante ſive poſt venæſectionem, medicamenta præbent, etſi lenientia ſic dicta ſaltem, ad purgandum, hoc enim alienum eſt maxime a veterum Auctorum documentis,* notanter ſcribit *Marſ. Cagnatus de Urban febb. Cur. rat. p.* II. *ſeqv.* Nec vomitoria facile propinanda in his eſſe dixerim, quamvis minus quam purgantia catoterica periculum involvant, ita ut ſemper illud *Sydenhamii* præ oculis habendum ſit monitum: *Vomitoria non niſi primis Malignarum initiis exhibenda ſunt; extra hoc tempus vero cauſam multorum difficiliorum ſymptomatum exhibent,* quod ipſius *Hippocratis* autoritate confirmatur, *Aphoriſmo* 51. *Sect. II.* Longe autem aliter ſe res habet cum venæſectione, cujus uſus ab initio non ſaltem haud adeo periculoſus, ſed etiam apud multos abſolute eſt neceſſarius. Non dicam, quod ex veterum obſervatione, ſanguis in ſynocho actutum miſſus, morbum dictum factum jugulet, annotante *Nic. Tulpio in Monit. Medic.* 26. Sed, quod paradoxum, in ipſis *Malignis, Petechialibus* præſertim ac *Purpuratis,* ſi morbus cadat in ſubjectum vere plethoricum ac lautiori & vinoſæ diætæ aſſuetum, niſi debita ac ſufficienti venæſectione compeſcuerim nimiam ſanguinis ebullitionem & orgaſmum, omnem excretionem, propter continuas in corpore turbas, impedientem, nullum ex morbo & malignitate emerſiſſe facile vidi. Qua occaſione recordor Illuſtriſſimæ Matronæ, in flore ætatis conſtitutæ, & frequenter, præter ordinarium menſium fluxum, hæmorrhoidibus apertis obnoxiam, in qua, dum in *Malignam Petechialem* incidiſſet, neglecta primis diebus propter Medicorum abſentiam, venæſectione, die ſexto morbi apparebant quidem maculæ, aſt ſtatim, propter magnas in ſanguine exæſtuationes ac turbas, retrocedentes, & cum illo etiam tempore, quo diſparebant, venæſectionem tolerare nollet ullo modo, omnibus Cardiacis, Bezoarticis, Alexipharmacis, aliisque appropriatis medicamentis non obſtantibus, perpetua urgente agrypnia, ſuavique delirio, ſummaque inquietudine anxioſa

cum cordis oppreſſione ac palpitatione, die decima nona morbi fatis ceſſit. Et licet in hac pulſus, quem ſtatim ab initio morbi debilem fuiſſe obſervavi, venæſectionem contraindicare potuiſſet, plus tamen plethoræ ſtatum obſervandum, & propter illum ſolum, venæſectionem inſtituendam fuiſſe exiſtimo: Pulſus enim debilis in principio continuarum, raro a ſpirituum animalium defectu, plerumque vero ab eorundem ſuppreſſione oritur; hinc evacuationes ſanguinis omnino indicantur: in primo autem ejusmodi febrium principio inſtituendæ, optime monente *D. Strothero Anglo, in Crit. Febrium, Londin.* 1718. *edito.* Et ratione ſanguinis miſſionis ab initio in Malignis neglectæ, poſtliminio autem, diſparentibus ex improviſo petechiis, inſtituendæ, ex propria obſervatione, moneo, me *Anno* 1727. dum vernali tempore, *Malignæ Petechiales* inter Aulicos noſtros Warſaviæ graſſarentur, excluſis petechiis, ac ſubito iterum diſparentibus, cum ſumma inquietudine, cordis anxietatibus, ingruente delirio, ſtatim applicaſſe ſedibus hæmorrhoidalibus hirudines, quatuor, quinque numero, licet nullum unquam in vita paſſi fuiſſent antea ægrotantes hi hæmorrhoidum fluxum, tam laudabili ſucceſſu, ut poſtquam bene ſuxerint, & aliquot, ſex vel octo etiam ſanguinis uncias evacuaverint hæc inſecta, pleraque ſymptomata belle conquieverint, indies declinante malo, atque ægrotis ſic ex ipſis orci faucibus quaſi ereptis. De *Variolis* obſervavi, communem fere cum petechiis, aliisque Malignis hic tenendam eſſe methodum, niſi quod theriacalia, excepto Dia-Scordio cum abſorbentibus mixto, parciora, Bolaria autem diaphoretica frequentiora in his conveniant, interpoſitis, ſi ſymptomata indicant, volatilibus ſuccinatis &c. quæ potiſſimum eo tempore utiliſſima inveni, quando intra diem nonum & undecimum, tuſſis vehementior cum reſpiratione oppreſſa difficiliori, periculoſiſſima in variolis accidentia, urgerent, quo tempore ad drachmam integram & ultra datus Liq. C. C. Succin. in larga Aquæ apro-

propriatæ quantitate solutus & cum syrupo quodam pectorali edulcatus, omne tulit punctum, & imminentem catarrhum suffocativum quasi in momento dissipavit: reliqua medicamenta in & post statum morbi, ex Mixt. Simpl. vel Tinct. Bezoartica constabant, donec sub declinationem, Liquor de tribus cum Spir. Nitri dulci, vel idem cum Liqu. terr. fol. Tartari mixtus ac temperatus, vel duo hi alternative usurpati, ad reliquias miasmatis maligni acris variolarum per diuresin & diapnoën dissipandis, sufficerent. Unum autem ante omnia monendum, in *omnibus Variolis*, post totius morbi decursum, & postquam ægrotantes tantillum saltem virium iterum receperint, Purgantia leniora, interdum bis vel ter etiam repetita, non esse omittenda; alias certo certius in viscerum labes, infarctus & periculosas corruptiones, indeque ortas lentas febres præcipitabuntur miseri. Quo magis autem necessarius, superatis variolis Purgantium usus, eo periculosior idem hic ab initio, sicuti in plerisque fere malignis, propter turbatum excretionis negotium, & motum continuantis postmodum diarrhœæ. Quid, quod & in illis, quibus variolis nondum visis, præservative ordinantur, ægro adhuc orthostadio, purgantia, non semel observavi, si variolæ paulo post purgationem eruperint, diarrhœam inter ipsam macularum eruptionem secutam & continuatam fuisse, ingenti cum ægrotantis periculo, dum illis diebus, quibus natura excretioni per diaphoresin vacare deberet, diarrhœa fatisceret. Alia ex ratione & venæsectionem sub initio non universaliter probare possum, symbolum conferente *Sydenhamio*, ingenuo Observatore Practico, cujus verba *in Differt. Epist. ad Gn. Cole p. 420. edit. Amstel. Ann.* 1683. omnino digna sunt, ut ab omnibus probe ponderentur: *Sancte assero*, inquit, *insignissimum fere omnium, quos mihi unquam videre contigit, e confluentium variolarum genere morbum, & qui ægram undecimo die jugulavit, juvenculæ supervenisse, ubi primum a Rhevmatismo usitata illa methodo copiosæ & iteratæ venæsectionis fuerat liberata. Atque hinc*

mihi primum innotuit, Phlebotomiam, non perinde atque ego prius arbitrabar, variolis intra justos limites coërcendis conducere. Fortasſis autem ſcarificatio & hirudinum applicatio, a quibusdam ſub variolarum ingreſſum, commendata, non minorem merentur animadverſionem. Vidi ipſe in puella ſex vel ſeptem circiter annorum, Illuſtrisſimæ cujusdam in Polonia familiæ, quæ ob formoſitatem indolisque bonitatem & excellentiam, miraculum vere juventutis ſuo tempore repræſentabat, applicatas ex nimia curioſitate aut ſolicitudine potius, pro facie a variolis defendenda, hirudines duas, dorſo, in renum regione, non vocato in conſilium illo tempore Medico, tantam intuliſſe noxam, ut morte expianda eſſet intempeſtiva illa therapia; die enim morbi undecimo, cum optime, ratione eruptionis & incipientis ſuppurationis variolarum, procederent omnia, ex cicatricibus ab hirudinum morſu relictis, tanta oborta eſt hæmorrhagia, ut Quartam aut duas libras fere ſanguinis ſeroſi effunderent intra nycthemerum, ſequente immediate poſt corruptione tanta, ut defenſivis omnibus rite applicatis non obſtantibus, Sphacelus inde brevi corripuerit partem læſam, tanta cum vehementia, ut in momenta latius ſerperet putrefactio cutem & muſculos nigerrimo colore per totam dorſi medietatem afficiens: Variolis interim ſubſidentibus atque exareſcentibus, ægra autem miſerando & non ſatis dolendo ſpectaculo, inter ſuave delirium & convulſiones ſupervenientes expirante. Et licet hic præcipue ab illis, qui hirudinum uſum propoſuerant, neglectus earundem ſelectus, dum venenatas loco benignarum applicaverint, accuſaretur: quod in tantum quidem locum invenire poterat, quatenus inter hæc inſecta paluſtria adeo virulenta etiam inveniuntur interdum, ut inſtar *Sepis Indicæ* gangræna putreſcente tabefactum depaſcant corpus, antequam necant, uti *Boerhave in Præfat. ad Autor. Vet. de Lue Vener.* editos, loqui amat; hoc tamen ex triſtisſimo hoc caſu annotavi, nimiam in præſervatione a variolis ſolicitudinem, non fruſtraneam

neam ſaltem, ſed utplurimum etiam eſſe funeſtam. Hæc de variolis; idem, quod tractationem univerſalem attinet, obſervandum *in Cura Morbillorum*, in quibus pertinacior ſub finem tuſſis, nullo felicius remedio, quam purgantibus repetitis cedet: de cætero, quo brevior eſt *Morbillorum* periodus, utpote qui ſeptima vel nona die judicantur perfecte utplurimum, eo etiam compendioſior meth. medendi, in qua præter diaphoretica bolaria, & Bezoartica acidulata, nihil fere in uſum venit: Maligniores excipio, quales aliquando dari, vel ex eo facile patet, quod a quibusdam *parva Peſtis*, *Morbillorum Epidemia* fuerit appellata.

Ex his epidemicis morbis reſtat nobis, ut de *Dyſenteria* curanda, aliqua adhuc memoremus: vidi enim hanc etiam, non quidem tam populariter ac late, ut alibi locorum, ſatis tamen maligne, inter incolas Warſavienſes interdum graſſantem, uti in hiſtoria hujus morbi in antecedenti capite dictum: & univerſalia quidem remedia quod ſpectat, memini & ipſam venæſectionem ab initio morbi, in hac ad compeſcendam gliſcentem in viſceribus inflammationem, fuiſſe neceſſariam, præſertim in ſingulari epidemia, qualis illa fuit Lithuanica Grodnenſis, de qua ante hos duodecim annos obſervationes *Ephemeridibus Nat. Curioſ. German.* inſerui. Rarius locum habuiſſe vomitoria obſervavi, quæcunque etiam de Ipecacuanha, ut ſpecifico, prædicentur, licet & ipſe hanc ſub principio, in uſum traxerim, neque tamen unquam exacte effectus reſpondere promiſſis mihi viſus eſt, quamvis etiam ter quaterve repetiverim ejusdem uſum: rariſſime autem purgantia ſecure & cum ſucceſſu exoptato exhibentur: & miror etiam, Rhabarbari uſum, a pleriſque fere autoribus, quaſi primarium pro auſpicanda Dyſenteriæ cura, medicamentum proponi; quod in Diarrhœa ſimplici toſtum, medentis intentioni frequenter ſatisfacere quidem exiſtimo, dum materiam ſtimulantem, expellendo, adſtringentis aliquid & balſamici poſt ſe relinquit, inteſtinorum atoniæ ita ſubveniens; in vera

Dyſenteria autem, neque crudum neque toſtum, licet etiam primo ſtatim morbi initio datum, operæ pretium feciſſe recordor, & quoties illud dedi, aut alios dediſſe vidi, utplurimum nunquam datum fuiſſe optavi merito: dolores enim, inflammationes ac dejectiones ſemper exinde auctos atque exacerbatos fuiſſe, ſummo cum meo tædio, comperi, apud alios etiam exitu morbi penitus funeſto, ita, ut ſuo adhuc firmiter ſtet talo, veterum Medicorum axioma practicum: *Evacuationem nunquam, vel raro, faciendam eſſe per partem affectam;* imo apud *Lentilium in Jatromnematis* legiſſe me memini, *Medicos qui Pleuriticis ac Dyſentericis laxantia exhibent, Lege Aquilia teneri.* In tutiori ac frequentiori mihi ſemper uſu fuere, poſt datum in robuſtis ac ſuperflue nutritis, ex Ipecacuanha, lene Emeticum, ſola bolaria cum balſamicis adſtringentibus & opiatis mixta, non omiſſis diaphoreticis appropriatis liquidis, Tinct. Bezoart. Mich. cum Eſſent. Theriacali roborata ſpecifice. Neque reticere poſſum inſignem clyſterum demulcentium uſum, qui ſi ſtatim ab initio ac tormina apparent, ex lacte cum ſevo hircino & Terebinth. vitell. ovor. ſubacta, vel ex ſolo jure capitis vervecini, applicentur ac continuentur frequentius, incredibilem exſerunt efficaciam, majorem autem adhuc, ſi ſimul atque eodem tempore, ſacculi ex foliis quercus, furfure, florib. Chamomillæ, Verbenæ, in aceto cocti, calide ventri ſimul & orificio inferiori imponuntur. Et cum ſub finem præſertim morbi, teneſmus miſeros fatiget, morbumque protrahat diutius, nihil fere præſtantius contra hunc, quam vapores ex balſamicis roborantibus, thure, maſtiche, ſuccino cum capite mortuo terebinthinæ, me inveniſſe, gloriari poſſum: præterea per totum morbi decurſum a cerevifia, omnibus fermentativis atque inflammantibus potibus abſtinere juſſimus ægros, & pro potu ordinario decoctum hordei, cum C. C. & Cinnamomo, vel caſſia Caryophyll. & lignea, ordinavimus.

Jam

Jam restat, antequam Epidemicarum tractationem relinquam, ut *Pestis* etiam, summi ex Epidemicis morbi, medendi methodum paucis attingam, siquidem & hanc inter Warsavienses Anno 1711. vidi, plenius autem, prout superius jam monitum, cognovi postmodum Gedani eodem anno, inter nostros dum *Gedanensis Pestis* reliquiæ grassarentur. Parum autem abest, quin statuam, Medici operam minimum hic vel nihil penitus efficere, ac mortem a virulentissimo hoc contagio vix ullum effugere, nisi robusta & valens natura, suis usa viribus, naviter per abscessus purget. Cum tamen singulares unius alteriusve remedii vires & hic observaverim, non possum quin paucissimis saltem ejus mentionem faciam. Et de generalibus quidem, quæ in venæsectione ac purgatione consistunt, remediis ante omnia moneo, hæc ipsa vix ullum hic invenire locum: satisque mirari nequeo, solertissimum *Sydenhamium in Praxeos Vol. I. pag.* 234. Phlebotomiam larga manu ac repetitis vicibus ab initio celebratam, tantis efferre laudibus, ut *in Londinensi Peste* post sexagesimum seculi præteriti annum, grassante, nemini hanc funestam fuisse afferat. Et quamvis sanguineam ac ferventiorem corporum Anglicæ nationis constitutionem, exceptionem a regula facere, facile admittam, vix tamen persuadere mihi possum, morbum illum inter præsidiarios milites, in quodam Angliæ loco, cujus l. a. meminit, qui cum macularum efflorescentia grassatus fuit, & ægros derepente jugulavit, veram fuisse Pestem, sed febrim forte ex acutissimarum genere, ita autem de hoc affectu ejusque curatione scribit: *Chirurgus quidam singulis ægris, statim a primo morbi insultu, atque nullo adhuc tumore conspicuo, sanguinem ingenti copia detraxit, donec pedibus deficere inciperent. Et quanquam a phlebotomia, nullum omnino remedium adhibuit, tamen ex complurimis, quos hoc modo tractavit, nec unus quidem desideratus est.* Apud Warsavienses, quantum ex relatione Medicorum eo tempore praxin exercentium, habeo, nec unicus *Peste* affectorum, per venæsectionem liberatus fuit, cum

alias

alias in plerisque aliis morbis sanguinis missio, apud illos adeo observetur proficua. Nihil etiam de Purgantium usu in *Peste* afferre possum, licet quidam fuerint ex Loimographis, & recentissime quidem ex Gedanensibus, *Manasse Stöckel*, qui plenis buccis usum Salis Vitrioli vomitorium extollunt. Communiter enim multi Peste affecti vomitibus exagitantur enormiter, a malignitate ventriculi tunicas per carbunculi speciem irritante; quis autem tali in statu, naturam in errore suo adhuc juvaret, aut virus illud per Emeticum evacuare satageret? Longe tutiora & efficaciora sunt diaphoretica anodyna, & verissimum est *Rolfinccii Jenensis* effatum, *eum* sc. *qui Peste correptis spatio* 24. *horarum, quater vel sæpius sudorem non excitat, parum esse profuturum:* quæ multiplici experientia & observatione corroborat etiam *Giselerus in Observatt. de Peste Brunsvic.* dum omnia Alexiteria, post 24. horas oblata, inefficacia fuisse meminit. Specifice autem hic Theriacalia, ast nunquam sine aceto propinata, sunt laudanda, & quidem largiori, duplicata vel triplicata dosi, exhibita: verissimumque sub hac conditione, expertus sum *Ol. Borrichii* monitum, scribentis: *mihi nihil securius observatum in Peste sola Theriaca, sed liberalius, non improvide tamen propinata: plures enecti, qui drachmam hauserant, etiam subinde drachmæ geminæ nihil attulerunt opis, eoque in adultis nonnunquam ad tres ascendendum fuit, non sine periculo, minus tamen quam malum ipsum periculoso.* Carbunculorum & bubonum tractationem, experti Chirurgi manus, si morbus vehementissimus has inducias dat, facile curabit: hos enim emollientibus cataplasmatis, illos autem pro mortificandi scopo, ipso Antimonii butyro tractatos fuisse cum successu memini. Sub finem autem hujus discursus hoc unicum repeto, *Veram Pestem* æque ac veram Apoplexiam inter morbos a me referri incurabiles, quia propter violentiam virulentissimi contagii, spatium deliberandi & debito modo medendi vix detur ullum. Particulæ enim νοσηρὰι in *Peste* ita supra modum subtiles sunt atque aculeatæ, ut ita dicam, ut auræ ad instar sanguinem

guinem pervadant, ac ſideratis quaſi ejus ſpiritibus, nec in ebullitionem quidem illum attollant, unde æger ſæpiſſime ſine febre perit.

Unicum nobis in hoc de ingreſſu ad infirmos Warſavienſes capite producendum reſtat, *Endemii Mali, Plicæ* puta, *Medendi Methodus*. Et cum in antecedenti Sectione prolixam ſatis dederimus monſtroſi hujus mali hiſtoriam, pauciſſimis curationem hujus repetere hic licebit. Neque autem quis putet adæquatum & ſpecificum remedium hactenus morbo huic eſſe inventum: quo plures enim ſunt de cauſis Plicæ inter autores varietates ac diſceptationes, eo majores etiam in therapia difficultates emergunt: præſertim cum multi de Plica ſcripſerint, curationemque ejus propoſuerint, qui ipſum affectum vel penitus non, vel ſuperficialiter ſaltem, nec penitius uti decet inſpexerunt atque examinarunt. Mihi igitur in tanta obſcuritate affectus integrum erit brevibus communicare, quæ pro compeſcendo *miaſmate Trichode* aliquoties una cum aliis proficua inveni remedia præ cæteris: notanter autem *pro compeſcendo malo*, dico; radicalem enim curationem *Plicæ*, præſertim in his, quibus hæreditaria eſt, nemo prudens promittet. Conſiſtit autem vera & unica medela in hoc, ut actus ſecretorius & excretorius, quantum fieri poteſt, procuretur, continuetur, ac ſi turbatus fuerit unquam, quantum licebit, reſtituatur. Inquinamentum enim hoc fermenteſcentis indolis, minime alterari, ſed unice per *Trichiaſis* ſpeciem ſecerni atque excerni debet ac poteſt, commode, ſecundum ipſius naturæ operantis ductum. Cave igitur credas, aut vomitoria aut purgantia hic quicquam valere; de qubus, Emeticis in ſpecie, miror unum ex noviſſimis de Plica ſcriptoribus, qui hiſtoriam ejus ac therapiam in Academia Hafnienſi nuperrime ſchediaſmate inaugurali quodam propoſuit, in his omnem locare pro expellenda *Plica* ſpem, de cætero humorum impuritatem ſpecificam nitratis, antimonialibus & abſorbentibus tolli-poſſe perſuaſus: nihil enim

minus huic affectui convenit, quam Purgantia fortiora exhibere, utpote quibus communiter totum secretionis negotium turbatum fuisse, cum peccantis humoris retrocessione, non semel observavi. Sicuti etiam de omnibus evacuantibus in genere tenendum, hæc Plicæ nostræ maxime esse infensa, quo venæsectionem cumprimis etiam intelligo, post cujus administrationem improvidam, funestum utplurimum observavi eventum. Omnia igitur quæ in Plica curanda cum ratione agimus, maximam partem effectum & consectaria *Plicæ* in corpore humano, vix ac ne vix quidem ipsum fermentificum miasma concernunt. Ita e. g. bene disponimus in latente adhuc malo, organum secretionis adæquatum, caput & crines puta, ad expellendam materiam noxiam, per emollientia & abstergentia, inter quæ unicum fere præ omnibus aliis appropriatum & securum, vegetabile regnum nobis suppedidat, remedium Lycopodium, cujus ex aqua vel cerevisia paratum simplicissimum decoctum, capiti bis vel ter de die calidum, vel tepidum potius applicatur mediantibus linteis hoc ipso imbutis: fotu enim hoc dolores ac spasmi sopiuntur, cutis rigida & arida emollitur, pori ac meatus obstructi & constricti reserantur. Quæ autem de Brancæ Ursinæ viribus in Plica curanda, unus Autorum exscripsit ex altero, nullum in experientia videtur habere fundamentum, & nunquam ex Polonis de hoc remedio in usum tracto quicquam comperire potui. Primus fortassis fuit *Sennertus, qui loco de Barscz Polonorum superius in capite de Victu Warsaviens. allegato*, errori dedit occasionem, ex quo postea *Kergerus in tract. de Ferment. Sect. III. cap. 1. Bernitius, Sim. Schulzius & Hagendorn in Ephem. N. C. G.* repetierunt, quæ in Observationibus suis de *Plica* curanda, publicare non dubitant. In specie autem *Bernhard. Bernitius*, qui in Aula Joh. Casimiri Regis, Chirurgum primo & postea Medicum egit, multa prædicavit de hujus Brancæ cum Lycopodio junctæ usu, in dictis *Ephemerid. Dec. I. Ann. 2. Obs. 52. in Schol.* Ast ego valde metuo, ne communem cum aliis erraverit errorem Bran-

cam

cam Urſinam cum Lycopodio confundentibus: Lycopodium enim a Germanis vocatur, præter alia ſynonyma, *Bärlap* quaſi dicas pes vel branca urſina, qua occaſione multi decepti Lycopodium cum Sphondylio confuderunt, & vires quæ recte Lycopodio tribuuntur per experientiam, eidem Sphondylio etiam tribuerunt. Ipſum autem *Bernitium* ad committendum talem errorem valde fuiſſe præ cæteris habilem, vel ex hoc conſtare poteſt, quod literis humanioribus ac Medicinæ fundamentis nunquam fuerit inſtructus: Chirurgus enim profeſſione fuit ſimplex, literarum penitus ignarus, & quas ad Collegium N. C. G. miſit Obſervationes, non ipſe, ſed alii Latinitate donarunt, quod & de *Catalogo Plantarum Warſavienſium* ſuo tenendum, in quem innumera, ex ignorantia Latinitatis & Botanices irrepſerunt vitia. Hæc de externis: corrupti autem per *Plicam* in corpore humores corriguntur optime per Diaphoretica potentiora, junctis in ſpecie volatilibus Succinatis ac Viperinis, ſimulque per inſenſibilem tranſpirationem ita expurgantur commode. Tutiſſimum pro hoc ſcopo ſemper inveni uſum pulveris ex Lumbricis terreſtribus, Millepedibus, Cinnabari, Bezoartico Minerali & ſale Viperarum volatili, veſpertino præſertim tempore propinandi, quibus ſub auroram ſequentem ſubordinavi doſin convenientem Tincturæ Metallor. Succinatæ &c. quibus ſævos a latente Plica dolores paruiſſe, non ſemel obſervavi, continuato autem, quod palmarium, eorundem uſu ad aliquot ſeptimanas. Quamvis non reticendum in graviori & obſtinatiori malo ad validiora eſſe deſcendendum, præſerrim ubi poſt purgationes vehementiores & alia incongrua, valde turbatum fuerit excretionis negotium, ſequentibus hinc vel Aſthmate & Suffocationibus, vel colicis doloribus immenſis, vel aliis dirioribus ſymptomatis: quo in caſu Theriacalia Scordiata cum abſorbentibus diaphoreticis & Antimonialibus potentioribus mixta, omne punctum tuliſſe memini; imperatum, durante uſu horum medicamentorum utplurimum

 ſimul

ſimul fuit Decoctum ex rad. Sarſaparillæ Lig. Gnayac. Hermodactyl. & aliis ſic dictis ſanguinem depurantibus: & ſpecialiter quidem in Sarſaparilla præcipuum pro depuratione ſanguinis ab heterogeneis a *Plicæ* miaſmate infectis humoribus medicamentum latere experti ſumus, & qui *Plicam* frequentius tractarunt, fatentur omnes: ſi quid enim oleoſi & pinguis rancidioris in ejusmodi peccaret humoribus, per hujus radicis uſum abſtergetur commodiſſime, de qua per experimenta inſtituta conſtat, ſuperficialiter ſaltem calida aqua lotam, adeo mollem ac ſpumantem, manus æque ac ſi ſapone tergerentur, polientem ſuppeditare liquorem. Inter compoſita *Pulverem contra Strumas Auguſtanorum*, pro frequentiori quam hactenus factum fuit uſu, commendamus Practicis, utpote ex quo magnam utilitatem ſemper obſervarunt Medici nonnulli in Pruſſia Praxin exercentes. Ex illis, quibus vulgus apud Polonos *Plicæ* malum expellere ſatagit, ut vehementius ac crudius remedium, applicatum etiam fuiſſe memini, Erinacei pinguedinem, quam ſuppreſſionis igne parare ſequenti modo norunt etiam plebeji: duas accipiunt ollas novas, quarum alteram terræ infigunt vacuam, alteri in fundo perforatæ, erinaceum viventem includunt, ſuppeditato poſtea igne carbonum candentium, quo totam ollam operiunt, & ita erinaceo per ignem ſuppreſſionis concremato, ex altera ollula exſtillatam pinguedinem colligunt empyrevmaticam ac de ſale volatili urinoſo tantillum participantem, quam deinde ſtatim ad aliquot guttas, vel dimidium cochlear cum cremato deglutiunt, quo facto, intra noctis unicæ ſpatium ſæpius, Plicam, ſub ingentibus doloribus ac clamoribus, expelli, crinesque contorſione atque implicatione conſueta invadere obſervant. Quamvis autem & vehementius ac non facile imitandum hoc experimentum eſſe exiſtimem, videtur tamen ab antiquiſſimis jam temporibus in Polonia contra *Plicam* jam in uſum fuiſſe vocatum: ſiquidem & ſuo tempore *Starnigelius in Epiſt. ſuperiori cap. allegata ad*

Pro-

Profess. Academ. Patavinæ, erinacei comesti uti specifici remedii contra *Plicam* inter plebejos meminit. Taceo multa alia apud vulgum usitata contra Plicam remedia, partim absurda, partim etiam superstitiosa. Unicum hoc ex observatione prudentiorum Medicorum, qui hunc affectum examinarunt & tractarunt methodice, epiphonematis loco, superius dictis addens: hunc affectum curationem perfectam vix admittere, præsertim, cum generosis auxiliis, purgatione nimirum & venæsectione, imo & ipsa salivatione Mercuriali, exasperetur, ut merito de illo dici possit, quod Hippocrates de cancro occulto scripsit: *melius nimirum esse si non curetur, cum curati citius pereant.*

Relatio ſpecialis Morborum Warſavienſium Anni 1720. cum Methodo Medendi.

PRo ſupplemento eorum, quæ in antecedentibus generali modo dicta fuerunt *de Ingreſſu ad Infirmos Warſavienſes*, conſultum duxi ſubjicere hic relationem ſpecialem morborum per annum integrum explicatam, prout illam ex Diario Practico *Anni* 1720. quondam Ephemeridibus Vratislavienſium Kanoldianis inſerendam Germanico idiomate curavi, nunc autem Latine reddidi, ut communi cum reliquo opuſculo lingua cohæreat, non ſine ſpe publici cujusdam uſus. Quantam enim utilitatem in Praxi facilitanda cognoſcendaque Medendi Methodo, Diaria afferant Practica bona fide conſignata, illos latere non poteſt, qui in tyrocinio Medico Practicorum Obſervationes fidelesque relationes Clinicas evolvere ſolent. Uti ego etiam memini, me quondam ſub primis Praxeos meæ annis, ex *Viti Riedlini Lineis Medic. Lentilii Eteodromo, Apini Obſervationibus de Febre Malign.* aliisque hujus farinæ ſcriptis, plus profeciſſe, quam ex ingentibus operibus ac Medicinæ ſyſtematis; quorum pleraque ad oſtentationem potius, quam ad verum in Praxi Clinica uſum, conſcripta eſſe, æqui rerum judices fatebuntur facile. Neque enim dubitandum eſt ullo modo, quin poſteri, eadem mala, quæ nos patimur, experturi, nullamque rem facile aut in cauſis, aut in ſymptomatibus, aut in præſidiis, niſi tempus intereſſe, deprehenſuri ſint.

Anni

* * *

A*nni* 1720. initium, in ſpecie autem tres priores ejusdem menſes, ab ordinaria *Hyemis* tempeſtate non multum diſcrepabat. Et menſe *Januario* quidem prima ejus medietas utplurimum humida, pluvioſa & mitis cum Occidentali vento, qui ultimis diebus de Meridionali ſimul participabat, obſervabatur. *Februario* menſe, gelu cum Septentrionali & Occidentali vento incipiebat, & a decimo die ad finem menſis ita continuabat cum ſenſibili indies augmento, ad *Martii* medium usque: quo tempore ex Occidentali plaga venti vehementius ſpirabant, ſequente 22. ejusdem, procella, qua ceſſante, nives & glacies præcipitanter ſolvebantur, adeo ut 24. Martii die, glacies in Viſtula penitus diſpareret, fluvio ita paucis poſthac diebus navigabili iterum reddito.

Durante hoc hyemali tempore morbi frequentiores erant: *Tuſſis & Febres Catarrhales*, quæ ineunte Martio in *Pleuritides* mutabantur hinc inde ſatis malignas, a quibus illi qui alias Arthritide laborabant, vehementius affligebantur. Fœminæ hoc tempore leviſſima occaſione data, *Paſſiones Hyſtericas* patiebantur: menſe Februarii nonnulli, admiſſo incautius frigore, *Paralyſi* afficiebantur: ac tandem ſub Martii finem ipſumque æquinoctium, occurrebant plures *febribus continuis* non ſine malignitate laborantes.

Tuſſis autem jam allegata & *febres Catarrhales*, infantes potiſſimum infeſtabant, & quidem adeo vehementer, ut nocturno tempore, ob tuſſis vehementiam, ſuffocatio ſæpius immineret. Tunc omnia demulcentia, pectoralia, anti-Catarrhalia, anodyna in caſſum adhibita, memini, utpote quæ nec palliative quidem operæ pretium faciebant. Certius auxilium abſtergentia ſalina, Tartarea, e. g. Liq. Terr. fol. Tartari, crebriorque ex Veronica, Scord. flor. Sambuc. Bellid. Sem. Badian. paratorum infuſorum uſus, interpoſitis ſingulis fere octiduis, laxantibus lenioribus ex Rhabarb. fol. Senn. Manna confectis, præſtabant. Apud adultos Catarrhis his affe-

affectos, in quibus *febris Catarrhalis* concurrebat longe manifestior, præcipua & efficaciora medicamenta erant Resolventia ex Sal. Volat. C. C. Viperar. Succin. cum largiori vehiculo aquoso syrupis convenientibus edulcato, propinata: quibus in usum tractis expectoratio statim facta liberior, atque exæstuationes febriles, soluto lymphæ coagulo & stasi, ad sensum, præsertim si præterea transpiratio, datis infusis medicatis, instar potus Theæ usurpandis, simul atque eodem tempore promovebatur, remittebant.

Ejusmodi *febri Catarrhali* eo tempore inspecie Vir quidam quinquagenario proximus, ex itinere quadraginta milliarium, durante inclementi hyemali tempore suscepto multum passus, affligebatur. Temperamentum ejus sanguineis accensebam, prætereaque actu erat plethoricus. Ac licet in hoc tussis, inquietudo, æstus ac febris per data jam allegata medicamina, brevi mitescerent, valde molestum tamen in cordis scorbiculo sentiebat adhuc per aliquot dies durantem dolorem gravativum, cum Anorexia; cui, quia a longo tempore alvi constipationibus se abnoxium esse referebat, Elix. Propriet. cum Rhabarb. paratum & cum Spiritu Nitri dulci mixtum, opposui, ex quo medicamento non solum magnum ratione Cardialgiæ auxilium sentiebat, sed appetitus etiam ac simul præter omnem quidem expectationem, fluxus Hæmorrhoidalis, ab aliquot annis jam suppressus, & quem medicamentis non saltem internis, sed applicatis etiam hirudinibus hactenus frustra solicitaverat, redibat: Ita, ut egregie sublevatus atque ex morbo convalescens penitus, brevi tempore post, patrios repetere lares suosque revisere integrum ipsi fuerit. Ego autem ex hoc exemplo quantum remedia Aloetica tempestive adhibita pro aperiendis Hæmorrhoidibus in subjectis dispositis, certo ac tuto operando, valeant, didici.

Illi qui sub hac cœli constitutione *Pleuritidem* patiebantur, vehementiora & inconsueta experiebantur symptomata, multique ex his, frustra adhibitis medicamentis vel maxime congruis,

gruis, vitam cum morte commutabant. Principium morbi hujus tunc, uti solet, frigus & horror satis sensibilis faciebant, secutis immediate laterum puncturis ac respiratione difficillima, & si rebus sic stantibus, quinta die expectoratio non bene procedebat, malum degenerabat in Peripnevmoniam, & ægrotantes, aucta acuta febre & superveniente delirio, die octavo vel nono fatis cedebant. In specie autem funestus morbi exitus illos, qui calidioris potus, præsertim cremati ingurgitationi assueti, humores inspissatos ac viscera ad inflammationem disposita in corpore alebant, utplurimum manebat. Inter feliciores patientes hoc tempore referre poteram præcipuæ conditionis (virginem, septendecim annorum, paucos menses ante vectigal lunare prima vice tribuentem, quæ, post vehementiorem corporis per saltationes & choreas tempore Bachanaliorum commotionem, & simul improvide admissum frigus, vehementem incurrebat *Pleuritidem;* & cum die quinta & sexta nulla sequeretur expectoratio, pleraque autem symptomata, dolor acutissimus & delirium simul cum inconsueto genæ affecti lateris rubore, exacerbarentur, non parvum ex superveniente Peripnevmonia imminebat periculum: licetque die sexto, copiosa satis purulentæ materiæ per diuresin appareret excretio, insistentibus tamen ac pertinacius affligentibus symptomatis, ægra pessimo exposita erat prognostico, donec tandem mirabili naturæ per continuationem purulentæ diureseos auxilio, obstructiones circa organa pnevmonica resolverentur, insuperque expectoratio copiosissima rediret, quibus opitulantibus brevi penitus judicabatur malum, ægraque pristinæ restituebatur sanitati. Remedia, quæ maximum in debellando hoc malo punctum tulisse videbantur, præcipue erant pulveres ex præparatis marinis cum Sperm. Ceti & Cinnabari, itemque mixtura ex Liq. Terr. fol. Tartar. cum Spir. Tart. propinata, interdum autem contra tussis vehementiam parva Pilul. de Styrace dosis interposita.

Arthritidem antea passi, hoc ipso tempore, etiam suos patiebantur manes, & recidivas experiebantur. Longe autem vehementius malum hoc mulctabat illos, qui aliquid de Venereo in corpore alebant miasmate; tales enim duplices a Morbona accipiebant plagas, præter dolorem in articulationibus consuetum, in ipsis etiam ossibus dolores osteocopos sentientes, nec sudoriferis nec anodynis obedientes. Et hos quidem, non sine Salivationis periculo, cum Mercurialibus & Antimonialibus sale quodam volatili vigoratis tractare debui, a quibus sensibilius semper experiebantur dolorum lenimen: nec omissa ex lignis fuere decocta: salivationem autem interpolata, ast parcius, mitiora purgantia declinabant. Inter sequiorem sexum, quæ *Mensium obstructione & parcitate* laborabant, non paucæ erant, ex sola lymphæ abundantia & coagulatione defectum illum patientes. Recordor præter alias, fœminæ triginta fere annorum, puerperium nunquam, licet cum tertio jam marito viventis, passæ: hæc continuum causabatur torporem & somnolentiam cum anorexia & alvi segnitie, supervenientibus simul ex improviso doloribus in dorso, adeo, ac si vertebræ diffringi deberent, vehementibus. Vena huic secta in utroque pede, laxantia etiam adhibita fuere leniora, prætereaque per commodum tempus vinum Medicatum aperitivum alternatim cum pulvere anti-Chlorotico Lentilii in usum ducebatur, ast sine omni effectu, quid quod brevi post venæsectionem longe majorem torporem, gravitatem & difficilem respirationem passa fuerit. Tandem post datum fortius ex resina Jalappæ in Spir. Cochlear. soluta Hydragogum, & aliquot largiora salis polychresti præbia, ita ut artificialis inde moveretur diarrhœa, per aliquot dies continuans, pleraque silebant symptomata, & ipsa inposterum magis ordinarias experta fuit cum faventiore valetudine, menstruationis suæ periodos.

Passiones Hystericæ hoc tempore occurrentes, nullis fere aliis, nisi ex Salib. vol. Urinos. paratis medicamentis obediebant:

bant: externe autem emplaſtra ex gummi acribus ac fœtidis fragrantibus parata, erant maxime proficua.

In Paralyſi notabilem tunc obſervavi caſum in ſexaginta quinque annorum viro, qui jam altera vice, poſt admiſſum incautius in capite & nucha frigus, Lipothymiam fortem, cum memoriæ & loquelæ defectu ac paralyſi ſiniſtri lateris paſſus fuerat. Talis igitur affectus invadebat iterum ipſum die *menſis Februarii* undecima, plane eodem ut antea bis jam factum fuerat, modo. Dies quatuor vel quinque poſt hunc acceſſum, loquela quidem redibat iterum, magna tamen cum difficultate, donec paulatim liberior fieret. Memoriam autem adeo obſervabamus apud ipſum deſtructam, ut non niſi poſt quatuor hebdomadas cum tribus diebus, reminiſci poſſet, quo in loco jam actu viveret, firmiter enim perſuaſus erat, non Warſaviæ ſed Gedani ipſum degere, quod nullo modo per totum illud tempus diſſuaderi ipſi poterat. Interim brachium ſiniſtrum una cum pede ejuſdem lateris ſine motu & ſenſu reſtabant *paralytici* ad decimum ſeptimum *Martii* usque, atque interea membra hæc ex nimis frequenti & incauta calidorum applicatione ac frictione adeo erant excoriata & inflammata, ut Gangrena quibusdam in locis vix arceri ab his per Chirurgum potuerit. Quoad medicamenta in tali ſtatu paralylitico applicata, notatu dignum, Pilulas quaſdam ex ſola Aſa fœtida paratas, præ aliis quibus nullo modo parcebatur remediis, officium egregie feciſſe: ad quarum uſum moleſtæ valde flatulentiæ partim, partim etiam pertinaces alvi obſtructiones me invitabant, & poſſum hoc præterea affirmare, quoties ſimpliciſſimo hoc medicamento utebatur, toties ad ſe melius ex ſopore redibat, una cum Cephalalgiæ pertinacioris, quæ tunc moleſta maxime etiam erat, ſenſibili remiſſione. Poſt ſeptem vel octo hebdomadum defluxum tandem in tantum paraliticus hic reſtituebatur ſanitati priſtinæ, ut, ſcipionis ope, per conclave hinc inde ambulare potuerit; & cum ineunte ejuſdem anni æſtate peregre in rus miſſus fuerit, brevi tantum ite-

iterum acquirebat robur, ut fine auxilio ftare, ire, & circumambulare, cum loquelæ & memoriæ perfecta reftitutione, imo autumno appropinquante longinquo fatis itinere, Lipfiam proficifci potuerit, ubi adhuc dum vivit, & fummi numinis beneficium extollit, quo, non obftante ætate provectiori duplicique recidiva, ex tam gravi morbo convaluit. Alii Hebræo cuidam pingui robufto ac forti viro, fimulque valde fanguineo, 50. fere annorum, adeo felicem effe haud licuit: hic enim vigefima prima *Februarii Apoplexia* tactus fuerat circa mediam noctem: invifens illum aurora fequente, fine omni fenfu, profundo fopore fepultum inveni, & quia fanguis jam a Chirurgo ex pede miffus fuerat, nil nifi vomitorium antimoniatum ex largiori dofi Tartari Emetici paratum propinavi, operatione fecuta felici & copiofa per repetitos vomitus, aft fine omni euphoria. Socii ipfius defperantes & merito quidem, ejusdem diei vefpera, tranfportare agonizantem ex urbe & Maffovienfi tractu ad Podlachiæ limites fategerunt, ubi poft fuperatam illam noctem, mane expiravit, atque libitinariis ut pinguis victima traditus fuit.

Febres continuæ quæ alias hoc anni tempore valde folent effe, non fine infigni ftrage civium, communes, apud plerosque jam longe mitiores obfervabantur. Præter opinionem autem obveniebat mihi quidam circa ipfum vernale æquinoctium, *febre continua* prehenfus adeo fævis ftipata fymptomatibus, ut contagii univerfalis tempore pro Pefte infecto declaratus fine dubio fuiffet. Vir erat quadraginta fere annorum, ftrigofioris habitus, pallida facie, cum nigerrimo capillitio, temperamenti quantum hariolari licebat, ad Melancholicum maximam partem inclinantis; matrimonium ante annum cum juvencula iniverat pulchella, qua cum, loco dotis, nil nifi Venereas acquifiverat delicias; unde ab aliquo jam tempore fatifcens viribus & curis obrutus multum deficiebat in vigore priftino, donec tandem duodecima Martii, in febrim incideret, a principio non nifi calore

ob-

obſcuro, inquietudine & languore, ſimul tamen tuſſicula & raucedine concurrente, ad inſtar Catarrhalium, moleſta. Uſurpatis in tali ſtatu conſuetis contra Catarrhalem Epidemiam reſolventibus ac Bezoarticis, nullo modo tamen ſymptomata compeſci ſe patiebantur, in ſpecie autem agrypnia & inquietudo augebantur quotidie, & die decubitus decima tertia leve delirium apparebat. His non obſtantibus, cum ſub hac ſymptomatum exacerbatione alter Medicus in conſilium & auxilium vocatus, potionem Diaſcordiatam cum aceto & abſorbentibus paratam ordinaret, optata per hauſtam hanc ſequebatur quies: decoctum de toto citri inſerviebat tunc pro potu ordinario, & paulo poſt dicto Medico placebat pulveres ex ſpin. Viper. cum Sal. Eſſent. Acetoſellæ propinare, atque decoctum dictum ex toto citri, addito inſuper Cremore Tartari acuendo, acidius adhuc facere, ut hoc modo, prout tunc loquebatur Medicus iſte, ſanguis ægrotantis inflammatus atque exuſtus, refrigeraretur ac dilueretur: quo facto autem patiens denuo ſumma inquietudine repetente, febricitabat vehementer, inſuper Dyſuria accedente, qua per aliquot dies multabatur ſtrenue: atqui & hæc iterum reſolvebantur, repetito Electuarii Dia-Scord. uſu, & dato cum hoc, alternis vicibus, Caſtoreo cum præparatis abſorbentibus in forma pulveris mixto. Die decima octava decubitus Parotis circa aurem ſiniſtram emergebat, ſumme ad minimum tactum doloroſa, cui opponebatur pro reſolutione pulv. Bez. Senn. cum Epil. March. & antimon. diaphoretic. addito Caſtor. Die 19. morbi, dicta jam ſymptomata excipiebat cum magna febris recidiva, Purpura alba, & loco Dyſuriæ excruciabat ægrum Teneſmus cum excretionibus ſanguinolentis: rebus ſic ſtantibus inſiſtebatur uſui Elect. Dia-Scord. cum præparatis mixto ac temperato: die 21. in pedibus extremis & ſub genubus apparebant petechiæ nigræ majores, & exacerbatio febrilis hac die augebatur ad ſenſum, cum horrore non levi, ſub quo ſtatu manus ipſi livebant triſti ſpectaculo; repetebatur tunc

usus Misturæ alexipharmac. ex El. Dia Scord. Mithridat. absorbentibus camphoratis cum Aceto temperatæ: paroxysmorum febrilium interim exacerbatio ad 25. diem usque continuabat strenue, jam fortius jam remissius affligens, & tenesmus vehementius jam iterum urgebat propendentibus simul ex sede, Hæmorrhoidibus cœcis; Parotis autem licet interea temporis cum emollientibus externe tractata fuerit, nullo modo ad maturationem disponi poterat: interna, rebus sic stantibus, constabant ex Bezoarticis bolaribus in pulveris forma, cum interpositis potionibus ejusdem generis: & quamvis ægrotanti die decubitus 25., jubente sic dicto Medico, adhuc semel Mixtura Alexipharmaca ex El. Dia-Scord. Camphorato pro malignitate superanda & ad excretionem disponenda, propinaretur, frustra tamen hæc omnia: die enim 26. decubitus, quatuor vel quinque paroxysmos febriles cum insigni rigore perpessus, intumescente interim extraordinarie ventre, (pluries licet antea applicatis clysteriis,) agebat animam, atque hac ipsa adhuc nocte expirabat. Morbus hic quod inter malignissimos recenseri debeat, nemo fortassis inficias ibit prudens Medicus, relata jam omnia symptomata probe expendens. Quod autem ipsa malignitas tamdiu duraverit, citra citiorem oeconomiæ vitalis destructionem, temperamento subjecti Melancholico procul dubio erit adscribendum, utpote in quo omnes naturæ & morborum motus longe esse solent lentiores, quam apud alios largiori choleræ aut sanguinis dosi instructos.

Observationes has claudat sanguineus, triginta fere annorum vir pinguis & evsarcus, vividi coloris, & facie florida, militaris ordinis & uxoratus: hic *d.* 28. *Martii* me accersivit, postquam per continuos 14. dies *Cephalalgiam* singulis noctibus post duodecimam repetentem & postea ad meridiem usque tam vehementer ipsum affligentem, ut nullo modo quietem invenire, imo sæpius in rabiem inde agi timeret, passus fuisset. Huic nihil præter sex pulveris ex Cinnab. Antimon.

mon. Bezoartic. miner. cum Mercur. dulc. & paucis salis Volatil. Viperini granis resolventis, doses dedi, injuncto simul copioso Infusi Herbæ Theæ potu; quibus perfecte restituebatur, ita quidem, ut statim post tertiam dicti pulveris dosin dolores cessaverint, fatente ipso, postquam post tertii pulveris haustum aliquot alvi dejectiones serosas passus fuisset, non aliter ac si manu quis dolorem sibi absterfisset, Cephalalgiam illam immanem cessasse. Nec, quod mirum, postea, unquam, licet jam annus effluxerit, ex capitis dolore aut aliis valetudinis incommodis quicquam sensit, sed more sanguineorum pancratice & laute vivit, sibi & suis benefaciendo.

Id quod de hyemali hujus anni constitutione jam in antecedentibus dictum, idem de *Vernali* commode repeti potest, quod scilicet cum tempestate huic tempori consueta bene conformis fuerit. Prima enim *mensis Aprilis* medietas decenter adhuc erat frigida, ex nive, pluvia & nubilosa ac nebulosa tempestate mixta: post medietatem autem tepidior cum coruscis solis radiis aër continuabat, qui sub finem hujus mensis fulgura cum tonitru post se trahebat. Ventus per hunc mensem utplurimum spirabat ex Occidente, vel Aquilonaris per favonium temperatus erat: *Majus* iterum aliquod frigusculum cum pluvioso & nubiloso cœlo mixtum, tandem autem calorem, sole liberius corruscante, cum vento utplurimum Meridionali & Orientali accersebat. Totum fere *Junium* alternantes cum pluvia, sole corruscante, calore & tonitru dies constituebant, ita ut cum Maji tempestate fere æqualis fuerit.

Plerique, quos per trimestre hoc observavi morbos, sporadici in *Pleuritide, Diarrhœis, Calculo, Parotidibus, Febribus continuis Hæmorrhagiis, Epilepsia Infantum* consistebant: quorum casus notabiliores commemorandi sequentibus:

Pleuritides igitur quod attinet communissimæ hæ erant ex hyeme adhuc continuantes, & uti supra jam dictum, in lethales sæpius degenerabant *Peripneumonias*. Talem experiebatur

batur etiam quidam ex Aulicis noſtris, vir 50. annorum, qui per 20. amplius annos Cellario Regio inſerviverat, raroque per hoc tempus ex crapula ad ſe redire conſueverat: hic ſub veris initium incidebat in *Pleuritidem*, ac licet ſtatim ſecunda die decubitus, ſecta ipſi vena, ſimul datis interne medicamentis diaphoreticis ac reſolventibus, fuerit, protinus tamen delirabat, auctoque dolore ardente totius pectoris & reſpiratione difficillima cum ſicca tuſſi, quinta morbi die decedebat. Alius ejusdem cum priore ætatis, qui autem inebriatione per crematum & tabaci fumigatione continua illum in vitæ genere ſuperaverat fere, pari modo à *Pleuritide* conſuetis ſymptomatis ſtipato, prehendebatur, & cum ſuperatis jam criticis diebus omnibus, ſpes maxima affulgeret convaleſcentiæ, die decima quarta morbi tamen recidivam febris cum dolorum ac tuſſis exacerbatione patiebatur, quo tempore ſimul ſub mediam noctem, apoplecticus ipſum invadebat affectus, cum loquelæ defectu & totius ſiniſtri lateris impotentia, quo non obſtante, quod mirandum, expectoratio libera, cum alvi & urinæ libero & voluntario beneficio manebant: hunc igitur præter reliqua in tali ſtatu neceſſaria medicamenta, vomitorio dato, ſalvare tentabam, aſt irrito plane conatu: quamvis enim Emeticum rite operatum fuerit, cum ſufficienti corporis concuſſione, die morbi decima ſexta nihilominus, cum permanente lateris dicti impotentia vitam cum morte commutare neceſſe habebat. Longe feliciorem alterius cujusdam, viri triginta annorum morbus ſortiebatur eventum: primus ejusdem inſultus pari modo vehementi *lateris dolore*, tuſſi, æſtu febrili & proſtratione virium ſe manifeſtabat: hæc omnia autem, quod ſingulare, die nono decubitus exacerbabantur ſtrenue, tempore, quo vera Pleuritis alias perfecte judicari ſolet, in ſpecie autem æſtus, inquietudo & dolores punctorii lateris tunc inſoleſcebant, & quamvis tum per venæſectionem, tum per interne propinata diaphoretica atque expectorantia ſatis tempeſtive

pugna-

pugnatum fuerit contra vehementiam mali, nullo modo tamen ſymptomatum inde miteſcebat vehementia, quid quod delirium ſuperveniens cum expectorationis ſuppreſſione, funeſtum præſagiebant eventum: donec tandem ſepoſitis omnibus conſuetis ac vulgaribus Antipleuriticis, ſubjectum hoc per leniora diaphoretica emulſiva admixto nitri tantillo, tractaretur, & non obſtante tunc ſimul levi diarrhœa, pro compeſcendo febrili incendio & reſolvenda inflammatione, ſpiritus quidam vitrioli cephalicus, ſingulari artificio temperatus, refracta doſi in uſum traheretur: quo facto brevi ſymptomatum vehementia remittebat, atque æger paucis abhinc diebus pulchre ad ſe redibat, quem præſumptive pro libitinæ candidato merito unusquisque habebat.

Diarrhœas etiam his diebus multi, præcipue illi, qui nuper ex noſtris in Poloniam venerant, aërisque juxta & victus generis, in ſpecie autem cerevisiæ, quæ propter parciorem lupuli mixturam refrigerans parum eſſe ſolet, minus aſſueti erant, incurrebant. Atque hic ipſe alvi fluxus, nullis aliis quam illis obediebat medicamentis, quibus communiter febres intermittentes oppugnare ſolemus, longe autem obſtinatior apud fœminas, quas prehendebat, erat quam apud viros.

Calculo alias obnoxii, hoc tempore ægrotantium numerum augebant etiam, & valde doloroſos atque obſtinatos hi ipſi experiebantur paroxyſmos, occaſione forte ex inæqualitate aëris atmoſphærici deducenda: apud tales omne fere tulerunt punctum Diuretica abſorbentia ac demulcentia, pulveres ex Troch. de Alkekengi, Sperm. Ceti cum ſale volat. Succ. pro re nata, aut etiam cum Laudani opiati momento, mixti.

Ex eodem fundamento, impedita nimirum extraordinarie tranſpiratione, *Parotides* etiam adultos, ætatis 30. vel 40. annorum, infeſtabant, ac tamdiu exercebant miſeros,

Ff cum

cum recidivis etiam, donec ad maturationem venerint: ac licet illi qui his erant subjecti, a fortioribus resolventibus & alexipharmacis, etiam ratione concurrentis febris, non parvum sentirent auxilium, siquidem & ipse tumor, reliquaque accidentia adeo resolvebantur, ut plerique sub his circumstantiis in salvo se esse crederent, omnique adhortatione spreta in publicum prodirent; brevi tamen post temeritatis pœnas luebant, longe acerbioribus doloribus stipatas recidivas experti, maturationem autem, quam applicatis externe emollientibus & paregoricis in lacte coctis promovere oportebat ordinario, operire necesse habebant, sub quo tempore sola Ostracodermata cum antimon. diaphor. & Cinnabari, quibus aliquando & Mercurii dulcis pauca grana addebantur, pro interno usu ordinabantur assumenda: *Parotide* autem bene jam suppurata & mundificata a putri ac purulenta materia, ægrotos tandem sub curationis finem purgantibus datis evacuare necesse erat.

Febres continuæ, quæ sub *Martii mensis* finem grassatæ fuerant late satis, & plures e medio abripuerant, per *Aprilem* & *Majum* continuabant etiam non quidem æque funesto exitu, satis tamen existentes obstinatæ, atque rebelles. Officialis quidam Aulicus ex præcipuis, qui ante paucos annos in Saxonia, ex enormi narium hæmorrhagia lethaliter decubuerat, postquam per aliquot dies equo semper vectus Warsaviense territorium peragrare sategerat, hac occasione frigidiori vento incautius se exponens, ab ejusmodi febre ex improviso adoriebatur, quæ non solum extraordinario æstu & cephalalgia ipsum mulctabat, sed præterea circa diem decubitus decimum, sub aure sinistra parotis exoriebatur, quæ miseriam & dolores augebat, & Medicos ratione malignitatis concurrentis non parum percellebat. Applicatis autem omnibus maturationem juvantibus in cassum, febris continua tandem in intermittentem transivit, ex qua post trium hebdomadum de-

cur-

cursum emersit feliciter, tumore interim sub sinistra aure una cum febre decrescente sensibiliter, ad parvam usque in affectis glandulis, quæ restitit, duritiem: imo post decursum aliquot mensium, ipsi longinquo satis itinere defungi & Saxoniam repetere licuit. Crisis sub totum *febris continuæ cum Parotide* decursum in hoc subjecto, diarrhœa fere sola erat, quæ a die morbi decima quarta ipsum invadebat frequentius, cum euphoria tamen.

Sub idem tempus nonnullos etiam vidi *Purpura* laborantes, sed plerosque fere sine malignitate insigni. Vir quidam triginta quasi annorum, sub ipso manuali labore, & corporis defatigatione, frigore ac horrore ex improviso prehensus, totus instar schidii rigidus domum deportabatur, lecto autem traditus, & calori naturali restitutus, per totum corpus rubore suffundebatur, præterea autem in vultu & partibus vicinis adeo intumescens, ut formam propriam penitus amitteret, & hæc quidem omnia, intra paucas saltem horas, quam metamorphosin, præter omnem opinionem anxietates præcordiorum summæ, æstus cum siti enormis ac virium prostratio subitanea excipiebant: maximum autem supplicium sentiebat æger in pruritu & dolore morsicante sub cutim, miserum ad rabiem fere excruciante: interim sub brachiorum & pedum articulationibus magnæ exoriebantur vesicæ, quibus ruptis aqua excernebatur flavescens, concurrente simul inflammatione, ex qua Chirurgus gangrænam imminere ob coloris cutis læsæ mutationem inconsuetam, timebat valdopere: hunc & alios ejusmodi ægrotantes ab initio Bezoarticis volatilibus ex C. C. vel Viperis paratis, largiori vehiculo aquoso dilutis atque edulcoratis tractavi, datis paulo post solis Bolaribus absorbentibus, cum cinnabari & nitro mixtis, quo facto facile hoc vesiculosum Erysipelas superarunt, & nunquam fere plus quam decem vel quatuordecim dies decumbentes in lecto consumserunt.

Hæmorrhagiis Uteri laborantes his diebus etiam nonnullas, tam in quam extra conjugium viventes tractavi fœminas. Matrona quædam honestioris conditionis ex Aulicis, ejusmodi hæmorrhagia ex mola, quam per duos menses gesserat in utero, patiebatur; mirandum autem quam copiosa sanguinis quantitas excernebatur, antequam mola sequeretur, adeo, nt propter Lipothymias simul concurrentes, de vita actum esse videretur: statim autem ac mola exclusa esset, enormes illæ sanguinis profusiones sensim cessabant, febris autem reliquiæ per præcipitantia cum tantillo Arcan. duplicati mixta, interposita Mixtura Simplici cum Spiritu Tartari combinata, brevi tempore profligabantur. Apud aliam fœminam, una cum altero Medico, eundem affectum eo tempore tractavi: longe autem erat hæc Hæmorrhagia, ast sine molæ exclusione, obstinatior, & præter sanguinis fluxum horrendæ concurrebant passiones hystericæ motibus convulsivis interdum stipatæ: & quia persona hæc non parum de fama alias periclitabatur, non levis erat suspicio, hanc uteri hæmorrhagiam a frequentius antea adhibitis poculis abortivis originem traxisse: credi enim vix potest, quantum miseriæ & damni leviores ejusmodi meretriculæ, per fortiora pellentia abortiva sibi contrahant, siquidem non saltem hæmorrhagiis, sed insuper aliis etiam malis se exponunt, Medico autem negotium facessunt, quatenus nunquam fere infelicioris conditionis corporis fundamentum verum sincere exponunt. Postquam tales fœminæ *Hæmorrhagias* has sæpius & habitualiter fere passæ fuerunt, tandem, præsertim phlegmatico sanguineo temperamento prædominante, ætate provectiores, in tumores œdematosos & tandem ascititcos affectus incidunt: aliæ hac occasione e contrario suppressiones mensium pertinaciores sibi contrahunt, indeque fere infeliciores sunt prioribus; nam aut frequentiores inde ac enormes patiuntur passiones hystericas, colicas, cum cordis palpitatione, aut

aut epilepticos motus ipsos, cum Chlorosi perpetua in Cachexiam vel Hecticam febrim desinente: aliæ, vigore Choleræ in temperamento prævalentis, in febres acutas incidunt inflammatorias, ac perpetratas clanculum cædes præmatura morte luunt.

Infantes tandem etiam vernali hoc tempore, plus solito *motibus Epilepticis* vidi tentatos, quibus præsertim difficili Dentitione prævia, succumbebant plures. Hac occasione non sine admiratione, observavi infantes epilepticos non facile aut impune neque Castoreata, neque Nitrata ferre: cum tamen Castoreata in affectibus nervosi generis, nitrata autem propter concurrentes exæstuationes febriles, tanquam specifica remedia communiter & merito celebrentur. Exacerbabatur inde certo certius malum, revertente postmodum citius solito vehementiori paroxysmo.

Quamvis æstus ille excessivus, qui præterito anno totam fere Europam exusserat, hac *Anni* 1720. *æstate* in gradu adeo excessivo haud observatus fuerit, duo tamen menses æstivi *Julius & Augustus* his in locis præfervidi satis erant & ignei, nullaque sufficiente ventorum aut pluviæ vicissitudine temperati. Nec Venti *Julio mense* ex Septentrione & Occidente spirantes, ad moderandum insignem æstum ullo modo erant sufficientes; *mense Augusto* autem ventorum Favonii & Austri ventilationes vix ac ne vix quidem erant sensibiles. Usque dum in *Septembri* pluviæ iterum caderent, terram humectando, venti autem ex Septentrionalibus & Occidentalibus mixti per sedecim dies continuos spirantes, aërem adeo ab uno extremo fere ad alterum immutarent, ut sub hujus mensis medium ubique fere hypocausta calefacere in plerisque conclavibus necesse fuerit.

Morbi principaliores *per trimestre Æstivum spatium* grassantes, in *Febribus Intermittentibus ac quibusdam etiam Acutis & Catarrhalibus, Fluxu mensium nimio, Hæmorrhagiis Uteri & abortu,*

Catarrho suffocativo, Cardialgiis, Dysenteriis, Ictero, Tumoribus inflammatoriis Venereis & Ophthalmiis consistebant.

Febres Intermittentes autem hoc tempore observavi præcipue in quibusdam ex itinere reducibus, in eoque per excessivum æstum & victum depravatum fatiscentibus, ex quorum numero mercator quidam Græcus, & Secretarius Legationis Regius erant: prior ex Byzantio Warsaviam veniebat, itinere mirum quantum propter æstum squalidum fatigatus, alter Berolinum nuper reliquerat, ubi ex carceris specie & ira multum passus fuerat. Utrumque autem tunc sine evacuantibus, per Tartarea salina, leniora digestiva, & stomachalia restitui.

Febris Acuta inter alios, honoratioris quidem conditionis personam, ast quæ insano cremati abusu & pica, antea laboraverat, prehendit. Hic mox die quinto decubitus tanto delirio afficiebatur, ut vix ac ne vix quidem in conclavi detineri, ad lectum autem nullo modo relegari posset: per diaphoresin igitur rebus sic stantibus nihil fere auxilii hic erat expectandum, insuper autem accedens in cumulum malorum Diarrhœa, funestum morbi minitabatur exitum: his non obstantibus, ex Acuta hac convalescebat iterum, & in consanguineorum dedecus potius quam solatium vivit ad hunc usque diem. Per totum morbi decursum in hoc subjecto, Elect. Dia-Scord. Frac. Bolaribus diaphoreticis sociatum, optimum præstitit auxilium: quod remedium alias etiam apud omnes lurcones & bibones, cremati pica laborantes, sacra fere est anchora, contra nauseas, vomitus & cardialgias ex abusu hujus potus solennes.

Eodem hoc tempore quidam etiam *febre Catarrhali cum Tussi* vehementissima, ad vomitum assumptorum usque urgente laborabant. In hoc Catarrhalium genere cum vomitu ex tussi conjuncto, nemo lenioribus diaphoreticis Succinatis, Cinnabarinis, multo minus Nitratis aliquid præstiturum se cre-

credat: Theriacalia enim & Dia-Scordiata, & quidem in largiori dosi, & continuato usu propinata, unice fere hic sunt necessaria, quibus neglectis per aliquot menses & ultra ejusmodi ægris se fatigare, tandem autem in plerisque lamentabilem, in Hecticam & Phthisin se terminantem exitum, expectare oportet.

Fluxus Mensium nimius, Hæmorrhagiæ Uteri & Abortus hoc æstivo tempore, fere plus quam antecedentibus mensibus, plerisque erant infesta, an ex nimia sanguinis expansione orgastica, an propter excessivam ejusdem fluxibilitatem, non facile hic deciderem: licet ambæ allegatæ rationes ex intenso horum mensium calore explicari bene possent. Occurrerunt mihi aliquot in conjugio viventes fœminæ, quæ ex nimio mensium fluxu tali, qui ab uno mense ad alterum continuabat indesinenter, nullam aliam quam vertiginosam capitis debilitatem, cardialgiam & totius corporis lassitudinem, senserunt molestiam; & has, dato Spiritu Vitrioli Cephalico, vel Elix. Vitrioli arom. Mynf. cum Eff. Lign. Aloës maritato, interposito Salis Volatil. Oleosi Sylv. usu, curavi facile: quædam *formales Uteri Hæmorrhagias* patientes, simul, aut brevi post dictæ hæmorrhagiæ cessationem, ingentes experiebantur dolores Arthriticos: hoc modo affectam tractavi centurionis cujusdam uxorem incredibiles inde coxæ dolores, instar mali ischiatici, cum agrypnia ad aliquot septimanas durante, patientem: hæc nullum penitus ex omnibus medicamentis sentiebat effectum, neque prius quam effusiones per genitalia cruentæ cessarent, dolores illi immanes sedari poterant: Pilulæ Halens. polychrestæ, egregium alias in ejusmodi affectibus specificum, Essentia dulcis eorundem, Liquor Anodynus Hoffmanni, quacunque ratione & modo, proprio consilio ab ipsa usurpata, nec minimum procurabant auxilium, ut nihil dicam de Venæsectione revulsoria, Opiatis, Nervinis & Chinatis cum absorbentibus terreis mix-

mixtis, quæ non minus varia ratione & methodo & per commodum aliquod tempus in usum fuere tracta: ad minimum enim per integrum trimestre misera hæc doloribus illis fuit excruciata, in quo martyrio magnam tamen ubique exercuit animi constantiam & incredibilem patientiam.

Alio fere modo ægrotavit eodem tempore Generalis Exercitus nostri cujusdam uxor, quæ post mœrorem continuum & iram, octavo gestationis in utero mense, incidebat in *febrem Tertianam duplicem*, in cujus paroxysmo duodecim fere horas utplurimum durante, suaviter semper delirabat ex ingenti atque immani concurrente Cephalalgia: hæc per aliquot dies in tali statu, solis præcipitantibus Salinis, Tartareis, Nitratis ac Castoreatis, tandemque post assumptum lene ex Magnes. Nitri cum Emuls. Amygdalina laxans, per administratam venæsectionem in manu sinistra, tractata fuerat; donec ex consilio Medici supervenientis magni nominis, Antifebrilia potentiora, nominatim, ex cortice Cascarillæ & Gentiana parata, propinarentur, quibus bis in dosi reiteratis, abortus sequebatur nocturno tempore ex improviso, adeo ut obstetricem accersere propter temporis angustiam haud licuerit: nihilominus infelix hæc puerpera, post breve tempus feliciter iterum ad se redibat, remittente immediate post abortum simul & semel fere febre.

Morbis ex Aëris tempestate natis jure accensere possum, affectum fœminæ cujusdam Gallicæ nationis, quæ cum pretiosis mercibus brevi antequam in morbum incideret, Dresda Warsaviam accesserat. Huic libido incessit tunc sub ingenti aëris æstu, una cum aliis quibusdam Polonicæ nationis fœminis, auræ Warsaviensi melius assuetis, Vistulæ fluvium ingredi, ejus balneo ita utendo: vix autem ex hoc balneo domum redux, in *Suffocationem* adeo enormem incidebat, ut de vita ejus actum esse crederent adstantes; & ego postea per integrum octiduum strenue, pro congestionibus sanguinis

nis & humorum, cum ſpaſmodica nervorum organis reſpirationi inſervientium contractione, ſuffocationem efficiente, a pectore derivandis agere neceſſe habui: in tali ſtatu venæſectio & clyſteres partim ex neceſſitate, partim pro nationis conſuetudine & genio, repetita fuere frequentius ſolito, in ſpecie autem Volatilia Urinoſa, Succinata & Caſtoreata, interpoſitis reſolventibus ſulphureis ex Spermate Ceti cum oleo amygdal. dulc. maxime expertus fui proficua, quibus diligenter uſurpatis ſuperavit omne malum, ita ut poſt quatuordecim dies in publicum prodire denuo potuiſſet.

Sub menſis Auguſti finem hinc inde emergebant *Dyſenteriæ*, ita ut per unam ſeptimanam plusquam ſex hoc malo decumbentes mihi obvenerint. Erat autem hoc anno *Dyſenteria* adeo quidem tractabilis ac fere penitus non maligna, ut etiam hac affectos vix lecto teneri neceſſe fuerit: plerique enim erant orthoſtadii, & præmiſſo ex Ipecacuanha Vomitorio, per uſum Eſſentiæ Theriacalis, Tincturæ Bezoarticæ atque Anodynæ, interpoſitis pulveribus ex abſorbentibus terreis cum cortice Peruviano & Ol. Nuc. Moſch. expreſſo mixtis, brevi reſtituebantur.

Tractavi tunc etiam aliquot *Ictericos*, qui autem propter recidivas frequentiores magis me exercebant: quibusdam ex his infuſa ex aperientibus & laxantibus cum vino parata conferebant egregie, alii horum uſum penitus non ferebant: in ſpecie centurionis cujusdam memini, qui poſt infuſi ejusmodi uſum, validam incurrebat cum Cephalalgia & Agrypnia ſtipatam febrim, licet huic in anteceſſum etiam data fuiſſent evacuantia: & hoc fortaſſis ex nimia in primis viis latente ſaburra: convaleſcebat autem brevi & ſtatim fere ac Spiritum Carminativum de tribus cum Spir. Salis Ammon. Aniſ. mixtum ipſi dederam.

Non obſtante inſigni ac flagrante hujus æſtivi temporis æſtu, tranſpirationem ordinarie plus augente quam ſup-

primente, consequenter abscessibus internis pro feliciori resolutione alias maxime favente, multos tamen Gonorrhœa intempestive suppressa aut male tractata, in *periculosos testiculorum tumores* incidisse observavi, fortassis propter nimiam seri per sudores exhalationem, & particularum sulphurearum in sanguine exaltationem. Ex numero horum erat coquus quidam ex Regia Aula primarius, sæpius jam ex minus legitime tractata aut neglecta gonorrhœa male mulctatus: hic enim, omnibus evacuantibus, resolventibus Mercurialibus frustra adhibitis, in tali statu *scirrhosum* contrahebat *testiculum sinistrum*, qui demum concurrente ingenti inflammatione, suppurationem subibat, & propter simul præsentem incompescibilem excrescentiæ lardosæ proventum, Chirurgo tædiosissimum facessebat negotium; cujus affectus fatalem exitum infra sub recensione Autumnalium morborum communicabimus.

Alius Ministri cujusdam aulici pedissequus, eodem hoc tempore insignem patiebatur *testiculi dextri tumorem cum inflammatione*, & hunc quidem ex intempestive per Terebintinata suppressam Gonorrhœam; huic autem adeo licebat esse felici, ut post applicata in tempore externe emollientia & resolventia, interne autem data purgantia fortiora interpositis Antimonialibus & Mercurialibus remediis, tumor cum inflammatione, intra octiduum dissiparetur penitus: eundemque ab iisdem remediis æque salutarem duo aurigæ ex Regio stabulo experiebantur eodem fere tempore in simili malo effectum.

Ex pari causa externa, nimia scil. aëris rarefactione, atque hinc oriundo sanguinis & humorum orgasmo cum sulphurearum particularum exaltatione, factum fuisse existimo, quod *Ophthalmiæ mense Julio* præsertim observatæ fuerint consueto frequentiores, apud nonnullos in *Cataractas* degenerantes. Hoc infortunium certus ex Prætoria Cohorte

Eque-

Equeſtri ſatelles etiam incurrebat; ſub finem enim hujus menſis adeo vehemens *Defluxio Catarrhalis ad Oculum* utrumque cum inflammatione ingenti ex improviſo ſimul & ſemel ipſum invaſit, ut præ immani dolore manus violentas non ſemel ſibi inferre tentaret. Chirurgus turmæ illius ſub quo ſerviebat, tantum quantum poterat ipſi ſuccurrebat, conſuetis in Ophthalmia remediis, irrito tamen omni effectu, inflammatione interim continuo ſæviente, usque dum poſt quartæ ſeptimanæ lapſum, in ſpeciem ſuppurationis degeneraret abſceſſus ophthalmicus: & cum poſtea, vocato ſimul in conſilium Medico, per ſæpius repetita fortiora purgantia, interpoſitis diluentibus in forma Infuſi ex Herniaria, Betonica Salvia &c. paratis, & ſimul datis abſorbentibus diaphoreticis, tantum denuo efficeretur, ut dolor & inflammatio ceſſarent penitus, nihilominus ſub finem curationis, globoſitatem bulbi oculi ſubſediſſe, & ſub ipſa pupilla, corneæ tranſparenti ex cicatrice nebuloſam membranam accreviſſe, quæ deinde in perfectam tranſivit Cataractam, ſummo cum tædio obſervavimus: Patiens ipſe erat ſupra triginta annos natus, Veneri deditus, atque antecedente tempore pluries Mercurialibus medicamentis tractatus. Subſidentiam globoſitatis bulbi oculi poſt hunc morbum, nulli alii rationi, quam ipſi humorum effuſioni, ſuppuratione facta, adſcribere poſſum: quales autem humores effundantur in tali caſu, per exeſam corneam, diſputatur apud autores: plerique Aqueum & Vitreum hanc effuſionem ſubire autumant, non æque autem Cryſtallinum, quamvis & hunc effuſum fuiſſe in forma, apud *Felicem Platerum in obſervationibus* maxime notabili exemplo legimus, his fere verbis: *Vitriarius quidam cum Peſte laboraret, inter alia Symptomata, capitis dolore vehementi atque Ophthalmia afficiebatur, quæ adeo invaluit, ut in tumorem oculo elevato, ſuppuratoque, Cryſtallinus humor una cum aliis humoribus, ſubito ex oculis erumperet, & in barbam illius flueret. Quod cum in uno oculo, decimo fere poſt*

primam Pestis invasionem die factum esset, decimo quarto postea, dum in agone mortis esset, ex altero quoque eodem modo humores effluxerunt. Mirum sane tam brevi temporis spatio, duram oculi tunicam & crassam exedi potuisse.

Huic de Morbis æstivis relationi non incongrue annectentur duæ feliciores, *valde periculosorum per sclopeta inflictorum vulnerum* curationes, quorum altera in quodam Gallicæ nationis Colonello, altera in Ephebo Regio cum admiratione omnium, qui læsiones has enormes viderant, peractæ fuerunt. Primam quod attinet, originem illa ducebat ex duello, quod dictus jam Colonellus cum Generali Exercitus Regii pedester sclopetis manuariis decertando, expediundum habebat, in quem finem ambo cum arbitris selectis, in loco tria milliaria Warsavia distante, convenerant: Generalis præmature fere, dum viginti circiter passuum adhuc ab antagonista distantia abesset, sclopetum suum exploserat, ast adeo quidem felici successu, ut Colonellum inter adeundum hinc inde corpore pro meliori securitate, vagantem, immediate sub dextra axilla dorsum versus globulo trajiceret, quo facto Colonellus protinus ad terram posterioribus insidendo, ruebat, cum virium prostratione adeo subitanea, ut ope aliorum a terra elevatus ex arena deportari pro deligatione vulneris necesse haberet. Postquam autem eadem adhuc vespera Warsaviam in rheda translatus fuisset, inter visitationem vulneris observabant Chirurgi, globulum tres palmas transversas a spina dorsi versus subaxillarem cavitatem, & duas palmas a summitate humeri, statim sub angulo inferiori scapulæ dextræ, quem plumbum etiam in transitu tetigerat, obliquo cursu transiisse, simul autem & duæ costæ ex veris, quarta forte & quinta a superiori loco numerandi facto principio, altera in superiori, altera autem in inferiori margine vel labio læsæ & hinc inde contusæ fuerant: quo in loco autem fixus fuerit globulus, neque tunc inter visitandum, neque un-

unquam poſtea explorari potuit, maxima licet adhibita diligentia: & quamvis quorundam ex Chirurgis conjectura fuerit, in vertebras ſpinæ dorſi ejectum fuiſſe ibidemque infixum hærere globulum, nunquam tamen apud me huic conjecturæ locum dedi, propter inſignem ligamentorum ac tendinum concurſum, qui maxime ſenſibilem præ cæteris facit hunc locum, & ex cujus læſione convulſiones aliaque longe periculoſiſſima & evidentia ſymptomata ſequi in confeſſo eſt apud omnes Anatomicæ ſcientiæ probe gnaros, quorum accidentium autem per totum curationis tempus nullum unquam læſus dedit ſignum, imo curatione etiam finita, nullam penitus inter motitationem & incurvationem vel flexuram ſpinæ ſenſit difficultatem, Unde perſuaſus fere fui, globulum, poſtquam coſtas tranſeundo, in ipſum pectoris cavitatem penetravit, alicubi reſediſſe placide, præcipue, cum propter longinquiorem lædentis diſtantiam robur amiſerit, atque præterea læſus primis tribus vel quatuor ſeptimanis de pondere quodam ac gravitatis ſenſu in dextro latere conqueſtus fuerit. Ægrotus interim durante viſitatione per exploratoria, uti & per totum curationis tempus, ſingularem ac penitus mirandam manifeſtavit conſtantiam juxta & patientiam, & nunquam fere clamantem hunc quis noſtrum audivit, aut geſtibus animo dejectum vidit. Symptomata præcipua, in hoc ex vulnere affectu, erant, ab initio tuſſis cum rejectione ſpumoſi ſanguinis & allegato jam ſenſu moleſto ponderis in cavitate pectoris dextri illius lateris, atque totali tunc motus dextri brachii abolitione, quibus quarta a vulneratione die acceſſit febris vulneraria cum ſiti, æſtu enormi & agrypnia. Tali in ſtatu quotidie ad tertiam ſeptimanam usque, vitæ ſuæ finem imminere vidimus, præſertim cum inflammatio circa partes læſas continuo creſceret, ipſaque vulneris apertura non ſatis pro extrahendis a contuſis coſtis & ſcapulæ angulo feſtucis, pateret, adeo, ut illam bis ad mi-

nimum incisione facta dilatare necesse fuerit, eaque ultima tantam ægrotans pateretur hæmorrhagiam, quam per aliquot horarum decursum vix ac ne vix quidem compescere erat integrum, superveniente simul in hoc statu aliquoties Lipothymia, & labiis vulneris die sequente ficcioribus ac lividis penitus comparentibus, quæ omnia simul sumpta supremum imminere diem clare indicabant. His non obstantibus hæc vulneratio per duos Medicos & quatuor Chirurgos adeo tractata fuit feliciter, ut post sex hebdomadum decursum extra periculum, & post tres menses in statu esset æger in publicum prodeundi. Medicamenta interna quod attinet hic usurpata, præter Ptisanam consuetam pro potu ordinario propositam, decoctum rubiæ tinctorum addito aceto vini & syrupo Capillor. Veneris vel Rub. Idæi, præterea propter tussis vehementiam, Pilulæ de Styrace communes, per totam curam optimum tulerunt auxilium: nam id quod præterea ex medicamentis absorbentibus, diaphoreticis tamquam vulgarissimis adhibitum fuit, lubens prætereo. Subjectum ipsum vir erat supra quinquagesimum ætatis annum positus, antea frequentius affectibus pectoris, tussi puta & raucedini obnoxius, præterea etiam vulneribus in brachio præsertim alias læsus: post finitam curam tussis illa habitualis fere, penitus decessit, corporis autem habitus mirum ipsi cum vegetiori valetudine auctus fuit: aperta etiam fuit aliquoties post ipsius convalescentiam vulneris cicatrix, protrusis denuo aliquot festucis, ast sine omni periculo vel insigniori molestia.

Ephebum Regium quod attinet, de quo promissa jam relatio inserenda est, erat ipse natione Polonus, viginti annorum juvenis, procerioris staturæ, robusti & torosi habitus, temperamenti fortassis Cholerici maximam partem, & propter minus pacatam mentem, rixis fere continuo ac dissidiis distractus. Hic prima *Septembris* hujus anni a Vexillifero mili-

militiæ Prætorianæ insultatus, sclopeto exploso, brachio sinistro diffracto, vulnerabatur. Globulus quo trajectum erat brachium, unam unciam cum dimidia pondere æquabat fere, & ossis humeri medium transiverat, una secum partem hujus ad medullam usque, duorum pollicum magnitudine auferens, quam ossis humeri particulam Chirurgus in prima statim deligatione ex vulnere extraxit. In hac vulneratione, quæ propter insignem contusionem & ipsius medullæ læsionem satis erat extraordinaria & periculosa, hoc uti singulare quid annotavi, quod per totum tempus decubitus æger, non obstante magna satis inflammatione, nunquam veram febrim vulnerariam passus fuerit. Symptomata præcipua quibus affectus erat interim, in solis fere doloribus, priores novem noctes insomnes efficientibus, atque in molesta alvi constipatione, consistebant. Non prætereundum quidem & hoc, quod singulari cura & medicamentis selectis & non avara manu applicatis hic actum fuerit; siquidem a prima statim vulnerationis die, febri inflammatoriæ pro viribus prospectum fuit: præcipue pro defensione ab inflammatione, Chirurgum, applicando Spiritum Vini Camphoratum, liberalissimum fuisse memini; certissime enim per priores tres septimanas continuas, in singulis deligationibus plus quam dimidia Ollæ quarta vel libra una civilis ponderis, pro compressis & fasciis irrigandis effusa constanter fuit. Hoc non obstante in alio subjecto, præsente tanta contusione cum inflammatione maxima, febris vulneraria non defecisset extraordinaria; qua propter hanc ab ordinaria observatione exceptionem, maximam partem optimæ & satis puræ humorum mixturæ & crasi, in acceptis ferendam fuisse judico. Felicissime igitur hoc modo curatus fuit, siquidem medio Octobris mensis jam callum sufficientem habuimus in parte læsa humeri, & quarta septimana, a calli excrescentia numerando, ut ex lecto surgeret ipsi permisimus. Die prima

ma Decembris jam exibat, & brevi poſt bene valens ad ſuos peregre profectus eſt.

Transeundum jam ad *Autumnales Obſervationes*. Prout autem jam ſub æſtatis finem, *menſe Septembris*, calor extraordinarius & æſtuoſus, per imbres continuos & ventos ſeptentrionales penitus profligatus fuerat, ita pluvioſa hæc tempeſtas per *Octobris* medium dies quatuordecim continuabat ſtrenue per intervalla, & ventorum ex ſeptentrione & occidente ſpirantium vis, aërem jam valde aſperum efficiebat, ac frigidum. *Menſe Novembris* autem nives jam ſatis effuſas, cum glacie Viſtulam turbante, per continuos ex Aquilone & Favonio mixtos ventos producta, obſervavimus, quæ rigidior aëris conſtitutio, die ſexta ejusdem per procellam impetuoſisſimam augebatur. Et hanc ex frigore & nivibus compoſitam aëris conſtitutionem experti fuimus continuam usque ad decimam *Decembris*, quo tempore via trahis propter ſufficientem nivis copiam, jam apta erat. Poſt dictam decimam *Decembris*, frigus adeo quidem frangebatur, per continuos ex meridionali ſaltem & occidentali plaga ventos, nives & glaciem fundentes penitus, ut ſub hujus menſis finem hortulani iterum terram effodere & ad ſementem præparare potuerint. Die ſecunda & tertia *Decembris* denuo procella ex occidentali utplurimum plaga oriunda ſæviebat. Quamvis igitur ſecundum vulgarem obſervationem, tam ſubita ab uno extremo ad alterum, ab æſtu inſigni ad frigus intenſum, mutatio, multos & extraordinarios morbos poſt ſe trahere debuiſſet, nihil tamen ſingulare, morbos ſporadicos & epidemicos quod attinet, tunc obſervare licuit, ſi *febres Intermittentes & Catarrhales cum tumoribus tonſillarum & tuſſi* ſtipatas excipio, qui tamen nec gravitate nec periculo multum nocebant. Quapropter etiam relationi horum affectuum ſuperſedendum, ex adverſo autem notatu dignas obſervationes quasdam, aliorum affectuum cum aëris conſtitutione

tione nullam fere connexionem habentium, hic proponere integrum erit.

Ante omnia autem ex promiſſo funeſtus affectus illius, quo coquus quidam primarius Aulæ noſtræ laboravit, & cujus ſupra mentionem jam fecimus, exitus memorandus erit. Sciendum igitur, quod *abſceſſus Venereus teſticuli ſiniſtri* usque ad menſem Octobris ægrotantem illum male habuerit, juncta ut fieri ſolet febre lenta, continuo & acerrimo loci affecti dolore, & agrypniis perpetuis: Chirurgum interim excreſcentia illa lardoſa, quam teſticulus ſcirrhoſus extrudebat in infinitum, & quæ nil niſi Mercurialia ſeptica pro mitigatione admittebat, mirum quantum fatigavit: licet enim poſt applicata illa ſeptica ſemper lardoſum illud ſeparatum viderit, novus nihilominus quotidie ejusdem excreſcentiæ propullulabat proventus, ita, ut pro præſumptiva ægrotantis reſtitutione, nil præter exſectionem ipſius teſticuli, nobis reliquum eſſet: hæc operatio chirurgica, non ſimulato tamen ingenti periculo, ipſi ſubeundo, præſertim cum corpus ex febre lenta jam valde quoad humores corruptum & exhauſtum eſſet, ægrotanti fuit propoſita: & quia miſer reconvaleſcentiæ tenuem ſpem, periculo præferebat evidenti, ac doloribus continuis, ex tumore & abſceſſu fere cancroſo oriundis, imparem ſe amplius crederet, ad ſuſtinendam teſticuli exſectionem, ſuam declaravit promptitudinem, quam Chirurgus Regius, nuper ex Gallia redux, manu aptiſſima & ſatis quoad hunc actum feliciter, executus fuit. Primis quatuor ab operatione diebus omnia ſuccedebant ad votum, vulnus recentem ſemper & vividum præ ſe ferebat exſtillantem ſanguinem, & nullum hactenus a febre vulneraria incommodum, cujus inſultum graviorem, inſtituta ſtatim poſt operationem venæſectione, declinare ſatagebat dictus Chirurgus. Die ſexta autem ſequente, ex improviſo circa veſperam de dolore ſpaſmodico in cervice conque-

ri cœpit æger, quo singulis fere horis magis aucto, *Opisthotoni species cum spasmo oris cynico* tandem sequebatur, adeo ut dentes diducere amplius nequiverit, & cervice penitus resupinata & fracta quasi, decumbere necesse habuerit: hanc miseriam tandem convulsionibus universalibus supervenientibus finiebat mors ab ipso optata, secundum prognosticon.

Inter affectus rariores non immerito etiam refero, pincernæ, Ministro Regio cuidam inservientis morbum, viri quadraginta circiter annorum, ficcioris & macilenti corporis habitus, qui a longo jam tempore *difficultate mejendi dolorosa*, die noctuque continuo molesta, laboraverat: gratus alias Domino suo propter fidelitatem servus, & temperantiæ deditus: qui autem præcedente tempore in juventute sua, Gonorrhœa nonnunquam se affectum fuisse, fatebatur, quamvis hujus fluxus & morbi, pro nunc, nullum appareret amplius vestigium. Multis jam Medicis eisque præcipuis Dresdæ, ad Heri sui instantiam, usus fuerat, ast irrito omni conatu. Die vigesimo septimo Octobris igitur ad me veniebat, postquam Patronus suus, pro apt ori cura, mansionem ipsi & sustentationem in loco commodo procurari jusserat. Primo quidem propter continuum mejendi conatum, & suppressionem frequentiorem lotii cum sensu ponderis & doloris circa pectinem, Calculo Vesicæ laborare hunc virum pene persuasus fui, quapropter etiam explorationem per instrumentum consuetum instituere volui, quam autem ex metu doloris præsumptive intolerabilis, nullo modo admittere, citius autem mortem expectare voluit: tandem tamen magna cum difficultate catheterem flexilem applicari sibi permisit, quo immisso impedimentum aliquod circa finem Urethræ se manifestavit: hac re experta, alium ex cerato linteo paratum & Mercurialibus illitum catheterem, pro resistentia illa quam pro carunculæ

specie

ſpecie habuimus, extirpanda, & canali Urethræ amplificando intruſimus; ordinata ſimul interim emulſione ex Sem. Violar., Lithoſpermi, pulvere gemmato Volkameri, teſtis ovorum calcinatis parata, & pro potu frequentiori Infuſo ex ſpeciebus pro Decocto Nephritico Foreſti &c. hoc facto liberior ſtatim fiebat urinæ excretio, ſimulque cum urina multum ſanguine & purulenta materia mixti muci exibat, qui in conſiſtentia gluten ſpiſſius coctum, quo arcularii ordinarie utuntur, præ ſe ferebat, & hic quidem in tanta quantitate ſecedebat, ut plus quam dimidia ollæ quarta, vel libra una communis ponderis, per 24 horarum ſpatium excerneretur; mucus autem hic ſemper brevi poſt urinam miſſam, in matula cadebat ad fundum, adeo gravis & glutinoſus, ut vaſis fundo, effuſa prius clara illa urina, adhæreret pertinacius: durante hujus muci glutinoſi excretione, quæ per duas ad minimum ſeptimanas continuabat ſtrenue, dolor inter mejendum etiam perſiſtebat adhuc, moleſtus, aſt non cum tali ut antea vehementia: die Novembris decima quinta, purgationem ordinavi ex Caſſiæ fiſtulæ extracto; Mercurio dulci & reſina jalappæ acuato, copioſis inde ſecutis dejectionibus, quibus non obſtantibus, excretio materiæ glutinoſæ & purulentæ adhuc dum continuabat, in parciori tamen quantitate. Inſiſtebam igitur uſui dictæ emulſionis diureticæ & Infuſi ordinati, interpoſito ter vel quater adhuc dicto jam purgante, eo quidem ſucceſſu, ut excretio viſcidæ & purulentæ materiæ penitus ceſſaret, ægrotus autem in ſtatu eſſet ſervitia conſueta in domo Patroni ſui continuandi, licet ſtranguria penitus abigi pro tempore illo non potuerit, quæ tamen poſtea, ordinato pro itinere, quia medio Decembris in Saxoniam cum Hero ſuo proficiſcebatur, balſamico remedio, ex tinctura Tartari cum balſ. Peruviano nigro & Copayva, concinnato, profligata etiam & curata fuit perfecte.

Die 18. *Novembris* valde tragicus eveniebat casus, quendam ex Aula nostra, qui stabulo Regio inserviebat, feriens; auriga nimirum una cum uxore & quatuor annorum puello, valde angustum inhabitabat hypocaustum domunculæ cujusdam ad suburbium Cracoviense pertinentis: in hoc hypocausto, præter fornaculam, quam non nisi intra ipsum conclave accendere licebat, erat etiam parvus focus sub camino, in hoc foculo uxor ipsius, accensis carbonibus ligneis, obsonium aliquod calefecerat, & antequam lectum peterent ipsa cum marito, foramen illud ex foculo in caminum patens, ferrea ut fieri solet lamina, obturaverat, ne calor tam facile ex hypocausto abscederet: hoc facto, omnes tres pater, mater & filiolus in uno eodemque componunt se lecto ad quietem, atque ita insimul obdormiunt; carbones autem, quia nondum penitus extincti, arsenicales exhalationes de se spargunt solito copiosiores, & fumo nimium in angulo hoc suppresso, miseros altum dormientes strangulant: maritum in suffocatione hac aliquid sensisse, ad se autem redire non potuisse & præ summa anxietate ex lecto in terram se provolvisse, puerulum secum abripiendo, inde manifestum erat, quod ambos in pavimentum prostratos invenimus, postquam mane unus ex sociis suis januam effregerat, cum post pulsas vehementer fores, nemo aperire voluisset. Atque in tali situatione horrenda, ipse ego corpora illa vidi, accersitus ad uxorem sine motu & sensu in lecto adhuc jacentem: examinati autem illi hinc inde lividi erant & spumam ante os habebant, ex epileptico vel strangulatorio affectu superstitem. Uxori defuncti statim vena brachii incisa & sanguis ad aliquot uncias extractus, applicatis simul naribus fortissimis volatilibus, quæ non nisi post horæ integræ decursum tantum efficiebant, ut paulatim ad se rediret: post hæc autem aliis & præsertim Ammoniacalibus medicamentis interne in usum tractis, penitus fuit restituta in hunc usque diem recte valens. Hic

casus

casus toti Warsaviæ præjudicium afferre potuisset maximæ consequentiæ, quia hoc tempore omnes subitaneæ mortes, propter Contagium Pestilentiale Leopoli vigens, maxime erant suspectæ; communicatio autem ex his locis cum Warsavia declinari non posset, propter Comitia, quæ tunc Warsaviæ celebrabantur generalia: omnis tamen male fundata suspicio, per relationem accuratam totius tragœdiæ, cum Magistratu Warsaviensi communicatam, facile diluebatur, quam eundem in finem Vratislaviam transmittere Consuli Warsaviensi per speciale mandatum Regium injunctum fuit.

Eodem fere tempore coqui alicujus Regii uxor, quadraginta fere annorum, obesula, brevioriisque corporis staturæ, quæ ante semestre menstruationem alias copiosam valde, perdiderat, me accessit. Ac licet brevi post hanc metamorphosin, sanguinem ex mediana misisset, nihilominus ex cessatione mensium illa subitanea, in cephalæam cum obstructione narium, atque hinc dependentem difficilem respirationem, ac simul *Vertiginis* speciem aliquam incidit, quæ symptomata per quatuor menses integros miseram exercebant strenue: Vertigo ipsius in hoc monstrosi aliquid præ se ferebat, quod, quotiescunque hac prehenderetur, (accidebat autem sæpius inter movendum, licet etiam gressus aliquot per conclavis longitudinem facere tentaret saltem,) capite prono statim ex improviso in terram ubicunque vel stabat aut ambulabat, rueret, pronaque illa cum capite præcipitatio adeo ipsi erat habitualis, ut, si forte prope fenestram staret, eodem modo prono capite in hanc rueret, vitra simul effringendo, ac seipsam hoc modo vulnerando non semel. Hæc tragœdia per aliquot septimanas agebatur continuo, & præter vertiginem illam curiosam, utriusque naris obstructio pertinacissima miseræ valde erat molesta, cum etiam mixturam ex Errhinis aquis cum Vitrioli albi tantillo, pro scopo aperiendi has vias, ordinarem, hac in usum tracta magnum

quidem sentiebat levamen, simul autem cum squalido & glutinoso muco, parvos excernebat ex naso vermiculos Ascaridibus non dissimiles, nigricantibus capitulis aut rostellis instructos: hoc non obstante auxilio, obstructio semper recurrebat, ac licet interea per Venæsectionem, Resolventia, Volatilia, Antepileptica & Antidinica omnem pro curatione ejus moverem lapidem, die septima Decembris tamen moriebatur instar Apoplecticæ.

Nec omittendam esse hic duco observationem apud puerperam viginti circiter annorum vietoris Regii uxorem, factam: hæc tertio vel quarto post partum satis felicem die, lectum intempestive reliquerat, amicis, quos convivio post baptismum infantis, exceperant, inservitura: hoc facto statim *Lochiorum obstructionem* sentiebat, ita ut simul & semel subsisterent, juncta simul febre continua, cum magnis præcordiorum anxietatibus, delirio & purpura: leniora Bezoartica cum aperientibus & resolventibus pro Lochiis pellendis ac restituendis, uti decet, data fuerunt, ast frustra, symptomatis quotidie fere auctis: collato igitur cum alio Medico consilio, venæsectionem proposui ex pede, ut unicum fere & certissimum in tali casu remedium; quæ etiam, non obstante purpura contra indicante, celebrata fuit in instanti, adeo quidem felici atque exoptato successu, ut statim facta hac, magnum & evidentissimum ratione æstus febrilis aliorumque symptomatum sentiret solatium, exceptis uteri purgationibus suppressis, quæ nondum ordinarium cursum obtinere poterant: continuabatur igitur in usu leniorum Bezoarticorum, additis Nitrosis & aperientibus ex Tartareorum genere, quibus diligenter usurpatis, die sexta decubitus superveniebat diarrhœa & simul cum ipsa aquæ sanguinolentæ, instar loturæ carnium, excretio, ita quidem, ut in hac puerpera, rariori exemplo, lochiorum fluxus & evacuatio per alvum sequeretur, inverso naturæ cursu. Ipsa autem post paucos hinc

hinc dies, citra omne lochiorum per ordinariam viam vestigium, sanitati restituebatur integræ.

Hac occasione dum delirii ex Lochiorum suppressione nati, mentio facta fuit, in mentem mihi incidit, quod *Sydenham in Dissert. Epist. ad Guilielm. Cole de Affect. Hyster. p.* 484. *Edit. Hollandicæ*, meminit, quod scilicet multæ fœminæ puerperæ in Anglia, dum paucis a partu diebus surgunt, & se a lecto aliquandiu abstinent, statim lochiorum suppressionem patiantur, cum longa symptomatum serie, quæ, nisi permagna tam diligentia quam in medendo peritia intercedat, ægram brevi perimunt: *Nonnunquam enim Phrenesi laborant*, pergit, *ex hac occasione, quæ indies efficacior reddita, spasmos primum, dein mortem affert: si vero mortem evadant, mitius NB. aliquantulum insaniunt, quandoque ad ultimum vitæ terminum. Quam ob rem istis, quæ me audiunt ubique autor sum, ut ad diem saltem decimum usque in lecto se contineant, si modo natura paulo debiliores sint, præcipue si vaporibus, qui vulgo dicuntur, jam pridem fuerint tentatæ.* Hactenus quidem plana & cum nostra observatione congrua Sydenhamii annotatio. Miraberis autem valdopere, dum in lectione hujus Dissertationis pergendo *p.* 487. leges, venæsectionem ex pede in ejusmodi ægra funestum exitum morbi post se traxisse, nullo modo tamen nostræ experientiæ contraria observatione, si consideres, optimum Autorem de tali hic loqui lochiorum suppressione, quæ immanes passiones Hystericas præter corporis refrigerium, pro fundamento habet: nam & alias Practicis exercitatis, in omni passione Hysterica venæsectionem methodo ordinaria minus habere locum, constat.

Tantum.

* * *

Corrigenda:

Pag. 3. lin. 1. Halledanum, lege Halleyanum.

pag. 8. lin. 12. Prochophylacium, lege Pulveris Pyrii Receptaculum: Irrepsit enim egregius hic Idiotismus, ex communissimo Warsaviensium loquendi modo, quo à Literatis æque ac in Scholis Turris illa, qua pulvis tormentarius conservatur, Prochophylacium, à Polonico *Proch*, quod pulverem exprimit pyrium, & Græco φυλακεῖον, ordinariè appellatur.

pag. 56. lin. 26. Carpthicorum, lege Carpathicorum.

pag. 61. lin. 22. D. Mosano Episcopo quodam, lege D. Mosano, Archiatro Cassellano.

pag. 184. lin. 21. Gankes, lege Gaukes.

* * *

BIBLIOTHECA VNIV. IAGELL. CRACOVIENSIS

Biblioteka Jagiellońska
stdr0014594

